

Nek Bible

Nek New Testament

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Matayo	4
Maleko.....	40
Luka	63
Yoane.....	101

Matayo

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

1 Anutuli Yesu en Mesia † nimbi taleñguk endok soliilok kot sambat win ñindiñ: Yesu endi ama wapmañ Devit endok sambat, timbi Devit endi Ablaamdok sambat. ² Ablaam win Aisak endok beu, Aisak win Jekop endok beu, timbi Jekop win Juda gita dal kwayañii endok besi. ³ Juda win Peles gita Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Timbi Peles win Heslon endok beu, Heslon win Ram endok beu. ⁴ Timbi Ram win Aminadap endok beu, Aminadap win Nason endok beu, Nason win Salmon endok beu. ⁵ Timbi Salmon win Boas endok beu. (Meñlok koi win Rahap.) Timbi Boas win Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Timbi Obet win Jesilok beu, ⁶ Jesi win ama wapmañ Devit endok beu.

Timbi Devit win Solomon endok beu. (Solomon meñ win dama Ulielok tamin pakuk.) ⁷ Timbi Solomon win Reoboam endok beu, Reoboam win Abia endok beu, Abia win Asa endok beu. ⁸ Timbi Asa win Jeosafat endok beu, Jeosafat win Jeolam endok beu, Jeolam win Usia endok beu. ⁹ Timbi Usia win Jotam endok beu, Jotam win Ahas endok beu, Ahas win Heskia endok beu. ¹⁰ Timbi Heskia win Manase endok beu, Manase win Amon endok beu, Amon win Josaia endok beu. ¹¹ Timbi Josaia win Jeoiakin gita dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasili Isael amatam kaikan giñginembi, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgiliñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakiliñ, walinin bikap Yesu en indañguk endok kot sambat win ñindiñ: Jeoiakin win Sealtiel endok beu, Sealtiel win Selubabel endok beu. ¹³ Timbi Selubabel win Abiut endok beu, Abiut win Eliakim endok beu, Eliakim win Asol endok beu. ¹⁴ Timbi Asol win Sadok endok beu, Sadok win Akim endok beu, Akim win Eliut endok beu. ¹⁵ Timbi Eliut win Eleasa endok beu, Eleasa win Matan endok beu, Matan win Jekop endok beu, ¹⁶ Jekop win Josep endok beu. Timbi Josepti tamin Malia timbimbi, Maliali wakan Yesu apmiñguk, koi Mesia kitiañ.

¹⁷ Windiñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kimipi bikap Devittok plon talelak win 14, timbi sambat windiñgangot Devittok plon kusei kimipi bikap Babilon ñañgiliñ endok plon talelak win 14, timbi walinin ama

† Anutuli ama wapmañ no amatamñii epmektok ni-mulektok e-kwambiñ da tim biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon win Mesia, timbi Grik manda plon Klisto kitiañ.

sambat nombo inda-ta-biumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsi win bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat win ñindiñ. Endok meñ Malia Josepta giñgit wilimiñgiliñ. Endi gama yakan nim kuñilimbi, Dindim Woñdi kundit timbimbi, Maliali gwañgwa minjip tiñguk. Windiñ indañmiñguk win inda-dakleumbi, ¹⁹ giñgitñin Josep endi biup nandiñguk. Gan endi ep tindin kindem kuñgukta siñgi mayek nim miup nandiñipi, gitakan biup nandiñguk. ²⁰ Windiñ timbepi nanandi kena ti-kuñilimbi, Wopum Anutuli añelo no ni-mulimbi, lat plon indañmimbi niñguk, "Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dik ñindiñ nandi: Malia gwañgwa minjip tilak win Dindim Woñ endoññan nanin, wala timbi dik en tamga timbep nim misiwiñ. ²¹ Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjilok toptop plon nanin epmekak, wala timbi koi Yesu kitiukañ." Añeloli windiñ niñguk.

²² Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñindiñ indauktok eñguk, "Nandañ. Wembe sim ama gita gama nim douñguk noli gwañgwa minjip timbi, gwañgwa apmiumbi, endok koi Emanuel kitinekaliñ." †† (Kot wolok kusei win ñindiñ, 'Anutuli nin gita kulak'). Manda wali bien indauktok nepek windiñ Malialoñ indañmiñguk.

²⁴ Timbi Josepti dounan nanin miłapi, Wopumdok añeloli molo manda niñguk wolok tuop klembi tiñguk. Endi tamin Malia nañgilimbi, ilnan ñañgimik. ²⁵ Timbi endi wapat tamdok kuñgu gama nim kuñgimiknan Maliali gwañgwa apmiumbi, Josepti gwañgwa wolok koi Yesu kitiñguk.

Soliña nandi-tale amali Juda amatamdok ama wapmañ komblin kanepi biñgiliñ

2 Elotti Juda amatamdok ama wapmañ paliñilimbi, Yesu gwañgwali Betleem it kwelan, Judia distrik wandiñ indañguk. Timbi soliña nandi-tale amali maim lambilak kandañ nanin bimbi, Jusalem it kwelan tombi ² e-nandimbi eñgiliñ, "Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endi kwet delok patak? Nindi endok soliña maim lambilaknan indaumbi kañbi, 'Milelem tiñmina' embi kle bamiñ."

†† 1:22-23 Aisaia 7:14

³ Tĩmbi ama wapmañ Elot endi manda win nandĩmbi, nandum milatañguk, tĩmbi amatam Jelusalem kuñgĩliñ gitik endi bo windiñgangot tiñgĩliñ. ⁴ Tĩmbi Elotti tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama kitisemum biumbi e-nandi tĩmbi enguk, "Mesia endi it kwet delok sinik indauktok een?" ⁵ Eumbi tambane niñgĩliñ, "Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama noli Anutulok manda no ñindiñ youp biñguk patak,

⁶ "Betleem it kwet Judia kwelan, dikok kandañ telak dama no indambi, Israel amatamnai yanañgipi yambi-dikñeukak, wala tĩmbi dik Judia it kwet damandama tañ diwin endok pimbiniñ nim. Nim sinik." †

⁷ Tĩmbi Elotti manda win nandĩmbi, soliña nandi-tale ama telak gitak en-tiañeum biumbi, soliña wali dawan-da sinik indañguk wolok en-nandi-kiliñ eumbi ni-dakleñgĩliñ. Ni-dakleum nandĩmbi, ⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, "Sindi ñambi, e-lonji ti-kiliñ embi, gwañgwa win tĩmbi indanekaliñ. Tĩmbi indaumbi, nombu undane bim nanbim nandĩmbi, nak bo windiñgangot ñambi, milelem tiñmetat."

⁹ Windiñ eumbi, endi Jelusalem bimbi, Betleem ñañgĩliñ. Telak plon ñañipi, soliña maim lambilaknan kandañ kañgĩliñ wali bindambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomgĩliñ. Tombimbi, soliñali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambiñ dam pakuk. ¹⁰ Palim kañbi, walenji kindem daumbi, silisili wopum sinik tĩmbi, ¹¹ it wolok ginañnan loñgĩliñ. Lombi, gwañgwalı meñat palimbi kañgĩliñ. Kañbi milelem ti-ñĩmbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep biñgĩliñ win jimbi, timit pisapi, simba kindemda miñgĩliñ. Win gol wakıt tuk mĩliñ kindem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek mĩliñ kindem sinjilok wandin miñgĩliñ. ¹² Tĩmbi Anutuli doulat plon Elottok kandañ nim undane ñaneliñdok molo manda enbimbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañgĩliñ.

Anutuli Yesu gwañgwa tike-kamaiñguk

¹³ Soliña nandi-tale amali ña-taleumbi, Wopumdok añelo noli doulat plon Joseptoñ indañmĩmbi niñguk, "Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñin lonjimbi wali kimneliñdok en-mulepi tilak. Wala tĩmbi dik milapi, gwañgwa meñat yanañgĩlimbi, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekaliñ, nak undane bimbi lok ganbetat wolok tuop." ¹⁴ Eumbi, Josepti milapi, gwañgwa meñat yanañgĩlimbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañgĩliñ. ¹⁵ Ñambi, wandiñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembiñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñindiñ indauktok eñguk,

"Niñana Isip kwelan kuumbi kitiñmambi biñguk." †† Win manda wali bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñgĩliñ.

¹⁶ Elotti soliña nandi-tale amali juluniñ tiñmiñgĩliñ win ka-nandi-tombi, gimbit kolan tĩmbi, mik ama enmulĩmbi, Betleem it kwelan ba kwet diwin ñasiñgan pakañ wandiñ ñañgĩliñ. Ñambi, gwañgwa gwilat tipet nim makleñgĩliñ win gitik yandiñmum kim-taleñgĩliñ. Neta, soliña nandi-tale amali Elotta ñindiñ niñgĩliñda tĩmbi, "Nindi soliña win ka-ta-binambi, gwilat tipet tilak." ¹⁷ Nepek windiñ indaumbi, plofet Jelemaiali manda ñindiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ "Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwilim wopum tañ. Win Resellok kombliñii endi gwañgwanjii gitik kim tale-sinik tañgĩliñda kut-blambla eumbi, bineliñdok en-busumbusuk ti nim ka biañ." ‡

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopumdok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañmĩmbi niñguk, ²⁰ "Gwañgwa wali kimbektok eñgĩliñ endi ip gitikkan kim-taleñgĩliñ, wala tĩmbi dik milapi, gwañgwa meñat yanañgĩlimbi, Israel kwelan undane ñawit."

²¹ Eumbi milapi yanañgipi, Israel kwelan undane biñguk. Bi tombi, ²² "Elottok niñañ Akelao endi beulok kinjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-dikñelak' giñgit win nandĩmbi, kwet wandiñ ña kuupi misiñguk. Gan lat plon molo manda nandĩmbi, Galili distrik wandiñ ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wandiñ ña pat-kuñguk. Plofet amali Mesiala "Nasalet ama ñinekaliñ" eñgĩliñda tĩmbi Josepti wandiñ ña papi kuñilimbi, manda wali bien indañguk.

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk win endi Yesulok telak ti-dindimeñmiñguk

3 Yesuli gama Nasalet it kwelan kuñilimbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandiñ kwet silanin kambaññan wandinnan ña kuñipi, amatam giñgit manda ñindiñ enguk, ² "Nain nim ombat-aumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala tĩmbi sindi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!" ³ Win Yoanelañgan plofet Aisiali manda ñindiñ embi youkuk patak,

"Kwet kambaññan silaninnan ama noli ñindiñ kitilak, 'Wopumdok telak ti-ñĩmbi, ti-dindime kena tiñminekaliñ.'" ‡†

⁴ Yoaneli plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tindin win dasimbi, boñgũnan bit gwilapti tembi pa kuliñguk. Tĩmbi endok nanañ win gotak gita bupit tuk koñgom kli ginañ nanin epbi pa naliñguk. ⁵ Tĩmbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jordan tuk tomo tomonan nanin amatam asupgandi endoñ bimbi, ⁶ yomji e-jamilaumbi, Jordan tuknan ginan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Tĩmbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bium yambimbi, ñindiñ enguk, "Sindi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutuli kolanjilok tuan ombi-

‡ Jeremaia 31:15 Damañgan Resel win Jekoptok tamin kuñguk, Josep git Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menji wandin tilak. †† 3:3 Aisaia 40:3

samepi tilak. Sindi nokoñ bimbí, ñindiñ nandañ ba, 'Tuk inetamiñda, endok gimbit wilambane-kotne-tamiñ? Nanandinji wali bien nim tilak! ⁸ Sindi ginañji tambaneñgiliñda, wolok tuom ep tindingi kindem wolok bien daut nimumbi kana! ⁹ Nim kañbi, ginañjili manda juluñ ñindiñ eneliñ, 'Nindi Ablaamdok sambat-timbi kolandok kinjan nim tikenekamiñ.' Nak sanba nandiwit: Anutuli gumañ eumbi, sindok kinjan kawat ñali Ablaamdok sambat indaneliñ! ¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan kimikimilin patak, wala timbi kombali bien kindem nim pa laliyañ win gitik jinimbi, komba ginañ silok.

¹¹ Amatam diwisili ginañji tambaneñgiliñ win sambinandineliñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dindin i-samekak. Endi loloñ sinik, nak kambak ñandin ñali kesi gwilap kiundilimettok tuop nim. ¹² Endi amatam kindem ba kolan ep danbepi tilak, win amali plaua nanañ minjip git gwilap ep danbi, bien wisi-kopi, gwilap ba kilikilik siu dilak, windiñgangot ama wali kindesi epbi, kolasi komba kimkim nimnat ginañ ep siu dinekaliñ."

Yoaneli Anutulok Niñañ Yesu tuk iñmiñguk

¹³ Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbí, Jodan tukan ña tombi, Yoaneli tuk iñmektok niñguk. ¹⁴ Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, "Windiñ nim" embi, kimisip ñimbi niñguk, "Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. Nitakta timbi nokoñ bilañ?" ¹⁵ Gan Yesuli tambane niñguk, "Man ñindiñgit nandi-nambi, nak elet windiñ ti! Windiñ tiñipi, Anutuli dindim kuñgula elak win tuopkan kimit-klendetamik." Windiñ eumbi nandiñimbi, ginan tambatambattok tuk iñmiñguk.

¹⁶ Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk win: kunum tombimbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon piumbi kañguk. ¹⁷ Kañilimbi, kunum ginañ nanin manda no ñindiñ kitu piumbi eñguk, "Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnali en kasilembi, nandi-koñgom tiñmilet."

Satandi Yesu ti-kuyuk tiñmiñguk

4 Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tiñmektok Dindim Woñdi en nañgilimbi, kwet kambaññan silaninnan ñañguk. ² Nambi, tim sandap 40 nanañ gitik kimisip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk. ³ Timbi ti-kuyuk amali endoñ bimbí niñguk, "Tikap dik Anutulok Niñañ sinik kulañda, kusaka timbi dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbí, kinjan nanañ indawit." ⁴ Eumbi, mandan wilambane-kopi tambane niñguk, "Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak, 'Nanañliñgot kuñgu nim milak. Nim. No en Anutulok man mandan kimit-klambi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tilak.'" [†]

⁵ Winaña Satandi Yesu nañgipi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendim malap plon

† 4:4 Lo 8:3

lo kimipi ⁶ niñguk, "Ale. Dik Anutulok Niñañ sinikta, dikopi ma pi! Nekta, manda ñindiñ youyoulin patak, 'Anutuli añeloñii gambi-dikñeneliñdok enbimbí, dikok piuñda kisili gepmumbi, kawat noli kesika no nim youlekak.'" ^{††7} Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Nim. Manda nombo ñindiñ youyoulin patak, 'Dik Molomga Anutu endok gembin inda-dakleuktok ti-kuyuk nim tiñmekañ.'" ^{†††}

⁸ Windiñda Satandi nombo nañgipi, kwet jañgin ombap sinik no wolok plon lo kimipi, kwet gitik wolok gembin ba paman daulimiñguk. ⁹ Daulimbi niñguk, "Tikap dik naka milelem ti-nambi, nan-wowoñ timbetañda, nepenepek kalañ ñin gitik sinik dikok bi-gametet." ¹⁰ Eumbi niñguk, "Satan, dik nambimbi ñau! Manda ñindiñ youyoulin patak, 'Dik Molomga Anutu en noñganda milelem ti-ñimbi, kuñguña endok giñgit wilimekañ.'" ^{††11} Yesuli windiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bim timbi platañgiliñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kimikuk

¹² 'Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kimilim patak' giñgit wali Yesulok pawañ ginañ piumbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbí, Galili distrik undane ñañguk. ¹³ Gan endi il kusei Nasalet wandiñ nim kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit milat timbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet win Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet win sambat tipettoñ, win Sebulon git Naptali, endok kweset. ¹⁴ Plofet amali nepek indauktok eñguk win inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaiali ñindiñ youkuk,

¹⁵ "Sebulon gita Naptali endok kweset, win Galili kwet, wandiñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot nim.

Kwet win telak Galili tuk guañnan ñalak wandiñ patak,

Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñindiñ elet:

¹⁶ amatam yomjilok kilim ginañ kuañ enda Anutuli enlok kolsalen wopum koli sale-semguk, timbi kimkimlok giñgit kuañ endok kañdañ bo saleñguk." ^{††}

¹⁷ Yesuli wandiñ ña tombi, kusei kimipi, giñgit manda ñindiñ eu piñguk, "Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala timbi sindi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!"

¹⁸ Timbi nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñañipi, pis tiatia ama tipet, dakwaya yambiñguk, win Simon koi no Petlo, tim kwayañ Andlu. Endi guañnan pis tiatia likset kop palimbi, ¹⁹ Yesuli yambim enguk,

†† 4:6 Kap 91:11-12 † 4:10 Lo 6:13 †† 4:16 Aisaia 9:1-2

“Siti bimbí, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametat.”²⁰ Eumbi, wolongan likset bimbí, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

²¹ Timbi Yesuli yousi ñañipi, ama dakwayañgot tipet nombo ep timbi indañguk, win Sebedilok niñañiit Yakobo git kwayañ Yoane. Endi beset Sebedi git kikeñ plon papi, pis tiatia liksi gilíne-pakiliñ. Timbi Yesuli kiti-semumbi,²² wolongan beset git kikeñ kak bimbí, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

²³ Timbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gimbut kuñguk. Kuñipi, amatam it kiyaunji ginañ eni-daut ti-sembi, Anutuli amatam nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eu piumbi, amatam jimbat kusei kusei inda-semguk ep timbi kindem dañgiliñ.²⁴ Endi windiñ timbimbí, koi giñgitti Silia provins tuop pindi dañguk. Timbi amatamdi jimbatsiat gitik endoñ yanañgipi biñgiliñ, win ama jimbat ba piñgip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjiat, ba ama kim katap tañgiliñ, ba ama kesit kuñgulok tuop nim gitikkan endoñ yanañgip biumbi, ep timbi kindem dañgiliñ.

²⁵ Timbi amatam kimin wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endi endoñ pa bimbí kle kuañgiliñ.

Kunum Molomdi amatam nitein yambi-dikñelak?

5 Timbi Yesuli ama kimin wopum kle kuñgiliñ yambimbí, kwet kiminnan lombi pipakuk. Pipalimbi, gwañgwañiili endoñ bim kimin timbimbí,² kusei kimipi, ñindiñ eni-daut ti-sembi enguk,

³ “Amatam Anutulok dainan nisila nandum pimbiñen tilak

endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁴ Ti-blamblae timbi mano ti-kuañ

endi wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁵ Kayombinembi kuañ

endi wakan Anutuli kwet gitik endok giñgit wisem-taleñguk win kasilenekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁶ Anutulok dainan dindim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ

endi wakan Anutuli ep timbi plap taumbi, wolok tuop tinekaliñ,

wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁷ Nosiila ginañ busuk ti-semañ

enda wakan Anutuli windiñgot ginañ busuk ti-semekak,

wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁸ Ginañji Anutulañgot biñmañ

endi wakan kunum ginañ ñambi, Anutu kanekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁹ Mik gimbit nain plon kulan busuk timbi indañ

endi wakan Anutuli ‘wembe gwañgwanaí’ enbekak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda timbi, milap kusei kusei inda-semgak

endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

¹¹ Kwapme kwapme amatamdi sindi giñgitnai kuañda timbi kosi timbi kolaumbi, milap kusei kusei sambí, juluñit manda kolan kusei kusei sindok plon embi, siñgiñji siañ, nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.¹² Neta, tuanji wopum kunum ginañ pat-samlak, wala timbi walenji kindem daumbi, silisili tinekaliñ. Amatamdi plofet ama damañgan kuñgiliñ endi bo windiñgangot milap kusei kusei ti-sem-mañgiliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

¹³ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Palañdi † kena tilak wolok tuop sindi amatam gitiktok boñgipsinan windiñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala bindambo koñgom dawik? Windiñ tindilok tuop nim. Palañ wandin wali kena nimnat, win slak kwet plon yalimulim ñaumbi, ama kesisili yali-pañgipmañ.

¹⁴ It kwet no jañginnan indañgan palimbi, nepek noli nim masipmek. Windiñgangot sindi kwelalok amatam endok kolsalen.¹⁵ Ama noli kolsalen pindopi, kambotti tapliwik ba? Nim a. Endi win indañgan kimilimbi, it ginañnan pit milat tañ gitik endi koli sale-semgak.

¹⁶ Windiñgangot sindok kolsalenli amatam koli sale-semsemlok. Kusei ñindiñda windiñ tilok: endi sindok kunditsi kindem ka-nandañda timbi, Bepsi kunum ginañ patak en ni-kindem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi naka ñindiñ nim nandi-nambi enekaliñ, ‘Anutuli endikñe manda Moselok kiinan kimit-nimguk, timbi plofet amali manda nini-daut ti-nimgiliñ. Yesuli manda wakan wialektok indañguk.’ Sindi windiñ nim enekaliñ. Nak manda win wialettok nim indañgut, tambo nak wolok kusei timba inda-dakleptok indañgut.¹⁸ Nak biañgan sinik sanba: kunum kwet patekamik tuop endikñe manda youp bimbín pakañ wali gitik papat kwambiñ patnekaliñ. Win Anutuli nepek indauptok elak win gitik gama nim indañilimbi, endikñe manda lakat sinik noli bo no nim paitnekaliñ. Nim sinik.¹⁹ Windiñda tikap sindi endikñe manda lakat sinik wandin no lapipi, amatamdi windiñgangot tineliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sinda nandum giñgitñiilok boñgipsinan pimbiñen silanin sinik tilak. Gan tikap sindi endikñe manda gitik tañgonembi, amatamdi windiñgangot tineliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sinda nandum giñgitñiilok boñgipsinan loloñ tilak.”

²⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Dindim kuñgula nak ñindiñ sanlet: endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama endi endikñe manda youyoulin patak win gitik kimit-kle-kiliñ eañ. Tikap sindi ama win nim yapma

† Palañ win monik manda plon sol.

klembi, Anutu nitek kuneliñdok nandilak windiñ nim kunekaliñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.

²¹ Sindi ama damasila manda ñindiñ enienin win nandi-taleañ, 'Dik ama no nim wili kimbekak. † No en ama no wili kimbekakta, endi manda plon kimittok.'

²² Gan natna ñindiñ sanlet: no en nolla gimbit tilakta, en manda plon kimittok. Ba no en nol manda winjit nimbi ni-suambatak, en wakan ka-dikñelok min wopum ginañ kimittok. Ba no en nol ñindiñ nilak, 'Dik ama kamen sinik', endi jimbiñdok komba ginañ ni-muttok. ²³ Wala timbi dik tapma timbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandi-kola ti-gamek win nandi-siwitañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan kimipi, dindimangan ña noka timbi indaumbi, en gita manda e-sale timbi, not busuk tindekamik. Windiñ ti-tale-bimek, kindem ñambi tapma timbekañ. ²⁵ Ba tikap ama noli manda plon gapilep tilakta, siti telak plon yakan ñandemik, wolondañgan plapkan sinik tambon ti-dindimelok manda en gita eum dindim eukak. Nim kañbi, ama wali kañ-dan amalok kiinan gapilimbi, kañ-danli bo tem dumanlok kiinan gapilimbi, endi gepmbi, it kwambiñ ginañ gapilek. ²⁶ Nak biañgan sinik ganba: dik it kwambiñ ginañ papi, minem ombi-milok een win ombi-taleumek gambiumbi piukañ.

²⁷ Manda ñindiñ damañgan een win sindi nandi-taleañ, 'Dik ama nolok tamin gita telak joñgo nim kuukañ.' ^{††28} Gan natna ñindiñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tilakta, en wakan ikan enlok ginan nanandin ginañ tam win en gita telak joñgo kulak. ²⁹ Windiñda tikap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisoñ plon pi piwiñ ñala dauka win gitnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nim kañbi, gwilapka gitik jimbiñ gep kolim piuñ a. ³⁰ Ba tikap kika tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisoñ plon pi piwiñ ñala kak dombi kopi, kika tombongot kuukañ. Nim kañbi, gwilapka gitik jimbiñ ñauñ a.

³¹ Timbi damañgan ñindiñ pa eñgiliñ, 'No endi tamin kle-kolep tilakta, wolok tuop kundit yout daklembi miukak.' ^{‡32} Gan natna ñindiñ sanlet: tam telak joñgo nim kuñguk en slakan nim kle-kokottok. Neta, ama no en tamin wandin kle kolimbi, wapai komblin tikewikta, ama wali tamin wakit endok wapai komblin yom plon yapilimbi, telak joñgo kundemik.

³³ Sindi ama damasila ñindiñgangot enienin win nandi-taleañ, 'Dik manda e-kwambiñ dañguñ win nim maklembi tambilekañ. Dik Wopumdok dainan nepek nek tindilok e-top tiñguñ wolok tuop timbekañ.' ^{‡‡34} Gan natna ñindiñ sanlet: e-kwambinda manda no nim enekaliñ, win kunum ba kwet ba Jerusalem wolok plon nim enekaliñ. Ñindiñda: kunum ginañ Anutuli pipapi, amatam yambi-dikñelak, timbi kwetti win kesilok gembrañ timbimbi, kesi wolok plon kimitak. Timbi Jerusalem win Ama Wapmañ wopum endok il kwel.

† 5:21 Kisim Bek 20:13 †† 5:27 Kisim Bek 20:14 ‡ 5:31 Lo 24:1 †† 5:33 Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22

³⁶ Timbi dik kumbañga sak bip ba satnin timbi indauktok tuop nim, wala timbi kumbañgala bo nim e-kwambiñ daukañ. ³⁷ Ama noli nepek nola san-kaumbi, dindimangan tambanembi, 'Oñ' ba 'Nim' ninekaliñ. Tikap sindi mandanji timbi kwambiñ daneliñdok nandañ win Kolan Molomdok kandañ nanin bilak."

³⁸ Yesuli yousimbi enguk, "Sindi manda ñindiñ damañgan een win nandi-taleañ, 'No en ama nolok dai timbi kolaukta, endok dai bo timbi kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wili giloñmekta, endok man kwandai bo wili giloñmilok.' ^{‡‡39} Gan natna ñindiñ sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon nim ombiñminekaliñ. Nim sinik. Tambon sindi ñindiñ tinekaliñ: tikap ama noli bumga tombon wilekta, tombon windiñgot wilektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba tikap ama noli kiupiñga kasileuktok manda plon gapilep nandilakta, sauloñga windiñgot biñmekañ. ⁴¹ Ba tikap ama noli kaikan gan-giñginembi, nepenepeli win kwet kimin noñgan ^{‡‡‡} wolok tuop bemi ñañmeñdok elakta, dik kwet kimin tipet wolok tuop bemi ñañmekañ.

⁴² Ba tikap ama noli nepek nola gan-nandi tilakta miukañ, ba nepeka no nain dumangot tike-kuup ganlakta nandiñmekañ.

⁴³ Sindi damañgan ñindiñ een win nandi-taleañ, 'Dik nokala ginañ kindem tiñmekañ, timbi kanjikkala nandi-kola tiñmekañ.' ^{‡‡‡‡44} Gan natna ñindiñ sanlet: kanjiksiila ginañ kindem ti-semnekaliñ, ba ama milap kusei kusei ti-samañ enda Anutuli gwilam ti-semektok nimolo ti-semnekaliñ. ⁴⁵ Windiñ tiñipi, sindi kunum Bepsilok wembe gwañgwa kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi ama gitikkan, win ama kindem mandan kimit-kleañ wakit ama kolan mandan wikañ enda gitik maim kol sale-sembi, gwi ni-mut-semalak. ⁴⁶ Tikap sindi ama ginañ kindem ti-samañ endañgot ginañ kindem ti-semneliñda, nektok kuseila Anutuli tambon ombi-samek? Win takis epep ama kolan [§] endi bo telak wakangot kleañ win! ⁴⁷ Ba tikap sindi nosiilañgot not ti-semañda, kunditsi wali amatam diwin endok kunditsi nitek maklewik? Amatam Anutu nim nandiñmañ endi bo windiñ nim tañ ba?"

⁴⁸ Yesuli windiñ embi yousimbi, dindim kuñgula manda eñguk wolok bien win ñindiñ enguk, "Kunum Bepsilok ginan nanandin ba ep tindin win gitik kindem ba dindim sinikgot. Windiñda timbi sindok ginañ nanandinji ba ep tindiñji bo gitik kindem ba dindim sinikgot palekak."

Ginañ tiptok kena nitek tilok

6 Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, "Sindi ginañji tiptok kena tiñipi ka-kiliñ embi, amatamdok

‡‡ 5:38 Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 ‡‡† Grik manda kesik yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, win Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepepek. ‡‡‡ 5:43 Wok Pris 19:18 § Juda amali takis epep amala nandum endi takis epiñipi, amatam julufit ti-sembi, Judalok kanjiksi, win Roma ama, not ti-semañ, wala timbi endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop nim.

dausinan ep tindingi sambi-dakleneliñdok nim tinekaliñ. Nim kañbi, Besi kunum ginañ patak endi tu-anji tambon nim ombi-samek.

² Ama manji manbenji malet nomik endi it kiyau ginañ ba ipaka boñgipnan giñgili wopumgan tiñipi, minem nepenepek ama pimbifhesila emañ, win amatamdi kosi giñgit tike-loneliñdok windiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tu-anji ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik plap kena tiñipi, windiñ nim timbekañ. ³ Dik ama pimbifhesi ep kimiliñipi, plap kenañga tilañ wali dausinan sembin palektok dik kika dindimdi nek tilak win kika kep mala nim nimbekañ. Timbi Bepkali nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁵ Ama manji manbenji malet nomik endi it kiyau ginañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nimolo tinepi nandañ, win amatamdi yambi-dakleneliñdok windiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tu-anji ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik nimolo tiñipi, windiñ nim timbekañ. ⁶ Dik nimolo timbepi, ditnañgan doundou ika ginañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembin patak enda nimolo tiñmekañ. Timbi Bepkali nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nimolo ti-semañ endi manda silanin asup pinapi, 'Nimolo ombapnila nandi-nimetak' windiñ nandiñipi pa tañ. Gan sindi nimolo tinepi, ⁸ endok nimolonjilok telal nim klenekaliñ. Sindi Bepsila nepek nola gamañ nim ni-nandiñilimbi, nekta lonjañ win endi ikan nandi-talelak. ⁹ Windiñda nimolo ñindiñ tinekaliñ,

'Kunum Bepni, dikok koka win giñgiñgan ti-gamlok.

¹⁰ Dik amatam gitik nip timbi giñgitgai indambi, kunum ginañ kuañdi mañga tañgoneañ windiñgangot nindi kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dik nanañ sandap ñolok tuop nimiñ.

¹² Nindi amatamdi yom ti-nimañ win bi-semamiñ, windiñgangot dik yomni bi-nimiñ.

¹³ Dik ti-kuyuk plon nim nimbiviñ, tambo kolandok kiinan nanin nipmiñ.'

¹⁴ Nandañ. Sindi amatam ep tindingi kolan win bi-semneliñda, Bepsi kunum ginañ patak endi bo sindok yomji bi-samekak. ¹⁵ Gan, tikap sindi amatam ep tindingi kolan nim bi-semneliñda, Bepsi endi bo ep tindingi kolan nim bi-samekak."

¹⁶ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Ama man manbenji malet nomik endi nanañ gitik kimisip tiñipi, dei blambae ba ti-kolakola embi, nanañ kimisip tañ win amatam dausinan inda-dakleneliñdok. Nak biañgan sanlet: endi tu-anji ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola sindi nanañ gitik kimisip tindilok telak kimitkleñipi, windiñ nim tinekaliñ. ¹⁷ Dik nanañ gitik kimisip tiñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ. ¹⁸ Windiñ timbeñda, dik nanañ kimisip tilañ win Bepka kwet sembin patak en noñganlañgot inda-daklewiñ, amatamda

nim. Timbi Bepkali nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak."

¹⁹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Kwelan ñolok kwinakam ba bapapti nepenepek timbi kolalak, timbi kumbu amali it wiapi, kumbu tañ. Wala timbi sindi gwilaptok kenañgot timbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nim ti-jumit tinekaliñ.

²⁰ Tambon sindi tu-anji kindem win kunum ginañ pat-samektok ti-jumit tinekaliñ. Win kunum ginañ kwinakam ba bapapti nepek no nim timbi kolalak, timbi kumbu amali bo it wiapi, kumbu nim tiañ, wala timbi tu-anji nim pailekak. ²¹ Kusei ñindiñda timbi windiñ tindilok sanlet: nepek nekta sinik nandum loloñ tilak walañgot ginañ nanandinjili pat-samlak.

²² Daut endi tipala nomik, endi piñgipnilok kolsalen. Tikap daukali kindem patakta, kolsalenli piñgipka ginañ gitik koli salelak. ²³ Gan, tikap dauka kolanla, piñgipka ginañ gitik kilime-patak. Windiñda timbi, tikap nepek gep koli salelok wali kilim indañgukta, biañgan kilim mulum ginañ kulañ."

Anutu en noñganla kena tiñmilok

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, "Kena gwañgwa silanin endi molom tipettok kena ti-semektok tuop nim. Windiñ timbeka, molomñin nola not ti-ñimbi tike-kwambiñ dambi, molomñin nola nandi-kunjit tamba, siñgi wilimek. Windiñgangot sindi nepek tipelat, win Anutu git minem kwilikwili, endok kena tineliñdok tuop nim.

²⁵ Wala timbi ñindiñ sanba nandiwit: sindi kuñgunjila ba gwilapsila nandiimbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandi-bendi nim tinekaliñ. Biañgan sinik: nepek nek ñali bien sinik? Win kuñgunjili nanañ maklelak, timbi gwilapsili dasindasinji maklelak. ²⁶ Sindi monik yambi nandiwit: endi nanañ tipimbi met-na wisi-kot windiñ nim tañ, gan sindok Bepsi kunum ginañ patak endi ep towilak. Timbi nitek? Sindi monik endok pimbif ba? Nim a! Sindi endok loloñ sinik, wala timbi endi windiñgangot sep towilak. ²⁷ Ba sindoñnan nanin ama nin ñali sinik kuñgunla nandi-bendi wopum tiñipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawik?

²⁸ Timbi dasindasinjila nekta nandi-bendi wopum tañ? Sindi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ win ka nandiwit: endi dasindasinjilok kena nim tañ, ²⁹ gan pamanji win kindem bien sinik. Nak wala ñindiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama win kli wolok paman nim makleñguk. ³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bindip pilak win bo Anutu en dasindasinji emlakta, nitek timbi endi dasindasinji nim timbi inda-samek? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba? ³¹ Windiñda sindi nandi-bendi timbi, ñindiñ nim enekaliñ, 'Nindi nanañ tuk nek ep na tinekamiñ?' ba 'Nindi dasindasin nek dasi kunekamiñ?'

³² Ama nindi Anutu biañgan en nim nandiñmañ endok ginañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsili ñindiñ nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kuneliñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ. ³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok giñgitñii indam kumbi, dindim kuñgu kunekaliñ. Windiñ tinekaliñda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak. ³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekaliñ, win desalok giñgit. Sandap nolok milap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi milatauk."

Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, windiñgangot enda ti-semnekaliñ

7 Yesuli manda yousimbi ñindiñ enguk, "Sindi amatamdok ep tindinji kañ-danbi, endi kolasi windiñ nim eninekaliñ. Nim kañbi, Anutuli sinda windiñgangot ti-samek. ² Nekta, telak nitek plon sindi amatam yambi-dan ti-semañ, windiñgangot Anutuli bo sambidan ti-samekak. Timbi kusei nitektok tuop sindi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo sambidan ti-samekak.

³ Dik nitek timbi nokalok dainan kilikilik minam win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem pakamlak win nim ka-daklelañ? ⁴ Ditnalok dauka ginañ komba bem windiñ patakta, nitek nokala ñindiñ tuop nimbeñ, 'Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamek.' ⁵ Dik ama julunğandok. Dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle-kopmek, siñgi kindem dei-kiliñ embi, nokalok dai ginañ kilikilik minam patak win kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok giñgit wilimimin win tikembi, kamotta nim emnekaliñ. Nim kañbi, kamotti undanembi, sinla sep saineliñ. Ba sindi sinlok kokomji tuan lolon win bitta nim emnekaliñ. Nim kañbi, bit kesisili yali mina dam kotneliñ." †

⁷ Yesuli yousimbi, nimolo tindila ñindiñ enguk, "Sindi nepek nola tipikañ wala ni-nandi tinekaliñ, timbimbi nandi-samekak. Sindi nepek nola lonjimbi tipikañ wala lolonji tinekaliñ, timbimbi nepek wolok bien kanekaliñ. Sindi yaman wiwit tinekaliñ, timbimbi Anutuli pisat-sambi sep plaptaukak. ⁸ Win kusei ñindiñda: ninandiañ tuop nandi-semalak. Lonjiañ tuop bien kañ. Yama wikañ tuop yama pisat-semekak. ⁹ Sindoñnan nanin nindi niñañ nanañla eumbi kawat miwik? Nimbek noli tuop nim. ¹⁰ Ba pisle eumbi, malet no nim nanalok kindem miwik ba? Win bo tuop nim. ¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bisatsila emneliñdok nandi-kiliñ eañ. Windiñda timbi, sindi ñindiñ sinik nandiwit: Bepsi kunum ginañ patak endi

† Yesuli e-yout manda windiñ eñguk win endi Anutulok giñgit manda kindem wala nandum tial tilak ama wandisi wala nim enendok eñguk.

mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindi enda ni-nandañ enda guma emekak.

¹² Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandi-koñgom tañ, windiñgangot enda ti-semnekaliñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kimit-nimguk ba manda plofet amali nini-daut ti-nimgiliñ wolok kusei timbi inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandiñ lonekaliñ. Jimbiñ ñañalok yama win wopum, timbi telak jimbiñ kandañ ñalak win basakñanen, ba kesitti ñañalok pañgitnin, wala timbi amatam asupgandi telak win kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama win gik sinik, timbi kuñgu wandiñ ñañalok telak win bo tip timbi gliñgliñnat. Wala timbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama win kañbi, ginañ loañ."

Ep tindinji lok bien wali kusasi timbi daklelak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, "Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomik sindoñ bañ, gan ginañ nanandinji win kamot moyen sañan wandin: endi sep timbi kolaneliñdok nandiañ. ¹⁶ Sindi endok ep tindinji ba kenanjilok bien kañbi, kusasi ka-dindim enekaliñ. Kuañgimdi mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba ginjatti gip bien nanalok lalilak ba? Nim a. ¹⁷ Komba tipitipin kindem endi bien kindemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba kindem endi bien kolan lalilali win nim patak, ba komba kolan endi bien kindem lalilali win bo nim patak. ¹⁹ Timbi komba no bien kindem nim laliumbi jinbim giloumbi, komba ginañ silok. ²⁰ Windiñgangot sindi plofet ama julunjuluñ endok ep tindinji kañbi, kindem kusasi ka-daklenekaliñ.

²¹ Amatam 'Wopumna, Wopumna' pa naniañ endi gitikkandi Kunum Molomdok giñgit nim indambi kunekaliñ. Win Bepna kunum ginañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum ginañ lonekaliñ. ²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupti ñindiñ naninekaliñ, 'Wopum, win dikok kokala nindi plofet manda eñgimiñ, yal kolan ep klesemgimiñ, timbi kundit gembinat engano asup tiñgimiñ yañ!' ²³ Windiñ eumbi, ñindiñ e-daklembi enbetat, 'Sindi Anutulok endikñe manda makleñgiliñ. Nak nim nandi-samlet. Sindi nambimbi ñawit!'"

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, "No en manda gitik ñin san-talelet win tike-kulakta, endi ama nanandinat ñandin: endi il kindilipi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli piumbi, gembinatkan youli gilim da-taleñguk. Windiñ timbi, il kindit-talem palimbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum sinik it plon suañguk, tim sasaleli bo it pendit-talalimbi, diñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei ginañ meli piumbi youli gilim dañgukta nim giloñguk. ²⁶ Gan no en manda gitik ñin san-talelet win nandimbi nandi-kimkimnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il kindilipi, ita kenanjat silanin plon mambi ikuk. It kindit-talem palimbi, ²⁷ gwi gwam wopum

sinik it plon suambi, kinanjat kindilimbi, sasaleli bo it pendip yout minjulimbi gilom pimbi, lilime-talenguk.”
²⁸ Yesuli amatam kimin wopum nanandi emguk, win endi endikne nandi-tale amanjili eni-daut ti-sem-maŋgiliñ wolok tuop nim tiŋguk. Nim, endi enlok man ba gembin plon eni-daut ti-sem ti-kuŋguk, wala timbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-gitiŋgitik timbi, dambenji piumbi pakiliñ.

Ama Wapmañli gembin Juda amatamda daut semguk

Yesuli amatam asup ep timbi kindem daŋguk

8 Yesuli kwet jaŋginnan nanin pi ñaumbi, amatam kimin wopumdi en kle ñaŋgiliñ. ² Timbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bimbi, milelem ti-ñimbi niŋguk, “Wopum, tikap dik nep kimilep nandilañda, guma jimbatna timbi taleumbi, kindem dawa.” ¹³ Eumbi, kii kot-suapi, ama win tike-kambi niŋguk, “Nak nandi-gamlet. Dik kindem da” eumbi, wolongan wanda kwambiñ wali pailimbi kindem daŋguk. ⁴ Timbi Yesuli ñindiñ niŋguk, “Nandilañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim. Dik ñambi, gwilapka tapma amala daulimiumbi, jimbatka talelak win gambi-dakleukak. Timbi dik amatamdi wandaŋga biaŋgan ip talek win gambi-nandineliñdok Moseli endikne manda kimit-nimguk wolok tuop tapma timbekañ.”

⁵ Timbi Yesuli Kapaneam it kwelan ñaŋguk. Ña tombimbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanji endi Yesuloñ bimbi ni-giŋginembi ⁶ eŋguk, “Wopum, kena gwaŋgwana jimbat wopum indaŋmumbi, kii kesi dalandaumbi, piŋgip gawat wopum nandimbi, ilan patak.” ⁷ Eumbi niŋguk, “Ale, nak ña timba kindem dautak.” ⁸ Gan mik amalok telak damanjili tambanembi niŋguk, “Wopum, nak ama pimbiñenen, nitek dik nokoñ ilan biwiñ? Dik mandaŋgot eumbi, kena gwaŋgwana kindem dawin. ⁹ Kusei ñindiñda windiñ elet: lolonalok kapmalnan win natna kulet, timbi nokok kapmalnan mik ama diwin noli kuañ. Timbi nak nola ‘Dik ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Dik bo!’ nimbambi bilak, timbi kena gwaŋgwanala ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena win tilak.”

¹⁰ Yesuli manda win nandimbi nandi silikñembi, amatam en kle ñaŋgiliñ enda ñindiñ enguk, “Yakñesi! Sindi ama ñin kawit! Biaŋgan sanlet: endi Juda ama nim, gan endi nanandi-kilikti wopumnat! Nak Isael sindok boŋgipsinan nanandi-kilikti wandin nim kaŋgut. ¹¹ Nak ñindiñ sanba: Kunum Molomdi kusei kimipi, amatamñii indaŋgan yambi-dikñembi, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bimbi, Ablaam, Aisak git Jekop en

† *Juda amalok nanandi-kiliktinji ñindiñ pakuk: jimbat ba ep tindin diwin wali ama ep timbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasiŋgan ñaneliñdok tuop nim.*

gita nanañ nanekaliñ. ¹² Gan Anutuli Juda amatam dama giŋgitñii ep kasileŋguk win asup ep kleumbi, kilim ginañ pimbi, wandiñ mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.” ¹³ Timbi Yesuli mik amalok telak dama nimbi eŋguk, “Dik ñau. Nanandi-kilikti tilañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sinik telak damalok kena gwaŋgwa jimbali taleumbi kindem daŋguk.

¹⁴ Timbi Yesuli Petloloñ ilan ña loŋguk. Lombi kaŋguk win: Petlolok yapman tam piŋgiu komba diumbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ Timbi Yesuli kii plon tike-kaumbi, jimbali taleumbi, tam wali mlapi, nanañ tuk timbi plaptaŋguk.

¹⁶ Maim piumbi, ama yal kolanjiat asup yanaŋgipi, Yesuloñ biŋgiliñ. Biumbi, man mandaliŋgot yal ep klekopi, amatam jimbatsiat gitik ep timbi kindem daŋgiliñ. ¹⁷ Windiñ tiŋgukta, endi plofet Aisaiali kundit indauktok eŋguk wolok tuop tiŋguk, win ñindiñ, “Endi jimbat ba piŋgip gawatnii nipma tikembi bem-nimguk.” ††

Yesuli en kle-kuŋgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asupti Yesu kle-gimbup palim yambimbi, gwaŋgwañili tuk guañ tambon kandañ ñaŋalok eni-dikneŋguk. ¹⁹ Timbi endikne manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bimbi niŋguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.” ²⁰ Eumbi tambane niŋguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombaŋjiat, timbi monik endi bo isiat, gan Amalok Niñañ en il no nim palmilak.” ²¹ Timbi gwaŋgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñindiñ niŋguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kindit tapli-bimek bim gep kle-kuutat.”

²² Gan Yesuli niŋguk, “Nim a. Ama ginañji tip kimkimin endi kindem nosi tike kimipi kinditneliñ. Dikta bim, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nimbimbi biŋguk

²³ Timbi Yesuli kikeñ plon loumbi, gwaŋgwañili en kle ñambi loŋgiliñ. ²⁴ Timbi tuk guañ plon ñaŋilimbi, sasale wopum plapkan sinik pendipi, tuk munjulimbi, kikeñ kot tapliupi tiŋguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk. ²⁵ Timbi gwaŋgwali Yesu timbi silikñeumbi niŋgiliñ, “Wopum, nipmi plata! Kuŋguni taleupi tilak.” ²⁶ Eumbi enguk, “Nekta gembinji piumbi misiañ? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba?” Windiñ embi mlapi, sasale git tuk enombiumbi, sasaleli bi-umbi, tukti busukñanen douŋguk. ²⁷ Timbi ama Yesu gita pakiliñ endi ka silikñembi eŋgiliñ, “Ama ñin nitein sinik, ñala sasale git tukti mandan taŋgoneamik?”

Yesuli ama tipet endok yal kolan kle-semguk

²⁸ Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tipet yal kolanjiat endi sumnan pa kuŋgimik. Endi ama sañasit sinikta timbi ama noli endi

†† *8:17 Aisaia 53:4*

kuñgimiknan kandañ ñañambit tindi lok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi, ama tipet endi sumnan nanin pimbibi, en timbi indambi ²⁹ kitimbi niñgimik, "Anutulok Niñañ, dik nekta nindoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama nim dumalañlimbi, kena gim nimepi bilañ ba?"

³⁰ Bit kimin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakiliñ. ³¹ Timbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñginembi eñgiliñ, "Tikap dik nip kleup tilañda nandi-nimumbi, bit kimin da pakañ endok ginañji ginañ ña pina." ³² Eumbi enguk, "Ale, pim ñawit!" Timbi wolongan yal kolan endi ama tipet yambik bimbi, bit asup endok ginañji ginañ ña piñgiliñ. Piumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jilopi, jimbini pimbibi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kim-taleñgiliñ. ³³ Timbi bit ka-dikñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tipet yal kolanjiat kuñgimik endok kasat gitik amatamda ti-semgiliñ. ³⁴ Windiñda timbi amatam it kwet wopumnan kuñgiliñ gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomin bimbi, timbi kindem dañguk

9 Timbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ toambo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. ² Timbi ama diwindi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgiliñ. Biu yambimbi, nanandi-kilik-tinjilok kusei ka-nandi-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñindiñ niñguk, "Notna, waleñga busukñeun: nak yomga gitik bi-gamlet." ³ Windiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale ama diwindi wala nandum piumbi, nisiin-gan ñindiñ eñgiliñ, "Ama ñali yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñipi ni-lakatalak yañ!" ⁴ Yesuli ginañ nanandinji ka-daklembi enguk, "Nekta ginañji ginañ nanandi kolan wandin ti-namañ? ⁵ Anutuli gembin nim namumda, nak ama ñala 'Yomga bi-gamlet' ba 'Dik milapi, kesitti ñau!' windiñ nimbambi, bien kindem indauk ba? Nim a! ⁶ Windiñda Amalok Niñañ kwelan ñolok yom bimbilok gembin palmilak win nak ñindiñ daut sametet." Yesuli windiñ embi, ama kii kesi dalandanla niñguk, "Dik milapi, ipaka tikembi, ikanan ñau!" ⁷ Eumbi, wolongan milapi ipi, ipal tikembi, ilnan ñañguk. ⁸ Timbi amatam kundit win kañgiliñ endi misimbi, Anutuli gembin wandin amala emguk wala ni-kindem dañgiliñ.

Yesuli yom ama gita yakan nanañ nañguk

⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-palimbi kañbi niñguk, "Dik bimbi nep kle-kuukañ." Nimbimbi, wolongan milapi kle ñañguk.

¹⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi it ginañ lo pipapi, nanañ nañgiliñ. Nañlimbi, takis epep ama ba 'yom ama' [†] asup diwindi bi yousimbi, en gita nanañ yakan

na-pakiliñ. Na-paliñlimbi, ¹¹ Falisi ama diwindi win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandimbi eñgiliñ, "Sandautsi endi neta takis epep ba yom ama en gita nanañ nalak?" ¹² Yesuli manda win nandimbi enguk, "Kindesi endi gwasap amalofñ nim ñañ. Win jimbatsiat endiñgot gwasap amalofñ ñañ. ¹³ Sindi ñambi, Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak win pinapi, bien ka-daklenekaliñ, 'Nak ama ginañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nim.' ^{††} Windiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama nisila nandum dindim sinik tilak enda nim."

Yesulok endaut manda komblin wakit ep tindiñ damanin win nim kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwañiili Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, "Falisi ama gita nindi nanañ kimisip pa tamiñ, gan nitekta dikok gwañgwañgaili windiñ nim pa tañ?" ¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiili kusei nekta ep tindiñ damanin nim kimit-kleñgiliñ win eu dakleuktok eyout manda diwin eñguk. Eñipi, enla ba gwañgwañiilok plon ñindiñ embi enguk, "Ama noli tamini tilakta timbi, sina min nasilisililok nain indaumbi, noliili kindem blandok telak kleñipi, nanañ kimisip tineliñ ba? Wolok tuop nim. Gan ama win noliilok boñgipsinan nanin yapma tike-ñaumek, noliili blandok telak kleneipi, nanañ kimisip pa tinekaliñ."

¹⁶ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, "Ama noli dasindasin damanin dikñendikñen mambupmeupi sandum kusip komblin nim tikelak. Windiñ timbekta, dasindasin wililimbi, sandum kusip komblin wali ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, ginañ wopumgan sinik indauk. ¹⁷ Timbi wain tul komblin bo meme gwilap kawai ginañ nim wili gilolok. Windiñ timbekta, wain tulli bendi wopum dambi, meme gwilap kawai timbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pi-talewik. Wala timbi wain tul komblin win gwilap komblin ginañ pa wili gilolok, timbi niset tipelat kindemgot patemik."

Yesuli tam jimbilat no gembinli timbi kindem daumbi, wembe sembisembin no timbi milakuk

¹⁸ Yesuli windiñ eñlimbi, ka-dikñe ama noli endoñ bimbi, kuañ kuseinan milelem tiñipi niñguk, "Wembana kombikan sinik sembilak. Gan wandingan dik bimbi, kika endok plon kimilimbi, kuñgun nombo indañmun." ¹⁹ Eumbi, Yesuli milapi, gwañgwañii gita kadikñe ama klem ilnan ñanepi ñañgiliñ.

²⁰ Timbi tam no tam jimbilat [‡] indañmi palimbi, gwilat 12 taleñguk endi enla ñindiñ e-nandiñguk, "Nak Yesulok dasindasingot tike-kautatta, kindem dautat."

[†] Falisi amali amatam diwindi endikñe manda nim kimit-kle-kiliñ eañgiliñ enda nandum yom ama tiñgiliñ. ^{††} 9:13 Hosea 6:6
[‡] Juda amatamdi nandum jimbilat wali tam ep timbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasiñgan ñaneliñdok tuop nim.

Windiñ eñipi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tike-kañguk. ²² Tike-kaumbi, undanem tam kañbi niñguk, “Wembe, waleña kindem dawin. Nanandi-kiliktiñgali gep timbi kindem dalañ.” Timbi nain wolondañgan tam wali kindem dañguk.

²³ Timbi Yesuli ka-dikñe ama endok ilnan ña tombi yambiñguk win: amatam asup kimin ti-palimbi, diwisili blandok kap pakñuakti pendilimbi, diwisili mano timbi, losala wopungan tiñgiliñ. Ti-palim yambimbi ²⁴ enguk, “Sindi milapi ña-talewit. Wembe tip endi nim sembuk. Endi slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgiliñ. ²⁵ Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesuli wembe pakuknan lombi, kii plon tikeum milakuk. ²⁶ Timbi kundit wolok giñgitti kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesuli ama tipet dauset sipmisipmin git ama no man sipmisipmin ep timbi kindem dañgiliñ

²⁷ Yesuli walingan pi ñañilimbi, ama tipet dauset sisipmin endi siñgi kandañ klembi kitiñmim eñgimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nimiñ.” ²⁸ Yesuli it ginañ lo palimbi, ama tipet wali endoñ biñgimik. Biumbi en-nandimbi eñguk, “Nak gumañ sep timba kindem dandemik win siti nandi-kilikti ti-namamik ba?” Eumbi niñgimik, “Oñ, Wopum, windiñgan.” ²⁹ Eumbi, kiili dauset tike-kambi enguk, “Nitek nandi-kilikti ti-namamik wolok tuop inda-samun.” ³⁰ Eumbi, dauset tombimbi, kimisip manda kwambiñ ñindiñ enbi eñguk, “Siti nepek ñin inda-samlak win ama diwin nola nim enindekamik.” ³¹ Windiñ eñguk, gan endi ñambi, Yesulok giñgit win kwet wolok tuop e-sapakñeñgimik.

³² Ama tipet wali walinin pi ñañilimbi, amatamdi ama no yal kolanli man timbi sipmiñguk win Yesuloñ nañgip biñgiliñ. Nañgip biumbi, ³³ yal kolan kleñmumbi, man sisipmin endi kusei kimipi, manda eñguk. Timbi amatamdi win ka silikñembi eñgiliñ, “Dama Israel kwelan nepek ñandin no nim indañguk.” ³⁴ Gan Falisi amali ñindiñ pa niañgiliñ, “Yal kolandok telak damanjili gembu miumbi, yal kolan pa ep kle-semhlak.”

Ama Wapmañli kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena tineliñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ Timbi Yesuli it kwet wopum ba tip gitik kle-gimbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyaunji ginañ enidaut ti-sembi, Anutuli amatam yambi-dikñelak wolok plon giñgit manda kindem eu piumbi, amatam jimat kusei kusei inda-semguk ep timbi kindem dañgiliñ.

³⁶ Timbi endi ama kimin wopum yambiñguk win endi sipsip ka-dikñenji nimnat ba ti-plaplaenji nimnat nomik kuumbi yambum milataumbi blan ti-semguk. Blan ti-sembi, ³⁷ gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Nanañ

bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama win lakatgot. ³⁸ Wala timbi sindi Anutu kena molom nimolo tiñmumbi, kena ama ep timbi indaumbi, kenan ginañ en-mulim ñambi, bien ep kimin kotnekaliñ.”

10 Timbi endi gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, yal kolan ep kle-semneliñdok ba jimat kusei kusei ep timbi kindem daneliñdok gembu emguk. ² Ama enmumulin 12 endok kosi ñindiñ: dama Simon koi no Petlo, timbi kwayañ Andlu, git Sebedilok niñañiit Yakobo gita kwayañ Yoane, ³ Filip git Batlomio, timbi Tomas git Matayo takis epep ama, timbi Yakobo Alifalok niñañ git Tadaio. ⁴ Timbi Simon Selot [†] git Judas Iskalot en Yesu bola tiñmiñguk.

⁵ Timbi Yesuli gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endi sipsip pait-pakañ wandin, wala timbi sindi endoñgot ña yambinekaliñ. Sindi Samalia amatam endok isi kwesinan nim lonekaliñ, ba amatam Judalok sambat nim endoñ nim ñanekaliñ, Juda amatamdoñgot ñanekaliñ. ⁷ Ñañipi, giñgit manda ñindiñ eninekaliñ, ‘Kunum Molomdi amatamñii yambi-dikñelak win inda-dakleup tilak.’ ⁸ Timbi jimbatsiat ep timbi kindem danekaliñ, ba kimkimin ep timbi milatnekaliñ. Wanda kwambiñjiat ep timbi gilita-semnekaliñ, ba yal kolanjiat ep kle-kotsemnekaliñ. Gembu samsamin win tuan nimnat, wala timbi sindi kena tuan nimnat kenane-semnekaliñ.

⁹ Ama kena tilak enda tuan milok, wala timbi sindi ñanepi, minem gimin ba satnin nim mep ñanekaliñ. Sindi liksi nim tañginekaliñ. Timbi kiupi tipet wakit kesis gwilap ba toña youtilok nim mep ñanekaliñ.

¹¹ Sindi it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekaliñ, wolonda ama kindem noli not ti-samektok e-lonjimbien-nandi tinekaliñ. En-nandi timbimbi, nisi inda-dakleumbi, en gita ñambi, wandiñ patnekaliñ tuop endok ilnangot dou milat tinekaliñ. ¹² Endok ilnan loñipi, amatam ñindiñ eninekaliñ, ‘Busuk sindok kandañ palekak.’ ¹³ Tikap it wolok ginañ pakañ endi not ti-samnekaliñda, busuk wali endok kandañ palekak. Nimda, Anutu ni-nandumbi, busuk win yapma tikeukak.

¹⁴ Tikap it ba it kwet nolok ama noli not no nim ti-samneliñda ba mandanji no nim nandineliñda, yambinekaliñ. Yambinep tiñipi, dausinan kesis plon kwiliñ sapak wit sapleum piumbi, ‘Anutuli siñgi wit-nimlak’ windiñ sambu-nandi-daklenekaliñ. ¹⁵ Nak biañgan sanba nandiwit: Anutuli amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sinda siñgi wit-samnekaliñ endok kolanji wolok tuan wali amatam kolan papait nindi damañgan Sodom git Gomola it kwelan kuñgiliñ endok kolanjiлок tuan makleukak.” ^{††}

[†] Selot ama endi Roma nasili Juda amatam yambi-dikñeñgiliñ win endok kwelan ep kleu ñaneliñdok nandimbi, mik ti-semgiliñ.

^{††} Sodom git Gomola nasilok timipmile wandin wala Anutuli ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29)

Yesulok gwañgwañii endi amatam yambi-kiliñ embi kulok

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, "Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjiknailok boñgipsinan kunekaliñ. Endi kamot moyen sañan wandin, timbi sindi sipsip gembinji nimnat wandin. Endi sep timbi kolaneliñdok nandañ, wala timbi sindi nandi-kiliñ timbi kuñipi, yom nim tinekaliñ. †

¹⁷ Sindi ama yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi manda plon sep kimitneliñdok ama biesilok kisinin sapilimbi, it kiyauñji ginañ sep waipnekaliñ. ¹⁸ Endi naka timbi ama wapmañ ba ka-dikñe ama endoñ mandala sanañgilibi, telak inda-samumbi, giñgit manda kindem en ba diwin Juda ama nim enda bo enekaliñ. ¹⁹ Mandala sep ñañilimbi, 'Nek enetamiñ, ba manda telal nitek plon enetamiñ' wala nandi bendi wopum nim tinekaliñ. Neta, manda plon ilimbi, wolongan Anutuli manda eelok daut samumbi enekaliñ. ²⁰ Manda enekaliñ win sinlok nim. Win Bepsi enlok Dindim Woñ endi sep timbi pañgitaumbi enekaliñ.

²¹ Ama diwin nak nim nep kleañ endi dasii ba kwayañjii nandi-kilikti namañ win kanjiknailok kisinin yapipi, yandipmi kimneliñdok. Ba besii diwindi gwañgwañji bisat windiñgangot ti-semnekaliñ. Timbi wembe gwañgwalì menji bepsila windiñgangot kanjik ti-sembi, amali yandipmi kimneliñdok enekaliñ. ²² Timbi nokok giñgitnai kuañda timbi amatam gitikti nandi-kunjita wopumgan ti-sam ti-kunekaliñ. Gan no en milap wandin indañmekak tuop nep kwambiñ dambi nim nambiukak, endi wakan Anutuli kuñgu taletalen nimnatnan tike-kimilekak. ²³ Timbi it kwet nolok nasili milap kusei kusei samnekaliñda, it kwet nolok pimbi ñanekaliñ. Nak biañgan sanba: sindi Israel it kwet patak tuop kenanji gama nim timbi taleñilimbi, Amalok Niñañ en bi tombekak."

Yesulok gwañgwañii endi Anutu en noñganla misi-ñimlok

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, "Milaptok kandañ nak ñindiñ sanlet: gwañgwalì nindaulin nim makle-patak, timbi kena gwañgwa silanin endi molomñin nim makle-patak. ²⁵ Wala timbi amali nindaut ba molom milap nitek ti-semnekaliñ, windiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla ti-semnekaliñda, wala endi manda nimnat. Endi naka Belsebul nangiliñ, win Satan. Sambatsi- ilok kumbamla windiñ niñgiliñda, nitek timbi sambatnai nim san-kolakolae sinik ti-samneliñ?

²⁶ Gan amala nim misinekaliñ. Nepek sembin patak win sindi amatam embi tawaumbi, ba manda sembin gitik win eu inda-dakleukak. ²⁷ Manda tim sinlañgan sansanin win maim plon amatam gitik eni-dakle-semnekaliñ, ba manda janjat sanlet win indañgan e-koli

† Grik manda plon Matayoli manda win ñindiñ youkuk, "Sindi malet nandi-daklenat ba mambaip yom nimnat wandin kunekaliñ."

piukak. ²⁸ Sindi amatamda nim misinekaliñ. Endi gwilapsiñgot wipi, ginañji tip wiwittok gembì nim patsem- lak. Gan Anutu endi gwilap git ginañ tip niset tipelatkan ep munjulim jimbiñ pindemiktok gembì palimlak endañgot misinekaliñ.

²⁹ Monik tipnam tipet minem kwandai gimin noñgan- liñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sindok Bepsili win nandi-talelak. Endi monik kambak wandin yambi- dikñelakta, ³⁰ sindi bo sambi-dikñelak, timbi kumbanji saktok kunakunat win bo nandi-talelak. ³¹ Sindi Anutu- lok dainan loloñ sinik, monik tiptip asupgan yapma kleañ, wala timbi amatamda nim misinekaliñ.

³² Sindi amalok dausinan 'Nak Yesulok giñgit kulet' windiñ e-dakleañ, nak bo windiñgangot kunum Bep- nalok dainan sinda ni-dakleutat. ³³ Gan sindi naka amalok dausinan 'Nak nim nandiñmilet' eañ, nak bo windiñgangot kunum Bepnalok dainan sinda 'Nak nim nandi-semlet' eutat."

Yesulok sambaliili milap bembimbi, no en epmi plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Sindi ñindiñ nim nandi-namnekaliñ, 'Endi kwelandok mik gitik timbi taleupi indañguk'. Nak mik timba taleuktok nim indañgut. Nim. Nak kakit nomik ³⁵ amatam ep tambileptok indañgut. Windiñda ama noli beula kanjik tiñmumbi, wiuli meñla kanjik tiñmum, tamini nambin tamla kanjik tiñmekak, ³⁶ win ama nolok sambalii endi endok kanjikñii tinekaliñ. ††

³⁷ Nandañ. Ama no en ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli meñ ba beu ep kasile-sinik talakta, nandiñmam tuop nim ti-namlak. Timbi ama no ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli wemben ba gwañgwan kasile- sinik talakta, nandiñmam tuop nim ti-namlak. ³⁸ Timbi ama no kloñbali nim bembì nep kle-kulakta, enda bo nandiñmam tuop nim ti-namlak. ³⁹ Ama no kuñgun en- lok biñmilak, endok kuñgun pailimekak. Gan ama no naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak."

⁴⁰ Yesuli yousimbi enguk, "No en sinda not ti-samlak, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-nam- lak, endi Anutu nan-mukuk enda not tiñmilak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla timbi not tiñmilak, enda Anutuli plofeta tuan kindem milak windiñgangot miukak. Timbi no en ama dindim no endok dindim kuñgula timbi not tiñmilak, enda Anutuli ama dindimla tuan kindem milak windiñgangot miukak. ⁴² Sindi giñgitnai kosi nimnat ñin endoñnan nanin no ka- nandiwit. Nak biañgan ñindiñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tiñmilak ba tukgot gipi milak endok tuan win biañgan Anutuli kimilim palmekak."

11 Yesuli gwañgwañii 12 windiñ eni-dikñe-sem- talembi, walinin pi ñambi, Juda amatam eni-daut

ti-sembi, gingit manda kindem enbektok it kwet pakiliñnan ñaṅguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nim wala ginañ tipet tiṅgiliñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tiñmiṅguk

² Timbi Yoane tuk ii-sem kena tiṅguk en it kwambiñ ginañ kimilim pakuk. Papi, Yesu Mesiali kundit kusei kusei tiṅguk wolok giṅgit nandiṅgukta, gwaṅgwañii diwin en-mulim Yesuloñ ñambi, ³ ñindiñ nikañbi eṅgiliñ, "Anutuli ama ni-mulim bi-nimektok een win dik wakan ba? Ba nola mandi-ta-kunekamiñ?" ⁴ Eumbi, Yesuli tambanem enguk, "Sindi undane ñambi, kundit-na dausili kañ ba pawanjili nandañ wolok kasat Yoanela ñindiñ tiñminekaliñ: ⁵ dausi sipsipmin endi deiañ, kesit nim kuañ endi kesit kuañ, wanda kwambiñjiat endi wandanji gilitalak. Pawanji kamalaṅguk endi manda nandañ, kimgiliñ endi nombo ep timba milap kaik pakañ, ba pimbiniñ endi giṅgit manda kindem enba nandañ. ⁶ Timbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandi-kiliktin nim pipilak, endi amatam diwin yapma kle-patak."

⁷ Timbi Yoanelok gwaṅgwañiili Yesu kañbim ñañilimbi, Yesuli amatam kimin ti-pakiliñda Yoanela ñindiñ enguk, "Sindi kwet kambañnan silaninnan ñaṅgiliñ, win nek kanepi ñaṅgiliñ? Win klinandok kundit no sasaleli pendilimbi ña-bit timbim kanepi ñaṅgiliñ ba? ⁸ Tikap nimda, sindi nek kanepi ñaṅgiliñ? Ama no dasidasin kindem pamanat kanepi ñaṅgiliñ ba? Nandañ: ama wandisi endi ama wapmañdok isinan pipat milat ti-kuañ. ⁹ Windiñda nek kanepi ñaṅgiliñ? Plofet ama no ba? Biaṅgan. Gan plofet ama kaṅgiliñ wali plofet silanin no nim. Nak ñindiñ sanlet: Yoane endi engano. ¹⁰ Endi Anutulok giṅgit ee ama, win enda wakan manda ñindiñ youp bimbin patak, 'Nandiñlañ, nak giṅgit ee amana no ni-mulambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dindime kena ti-gamekak.' [†] Win Yoanela manda windiñ youp bimbin patak. ¹¹ Nak biaṅgan sanba: Yoaneli amatam gitik dama kuṅgiliñ ba man ñindiñgit kuañ endok loloñ sinik yañ, gan ama pimbiniñesi gitik Kunum Molomdok giṅgitñii kuañ endi bo Yoane makleañ.

¹² Yoaneli tuk ii-sem kena kusei kimipi tiṅguk walinin bikap man ñindiñgit nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endi Kunum Molomdi amatamñii nitek yambi-dikñelak wolok endaut manda win mik ti-ñimbi, timbi kolaneliñdok giṅgine kena tañ. ¹³ Yoaneli kenan gama nim kusei kimiliñilimbi, Mose gita plofet ama gitik endi Kunum Molomdi amatamñii telak nitek yambi-dikñeukak wolok plon manda youkiliñ. ¹⁴ Tikap sindi manda ñin tike-dasinelidok tuopta win ñindiñ: plofet amali Elia Mesialok telak dama indauptok eṅgiliñ win

† 11:10 Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1

Yoane wakan. ¹⁵ No en pawañnat endi mandana nandiñbi nandi-kiliñ eukak."

Amatamdi Yesulok kenanla nandum tial tiṅgukta enombiṅguk

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, "Nak amatam man ñindiñgit kuañ sinda nitek ewit? Sindi wembe gwaṅgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñindiñ kiti-semañ, ¹⁷ 'Pakñuak penditnambi, sindi kap nim tiliñ. Ba nindi kap blan tinambi, mano nim tiliñ.' ¹⁸ Kusei ñindiñda timbi sinda wembe gwaṅgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gitik kimisipbi, wain tuk no nim pa nalak, timbi sindi 'Yal kolanli piñmilak' pa niañ. ¹⁹ Timbi Amalok Niñañ endi indambi, nanañ git wain tuk pa nalak, timbi sindi ñindiñ pa niañ, 'Wi kawit! Endi nanañ git wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semalak!' Gan amatam Anutulok nanandi kleñipi kundit kindem tañ endi nanandi win dindim sinik timbi dakleañ." Yesuli windiñ eṅguk.

²⁰ Endi dama it kwet diwinnan kundit engano gembinat sinik asupgan tiṅguk, gangan winasili ginañji nim tambaneṅgiliñ, wala timbi endi kusei kimipi, it kwet win enombimbi eṅguk, ²¹ "Kolasin git Betsaida nasi sindi kilañmet! Anutuli mek salamilekak! Nak kundit engano gembinat asup sindok kandañ tiṅgut, gan sindi ginañji nim tambaneṅgiliñ. Kundit win Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi ginanji tambaneañ win inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwiliñ plon pipatneliñ. ^{††22} Windiñda sanba nandiñwit: Anutuli amatam sambidandebekak wolonda sindok kolanjilok tambon wali Tilo git Sidon nasilok tambon win makleukak.

²³ Timbi Kapaneam nasi, sindi 'Anutuli kunum ginañ nip loukak' windiñ nim nandinekaliñ! Nim sinik, sindi jimbiñ sep kolipimbilokgot. Nekta, nak kundit engano gembinat asup sindok kandañ tiṅgut, gan sindi ginañji nim tambaneṅgiliñ. Kundit win Sodom kwelan indaumda, winasili ginañji tambaneumbi, Anutuli it kwet win nim timbi kolaumbi, ñindiñgit guma palek.

²⁴ Windiñda sanba nandiñwit: Anutuli amatam sambidandebekak sindok kolanjilok tambon wali Sodom nasilok tambon win makleukak."

Amatamdi Yesu enloñ bineliñdok enguk

²⁵ Nain wolonda Yesuli ñindiñ eṅguk, "Bep, kunum kwet molom, nak ñindiñda gan-kindem dalet: dik nanandiñga diwin ama nanandinjiat ba nandi-daklenjiat enda kimisembiñguñ, gan nanandi sembin win amatam nanandinji nimnat enda timbi dakle-semguñ.

²⁶ Bep, biaṅgan sinik, dik windiñ indauptok nandiñguñ." ²⁷ Eñipi yousimbi, amatamda enguk, "Bep-nali gembin nanandin gitik win naka nam-taleṅguk, timbi en noṅganliñgot Niñañ nandi-namlak. Timbi Bep

†† Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nim.

wın nindi nandiñmañ? Wın Niñañ en ba ama nin endi epmbi, Bep daut semlak endiñgot Bep nandiñmañ.

²⁸ Kena gim timbi mlap bemañ sindi gitik nokoññan bi-talewit. Biumbi, nak pat-nandi samambi, simbasi busukñewin. ²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala nim ewa lolak, wala timbi sindi nambium sanañgilambi, manda san-daut ti-samlet win tañgonenekaliñ. Windiñ ti-kuñipi, ginañjili busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgoneneliñdok samlet win tikembi tañgonenekaliñ. ³⁰ Wın mlap nim, win pañgitniga n.”

Yesulok mandali endikñe manda damañgan youkiliñ win maklelak

12 Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgipnan ñañilimbi, gwañgwañii en kle-ñañgiliñ endi nanañjila timbi, kusei kimipi, plaua min-jip mep nañgiliñ. ² Timbi Falisi ama diwindi win kañbi, Yesu nimbi eñgiliñ, “Wi ka. Gwañgwañgaili Sabat pat-nandi naindok endikñe manda maklembi, kena tañ.” ³ Eumbi enguk, “Devit git nolii en gita pakiliñ endi nanañ gawat inda-semgukta Devitti nitek tiñguk? Sindi kasat win pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek? ⁴ Endi Anutulok sel it ginañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tiñmimin win mep piumbi, sambalii gita nañgiliñ. Plaua win tapma ama endiñgot nanalok, gan Devit git nolii endi kimisip manda maklembi nañgiliñ.

⁵ Timbi endikñe manda Moseli youkuk wali ñindiñ nini-daut nimlak win sindi windiñgangot pinat nandimbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amali tapma it ginañ kena tiñipi, Sabattok endikñe manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom nim indalak. ⁶ Tapma ittok kandañ nak ñindiñ sanlet: nepek ñi patak wolok loloñili tapma it maklelak. ⁷ Timbi Anutulok mandali ñindiñ elak, ‘Nak ama ginañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nim.’ Sindi manda wolok kusei nandi-kiliñeumda, ama yom nim tañ en yom plon nim yapitneliñ. ⁸ Nekta, Amalok Niñañ Anutuli ni-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousim ñambi, it kiyaunjinan loñguk. ¹⁰ Timbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bim pakuk. Windiñda ama diwisili Yesu manda plon kimitnepi ni-nandimbi eñgiliñ, “Dik nitek nandilañ? Ama noli Sabatta ep timbi kindem da win kindem timbek ba nim?” ¹¹ Eumbi enguk, “Sindoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban ginañ piumbi, endi nitek timbek? Endi sipsip win tike tiañeumbi lambiuk bek. ¹² Gan amali loloñ sinik, sipsip maklelak yañ! Wala timbi Sabat nainnan kundit kindem ti-semeñ win kindem.” ¹³ Eñipi, ama wala ñindiñ niñguk, “Kika kot-suat” eumbi, amali windiñ timbimbi, kiili binda kindem dambi, tombon wandin tiñguk. ¹⁴ Gan Falisi amali mlapi pi ñambi, kimin timbi, telak nitek plon Yesu wili kimneliñdok

manda e-lonji tiñgiliñ. ¹⁵ Yesuli win nandi-daklembi, walinin pim ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Timbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jimbatsiat gitik ep timbi kindem daumbi, ¹⁶ kena tiñguk wolok giñgit joñgo nim eu satauktok e-kimisip ti-semguk. ¹⁷ Endi windiñ timbimbi, Anutuli plofet Aisialok man plon Mesialok manda ñindiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñin nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasileñgut.

En wakan nak ginañnali kasilembi, nandi-koñgom ti-ñimbi, endoññan Woñna kimilimetat.

Timbi nak telak nitek plon amatam ep timba dindimenekaliñ win endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambiñlok nim, timbi endi pañga indanan manda nim eu piukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gembin nimnat giloup tilak wandin no nim ombekak, ba tipalalok kolsalen duat pitpit tilak wandin no nim pendilim kimbekak.

Endi kenane-palimbi, amatam dindim indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Timbi kwet tuop ama wali bimbi epmektok en mandipatnekalih.” †

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgiliñ, win yal kolanli piñmiñgukta timbi man ba dai tipelatkan sipgimik. Timbi Yesuli timbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktañmiñguk.

²³ Timbi amatam gitikti kundit win ka silikñembi, nisiñgan e-nandi timbi pa eñgiliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bimbielok e-ta-bañ win ñakan bek?” ²⁴ Gan Falisi amali manda win nandiñgiliñda timbi Yesula ñindiñ eñgiliñ, “Win yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembinañgot yal kolan ep kle-semalak.” ²⁵ Yesuli nanandinji ka-nandiñgukta ñindiñ enguk, “Ama wapmañ nolok giñgitñiili tambipi nisiñgan miañ endi kola sinik tañ. Ba it kwet ba sambat noli windiñgangot tañ endi nim diñdam patneliñ. ²⁶ Windiñgangot Satandok giñgit noli enlok nol no kle kolimda, Satandi enla mik tiñmumbi, endok ka-dikñenli plakan talewik.

²⁷ Sindi ‘Ama wali Belsebullok gembina yal kolan ep kle-kot pa tilak’ windiñ naka naniañ. Manda win bien timbekta, nindi sindok gwañgwanjii gembimbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nimda, manda nokok gembinalok kuseila eañ wolok bien nim inda-daklelak yañ. ²⁸ Win Anutu enlok Woñdi nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebulli nim. Windiñda ñindiñ inda-daklelak: Anutuli ikan sindok boñgipsinan amatam yambi-dikñelak. ²⁹ Ba ama noli ama gembinat nolok it ginañnan slak lombi, giñgitñiili joñgoñgan epmektok tuop ba? Nim ya! Dama endi

† 12:21 Aisaia 42:1-4

ama gembinat win tikembi, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it ginañ pakañ win gumañ ep talewik.

³⁰ Ama no nak not nim ti-namlakta, endi kanjik ti-namlak. Timbi ama no nak nim nep platambi, Anutuloñ amatam nim ep kimin tilakta, endi ep kleum papuseneañ. ³¹ Windiñda ñindiñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomji gitik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dindim Woñ ni-kolalakta, endok yomin Anutuli nim biñmekak. ³² Timbi ama no Amalok Niñañ enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dindim Woñ gembin namlak, enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli man ñindiñgit ba nain taletalenan bo nim biñmekak. Windiñda kusatnala ginañ tipet nombo nim tinekaliñ. ³³ Komba no kindemda, endi bien kindemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Win komba wali kolan ba kindem win bienli mek daut samlak.

³⁴ Sindi manji manbenji malet upmat nomik. Ama kolanda, nitek timbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok ginañnan tokñelakta, wakan eu lambilak. ³⁵ Ama kindem nepek kinde kindem ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, timbi ama kolan nepek kola kolan ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak. ³⁶ Nak ñindiñ sanba: Anutuli amatam sambidandebekak nain wolonda endi manda kolan gitik eñgiliñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. ³⁷ Neta, Anutuli mandaña kañ-danbi, wolok tuop dik ama dindim ba ama kolan ganbi indaukak."

Yesu en enlok kusai timbi dakleuptok kundit engano no timbim kaneliñdok niñgiliñ

³⁸ Timbi endikñe manda nandi-tale ama gita Falisi ama endoñnan nanin diwindi Yesu niñgiliñ, "Endaut, dik nandi-nimbi, kundit engano sinik no timbimbi kanetamiñ." ³⁹ Gan endi ñindiñ tambane enguk, "Amatam man ñindiñgit kuañ sindi kolan timbi, Anutu bisinik tañ. Sindi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekaliñ. ⁴⁰ Yonali tim sandap tipet git no tuk gaut wopumdok minjip ginañ pakuk. † Windiñgangot Amalok Niñañ endi bo maim tipet git no kwet ginañ palekak kanekaliñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñgiliñ endi amatam man ñindiñgit kuañ sin gita yakan milapi, sindok kusasi timbi dakleukak. Neta, endila Yonalok mandala ginañji tambaneñgiliñ, gan sindila ama nin Yona maklelak endok manda nandimbi, ginañji nim tambaneñgiliñ. ⁴² Windiñgangot Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñindiñgit kuañ sin gita yakan milapi, sindok kusasi timbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi kin-

dem nandiuktok kwet mayañgan nanin sinik wali endoñ biñguk, gan sindila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimneñgiliñ."

⁴³ Yesuli yousimbi enguk, "Yal kolan noli ama no kamisim poñawikta, endi kwet kasatnan ña bit timbi, pipapat kombilin lonjiwik. Lonjim nim kañbi, ⁴⁴ enla ñindiñ ewik, 'Nak bindambo undane it dama pakutnan ñawa'. Embi ña kawik win: it win jamimbi ti-kiliñem bi-umbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tipet endok gembinjili en makleañ ep timbi indambi yanañgilim, it wolok ginañ lombi pi pat milat tineliñ. Windiñda timbi damañgan ama wala milap lakat indañmiñguk, gan man milap wopum sinik indañmek. Enda indañmiñguk, windiñgangot amatam man ñindiñgit kolan ti-kuañ sindoñ inda-samekak."

Yesulok sambalii win nin?

⁴⁶ Yesuli amatam manda en-paliñilimbi, meñ git kwayañii endi bi tombi, pawan ipi, en gita manda enandi tineliñdok eñgiliñ. ⁴⁷ Timbi ama noli Yesu nimbi eñguk, "Nandiñlañ. Meña kwayañgai pawan bi ipi, dikita manda enandi tinepi nandañ." ⁴⁸ Gan Yesuli ama wala ñindiñ tambane niñguk, "Mena kwayanai win nin?" ⁴⁹ Eñipi, gwañgwañiila kit yout ti-semi niñguk, "Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum ginañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ."

Ama Wapmañli amatamñii nitek yambi-dikñelak wala Yesuli e-yout manda enguk

Giñgit manda kindem win nanañ minjip ama noli kena ginañ kokuk wandin

13 Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk gwañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk. ² Timbi amatam asupti endoñ bi kimin tiñgiliñda timbi, endi kikeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalimbi, amatam kimin wopum endi tuk pawan ilimbi, ³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñindiñ enguk, "Nandañ. Ama noli nanañ minjip kokotta kenañ ginañ ñañguk. ⁴ Ñambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñañilimbi, minjip diwin telak plon piumbi, monikti bim na-taleñgiliñ. ⁵ Timbi minjip diwindi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgiliñ. Minjip kwet plongot pakiliñda timbi mindin plakan tawa lambiñgiliñ. ⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nim tike gembilaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yañetambi kim-taleñgiliñ. ⁷ Minjip diwindi kwet koselek minjip pakuknan piñgiliñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendimbi ep tapliumbi kim-taleñgiliñ. ⁸ Minjip diwindi kwet galk ginañ piñgiliñ wali lambim wopum dambi, bien laliñgiliñ. Kusei diwindi bien 100 100 laliñgiliñ, diwindi bien 60 60 laliñgiliñ, timbi diwindi bi-

en 30 30 wíndiñ lali-ta-ñañgíliñ. ⁹ No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kíliñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiili endoñ bimbí ni-nandimbi eñgíliñ, “Amatam manda enlañ wín kusei nitekta timbi e-yout manda gíta pa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitek yambi-dikñelak wín damañgan pat-sembin pakuk. Nepek wín endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwinda nim. ¹² Neta, no en nepek palmilak wín tike-kuumbi, enda nombo yousi-miumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmilak wala nandum tlatlakta endok nepek lakat palmilak wín apma tikeñmiumbi, slak palekak. ¹³ Ama wandisi wali dausili kañ, gan nim ka-dindim eañ, ba pawanji kimikañ, gan nim nandañ ba nim nandi-dakleañ, wala timbi nak manda e-yout manda git pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eñguk wín man ñíndiñgit amatam wandisiloñ inda-semllak. Endi Anutuluk mandan ñíndiñ eñguk, ‘Amatam ñali manda nandinekaliñ, gan nim nandi-daklenekaliñ, ba dausili kanekaliñ, gan nek kañ wín nim ka-nandi-tomnekaliñ. ¹⁵ Nekta, endok ginañ nanandinjili kwambiñ dañgukta, pawanjili manda nandinepi kunjita tañ, ba dausili nim kaneliñdok masipmañ. Wíndiñ nim timbimda, endi dausili kañbi, pawanjili nandimbi, ginañjili nanditombi, ginañji tambaneumbi, nak ep timba kindem daneliñdok nokoññan bineliñ.’ [†] Anutulí amatamdok plon manda wíndiñ eñguk. ¹⁶ Gan sindila dausili kindem kañ, timbi pawanjili guma nandañ, wala timbi amatam diwín yapma kle-pakañ. ¹⁷ Nak biañgan sinik sanba: plofet ama gíta ama dindim damañgan kuñgíliñ endi nepek sindi kañ wín kanepi nandi-koñgom tiñgíliñ, gan nim kañgíliñ, ba manda sindi nandañ wín nandinepi nandi-koñgom tiñgíliñ, gan nim nandiñgíliñ.”

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sindi pawanji kimipi, minjip kokottok e-yout manda sanit wolok kusei san-daklewambi nandiwit. ¹⁹ Nanañ minjip telak plon piñguk manda wolok kusei wín ñíndiñ: amali Anutulí amatamñii nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda nandimbi nim tike-kulak, timbi kolan molomdi bimbí, manda ginañnan kokolin wín apma tikeñmilak. ²⁰ Minjip kawat plon piñguk manda wolok kusei wín ñíndiñ: amali giñgit manda silisilinat nandimbi, plakan ginan ginañ dasilak, ²¹ gan manda ginan ginañ pilak wali nim pa kwambiñ dalak. Nim, wali nain dumangot papi pailimlak. Wín kuñgunlok plon milap indañmilak, ba Anutulok manda tike-kuañ endok plon milap kusei kusei inda-semum yambilak, nain wolongan nanandi-kiliktin pi pilak. ²² Ba minjip kwet koselek minjip pakuknan piñguk manda wolok kusei wín ñíndiñ: amali giñgit manda wín nandilak, gan kwelalok milap ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgomli ginañ timbi pailimbi, manda nandilak wolok bien nim indañmilak. ²³ Minjip kwet galk ginañ piñgíliñ

† 13:15 Aisaia 6:9-10

manda wolok kusei wín ñíndiñ: amali giñgit manda wín nandimbi nandi-kíliñ embi, kimit kle kuañ. Endok bien wín 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dikñe kena kanjik nat, gan wandingan embi sapakñelak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, e-yout manda no amatamda ñíndiñ enguk, “Kunum Molomdi giñgitñii yambi-dikñelak wín ñíndiñ: ama noli kenan ginañ nanañ kindemlok minjip kokuk, ²⁵ gan tim boñgipnan ama gitikti dou-paliñilimbi kanjikñili kena wolok ñambi, kli kolan-dok minjip kopi pi ñañguk. ²⁶ Pakapi, mindin tawa lambimbi, bien indaup timbimbi, kli kolandi bo inda-dakleñgíliñ. ²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiili wín kañbi, molomloñ ñambi niñgíliñ, ‘Wopum, dik kenañga ginañ minjip kindemgot kokuñ. Gan nitek timbi, kli kolanli indalak?’ ²⁸ Wíndiñ ni-nandumbi enguk, ‘Wín kanjikna noli kolimbi lambilak.’ Eumbi ni-nandimbi eñgíliñ, ‘Wíndiñda nindi ña kli wín tamat kotnetamiñ ba?’ ²⁹ Eumbi enguk, ‘Wíndiñ nim. Kak biu palen. Nim kañbi, kli tamat kokamiñ embi, nanañ wakít tamatneliñ a. ³⁰ Biumbi, nanañ gíta kli niset tipelatkan lambindekamik. Timbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba ginañ sium diukak. Timbi nanañ bien wín wisikot itna ginañ ep wisi-kolim palekak.”

³¹ Yesuli e-yout manda no ñíndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena wín mastat minjip ^{††} ama noli kenan ginañ kokuk wandin. ³² Mastat minjip wín yaya minjip tip minam sinik yañ, gan tawa lambilak wolonda yaya wali diwín yapma klembi, komba nomik wopum dalak, wala timbi yaya wolok gayam plon monikti bimbí, isi tañ.”

³³ Yesuli yousimbi, e-yout manda no ñíndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena wín ñíndiñ: tam noli kimili bendi lakatgot tikembi, plaua kwilan wopumgan wakít tambanembi, papalem kaumbi, plaua wali gitik bendimbi lambilak.”

³⁴ Yesuli amatam kimin wopumda manda gitíñgitik enguk wín endi telal no git nim eñguk, endi e-yout mandaliñgot enguk. ³⁵ Endi wíndiñ timbimbi, plofet ama noli manda ñíndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

“Nak e-yout mandaliñgot manda enbi, nanandi sembin kwet kusei kimikimilinan nanin pat-ta-bañ wín enba dakleutat.” [‡]

³⁶ Timbi Yesuli amatam kimin wopum yambik bimbí, gwañgwañii git ilan ñañguk. Ña paliñilimbi, gwañgwañiili endoñ bimbí nikañbi eñgíliñ, “Dik e-yout manda eñañ wín - kli moyen kena ginañ lambilak - wolok kusei nitek? Wín ninimbi nandina.” ³⁷ Eumbi enguk, “Ama minjip kokuk wín Amalok Niñañ en wakan. ³⁸ Kena wín

†† Mastat minjip wín wambiñ minjip wandin. ‡ 13:35 Kap 78:2

kwet ñin man pakamiñ wolok walan, timbi nanañ minjip win Kunum Molomdok giñgitñii. Timbi kli kolan win kolan molomdok giñgitñii, ³⁹ timbi kanjik kli kolan minjip ep kokuk win kolan molom Satan en. Minjip bien mepmet win kwet nain taletalenan wolonda indaukak, timbi kena tindi ama win Anutulok añeloñii. ⁴⁰ Kli kolan tamap wip siañ windiñgangot nain taletalenan kolan molomdok giñgitñii enda inda-semekak. ⁴¹ Nain wolonda Amalok Niñañ endi añeloñii en-mulimbi, kwet tuop giñgitñii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba diwin no ep tiañeumbi yom tañ endi wakit ep kimin timbi, ⁴² jimbiñdok komba kwambiñ ginañ ep koli pinekaliñ. Wandin endi mano kwilim timbi, manji sigilim danekaliñ. ⁴³ Gan amatam Bepsilok man tañgoneñgiliñ endi kunum ginañ lombi, maim duatak windiñ duapi, indaňgan endok kapmainan kuumbi yambi-dikñeukak. No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kiliñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundikñe kenala Yesuli e-yout manda diwin no enguk

⁴⁴ Yesuli yousimbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walan win nepek tu-an wopumgan sinik kena ginañ kimisembum pakuk wandin. Ama noli nepek win timbi indambi, taplim bi-um pakuk. Timbi silisili wopum indañmiñgukta endi nepenepeli gitik ña tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem walinin tikembi, nepek tu-an wopum win endok indañmektok kwet win ña tua kleñguk.

⁴⁵ Timbi Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walan no kawat tu-an wopum wandin: ama noli kawat tu-an wopumgot win tuaup yolonjiñguk. Yolonjimbibi, ⁴⁶ kawat kindem sinik no kañbi, ña nepenepeli gitik tu-atualok kimilim tua-taleumbi, minem walinin tikembi, kawat win ña tuañguk.

⁴⁷ Timbi Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walan no win ñindiñ: pis tiatia lik wopum tuk ginañ koli piumbi, pis kusei kusei epgiliñ. ⁴⁸ Lik tokñeumbi tiañe pawan lambi pipapi, pis kañ-dan tiñgiliñ, win pis nanalok kindem kambot ginañ ep kimipi, pis kolan win ep kokiliñ. ⁴⁹ Kwet nain taletalenan windiñ wakan indaukak: Anutuli añeloñii en-mulim bimbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgipsinan nanin ama kolan epbi, ⁵⁰ jimbiñdok komba kwambiñ ginañ ep koli pinekaliñ. Wandin mano kwilim timbi, manji sigilim danekaliñ.”

⁵¹ Yesuli e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandimbi eñguk, “Sindi e-yout manda gitik sanlet wolok kusei nandi-dakleañ ba?” Enbimbi, endi “Oñ, nandamiñ” niñgiliñ. ⁵² Eumbi enguk, “Windiñda endikñe manda nandi-tale amali Kunum Molomdok giñgit indambi kuañ endi ama nepek kindem wisikot isinan kimilim patakñan nanin epmañ wandin: endi Anutuli nanandi damaňgan eñguk ba man elak win

nandi-daklembi, wolok tuop amatam eni-daut ti-se-mañ.”

Yesuli en Ama Wapmañ engano win Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasili siñgi wilimgiliñ

⁵³ Yesuli e-yout manda win eu taleumbi, walinin pi ñambi, ⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunji ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Timbi amatam mandan nandiñgiliñ endi nandi-gitiñgitik embi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Ama ñali nanandi wandin ba kundit engano sinik tindilok gembibi win denanin tikeñguk? ⁵⁵ Nindi endok kusei nandamiñ yañ! Endila it kindikindit ama endok niñañgot. Meñlok koi win Malia, kwayañii win Jekop, Josep, Simon git Judas, ⁵⁶ timbi endok wiwii win nin gita yakan kuamiñ. Windiñda nanandin git gembin wandin win nindi daulmiñguk?” ⁵⁷ Windiñ eñipi, endok mandan ba ep tindin wala nandum tlal tiñguk. Timbi Yesuli enguk, “Amatam diwindi plofet ama giñgiñgan tiñmañ, gan enloñ nasii ba noliili windiñ nim tiñmañ.” ⁵⁸ Windiñ embi, nim nandi-kilikti tiñmiñgiliñda timbi kundit engano asup wandiñ kandañ ni m tiñguk .

Elotti Yesula nandum en Yoane kimnan nanin milakuk windiñ tiñguk

14 Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endi Yesu koi giñgit nandimbi, ² kena amañii ñindiñ enguk, “Endi Yoane tuk ii-sem en wakan. Kimnan nanin milakukta timbi kundit engano timbektok gembin wopumgan palmilak.” ³ Kusei ñindiñda Elotti windiñ nandiñmiñguk: damaňgan endi enlok kwayañ Filip endok tamin Elodia apma tikeñguk. Apma tikeumbi, Yoaneli ñindiñ pa niliñguk, “Dik Elodia tamga tikeñguñ win nindok endikñe manda maklelañ.” [†] Windiñda Elotti eumbi, Yoane tike imbi, it kwambiñ ginañ kimikiliñ. ⁵ Elotti Yoane wili kimbektok nandiñguk, gan amatamda misiñgukta windiñ nim tiñguk. Neta, Juda amali Yoanela nandum plofet no tiñgukta timbi.

⁶ Gan winaña ñindiñ indañguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat ti-semumbi, Elodialok wembanli bi endok dausinan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elotti wembe wolok kapta nandi-koñgom tiñgukta timbi, ⁷ manda ñindiñ e-kwambiñ dambi niñguk, “Biaňgan sinik. Dik nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.” ⁸ Windiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñindiñ miumbi, Elottoñ undane ñambi niñguk, “Dik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombimbi, kumbam jawañ plon kimipi bi namit.” ⁹ Ama wapmañdi manda win nandimbi nandum milatañguk. Gan man-

[†] Endikñe mandali amali enlok dal ba kwayañlok tamin tikeuktok kimisip tiñmilak. Dal ba kwayañ endi yamin pap sembiñguk wolondañgot kindem windiñ timbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

da yokniilok dausinan e-kwambiñ dañgukta timbi endi nandiñmimbi, wembeli eñguk wolok tuopkan tineliñ-dok eñguk. ¹⁰ Timbi it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi, ¹¹ kumbam jawañ plon kimipi bim wembe miumbi, meñloñ tike ñañguk. ¹² Timbi Yoanelok gwañgwañiili bim dalandan bem ña kindikiliñ. Windiñ ti-talembi, siñgi ña Yesu kasat tiñ-mumbi nandiñguk.

Yesuli ama 5,000 gita tam gwañgwanjii nanañ ep tow-iñguk

¹³ Yoane wili kimiñguk wolok giñgit Yesuli nandiñguk-ta endi gwañgwañiili git walinin pi ñaneliñdok kikeñ nolok plon lombi, kwet ama nimnatnan nisiñgan kunepi ñañgiliñ. Ñaumbi, amatamdi giñgit win nandimbi, isi kwesi bimbi, kesitti en klem, tuk baliliñ ñañgiliñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nandiñguknan ña tomgiliñ. ¹⁴ Timbi Yesuli kikeñ plon nanin piñipi, amatam kimin wopum yambiñguk. Yambimbi, blan ti-sembi, jimbatsiat ep timbi kindem dañguk.

¹⁵ Kwet timlala timbimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, "Kwet kilim elak. Timbi ñin kwet ama nimnatnan pakamiñ, windiñda dik amatam en-mulimbi, it kwelan ñambi, nanañji tua nambit." ¹⁶ Eumbi enguk, "Nekta ñaneliñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit."

¹⁷ Eumbi, jip jup timbi niñgiliñ, "Nindok plaua nanañ kit tombon git pis tipet waliñgot pat-nimlak." ¹⁸ Eumbi enguk, "Win nokoñnan mep biwit." ¹⁹ Windiñ embi, amatam enbimbi, kli yali gimbañ dambi pipakiliñ. Timbi Yesuli plaua nanañ kit tombon git pis tipet win epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmimbi, plaua win ombimbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ gitikti nambi na-tokñe tiñgiliñ. Timbimbi, dip pakuk win gwañgwañiili epmbi, sandiñ lik 12 wolok ginañnan dasium tokñeñguk.

²¹ Nanañ nañgiliñ win ama 5,000 nitepek, gan tam git wembe gwañgwa nim ep kunakiliñ.

Yesuli tuk gwañ plon yaliyali ñañguk

²² Ama kimin gitikti nanañ nambi taleumbi, Yesuli gwañgwañiili en-giñginembi, nisingan kikeñ plon lombi, tuk gwañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulim ñañilimbi, amatam kimin gitik isinan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan nimolo timbepi jañginan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañginan engan palimbi, ²⁴ gwañgwañiilok kikeñdi ña tuk gwañ boñgipnan tomguk. Tombimbi, sasaleli ñañgiliñ kandañnan biñgukta, tukti kikeñ munjupi, tike lombi pimbi tiñguk.

²⁵ Kwet gama nim salañilimbi, Yesuli gwañ plon yali ta-ñakap gwañgwañiili ep timbi dumalañguk. ²⁶ Timbi gwañgwañiili tuk plon yaliyali biumbi kañbi, "Asili bilak!" embi, gembinjii piumbi, misimbi kwawa tiñgiliñ.

²⁷ Timbi wolongan Yesuli eni-daklembi eñguk, "Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin."

²⁸ Timbi Petloñ niñguk, "Wopum, biañgan ditna bilañ-da, nanbimbi, tuk plon yalim dikoñan biwa." ²⁹ Eumbi niñguk, "Natna ya, bo!" Nimbimbi, kikeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ Ñañipi, sasale wopum wikukta tuk milakuk win kañbi, misimisi ñakap tuk ginañ piup timbi, kitimbi eñguk, "Wopum, nep-miñ." ³¹ Eumbi, wolongan Yesuli kii kot-suap tikembi niñguk, "Nanandi-kiliktiñga lakat pakamlak. Nekta ginañ tipet tilañ?" ³² Windiñ eñipi, Petlo nañgiliñ, kikeñ plon loñilimbi, sasaleli kilp eñguk. ³³ Timbi gwañgwa kikeñ plon pakiliñ endi Yesuloñ milelem timbi niñgiliñ, "Biañgan dik Anutulok Niñañ."

³⁴ Tuk gwañ dikñe-talembi, Genesale it kwet kandañ lo suañgiliñ. ³⁵ Suaumbi, winasili Yesu ka-daklembi, manda kimilimbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdi ama jimbatsiat gitik yanañgip endoñ biñgiliñ. Bimbi, ³⁶ Yesu dasindasin kusipgot tike-kaneliñdok ni-nandi tiñgiliñ. Ni-nandumbi nandi-semumbi, tike-kañgiliñ tuop kinde m dañgiliñ?

Anutulok dainan nek ñali ama timbi kolalak win Yesuli eni-daut ti-semguk

15 Timbi Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama diwindi Jelusalem bimbi, Yesuloñ biñgiliñ. Bimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ, ² "Nitek timbi, gwañgwañ-gaili bep pañniilok telak ñin makleañ? Endi nanañ nanepi, telak nini-daut ti-nimgiliñ wolok tuop kisi nim wilipi pa nañ." ³ Eumbi tambane enguk, "Nitek timbi, sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikñe manda makleañ? ⁴ Neta, Anutu en endikñe manda tipet ñindiñ kimin-nimguk, 'Dik meñga beka giñgiñgan ti-semekañ', timbi 'Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wili kimlok.' ⁵ Gan sindi endikñe manda tipet win maklembi, amatam ñindiñ eni-daut pa ti-semañ: tikap ama no meñ ba beu epmiu plaptauktok nepek no palmilak, gan 'Nak nepek win ikan Anutulok giñgit wilimiñgut' windiñ enlakta, ⁶ endi kindem beu nim nandi-ñimbi, nim timbi plaptalak. Windiñ tiñipi, endi beu giñgiñgan nim ti-ñimbi, endikñe manda maklelak. Windiñda sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikñe manda timbi lakatalak.

⁷ Yakñesi! Sindok manji manbenji malet nomik! Anutuli plofet Aisialok man plon ñindiñ embi, sindok kolanjilok walan e-kiliñ eñguk,

⁸ 'Amatam ñali manjiliñgot kotna giñgit e-tike-loañ, gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik pat-semalak.

⁹ Endi amalok nanandi win nokok endikñe manda wandin eni-daut ti-semañ,

wala timbi endi nan-wowoñ tañ win silaningot." ^{††}

¹⁰ Timbi Yesuli amatam kimin gitik kiti-semum biumbi enguk, "Sindi pawanji kimipi nandi-kiliñ ewit.

¹¹ Nepek nek ñali ama timbimbi, Anutulok dainan

dindim palektok tuop nim? Win nepek nanambi, min-jipni ginañ pilak wali nim. Win nepek kolan ginañni ginañ papi, mani plon lambi pilak wali mek ama timbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiili endoñ bimbi niñgiliñ, “Ba dik Falisi amalí mandañga win nandimbi, nandi-kola ti-gamliñ win nandilañ ba?” ¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endi kli kolan kena ginañ nisi lambañ wandin. Timbi Bepna kunum ginañ patak endi kenan ginañ nepek nim tipiñguk win kakasiat gitik ep tamat-taleukak. ¹⁴ Sindi yambium patneliñ. Ama dausi sipsipmin endi nosii telak laut semnepi pa tañ. Timbi dai sipsipmin noli dai sipsipmin no telak daulimekta, niset tipelatkan dimat ginañ pindemik.”

¹⁵ Timbi Petloli Yesu niñguk, “Dik e-yout manda manilok plon eñañ wolok kusei kindem ninbi dakleutak.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai sindi bo nitek timbi nandi-dakleneliñdok gamañgot tipikañ? ¹⁷ Sindi ñin nim nandi-dakleañ ba? Nepek mani ginañ pilak wali tem meñ ginañ pimbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ ginañ pilak. ¹⁸ Gan nepek mani ginañnan nanin lambimbi pilak wali ginañni ginañ nanin lambilak. Timbi wali mek biañgan ama Anutulok dainan timbi kolalak. ¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: win ama ginañji ginañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ win ñindiñ: ama wili kim tañ, ba nolok wapai ba tamin kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ. ²⁰ Kundit wandin wali mek timbimbi, amalí Anutulok dainan dindim patneliñdok tuop nim. Gan endi Falisi amalok ep tindinji nim kimit klembi, kisi nim wiliipi ep na-tañ wali nim ep timbi kolalak.”

Yesuli kwet diwindok amatam gembin laut semguk

Yesuli Kenan tam no endok wemban yal kolannat timbi kindem dañguk

²¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git walinin pi ñambi, Tilo git Sidon it kwet tipet pakamikñan ñañguk. ²² Ña tombimbi, Kenan tam no kwet wandiñ kuñguk endi endoñ bimbi, kitiñmi-giñginembi niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dik blan timbi, mandana nandi-namiñ. Yal kolandi wembanalok ginan ginañ piumbi, kolasinik talak.” ²³ Eumbi, Yesuli nandi-kimnembi ñañguk. Timbi gwañgwañiili Yesuloñ bimbi ni-giñginembi eñgiliñ, “Tam wali kiti kitiñipi nip klelak, wala timbi dik kak ni-mulim ñaun.” ²⁴ Nimbimbi enguk, “Nak Isael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulim bi indañgut.”

²⁵ Yesuli windiñ eñguk, gan tam wali endoñ bimbi, kesinan milelem timbi niñguk, “Wopum, nep kimit.” ²⁶ Windiñ eumbi niñguk, “Wembe gwañgwalok nanañji yapma tikembi, kamotta emem win tuop nim.”

²⁷ Eumbi niñguk, “Wopum, win kindem elañ, gan molomjili nanañ nambimbi dip pilak win kamotti wakan pa nañ win.” ²⁸ Windiñ eumbi nimbi eñguk, “Tam, nanandi-kiliktiñga win wopum. Nandilañ, wolok tuop inda-gamin.” Eumbi, wolongan wemban kindem dañguk.

Yesuli amatam jimbatsiat asup ep timbi kindem dañgiliñ

²⁹ Timbi Yesuli walinin pim ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kimin no wolok lombi pi pakuk. ³⁰ Timbi amatam asupgandi endoñ biñipi, amatam jimbatsiat yanañgip biñgiliñ, win ama kesik nim kuañ wakít ama kisi ba kesisi dalandan, ba dausi sipsipmin ba manji sipsipmin, ba jimat diwin noli epmi epmin wakít asup yanañgip bimbi, Yesulok kuañ kuseinan ep bi kimin kolimbi, ep timbi kindem dañguk. ³¹ Ep timbi kindem daumbi, amatamdi yambiñgiliñ win: ama manji sipmin kuñgiliñ endi manda eñgiliñ, ama kisi ba kesisi dalandan endi kindem dañgiliñ, ama kesitti nim kuñgiliñ endi kesitti kuñgiliñ, timbi ama dausi sipsipmin endi deiñgiliñ. Win yambimbi yambi silikñembi, Isael amatamdi Anutu ni-wowoñ tiñmañ en ni-kindem dañgiliñ.

Yesuli ama 4,000 gita tam gwañgwanjii nanañ ep tow-iñguk

³² Yesuli gwañgwañii kiti-semum biumbi enguk, “Amamatam ñali sandap tipet git no nakita palimbi, nanañji talelak, wala timbi nak blan ti-sembi, slak en-mulam ñaneliñdok nim nandilet. Nim kañbi, telak plon dausi kolimbi, katap tineliñ.” ³³ Eumbi, gwañgwañiili niñgiliñ, “Nolok it kwet no nim pakañ, wala timbi nindi nanañ denanin ep bimbi, amatam kimin wopum ñin ep tow-inambi, tuop ti-semek?” ³⁴ Eumbi, Yesuli en-nandimbi eñguk, “Sinlok plaua nanañ nitek pat-samlak?” Timbi endi eñgiliñ, “Plaua kit diwin tipetgot, timbi pis titip lakat sinik pat-nimlak.”

³⁵ Windiñ eumbi, Yesuli amatam enbim nandimbi, kwelan pipakiliñ. ³⁶ Timbi endi plaua nanañ kit tombon tipet wakít pis win epmbi, Anutu weñmimbi ombimbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñañgiliñ.

³⁷ Timbi endi gitik nanañ win nañbi na tokñeñgiliñ. Na tokñeumbi, dip pakuk win gwañgwañiili ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tombon tipet tokñeñguk. ³⁸ Win ama 4,000 nitepek endi nanañ nañgiliñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsi nim epgiliñ.

³⁹ Yesuli windiñ ti-talembi, amatam en-mulim ñaumbi, en kikeñ plon lombi, gwañgwañii git Magadan ka ndañ ñañguk k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

Yesulok kusei gama nim ka-nandi-tomgiliñ

16 Timbi Falisi git Sadusi ama diwin Yesuloñ biñgiliñ endi sisoñ tiñmineliñdok ñindiñ niñgiliñ, "Kunum Molomdok gembin pakamlakta win ninda daut nimeñdok dik kundit engano sinik no timbimbi kana." ² Eumbi tambane enguk, "Maimdi pi sembep timbimbi, kunum gim daumbi, sindi ñindiñ pa eañ, 'Desa nain kindem indaukak.' ³ Kwet salaumbi, mulukuali kunum masipmilak wala sindi ñindiñ pa eañ, 'Gwi sasale inda-nimetak.' Windiñda sindi kunum kañbi, maim iletak ba gwi wiletak win kindem ka-dakleañ. Gan sindi man ñindiñgit nepek nek indalak win kañbi, wolok kusei nim ka-nandi-dakleañ. ⁴ Nitek timbi ama man ñindiñgit kuañ sindi kolan timbi, Anutu bisinik tañipi, kundit engano kanep kiti-nandañ? Gan kundit no nim daut samum kanekaliñ. Nim. Ñin noñgangot kanekaliñ: win plofet Yona indañmiñguk windiñgangot inda-namekak." Yesuli windiñ embi yambimbi pim ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ timbi dumalaneliñdok ñañipi, gwañgwañiili kamalambi, plaua nanañ no nim ep ñañgiliñ. ⁶ Timbi Yesuli enguk, "Sindi Falisi gita Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ enekaliñ." ⁷ Windiñ eumbi, nisiñgan e-nandi timbi eñgiliñ, "Plaua nanañ nim tike-bimiñ wala elak bek." ⁸ Yesuli win yambi-nandimbi enguk, "Nekta singan 'Plaua nim pat-nimlak' windiñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kilikinji win lakat sinik pat-samlak. ⁹ Kusatna gama nim nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit diwingot win tambipi, ama 5,000 ep towiwambi, sindi dip palimbi, sandiñ lik 12 dasium tokñeñguk win sindi nim nandi-tomañ ba? ¹⁰ Ba plaua kit tambon tipet wali ama 4,000 ep towiwambi, dip palimbi, sandiñ lik wopum nitek dasiñgiliñ? ¹¹ Nitekta timbi, sindi mandana nim nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nim et, win nak Falisi git Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ eneliñdok sanit." ¹² Windiñ eumbi, kombikmek ñindiñ nandi-dakleñgiliñ: endi nanandi Falisi git Sadusili amatam emañ wala ka-kiliñ eneliñdok enguk, plaua kimili bendi wala nim.

Yesu en nin sinik win Petloli e-dakleñguk

¹³ Timbi Yesuli gwañgwañii git it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi timbi eñguk, "Amatamdi Amalok Niñañ enda nin sinik pa eañ?" ¹⁴ Eumbi niñgiliñ, "Diwindi Yoane tuk ii-sem eumbi, diwindi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, diwindi plofet Jelemaia ba plofet no damañgan kuñguk en windiñ pa

† Juda amatam endok nanandinji ginañ 'kimili bendi' win nepek no wali diwin timbi tambane wolok walan. Yesuli ñolok kimili bendila eñguk endi Falisi git Sadusi amali amatam endaut manda juluhgan enbimbi nanandinji kamalañguk wolok plon e-yout tiñguk.

ganañ." ¹⁵ Windiñ eumbi eni-nandimbi eñguk, "Timbi sinila naka nin sinik pa nanañ?" ¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petloli niñguk, "Dik Mesia, Anutu kuñgu molom endok Niñañ." ¹⁷ Eumbi, Yesuli niñguk, "Simon Yoanelok niñañ, dik amatam diwin yapma kle-patañ. Nanandi win amalok nanin nim. Bepna kunum ginañ patak endi ganbim dakleñguk.

¹⁸ Windiñda nak ñindiñ ganlet: koka kombilin Petlo kitilet, win Kawat. Timbi nak kawat wolok plon kikesiminnai yapilam gembilambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kimdok gembinli bo kikesiminnai ep timbi piuktok tuop nim. ¹⁹ Timbi Kunum Molomdok amatamñii yambi-dikñewiñdok nak gembu gamlet. † Dik nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukak, timbi dik nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak." ²⁰ Windiñ eñipi, kimisip kwambiñ ti-sembi, enla en Mesia, Anutuli ama wapmañ ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win joñgo nim eelok enguk.

Yesu en milap bembu kimbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesuli kusei kimipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñindiñ en-siwikuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loumbi, Juda ama biesi gita tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi milap kusei kusei tiñminekaliñ. Tiñmumbi, Roma amali wilim kimbimbi, sandap tipet git no timbimbi, Anutuli timbi milalekak. ²² Windiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgipi, ña ni-ñombimbi ni-kimisip tiñipi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, "Wopum, milap wandin sinik bo nim inda-gamekak." ²³ Eumbi tambanem, Petlola ñindiñ niñguk, "Satan, dik wi! Dik Anutulok nanandi nim klelañ. Nim. Dik amalok nanandi klembi, telak masip ti-namlañ."

²⁴ Windiñ embi, gwañgwañii gitikta enbi eñguk, "Ama no en nak nep kle kuup nandilakta, endi enlok nanandinla nandum tlal timbimbi, endi kloñbatli tike bembu, nep kle kuuktok sanlet. ²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailimekak, gan no en naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak. ²⁶ Tikap ama noli kwelalok nepenepek gitik kasilewik, gan siñgi en jimbiñ piwik, nain wolonda nepek wali nitek tike-kimilek? Timbi kuñgun taletalen nimnat win bindambo nitek kasilewik? Win tuop nim. ²⁷ Kusei ñindiñda windiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembin walalannat añeloñii yanañgipi undane biupi tilak. Undane bimek, amatam gitikti ep tindinji nek tiñgiliñ wolok tuopkan tuanji emekak. ²⁸ Nak biañgan sinik sanba: ama ñi pakañ sindok boñgipsinan nanin diwindi gamañgot kwelan

†† Grik manda plon Matayoli ñindiñ youkuk, "Nak Kunum Molomdok yama kii gametat." Manda wolok walan win ñindiñ: Petlo git kikesimin endi Anutulok man tikembi, kwelan ñolok amatamdok yomji e-wiat ti-semañ ba kimilim pat-semektok eañ.

kuñilimbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-dikñeuktok bi indaumbi kanekaliñ.”

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambiñ dañgiliñ

17 Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgilibi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, nisiñgan pakiliñ. ² Pakapi, gwañgwañiili kañilimbi, Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk, win timan dai maim daut wandin, timbi dasindasin win kol-salen walalan sinik saleñguk. ³ Timbi plastik sinik plofet ama tipet damañgan kuñgimik, win Mose git Elia, endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu git manda e-nandi tiñgiliñ. ⁴ Windiñ timbimbi, Petloli Yesula niñguk, “Wopum. Nindi ñi pakamiñ win kindem sinik. Wala timbi dik ñindiñ nandiwiñda, nak it jala tipet git no kindiletet, win no dikok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petloli manda windiñ eñilimbi, mulukua walalan sinik wali plastik sinik ep timilimbi, mulukua ginañ nanin manda no ñindiñ kitu piumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnali en kasilembi, enda wale kindem tiñmilet, wala timbi sindi endok mandan nandimbi kimit-klenekaliñ.” ⁶ Timbi gwañgwañiili manda win nandimbi, gembinj piumbi, gapok pimbi, timanj daut kwelan piñgiliñ. ⁷ Gan Yesuli endoñ ñambi, ep kañbi eñguk, “Milalet! Sindi nim misineliñ.” ⁸ Windiñ enbimbi, endi deimbi kañgiliñ win: Yesu en noñgan ilimbi kañgiliñ.

⁹ Walinin kwet jañgin plon nanin piñipi, Yesuli gwañgwañii e-kimisip ti-sembe eñguk, “Nepek ñin kaliñ wolok kasat ama nimbek nola nim eninekaliñ. Gamamek, Amalok Niñañ endi kimnan nanin milalekak, wolondamek kindem eninekaliñ.”

¹⁰ Timbi gwañgwañiili ni-nandimbi eñgiliñ, “Windiñda kusei nekta endikñe manda nandi-tale amali ñindiñ pa eañ, ‘Plofet Eliali Mesialok telak dama timbi biukak?’”

¹¹ Eumbi eñguk, “Biañgan Eliali dama undane bimbi, amatam ti-pañgipañgile ti-semekak. ¹² Gan natna ñindiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan biñguk, gan amali endok kusei gama nim ka-nandi-dakleñgiliñ. Endi nisilok nanandinji klembi, kundit kolan kusei kusei tiñmiñgiliñ. Timbi Amalok Niñañla kolan windiñ-gangot tiñminekaliñ.” ¹³ Windiñ eumbi, gwañgwañiili Yesuli Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout timbi eñguk win nandi-tomgiliñ.

Yesuli nanandi-kiliktila nepek bien sinik eñguk

¹⁴ Yesu git gwañgwañii tipet git no endi amatam asupti kimin ti-pakiliñnan pi tombimbi, ama noli Yesuloñ bimbi, kesiinan milelem ti-ñimbi niñguk, ¹⁵ “Wopum, dik niñanala blan tiñmiñ. Gwañgwa ñali kwap-meñgan ginañ kamalalak nain win tikeumbi, kim katap timbi, komba ginañ ba tuk ginañ pa piumbi, piñgiu kola sinik talak. ¹⁶ Nak gwañgwañgaili timbi kindem

daneliñdok nañgipi biñat, gan endi ti-tlap bium patak.” ¹⁷ Windiñ eumbi, Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi nanandi-kiliktinji nim pat-sa-mumbi, kamakama tañ. Nak sin gita papata kunjjet tilet! Nain nitek sinik sin gita gamañgot kuwambi, nandi-kilikti namnekaliñ?” Windiñ embi, “Gwañgwa win nokoñ nañgip biwit!” eñguk. ¹⁸ Nañgip biumbi, Yesuli yal kolan gwañgwalok ginannan pakuk win ni-ñombiumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa wali kindem dañguk.

¹⁹ Nisiñgan paliñipi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Kusei nitekta timbi nindi yal kolan win kle-kotneñdok tipikamiñ?” ²⁰ Eumbi eñguk, “Nanandi-kiliktinji lakat sinik wali tuop nim. Nak biañgan sinik sanba: nanandi-kiliktinji wambiñ minjip tip minam wandin pat-samekta, kundit gitik tinep nandañ win kindem eumbi indauk, win kwet jañgin ñala bo kindem nineliñ, ‘Dik milapi da wolok ñau!’ nimbimbi, wolok tuop timbek.” †

Yesuli enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta ti-semguk

²² Yesulok gwañgwañii gitik endi Galili distrik kimin ti-palimbi, ñindiñ eñguk, “Nain nim ombataumbi, Amalok Niñañ kanjikñiilik kisinan kimilimbi, ²³ wili kim-bimbi, sandap tipet git no ñaumbi, Anutuli kimnan nanin timbi milalekak.” Windiñ eu nandimbi, ginañji milata sinik tañguk.

²⁴ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgiliñ. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgiliñ endi Petloloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Endautsi endi tapma ittok takis minem pa kimitak ba nim?” ²⁵ Eumbi niñguk, “Ba! Kimitak ñak.” Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñilimbi, Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Simon, dik nitek nandiñlañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseilok minem pa mekañ win denanin? Win niñañjiiloñ nanin mekañ ba ama diwisiloñ?” ²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama diwisiloñ.” Eumbi niñguk, “Windiñda niñañjiili slak papi, takis minem nim pa kimikañ. ²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gimbit ti-nimneliñ. Windiñda dik ñambi, tuk gwañnan pis tiatia toa no kolim piwin. Timbi pis dama tiañeutañ endok man tambipi, minem kwandai no man ginañ paletak kautañ win tike bimbi, enda emekañ. Minem wali nitettok takislok tuop timbetak.”

† Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Ama nanañ gitik kimisip tiñipi, nimolo tañ endiñgot yal kolan ñandisi gumañ ep kle-semneliñdok, telak no nim patak.”

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan nindi loloñ sinik yañ?

18 Nain wolonda gwañgwali Yesuloñ bimbi nandimbi eñgiliñ, "Kunum Molomdok giñgit boñgipsinan nindi loloñ sinik yañ?" ² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kitiñmum biumbi, boñgipsinan kimipi ³ enguk, "Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indaneliñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ. ⁴ No en kayombinembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgitñii lok boñgipsinan loloñ sinik patak yañ.

⁵ No en naka nandimbi, gwañgwa ñandin nola not tiñmilakta endi wakan naka not ti-namlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi nimnat ñandin ñali nandi-kilikti ti-namlak wandin no ni-tiañeumbi, yom plon pipilakta ama wali blangandok. Neta, Anutuli milap wopumgan miukakta timbi. Endi kundit wandin gama nim tiñlimbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tike kolim tuk kimbifiñ ginañ piumpa wali milap lakat indañmek. ⁷ Kwelalok amatam endi blasiñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin win nindi timbi inda-semalak en Anutuli mek ti-lamilekak.

⁸ Windiñda dik kika ba kesika tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, kak dombi kolim ñaumbi, kika ba kesika tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, kika ba kesika tipelatkan kukapi, komba nim pa kimlaknan wandiñ gep kolim piuñ a. ⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka win gitnei kolim ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, dauka tipelatkan kukapi, jimbiñdok komba galk ginañ gep kolim piuñ a.

¹⁰ Sindi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosi nimnat wandin endoññan nanin nola nandum tlal timbimbi, en timbi kolaneliñ. Neta, nak ñindiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi kunum ginañ kumbi, enda timbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoññan kindem ña indañ. [†]

¹² Sindi nitek nandañ? Tikap ama nolok sipsip 100 palmek, timbi noñgan no pailim kak biwik ba? Nim a. Endi 99 yambium kwet jañginnan palimbi, ña noñgan no pait-patak win lonjiwik. ¹³ Nak biañgan sanba: endi sipsip 99 enda silisili tilak, gan noñgan pailim timbi indalak enda silisili wopum sinik tilak. ¹⁴ Windiñgangot Bepsi kunum ginañ patak endi gwañgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim pailektok nandiñlak."

[†] Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, "Neta, Amalok Niñañ endi amatam yomjila timbi pait-pakañ epmektok indañguk."

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, "Nokok sambatnai sindoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dik ñam sitekan papi, ku-sei daulmekañ. Timbi endi mandaña nandim tike-kiliñ elakta, endi bindambo not ti-gambi, dikok sambat indaukak. ¹⁶ Ba endi mandaña wilekta, ama noñgan ba tipet yanañgilimbi endoñ ñanekaliñ. Timbi nokaili manda gitik ama wolok plon kit yout tilañ win e-gembilanekealiñ, endikñe mandali molo manda elak wolok tuop. ^{††17} Ba endi mandanji wit kak kolekta, ama win kikesimindok kisinan kimilekañ. Kikesimindok manda windiñgangot wit kak kolekta, enda nandiñmumbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nim nandi-kilikti tiñmañ endok tuop timbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: sindi nepek nola kwelan ewiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukak, timbi sindi nepek nola ewiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak. ¹⁹ Timbi nak yousimbi ñindiñ sanba: ama tipet ba tipet git no endi nokok kotna plon kimin tañda, nak en gita patet, wala timbi sindoñ nanin ama tipet endi kwelan ñolok ginañjet kiulim noñgan timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi, Bepna kunum ginañ patak endi nandi-semekak."

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

²¹ Timbi Petloli Yesuloñ bimbi nikañbi eñguk, "Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain nitek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet wali tuop ba?" ²² Eumbi niñguk, "Nain 7got nim a. Dik 70 im 7 biñmi-ta-ñaukañ, win yom bimbi tiñipi nim kunakunattok elet.

²³ Kusei ñindiñda timbi windiñ elet: ama wapmañ noli nepek tiñguk windiñgangot Kunum Molomdi giñgitñii yambi-dikñelak. Ama wapmañ wali kena amañiili nepek slak epgiliñ wolok kinjan ombiñmineliñdok en-tiañeñguk. ²⁴ En-tiañembi, kena kusei kimilimbi, ama no nañgip biñgiliñ endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk win minem 45 milion. ^{‡25} Endi minem win ombiñmektok tuop nim, wala timbi ama wapmañdi minem diwin epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñindiñ tineliñdok enguk: endi ama en wakít tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmilak win epbi, tualok kimitneliñdok enguk. ²⁶ Windiñ eumbi, kena ama wali ama wapmañdok kesinan milelem timbi, ñindiñ ni-blambli eñguk, 'Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kinjan tuopkan ombi-gamtaleutat.' ²⁷ Timbi ama wapmañdi ama wala blan tiñimbi, kinjan wopum palmiñguk win gitik biñmimbi, kak slak bium ñañguk.

²⁸ It ginañ nanin pi ñañipi, kena gwañgwa nol no timbi indañguk, endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk

^{††} 18:16 Lo 19:15 [‡] Yesuli minem kunakunat eñguk win wopum sinik. Minem wali ama 10,000 endi gwilat 15 gitik kena tiñgiliñ endok tuanji.

wın minem 100. † En wakan timbi indambi, bim plon tike kandipi niñguk, 'Dik minem slak tikeñguñ win ñindiñgitañgan ombi-namiñ!' 29 Timbi nolli kesinan m̄ilelem ti-ñimbi, ñindiñ ni-blambla eñguk, 'Dik nandi-nambi, nain namumbi, nak kinjan ombi-gametat.' 30 Eumbi nandi-kimnembu, it kwambiñ ginañ nañgip ña kimipi ñindiñ niñguk, 'Kinjan ombi-tale-namumek gep pisattok'.

31 Timbi nollii kundit win ka-nandimbi, ginañji biañgan milataumbi ña ama wapmañ kasat tiñmi-taleñgiliñ. 32 Tiñmi-taleum nandimbi, kena ama win bindambo ni-tiañembi ñindiñ niñguk, 'Ama kolan papait, dik nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kinjana wopum win kak bi-gamit. 33 Nitek timbi, nak bi-gamit, gan dik windiñgangot nokala blan nim timbi biñmiññañ?' 34 Windiñ embi, ginañ komba diumbi, mik amaloñ nañgip ñambi enguk, 'Sindi nain tuop kena gim miumbi, endi kinjanna wopum win ombi-nam-taleumek, wolonda sindi kañbiumbi piukak.' 35 Yesuli e-yout manda windiñ en-talembi eñguk, "Sindi noñgan noñganli ginañji gitikti nosiilok yomji nim bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum ginañ patak endi windiñgangot noñgan noñgan sindok yomji nim bi-sameka k."

19 Yesuli manda windiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jordan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk. 2 Timbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jimbatsiat ep timbi kindem dañgiliñ.

Wapatam Anutuli ep kiukuk win amali nim tambiktok

3 Timbi Falisi ama diwindi Yesuloñ bimbi, ti-kuyuk tiñminepi ni-nandimbi eñgiliñ, "Dik nitek nandilañ? Damañgan Moseli endikñe manda kimit-nimguk wolok tuop ama noli enlok nanandinla nepek kusei wala ba wala tamin kle-kolek ba nim?" 4 Eumbi tambane enguk, "Manda youyoulin ñin patak win sindi pinat nandimbi kamalañ bek. Nain kusei kimikimilinan Anutuli ama ep timbi indañguk wolonda endi ama git tamin ep timbi indañgimik. 5 Timbi ñindiñ eñguk, 'Kusei windiñda amali meñ beu yambimbi, taminnat gali-kwambiñ daumbi, piñgipset noñgan indayamik.' 6 Windiñda nak ñindiñ sanlet: endi piñgip noñgan indambi, nombo tipet nim tamik. Wala timbi wapatam Anutuli ep kiukuk win amali nim tambiktok."

7 Timbi Falisi amali ñindiñ niñgiliñ, "Tikap windiñda, nitek timbi Moseli endikñe manda ñindiñ kimikuk: ama no tamin kle-kolektok nandilakta, endi manda no wolok tuop youp mimbi kleum ñaukak?" 8 Eumbi enguk, "Sin bamba bep pañjiilok ginañ kwambindanjila timbi Moseli nandi-sambi, tam kindem ep kleneliñdok eñguk. Gan nain kusai kimikimilinan win windiñ nim pakuk. 9 Windiñda timbi nak ñindiñ sanba: ama no

tamin telak joñgo nim kuñguk win kleum ñaumbi, komblin tilak endi telak joñgo kulak."

10 Timbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñindiñ nimbi eñgiliñ, "Tikap windiñda, amali tam nim timbi slak palekta win kindem." 11 Eumbi enguk, "Ama Anutuli ep timbi pañgitalak endiñgot manda win guma tikeañ, ama gitikkandi nim. 12 Nandañ. Kusei ñindiñda ama diwisili tam nim epmañ: win diwin nolok piñgipsi kolan indañgiliñda timbi slak pakañ. Timbi diwin nolok piñgipsi komblin inda-satalok gembin win ama nisi dombu kokiliñ, wala timbi tam nim tikem slak kuañ. Timbi ama diwin noli Kunum Molomdok kenan tineliñdok tam nim timbi slak pakañ. No en manda ñin nandi-daklelakta endi tikeukak."

Kunum Molomdok giñgit win nin?

13 Timbi amatamdi gwañgwa bisat Yesuli kii endok plon kimipi nimolo ti-semektok endoñ yanañgip biñgiliñ. Biumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ, 14 gan Yesuli ñindiñ enguk, "Kunum Molomdi ama ñandisi enlok giñgitñii yambi-dikñelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwit, telak masip nim ti-semneliñ." 15 Windiñ embi, kii gwañgwa bisattok plon kimipi, gwilam ti-sem-talembi, walinin pim ñañguk.

16 Timbi ama noli Yesuloñ bimbi niñguk, "Endaut, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin kindem nek timbettok nandilañ?" 17 Eumbi niñguk, "Kusei nekta dik nokoñ bimbi, nepek nek ñali kindem sinik wala nan-kalañ? Anutu en noñgangot endi kindem, wala timbi dik en gita nain taletalen nimnat kuuñdok nandilañda, endikñe mandan tañgonembi kleukañ."

18 Eumbi, ama wali Yesu ñindiñ ni-nandiñguk, "Dik endikñe manda dek ñala sinik elañ?" Eumbi niñguk, "Endikñe manda ñala elet: dik ama nim wili kimbekak, telak joñgo nim kuukañ, kumbu nim timbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo nim siukañ, 19 meñga beka giñgiñgan ti-semekañ, timbi ditnala nandilañ windiñgangot nokaila nandukañ." 20 Eumbi, ama sim endi niñguk, "Endikñe manda gitik win nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sinik gamañ tipikalet?" 21 Eumbi niñguk, "Tikap dik Anutulok nanandin gitik kle-taleup nandilañda, dik ña nepenepeka gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem win epmbi, ama pimbiñesila em-taleumbi, tuañga kunum ginañ inda-gamekak. Windiñ ti-talembi, bi nep kle kuukañ." 22 Ama simdi manda win nandimbi, nepenepek asup palmiñgukta timbi ginañ kolaumbi gwililambi bim ñañguk.

23 Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, "Nak biañgan sinik sanba: ama minem kwilikwilinat noli Kunum Molomdok giñgit indauktok nandilakta endi gliñgliñnat. 24 Nak bindambo ñindiñ sanba: kamel noli lik bemdok ginañ gik wolok ña tombep nandiwikta endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwilikwilinat no Anutulok

† Yesuli minem kunakunat eñguk win lakat sinik, sandap 100 wolok kenalok tuangot. †† 19:4 Stat 1:27, 5:2 ‡ 19:5 Stat 2:24 ‡† 19:7 Lo 24:1

‡‡ 19:19 Kisim Bek 20:12-16, Lo 5:16-20, Wok Pris 19:18

giñgít indaup nandilakta endi windiñgangot kena kwambiñ timbekak, gan endok kenan win kamellok kenan maklelak.”²⁵ Gwañgwañiili manda win nandimbi, kolan sinik silikñembi eñgiliñ, “Tikap windiñda, nindi Anutulok giñgít tuop indauk?”²⁶ Windiñ eumbi, Yesuli dindimngan yambimbi enguk, “Amali windiñ tindilok tuop nim, gan Anutuli nepek gitik win tuop ti-taleuk.”

²⁷ Timbi Petloli tambanembi niñguk, “Kalañ. Nindi nepenepekni gitik bi-talembi bimbi, dik gep kle kuamiñ, wala timbi nindi tuan nek tikenekamiñ?”

²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: Anutuli nepek gitik timbi kaitaumek, Amalok Niñañ endi ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kimipi, amatam gitik yambi-dikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ sindi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Israel ama sambat 12 yambi-dikñenekaliñ.”²⁹ Timbi no en naka timbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisali ba nanañ kenan ba nepek win gitik bi-taleñgukta, Anutuli wolok tambon nain asupgan yousiñmi-ta-ñambi, kuñgu taletalen nimnat wakit miukak.”

Kunum Molomdi giñgítñii siloñ ti-semalak

³⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Nain taletalenan ñindiñ indaukak: ama asup nin endi man ñindiñgít ama diwisilok dausinan damandama tañ endi siñgi sinik itnekalñ, timbi siñgi sinik bañ endi d amandama itnekalñ.”

20 Nekta, Kunum Molom win endi wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yambi-dikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali kimin kwelan ñambi, kena gwañgwa diwin ep-mepi,² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop timbimbi, kena ginañ en-mulim ñañgiliñ.³ Timbi kwet ip sala-sinik taumbi, ama wali nombo ñambi, ama diwin kenala nim ñañañ kimin kwelan slak palimbi yambimbi,⁴ ñindiñ enguk, ‘Sindi bo ña wain kenana timbimbi, kena tinetañ wolok tuan sametet.’ Windiñ eumbi, wain kena tindila ñañgiliñ.⁵ Timbi maim boñgip palimbi, kena molomdi bindambo ña ama diwin kena tiñmineliñdok en-mukuk. Timbi maimdi gama nim pi-sembiñilimbi endi windiñgangot tiñguk.⁶ Timbi kwet kilimekilimelok timbimbi, bindambo ñambi, ama diwin kena nim tindin slak pakiliñ ep timbi indaumbi enguk, ‘Sindi nekta sandap ombap kena nim timbi slak palimbi, timlala tilak?’⁷ Eumbi niñgiliñ, ‘Nimbek noli kena no nim nimik.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, sindi bo ñambi, wain kenana ginañ kena timbit.’

⁸ Kwet kilim eumbi, wain kena molomdi kena kadikñe amala nimbi eñguk, ‘Dik kena gwañgwa kiti-semum biumbi, tuanji emiñ. Emepi, siñgi biliñ endoñan kusei kimipi em ta-ña, dama biliñ enda siñgi emu talewin.’⁹ Timbi kena ka-dikñeli ama kwet bipmem

timbimbi, kena kusei kimikiliñ enbim biumbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk.¹⁰ Emumbi, dama biñgiliñ endi ‘Tuan tike lo nimetak bek’ em nandiñgiliñ, gan ka-dikñeli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk.¹¹ Tuanji tikeñipi, kusei kimipi, kena molomda em balep ti-ñimbi¹² eñgiliñ, ‘Siñgi biliñ endi kena nain dumangot tiliñ, gan nindi sandap ombap maim kwambiñ ginañ kena piñgip gawalat ti-patnambi kilim elak. Nekta sinik siñgi biliñ en gita tuan walan noñgangot nimlañ?’¹³ Windiñ eumbi, kena molomdi endoñan nanin nola ñindiñ niñguk, ‘Notna, nak kolan nim ti-gamlet. Dik kena nain noñgandok tuanla gan-nandiwambi, nandum tuop tik win.¹⁴ Wala timbi minemga tikembi ñau. Nak minem gamit, windiñgan siñgi biliñ emepi nandit.¹⁵ Nak natalok minem windiñ ba windiñ timbep nandimbi, kindem timbet. Nak ginañ siloñ ti-semlet, wala dik nisilok tañgan yambi-gimbit tilañ ba?’”

¹⁶ Yesuli e-yout manda windiñ embi enguk, “Windiñda ama man ñindiñgít siñgi sinik bañ endi damandaman itnekalñ, timbi damandaman bañ endi siñgi sinik itnekalñ.”

Ama Wapmañ Yesuli indañgan il kwelan Jerusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endi kena nek timbektok indañguk?

¹⁷ Timbi Yesuli Jerusalem lo ñaupi, gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, nisiñgan telak telak ñañipi enguk,¹⁸ “Nandañ! Nindi lokap, Jerusalem tomnambi, Amalok Niñañ tikembi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endok kisi plon kimilim loukak. Timbi endi manda plon kimipi, wili kimbektok manda embi,¹⁹ Roma amalok kisi plon kimilimbi, endi Amalok Niñañ endok plon ni-sasale manda embi waipmbi, tikem kloñbat plon wili kimbekak. Timbi maim tipet git no timbimbi, Anutuli en kimnan nanin timbi milalekak.”

²⁰ Timbi Yesuli kimbektok en-taleumbi, Sebedilok tamin endi niñañiit tipet, win Yakobo git Yoane, en gita Yesuloñ bimbi, milelem ti-ñimbi, nepek no nandiñmektok niñguk.²¹ Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Dik nekta nandilañ?” Eumbi niñguk, “Dik ama wapmañ indambi, amatam yambi-dikñeukañ nain wolonda nandi-nambi, niñanait tipet ñali bo ama wapmañ indambi, kika dindim ba kepmatan pipatemiktok nandilet.”

²² Eumbi, Yesuli niñañiit ñindiñ enguk, “Siti nitekta eamik win nim nandi-dakleamik. Nak milap bemetat † win siti tuop bemdekamik ba?” Eumbi niñgimik, “Niti tuop.”²³ Windiñ eumbi enguk, “Siti biañgan nokok milap bemdekamik, gan nindi kitna dindim ba kepma kandañ pilekak win natna ewa taleuktok tuop nim. Pi-

† Yesuli milap bembemla eñguk win endi Grik manda plon ñindiñ eñguk, “Nak tuk witna tike lombi nambetat win siti tuop tike lombi nandekamik ba?”

papat win Betnali ama dek endi engan epmep nandilak enda ti-wili dikne ti-semguk."

²⁴ Timbi gwañgwañii 10 endi manda win nandiñgiliñ-da, dakwaya tipetta ginañji komba diñguk. ²⁵ Gan Yesuli gwañgwañii gitik kiti-semum biumbi enguk, "Sindi kwelalok yambi-dikne ama endok ep tindinji nandi-taleañ: amatamdok kuñgun ba kim win ama wapmañjilok kiinan patak, timbi ama loloñdi pim-biñesila endikne mandanji kwambiñ enbi, tañgonem kleneliñdok giñgineañ. ²⁶ Gan sindok boñgipsinan windiñ nim tilok. Nim sinik. Sindoññan nanin no en wopum kuuktok nandilakta, endi nolilok tiplaplaenji kuukak. ²⁷ Timbi no en sindok telak damanji kuuktok nandilakta, endi kena gwañgwañji silanin kumbi, ²⁸ Amalok Niñañ tiñguk wolok tuop timbekak. Endi amatam asup ep timbi platambi, endok kinjan kimbektok ama sinik indañguk, endi en timbi plataneliñdok nim."

Ama tipet dauset sisipmin endi Yesu en ama wapmañ win nandi-dakleñgimik

²⁹ Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñañilimbi, amatam kimin wopumdi en kle ñañgiliñ. ³⁰ Timbi ama tipet dauset sisipmin endi telak pawan pi pakimik. Endi Yesuli yapma kleup timbim nandimbi, wolongan kitimbi niñgimik, "Devittok Komblin, dik nita blan tinimiñ." ³¹ Endi windiñ kitiumbi, amatam asupti enombimbi, en-kimisip tiñgiliñ, gan endi wopumgan kitimbi niñgimik, "Wopum, dik Devittok Komblin, nita blan tinimiñ." ³² Eumbi, Yesuli wiñga ipi kiti-sembi enguk, "Siti nitek ti-samettok nandamik?" ³³ Eumbi niñgimik, "Wopum, niti dik dauset timbi tom-nimeñdok nandamik." ³⁴ Timbi Yesuli blan ti-sembi, dauset kiili tike-kaumbi, wolongan dauset tombimbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgimik.

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

21 Yesu git gwañgwañii endi Jerusalem it kwet timbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgiliñ. Tomñilimbi, Yesuli gwañgwañiit tipet en-mupi ² enguk, "Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam tombi, wolongan doñki niñaññat toali ep top yambiyambin kandetamik. Kañbi pisap yanañgipi biwit! ³ Tikap nimbek noli sambimbi san-kaumbi, ñindiñ nindekamik, 'Molomdi doñki kena emektok nandilak. Timbi platik sinik yambiumbi yanañgilibi bindetamik.'"

⁴ Yesuli doñkila eñguk win endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien inda-dak-leuktok tiñguk. Manda win ñindiñ,

⁵ "Saiondok † amatam ñindiñ enbim nandiwit: Ama wapmañji endi sindi sepmektok bi-samlak. Endi kayombinemi, doñki plon pipatak,

† *Jelusalem it kwet koi no win Saion. Plofetti 'Saiondok amatam-la' eñguk endi Jelusalem nasi ba Israel amatam gitik endok plon ep yout tiñguk.*

win doñki sim wolok plon pipapi bilak." ††

⁶ Timbi gwañgwa tipet endi ñambi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop timbi, ⁷ doñki me niñañ yanañgipi, Yesuloñ biñgimik. Bimbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk. ⁸ Timbi amatam kimin wopum endoññan nanin asupgandi endok koi giñgit tike-loneliñdok sauloñji telak plon samba eñlimbi, diwindi komba sak kiyat dombimbi mep bim, windiñgot telak plon ipaneta-ñañgiliñ. ⁹ Timbi amatam Yesu siñgi dama timbi kleñgiliñ endi enda Mesia nimbi, ñindiñ yousiyousiñgan kitimbi eñgiliñ,

"Ama wapmañ Devit endok Komblin bilak, koi tike-lowit!

Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tiñmen!

Anutu kunum ginañ patak endok koi tike-lona!" †

¹⁰ Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, winasi gitikti win ka silikñembi, "Win nin?" e-nandiñgiliñ. E-nandumbi, ¹¹ amatam kimin wopumdi tambane e-ta-ñañgiliñ, "Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin."

Yesuli tapma ilan gembin dauset semguk

¹² Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kimili tua timbi, minem kena ti-pakiliñ lo yambimbi, nandum tuop nim tiñguk. Windiñda endi ama tapma tindilok nepenepek kimilim tuañgiliñ gitik ep klembi, ama minem tambo miñ kena tiñgiliñ endok kimikimitsi wakit monik tuatualok kimikiliñ endok pipapatsi wili tombolimbi, ¹³ ñindiñ enguk, "Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, 'Nokok itna win nan-wowoñ tindilok it een'. †† Gan kimili tua ama sindi it ñin timbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tilak."

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba ginañnan paliñilimbi, ama kesit nim kuñgiliñ git ama dausi sipmisipmin endi endoñ biumbi, ep timbi kindem dañguk. ¹⁵ Timbi wembe gwañgwa wandiñ pakiliñ endi ñindiñ kitiñgiliñ, "Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tike-lowit!" Tapma ama biesi git endikne nandi-tale ama endi manda win nandimbi, Yesu kundit kindem engano asup tiñguk win kañbi, ginañji komba diumbi, ¹⁶ ñindiñ ni-nandiñgiliñ, "Endi Mesia ganañ win dik nandilañ ba?" Eumbi tambane enguk, "Ba win nandilet ñak. Gan sindila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ niñguk win pinapi nandi-kamalañ bek, 'Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kindem dalak.'" ††¹⁷ Windiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

†† 21:5 Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9 † 21:9 Kap 118:25-26 †† 21:13 Aisaia 56:7 †† 21:16 Kap 8:3

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañipi, nanañ gawat tiñguk. ¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tilapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, "Dik bienga nombo nim laliukañ, nim sinik." Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kimiñguk.

²⁰ Gwañgwañiili win ka silikñembi eñgiliñ, "Nitek timbi, komba fik ñali platik sinik kimbi yañetalak?"

²¹ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, "Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ tipet nim timbi, Anutu biañgan nandi-kilikti tiñmi-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala tit windiñgangot sindi bo tineliñ. Timbi wanganot nim ya. Tikap sindi kwet jañgin ñala 'Milapi, tuk kimbiñ ginañ pi!' nimbimbi, gumañ wolok tuop indawik. ²² Sindi Anutula nepek no ba no timbektok ni-molo ti-ñimbi, nandi-samektok nandi-kilikti tañda, windiñ inda-samekak."

Yesuli nindok manla kena pa tiñguk wala ni-nandiñgiliñ

²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-paliñilimbi, tapma ama biesi gita Israeal amalok ama biesi endi endoñ bimbi, ni-kañbi eñgiliñ, "Nindi ganbimbi, kundit ñandin pa tilañ? Ba nindok mandanla ba gembinla windiñ pa tilañ?" ²⁴ Eumbi tambane enguk, "Nak bo nepek nola san-nandutet. Dindim tambane naninetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sinik pa tilet win sanbetet. ²⁵ Nindi Yoane nimbimbi, amatam tuk i-semguk? Win Kunum Molomdi ba ama noli?" Windiñ eumbi, kusei kimipi, nisiñgan dombi tañan timbi eñgiliñ, "Nindi 'Kunum Molomdi' windiñ eneñda, endi ñindiñ nininandutak, 'Windiñda sindi nekta Yoanelok mandan nim nandi-dasiñgiliñ?' ²⁶ Gan nindi 'Ama noli Yoane nimbimbi kena tiñguk' windiñ eneñda, amatam kimin wopum Yoanela plofet nandiñmañ endi nitek ti-nimneliñ walañgot misinetamiñ." ²⁷ Windiñda endi Yesu ñindiñ tambane niñgiliñ, "Nindi Yoane nimbimbi, tuk i-semguk win nindi nim nandamiñ." Eumbi enguk, "Ale, windiñda nak bo nindi nanbimbi, kundit pa tilet win nim sanbetet."

Yesuli Juda ama biesilok ginañ kwambiñji e-dakleñguk

²⁸ Yesuli yousimbi, Juda ama biesila enbi eñguk, "Sindi kasat ñala nitek nandañ? Ama nolok niñañiit tipet kuñgimik. Timbi tualoñ ña ñindiñ niñguk, 'Tua, dik man ñambi, wain kena ti!' ²⁹ Eumbi, jip jup tiñguk, gan siñgimek endi ginañ tambaneumbi, ña kena tiñguk. ³⁰ Timbi besetti monaloñ ña windiñgangot nimbimbi, beula niñguk, 'Ale, ñautet.' Endi windiñ eñguk, gan nim ñañguk. ³¹ Sindi nitek nandañ, gwañgwa nindi

beulok man tañgoneñguk?" Eumbi, endi eñgiliñ, "Tuali."

Timbi Yesuli enguk, "Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sindok kwesi kinjanan Anutu enlok giñgit indaumbi yambi-dikñelak.

³² Kusei ñindiñda timbi windiñ indalak: Yoaneli bimbi, dindim kuñgulok telak daut samumbi, sindila mandan nandum tlat tiñguk, gan takis epep ama git tam telak joñgolok endila mandan win nandimbi tike-kiliñ eñgiliñ. Sindi nepek win kañgiliñ, gan ginañji nim tambanembi, Yoanelok mandan nandimbi nim tike-kiliñ eñgiliñ."

Yesuli tapma ama biesi git Falisi ama endi wain kena ka-dikñe ama kolasi wandin eñguk

³³ Yesuli yousimbi, tapma ama biesi ba Falisi amala enbi eñguk, "Nak e-yout manda no sanbambi nandiwit. Kena molom noli wain kap kwet nolok tipiñguk. Tipi-talembi, sañ im gimibunembi, wain tul wisi-dottok kwet no kindipi, kena ka-dikñelok it ombap kloñ no kawatti kindilim ikuk. Windiñ ti-talembi, kenan win ka-dikñelok kisi plon kimipi, kwet mayañgan nolok ñañguk. ³⁴ Ña kuñilimbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii diwindi wain bien enlok mepmettok ka-dikñeloh en-mulim bimbi, wain kena ginañ tomgiliñ. ³⁵ Timbi ka-dikñe endi gwañgwa en-mulin win epmbi, no wipi, no wili kimbimbi, no kawatti wikiliñ. ³⁶ Windiñ timbimbi, kena molomdi gwañgwa diwin nombo en-mukuk. Kunakunatsi win gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulimbi bi tombimbi, kundit windiñgangot ti-semgiliñ.

³⁷ Siñgi sinik endi enlok niñañ sinik ni-mupi, ñindiñ nandiñguk, 'Niñanalí ña tombimbi kañbi, giñgiñgan tiñminekaliñ.' ³⁸ Timbi ka-dikñeli niñañ win kañbi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, 'Gamanda endi wakan kena ñolok molom timbekak, wala timbi nindi en wipi, kenan ñin ninlok giñgit kasilena.' ³⁹ Windiñ embi tikeñipi, kena ginañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wili kimguk." ⁴⁰ Yesuli windiñ embi en-nandimbi eñguk, "Wain kena molomdi undane bimek, ka-dikñe win nitek ti-semekak?" ⁴¹ Eumbi niñgiliñ, "Nepek kolan sinik tiñgiliñda timbi endi bo kolan sinik yandipmum kimtalenekaliñ. Timbi endi kena ka-dikñe kombli kindem ep kasilembi, kenan endok kisanan kimilimbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endi bien diwin enlok melim ti-kunekaliñ."

⁴² Timbi Yesuli enla manda embi enguk, "Anutulok manda youyoulin patak ñin sindi pinat nandimbi kamalañ bek,

'Molom en ñindiñ timbi indañguk:

it kindikindit amali ita kawatti tindin nola kena nimanat embi siñgi wilimgiliñ,

gan kawat wali ta diwin gitik yapma klelak.

Nindi win kanambi, kundit gitikñin tilak.' †

⁴³ Manda wolok tuop it kindikindit amali kawat win siñgi wilimgiliñ, windiñgan sindi nak siñgi wit-namgiliñ, wala timbi nak ñindiñ sanba nandiwit: Sindi Anutulok giñgitñii ku-ta-bañ, gan endi pipapipat win sapma tikembi, amatam no nindi endok manda tañgonembi bien timbi indañ enda emekak. ⁴⁴ Ama noli kawat wolok plon pi wilekta en wili minanda taleuk. Ba kawat wali ama nolok plon piwikta, kawat wali ama win wili gakñe-taleuk." ⁴⁵ Tapma ama biesi git Falisi ama endi Yesuli e-yout manda eñguk win nandimbi, "Nindañgan elak" windiñ nandimbi, ⁴⁶ tikenepi nandiñgiliñ. Gan amatam kimin wopum endi Yesula plofet no windiñ nandiñmiñgiliñ, wala timbi Falisi amali amatamdi mik ti-semneliñ wala misimbi, nim tikeñgiliñ.

Kunum Molomdi en-tiañelak win Yesuli nim nandi-kimkimneliñdok eñguk

22 Yesuli yousimbi, nombo ama biesila e-yout mandali manda eniñipi, ñindiñ eñguk, ² "Kunum Molomdi giñgitñii yambi-dikñelak win ñindiñ: ama wapmañ nolok niñañli tamın tikeup timbimbi, wapmali kena gwañgwañiili nanañ sina wopum tiñmineliñdok embi, ³ manda kimipi, yokti nanañ win naneliñdok entiañeñguk. Timbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñiili bineliñdok kena gwañgwañii en-mulimbi ñañgiliñ. Gan yokñiili bimbila kunjit tambi, nim embi giñginem pakiliñ.

⁴ Timbi ama wapmañdi bindambo kena gwañgwa diwin bo en-mupi, yokñii ep tiañeñguk enda ñindiñ enineliñdok enguk, 'Nandañ. Nak nanañna ip ti-wili dikñet. Nokok bulmakau wapai sim ba niñañ diwin no gwok galkñat yandip si-talembi, nepek gitik ti-jumit ti-sam-talemiñ. Sindi biumbi, niñanalı tam timbetak en gita na silisili tina!' ⁵ En-mulimbi, kena gwañgwañiili ña manda eñguk windiñ engiliñ, gan yokñiili mandanji nandi-kimnemi ñañgiliñ. Diwindi nanañ kenanjinan ñañgiliñ, diwindi minem kenanjila ñañgiliñ. ⁶ Timbi diwindi ama wapmañdok kena gwañgwa win epbi kolan ti-sembi yandip kimgiliñ. ⁷ Windiñ timbimbi, ama wapmañdi ginañ komba diumbi, mik amañii en-mulimbi ña ama kena gwañgwa yandipgiliñ win yandip talembi, isi kwesi wakıt sium diñguk.

⁸ Timbimbi ama wapmañdi kena gwañgwañii diwindi ñindiñ enguk, 'Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endi kindesi nim. ⁹ Windiñda sindi telak mannan ñambi, amatam yambinetañ tuop en-tiañeum bimbı, wapatamdok sina dum nanañ nambit.' ¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiili enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kindesi ba kolasi yambineliñgitik ep kimin timbi yanañgilibimbi, nanañ nanala bimbı, it ginañ tokñeñgiliñ.

¹¹ Amatam it ginañnan lo pi paliñlimbi, ama wapmañdi yambep loñguk. Lombi yambiñipi kañguk win:

† Nandi-tale ama diwindi ñindiñ eañ: Matayo en sambat win nim youkuk.

ama noli dasindasin nain wolok dindim sinik yokñiila emgiliñ win nim dasimbi, bi pipalim kañbi ¹² ni-nandiñguk, 'Notna, nitek timbi dik dasindasin gamit win nim dasimbi biñ?' Eumbi, ama wali manda nimnat palimbi, ¹³ ama wapmañdi kena gwañgwañii enbi eñguk, 'Sindi kii kesi toali topbi, pawan koli pimbi, kilim ginañ palen.'" Yesuli e-yout manda wandin embi yousimbi eñguk, "Kilim ginañ amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandimbi bañ endiñgot ep kasilelak."

Falisi amali Yesu sisoñ tiñminep nandimbi, takis minem kimikimittok plon ni-nandiñgiliñ

¹⁵ Timbi Falisi amali Yesu manda plon kimitneliñdok nandimbi, ña kimin timbi, mandali sisoñ tiñminepi e-sambat tiñgiliñ. Ti-talembi, ¹⁶ nisilok gwañgwanji diwin git ama wapmañ Elot endok sambalii diwin ^{††} en-mulimbi ñambi niñgiliñ, "Endaut, nindi dikok kusaka nandamiñ, dik julun manda nim embi, biañgangot pa elañ, Anutuli nindi nitek kuneñdok nandilak win lolon ba pimbin gitik misimisi nimnat tuopkan nini-daut nim ti-nimlañ. ¹⁷ Wala timbi gan-nandinambi ninbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis minem mamıñ wala nandum dindim elak ba nitek?"

¹⁸ Windiñ eumbi, Yesuli kolan tiñminepi nandiñgiliñ win ka-nandimbi enguk, "Sindi ama manji manbenji malet nomik, mandali sisoñ ti-namnepi bañ ba?"

¹⁹ Takis minem pa kimikamiñ minem win no daut namit" eumbi, minem kwandai satnin no ña tike bi daulmiñgiliñ. ²⁰ Timbi Yesuli en-nandimbi eñguk, "Minem plon ama walan git kot kundit win nindoñ?"

²¹ Eumbi niñgiliñ, "Win Sisaloñ". Windiñ eumbi enguk, "Ale, Sisalok giñgit win Sisala tambane minekaliñ, timbi Anutulok giñgit win Anutula tambane minekaliñ."

²² Windiñ eumbi, nandi piasat timbi bimbı pi ñañgiliñ.

Sadusi amali Yesu sisoñ tiñminep nandimbi, kimnan nanin milamilattok plon ni-nandiñgiliñ

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama diwin endi Yesuloñ biñgiliñ. (Ama wali 'Ama sembañ endi nim milamilattok' windiñ pa eañ.) Endi Yesuloñ bimbı, ñindiñ ni-nandimbi ²⁴ eñgiliñ, "Endaut. Endikñe manda Moseli kimit-nimguk wali ñindiñ elak: ama noli yamin pap sembilakta, endok sambat nim taleneliñdok kwayañli endok tamın kanjali tikembi, dallok kinjan gwañgwa bisat ep timbi indanekaliñ. ²⁵ Windiñda, dakwaya kit tambon tipet endi ñolok kuñgiliñ. Timbi tuali tam no tikembi kukap, komblin nimnat yamin papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk. ²⁶ Tikembi, endi bo windiñgangot yamin papi sembiñguk. Timbi gwik endi bo windiñgangot tiñguk.

†† Falisi amali takis minem Roma ama wapmañda mimin wala nandum piumbi, Elottok sambalii wala nandum kindem dañguk.

‡ 22:24 Lo 25:5, Stat 38:8

Timbim ña gwik konjok endok plon taleñguk. ²⁷ Endi gitikkandi sembi-taleumbi, siñgi sinik tam wali bo sembiñguk. ²⁸ Ale, dik eumbi nandina: dakwaya endi gitikti tam win tikeñgiliñ, wala timbi ama sembiñgiliñ endi milamilat nainnan milalimbi, ama kit tombon tipet endoñ nanin ama nindi sinik tam win tikeukak?"

²⁹ Eumbi tambane enguk, "Sindi Anutulok mandan youyoulin patak wolok kusei ba endok gembim nim nandi-dakleañ, wala timbi milamilatta nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamdi kimnan nanin milatmek endi kunumdok añelo nomik wapatam nim pa tinekaliñ. ³¹ Timbi ama sembimbi milatnekaliñ wolok kandañ Anutuli manda ñindiñ sanguk win sindi pinat nandimbi kamalañ bek, ³² 'Natna Anutu wakan Ablaam wakít Aisak ba Jekop endi nan-wowoñ ti-namañ.' [†] Endi bep pañnii kwelan nombo nim kuañ endok plon windiñ eñguk. Timbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowoñ tañ, ama sembisembim endi nim." ³³ Amatamdi Yesuli nanandi emguk win nandimbi, nandi-gitiñgitik e tiñgiliñ.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu sisoñ tiñminepi ti-tilakiliñ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipmiñgukta, Falisi amali win nandimbi, bi kimin timbi, Yesuloñ biñgiliñ.

³⁵ Endoñnan nanin no endi endikñe manda nandi-tale ama. Endi Yesu sisoñ tiñmep ni-nandimbi eñguk,

³⁶ "Endaut. Endikñe manda nek ñali sinik dama timbi, loloñ sinik tilak yañ?"

³⁷ Eumbi niñguk, "'Sindi ginañji wakít ginañji tip ba nanandinji gitik Wopum Anutunji endok biñminekaliñ.'

^{††38} Endikñe manda wali dama sinik timbi, loloñ sinik yañ. ³⁹ Timbi endikñe wandiangot no win ñindiñ, 'Dik ditnala nandilañ, windiñgangot nokala nandiñmekañ.' ⁴⁰ Moseli endikñe manda gitik kimit-nimguk ba plofet amali nanandi nimgiliñ wolok bien endikñe tipet wali nini-dakleamik."

⁴¹ Falisi amali kimin ti-paliñlimbi, Yesuli ñindiñ en-nandimbi ⁴² eñguk, "Mesia Anutuli amatamñii epeplok nimbi taleñguk win sindi enda nitek nandañ? En nindok komblin?" Eumbi niñgiliñ, "Endi ama wapmañ Devit endok komblin." ⁴³ Eumbi enguk, "Windiñda kusei nitektok Dindim Woñdi Devittok ginan nanandin timbi daklembi, enlok komblin win 'Wopumna' kitimbi, ñindiñ eñguk, ⁴⁴ 'Wopum Anutuli Wopumnala ñindiñ niñguk, Dik kitna dindim kandañ pipalimbi, nak kanjikkai dikok kapmainan yapilambi patnekaliñ wolok tuop.' ^{††45} Manda wolok tuop Devitti Mesiala 'Wopumna' kitiñguk, wala timbi Mesiali nitek Devittok komblin-got timbek?" ⁴⁶ Eumbi, ama biesi gitikti manda tambon no tambane nineliñdok tuop nim. Timbi nain wolondañgan kusei kimipi, mandali sisoñ tiñminepi ekaeka diwin tinep misimbi kak biñgiliñ.

Yesuli Falisi gita endikñe manda nandi-tale amalok ep tindinji juluñgan win e-dakleñguk

23 Timbi Yesuli gwañgwañii gita ama kimin wopum ti-pakiliñ enda ñindiñ enguk, ² "Falisi git endikñe manda nandi-tale ama endi Moselok kinjan ipi, endikñe manda san-daut ti-samañ. ³ Wala timbi manda sanañ win gitik tike-kunekaliñ, gan ep tindinji nitek tañ win nim kimit-klembi tinekaliñ. Nekta, endi endikñe manda san-daut ti-samañ, gan nisi manda win nim tike-kuañda timbi. ⁴ Endikñe manda sinda san-daut ti-samañ win nepek milap win sindiñgot tañ-goneneliñdok samañ wandin. Gan nisi sep timbi pañgitaneliñdok kit kimit no tinepi nim nandañ.

⁵ Nepek tañ gitik win endi amali yambimbi e-kindem da ti-semneliñdokgot pa tañ. Sindi Falisi git endikñe nandi-tale ama endok kama besañ ba dama immisi win kañ ba? [†] Win wopum sinik! Timbi kuñgunji Anutu biñmañ win inda-dakleuptok endi dasindasinji kusip blemblemat ombapli tindin win pa dasiañ. ⁶ Timbi sina wopum indalaknan ba it kiyau ginañ endi pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ, ⁷ timbi amatam kimin kwelan yambañ endi we sembi giñgiñgan ti-semneliñdok ba kosi eu loumbi, 'endaut' pa enineliñdok nandañ.

⁸ Nandiwit: ama noñgan endiñgot sindok sandautsi sinik, timbi sindi gitik dakwayañgot, wala timbi amatamdi sindok kosi eu loneliñdok 'ninindaut' windiñ nim saninekaliñ. ⁹ Windiñgangot sindi kwelan ñolok ama nola 'Bepni' nim kitinekaliñ. Bepsi noñgangot endi kunum ginañ patak. ¹⁰ Timbi bo amatamdi sinda 'telak damani' nim saninekaliñ. Nim. Sindok telak damanji win noñgan endiñgot, win Mesia Anutuli en sepmektok ni-mukuk en wakan. ¹¹ Sindok ama lolonjili sindok kena gwañgwanji kuukak. ¹² No en enlok koi tike lolakta, Anutuli endok koi tike piukak. Timbi no en kayombinimbi kulakta, Anutuli endok koi tike loukak."

¹³ Yesuli yousimbi enguk, "Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi amatam kunumdok yama sip semañ, win sini Kunum Molomdok giñgit nim indañ, gan amatamdi endok giñgit indanep nandañ win telak masip ti-semañ, wala timbi Anutu en mek sambekak. ^{†††}

¹⁵ Endikñe nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi gwañgwañji noñgangot timbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbiñ dikñembi ku-taleañ. Sindi kolandok giñgit tañ, tim-

^{††} *Juda amali kama besañ ba dama immisi bit gwilapiti timbi, Anutulok manda diwin (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok ginañ dasimbi, nimolo tindilok nainnan dasiañgiliñ. ††† Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, "Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi ni-molo ombap amali sambimbi nandi tineñdok tañ, gan tam kanjak juluñit ti-sembi, isi yapma tikeañ, wala timbi kolanjilok tuan ombitkenekaliñ win ama diwindok tuan makleukak."*

[†] 22:32 Kisim Bek 3:6,15,16 ^{††} 22:37 Lo 6:5 [‡] 22:39 Wok Pris 19:18 ^{†††} 22:44 Kap 110:1

bi ama noli gwañgwañji indambi, nanandinji git ep tindingi kimit-kle-talelak sindi en timbim kolandok giñgit tiñpi, sapma klembi, kola sinik talak.

¹⁶ Ama dautsi sisipmin nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñindiñ eni-daut ti-sembi tañ: tikap ama noli ñindiñ eup nandilak, 'Nak Anutulok dainan windiñ ba windiñ timbettok e-kwambiñ da tilet', gan endi Anutulok koi kitiup misimbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endi manda win kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi nepenepek gollu tinding tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda win lapilektok tuop nim. Sindi windiñ pa eni-daut ti-semañ. ¹⁷ Sindi ama dausi sisipmin gita kamas! Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Win nepek gollu tinding wali loloñ sinik, ba tapma it wali loloñ sinik? Nepek gollu tinding wali tapma ilnan nim palimda, wali loloñ nim timbek yañ. ¹⁸ Timbi bo ñindiñ eni-daut ti-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda win kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi tapma no sisuettok plon kimilim patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda win lapilektok tuop nim'. ¹⁹ Sindi dautsi sipmin. Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Win tapma wali loloñ sinik, ba sisuet wali loloñ sinik? Tapma win sisuettok plon nim kimilim palimda, wali loloñ nim timbek yañ. ²⁰ Wala timbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wakít nepek gitik wolok plon kimilim pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak. ²¹ Timbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi tapma it wakít Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak. ²² Timbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dikñelak wakít Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

²³ Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sindi nepek gitik kasileañ win danbim, kit tambon tambon timbimbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, win nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nimnat win bo sindi nim kamalañ. Windiñgan sindi endikñe manda wandin kambak kimit-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sinik win pa lapikañ. Endikñe manda loloñ sinik wali nosii kundit dindim ba mamasa ti-semneliñdok, timbi Anutu tikekwambiñ daneliñdok pa sanañ. Windiñda sindi gembikopi, endikñe manda loloñ win kimit-klenekaliñ. Tiñpi, endikñe manda diwin gitik win bo nim nandikimnenekaliñ. ²⁴ Sindi ama dautsi sisipmin wandin wali nosiila telak daut sembi, ñindiñ tañ: sindi endikñe manda tip minam win ka-kiliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sinik win nim pa ka-nandi-dakleañ. Windiñda sindi ama noli kwinakam tip minam sinik tuk witna ginañ nanin tike kotak, gan kamel wopum wolok patak win nim kañbi, tuk tike lombi, waki-tañgan kimo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama git Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi jawañ ba kambot pawañgot wilit-kiliñ tinding wandin, gan nepek kolan kusei kusei ginañji ginañ tokñe-patak, win sindi ep tindingi kindem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sindi ginañji ginañ sinilañgot pa nandañ.

²⁶ Falisi dautsi sisipmin sindi dama ginañji kambot ginañ nomik win wililimek, wolondamek pawan kindem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wali sapleñgiliñ wandin. Pawan ka kindem danat, gan wolok ginañ ama kwandat git nepek dañgalan wali tokñe-patak.

²⁸ Windiñgangot sindi amalok dausinan ep tindingi dindim walan tañ, gan ep tindingi juluhn ba timipmileli ginañji ginañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dindim kuñgiliñ endok sum win ti-kindem dam ti-jamilambi, sumnan pama kindem kindem kimipi, ³⁰ juluhgan ñindiñ pa eañ, 'Bep pañniilok nainnan kunemda, nini ep timbi platambi, plofet ama nim yandip kimneñ.'

³¹ Manda windiñ pa eañ win ñindiñ inda-daklelak: bep pañjiili plofet yandipgiliñ, timbi endok komblijii sindi enisi nomik kuañ. ³² Wala timbi kindem a, bep pañjiili plofet yandip kim kena kusei kimikiliñ win yousimbi, sindi ña timbi taleukak!

³³ Sindi malet upmat wandin! Anutuli manda plon sep kimilimbi, jimbiñdok giñgit tinekaliñ win sindi nitik maklenekaliñ? Wali tuop nim. ³⁴ Windiñda ñindiñ sanba: nak plofet ama wakít ama nanandinjiat ba ama Anutulok telak san-daut tañ sindoñ en-mulambi bañ. Gan sindi diwin yandip kimbi, diwin kloñbat plon yandip kimnekaliñ. Diwin it kiyauñji ginañ ep waipbi, diwin it kwet ñanekaliñ tuop ep klem gimjim embi, yandip kimneliñdok. Sindi kolan windiñ pa ti-semnekaliñ, ³⁵ wala timbi damasili ama dindim gitik yandipmiu kimgiliñ wolok tuan win sindi ombitikenekaliñ. Ama yom nimnat damandama wili kimguk win Abel. Timbi siñgi endi ama dindim asup yandip-tañbimbi, siñgi sinik endi Sekalaia Belekialok niñañ tapma it wakít sisuet wolok boñgipsetnan wili kimguk.

³⁶ Nak biañgan sinik sanba: yandipmiu kimgiliñ wolok tuan win amatam man ñindiñgita kuañ sindi ombitikenekaliñ."

³⁷ Yesuli yousimbi eñguk, "Jusalem Jerusalem amatam sindi plofet ama yandip kimañ, timbi ama Anutuli sindoñ en-mulim bañ win kawatti yandip kim pa ti-semañ. Puput meñli niñañii ep kamailak, windiñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandiñgut, gan sindi nim nandi-tale-namgiliñ. ³⁸ Nandañ: Anutuli tapma isi biumbi, itgot pat-samekak. ³⁹ Nak ñindiñ sanlet: sindi ñindiñ naninekaliñ, 'Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tiñmen!' †

windiñ naninekaliñ, wolondam ek nombo nam-binekaliñ, damala nim.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

Kwettok nain taleupi tilak win nitek ka-nandilok?

24 Yesuli tapma it bimbi, pi ñañilimbi, gwañgwañiili endoñ bimbi, it gitik tapma it sañ jimba ginañ pakiliñ win kauktok niñgiliñ. ² Eumbi enguk, “Ale. Nindi it kindem ñin gitik kana. Nak biañgan sinik sanba: nain indaumbi, it gitik kawat wopumdi tindin ñin ep wialimbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nollok plon no nim gali-palekak.”

³ Timbi Yesuli Oliv kwet jañgin wolok lom pipalimbi, gwañgwañiili enisingan endoñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Nain nekta sinik windiñ indaukak win ninimbim nandina. Timbi nek kundit no indaumek win ñindiñ ka-nandinekamiñ: dikok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tilak?” ⁴ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekaliñ. Nim kañbi, ama noli sinda juluñit ti-samek. ⁵ Neta, ama asupti nokok kotna plon bi indambi, ‘Nana Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambiñ dañguk win nak ñakan’ windiñ embi, amatam asup juluñit ti-semnekaliñ. ⁶ Nain wolonda sindi mik ñasiñgan tañ wolok giñgili wakit mik mayañgan tañ wolok giñgit nandinekaliñ, gan nim misinekaliñ. Nepek win gitik indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain win gamamek indaukak. ⁷ Ama sambat noli sambat no git mik minekaliñ, ba ama wapmañ noli ama wapmañ no git mik minekaliñ, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet minjamijnjat timbekak.

⁸ Gan nepek win gitik indaukak win tamdi gwañgwa tikenepepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopumgan win siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda sindi gwañgwanai kuañda timbi amatam gitikti nandi-kunjit wopumgan ti-sambi sepmbi, kanjiksiilok kisinin sapilimbi, diwin kena gim samnekaliñ, diwin sandip kimnekaliñ. Windiñ ti-sam ti-kuumbi, ¹⁰ sindoññan nasi asupti nanandi-kiliktinji biu piumbi, tambon tambon bola ti-sembi, nandi-kunjit wopumgan ti-sem-kunekaliñ. ¹¹ Timbi plofet julunjuluñ asupti indambi, amatam asup juluñit ti-semnekaliñ.

¹² Timbi amatamdi timipmile wopumgan sinik tinekaliñda timbi asupgandi nosiila ginañji tombo mi tañ win nombo nim tinekaliñ. ¹³ Gan no en wandingan embi giñginembi, diñindam palekak, en wakan Anutuli nain taletalen indaumbi enlok tike-kimilekak. ¹⁴ Timbi amatam gitik Anutuli yambi-dikñeukak win nandi-dakleneliñdok endi giñgit manda kindem ñin kwet tuop eu sapañelok nandilak. Sapañe-taleumek, nain taletalen win indaukak.”

† 23:39 Kap 118:26

Milap wopum sinik indaukak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it timbi kolaukak wolok plon plofet Danielli manda no youp biñguk patak. † (No en manda youtet ñin pinalekak endi wolok kusei nandi-kiliñ ewin.) Windiñda sindi nepek kolan win Anutuluk ilnan kwel kinjannan ilim kanekaliñ, ¹⁶ Judia distrik pakañ endi kwet jañginan pi ñaneliñdok elet. ¹⁷ Timbi kwet plon pakañ endi nepenepepi metnepi isi ginañnan nim loneliñ, ¹⁸ ba kena ginañ pakañ endi saulonji tikenepepi isinan nim undane ñaneliñ. ¹⁹ Timbi nain wolonda tam minjipsiat ba gwañgwa num pa emañ endi blasiñgandok. ²⁰ Nain wolonda amatamdi milap wopum sinik bemnekaliñ, wala timbi sindi nain wolokta nimolo pa tinekaliñ. Nim kañbi, milap win gwi sasale ba Sabat pat-nandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kimisip ti-samek, ñala. Milap wandin win kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñindiñgita no nim indaindan, gitikñin sinik indaukak. Timbi wolok siñgi kandañ bo milap wandin nombo nim indaukak. ²² Tikap Anutuli nain win ikan nim timbi dumalaumda, amatam gitikti taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgit kasileñguk endi timbi nain win timbi dumalaukak.

²³ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endi indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semneliñdok amatam dausinan kundit gembinat engano sinik timbi, juluñit ti-semnekaliñ. Tikap ama wandisi endi tuop-ta, endi amatam Anutuli ep danbi enlok giñgit kasileñguk endi bo juluñit ti-semneliñdok nandinekaliñ. Windiñda tikap ama noli ñindiñ sanbekta, ‘Yakñesi! Mesiali ñi patak!’, ba ‘Wi kawit! Endi da patak’ windiñ sanbimbi, manda wala nandum tlal timbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak win itañgan san-talelet, ²⁶ wala timbi tikap endi ‘Yakñesi! Mesiali kwet kambaññan silaninnan bi patak’ windiñ saninekaliñda, wandiñ nim ñanekaliñ. Ba ‘Endi it ñolok ginañ patak’ windiñ sanbimbi, mandanji nandum tlal timbekak. ²⁷ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: Amalok Niñañ endok tomtom win pisapisat wandin, wala timbi kwet kimili taleñguknan amatam gitikkandi win kanekaliñ.” ²⁸ Yesuli windiñ embi, e-yout manda no ñindiñ eñguk, “Nepek wili kimguk patakñan klekakakti kimin timbimbi, delok patak win inda-daklelak.”

Amalok Niñañ endi indañgan tombekak

²⁹ Yesuli yousimbi eñguk, “Milap wopum nain wolonda indaukak wali taleumek, maimdi bipmumbi, yakipti nim saleukak, timbi domboñgipti kwesi bimbi bululup em pinekaliñ. Timbi nepek kwambiñ diwin bamup silaninnan pakañ ep minjalimbi jilop talenekaliñ. ³⁰ Wolongan nepek diwin no kunum plon indambi, Amalok Niñañli tombepi tilak win timbi dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gitikkandi win kañbi, misim mano

† 24:15 Danyel 9:27, 11:31, 12:11

tĩmbi kanekaliñ win: Amalok Niñañ en Anutulok gembin ba kolsalen wopumnat mulukua plon pĩmbi tombekak. ³¹ Tĩmbi mumumli wopumgan pendilim kitiumbi, endi añeloñii en-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan amatam enlok giñgĩt ep danbi kasileñguk win ep kiut-talenekaliñ.

³² Sindi komba konelok plon nanandi ñin epnekaliñ: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tukñat tĩmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tilak windiñ nandañ. ³³ Windiñgangot sindila nepenepek gitik sanit wali indaum kañmek, Amalok Niñañli yamanan papi tombepi tilak windiñ kanandinekaliñ. ³⁴ Nak biañgan sinik sanba: ama sambat ñindiñgita kuañ endi gama nim sembi-taleñilimbi, nepek gitik wali indauk. ³⁵ Kunum kwet paitekamik, gan mandanali nim paipi, papat kwambiñ palekak.”

Amalok Niñañ endok tomtomñila ti-pañgipañgile kena ti-kuñgunlok

³⁶ Tĩmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek win dawanda sinik indauk win ama noli nim nandilak. Kunumdok añelo gita Anutu enlok Niñañ endi bo win nim nandañ, win Bep en noñgandiñgot nain win nandilak.

³⁷ Amalok Niñañ endok tomtom nainnan nepek nek indauk win nepek Noalok nainnan indañguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama nim indañilimbi, amatamdi nanañ tuk sina tĩmbi, wapa tam pa tiñgiliñ. Windiñ ti-kuñilimbi ñakap, Noa en kikeñ wopum kindikuknan loñguk. ³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gitik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk win ka-nandi-tomgiliñ. Windiñgangot Amalok Niñañ endok tomtom naindi amatam nim mandipalimbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tiptet endi kena ginañ yakan paliñilimbi, no bimbi, no matikeukak. ⁴¹ Tĩmbi tam tiptet endi yakan nanañ mĩndi-paliñilimbi, no bimbi, no matikeukak. ⁴² Sindi Wopumjili nain nekta sinik bi tombekak win nim nandañ, wala tĩmbi ka-kiliñ embi kunekaliñ. ⁴³ Sindi manda ñin nim nandi-ka-malanekaliñ: it molomdi kumbu amali tim nain nekta sinik biup eñguk win nandi-wimda, endi kaik papi, kumbu ama mandipalimbi, endi bim il wili blañga-neumbi, ginañ louktok tuop nim. ⁴⁴ Nim kañbi, sindi nain no ‘Endi nim biutak bek’ windiñ nandiñilimbi, wolondamek en bi tombek, wala tĩmbi sindi nain tuop endok tomtomñila ti-pañgipañgile ti-ta-kunekaliñ.”

⁴⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi kena gwañgwa nanandi kindem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa diwin yambi-dikñeuktok kimipi, nanañ dandan nainnan sinik nanañ dan-semektok nimbi, molom en kwet nolok ñawik. ⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bimek kawik win: kena gwañgwa wali molomdi niñguk wolok

tuop tĩmbimbi kaumbi, kindem dañmek. ⁴⁷ Nak biañgan sinik sanba: molomdi kena gwañgwa win enlok nepenepli gitik ka-dikñeuktok nimbi taleukak. ⁴⁸ Gan tikap kena gwañgwa wali ama kolanda, endi ginañli ‘Molomna plakan nim undane biukak’ windiñ nandimbi, ⁴⁹ kusei kimipi, kena gwañgwa nolii yandipmek, tĩmbi ama tuk sañan nanalok en gita nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endi molom nain nekta sinik undane biukak win nim nandilakta, endi nim mandipalimbi, kaikan bi tombekak. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwa win ti-lamipi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gita kimilimbi, mano kwilim tĩmbi, man si-gilim daukak.”

25 Yesuli yousimbi enguk, “Amalok Niñañ tombekak wolonda Anutuli amatam yambidikñeukak wolok walan no ñindiñ: ama no tam tindilok nain tombimbi, tam sim kit tombon tombon endi tipalanji tikembi, tam nosi wapai tĩmbepi tiñguk endok ilan ñañgiliñ. Ñam papi, wapaili bim enlok ilan yanañgilektok mandĩñgiliñ. ² Tam sim kit tombon endi kamasila tĩmbi, tipalanjiñgot tikembi, tul wiliñgilo ginañ no nim wipi tikeñgiliñ. Tĩmbi tam sim kit tombon endi nanandinjiat, wala tĩmbi tipalanji tikembi, tul wakít wiliñgilo ginañ wipi tikeñgiliñ. ⁵ Tĩmbi endi ama win mandipalimbi, gwassem douñgiliñ.

⁶ Dou-paliñilimbi, tim bomup tĩmbimbi, kitikiti no ñindiñ indañguk, ‘Ama bimbilok een en ip tamĩn nañgip, ilnan ñauktok bilak, ipa milap pim bimbi tĩmbi indawit!’ ⁷ Tĩmbi tam sim endi nandi silikñem milapi, tipalanji tikembi ti-dindim tiñgiliñ. ⁸ Tĩmbi kamasili nanandinjiat endi ñindiñ engiliñ, ‘Ñindok tipalani kimlak, wala tĩmbi sindi tul kambak wit-nimit.’ ⁹ Eumbi, nanandinjiat endi ñindiñ engiliñ, ‘Win nitek tineñ? Ñindok tipala tul win tipala tipettok tuop nim, wala tĩmbi sindi tuatua ilan ñam sinlok tuawit.’ ¹⁰ Tĩmbi endi tul tuanep ñañilimbi, ama wali tam giñgĩt wiliñgiliñ endi bi tombi, tamĩn wakít tam sim ti-jumit ti-pakiliñ win enlok ilan yanañgilimbi ñañgiliñ. Ña amali tam tĩmbepi nanañ si-jumit tiñguknan it wolok loum, yama sipmu kwambiñ daumbi, nanañ tuk na-pakiliñ.

¹¹ Paliñilimbi, tam kamasit kit tombon endi bo bimbi kitimbi, ñindiñ eñgiliñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pisat-nimiñ.’ ¹² Kitiumbi enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak sindi nim nandi-samlet.’”

¹³ Yesuli e-yout manda windiñ embi yousimbi enguk, “Sindi Amalok Niñañ endi dawanda sinik bi tombekak win nim nandiñda tĩmbi ka-kiliñ embi mandipalimbi.”

Amalok Niñañli gamañ nim tomñilimbi, kenangot ti-kulok

¹⁴ Yesuli yousimbi, Amalok Niñañli tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñindiñ enbi eñguk, “Ama noli kwet nolok ñaupi, kena gwañgwañii en-tiañeum biumbi, nepenepli tambipi, ka-dikñeñmineliñdok enguk. ¹⁵ Tiñipi, ama nola minem kwandai 5,000

miñguk, nola 2,000 miñguk, timbi nola 1,000 miñguk, win kena tañ gembinji yambi-nandilak wolok tuop kadikñeñmineliñdok emguk. Em-talembi, en yambimbi ñañguk. ¹⁶ Ñañilimbi, ama minem 5,000 epguk endi wolongan kusei kimipi, minem kena miumbi yousiñmiumbi, minem 5,000 nombo indañmiñguk. ¹⁷ Nollu no minem 2,000 epguk endi bo minem kena miumbi, minem 2,000 nombo indañmiñguk. ¹⁸ Gan ama minem 1,000 epguk endi wine molomlok minem win ep ñambi, kwet ginañ kindit taplium pakuk.

¹⁹ Timbi molomdi nain ombap kukap undanem biñguk. Bimbi, kena gwañgwañii minem emguk wala ep kimin tiñguk. ²⁰ Timbi ama minem 5,000 mimin endi bimbi, minem 10,000 daulmimbi eñguk, 'Molom, dik minem 5,000 namguñ. Timbi nak win epbi, kena miwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.' ²¹ Eumbi, molomñili ñindiñ niñguk, 'Dik kena gwañgwa kindem matañgotañgoñganat. Dik nepek lakattok kadikñe kindem kuñguñda timbi, nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala timbi dik biumbi, silisili tina!' ²² Windiñ eumbi, kena gwañgwa minem 2,000 mimin endi bo bi tombi, minem daulmimbi niñguk, 'Molom, dik minem 2,000 namguñ, timbi nak minem win kena miwambi yousumbi, minem 2,000 nombo indañguk.' ²³ Eumbi, molomñili ñindiñ ninguk, 'Dik kena gwañgwa kindem matañgotañgoñganat. Dik nepek lakattok ka-dikñe kindem kuñguñda timbi nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala timbi dik biumbi, silisili tina!'

²⁴ Timbi ama minem 1,000 mimin endi bo bi tombi eñguk, 'Molom, nak kusaka ñindiñ ip nandilet: dik ama kunduwat. Dik nanañga nim tipi nalañ, amali timbi indaumbi gamneliñdok pa elañ. Tiñipi, amali kwet nolok nanañ tipium indalak win yapma tikelañ. ²⁵ Wala timbi nak dikok minemga nim kañbi pailek wala misimbi, kwet kindipi, tapli sembam pakuk ñin tike gam bilet.' ²⁶ Windiñ eumbi, molomñili manda ñindiñ tambane niñguk, 'Dik kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dik kusatna ñandin bek win nandilañ: nak nanañna nim tipi nalet, amali timbi indaumbi namneliñdok pa elet. Tiñipi, kwet nolok amali nanañ tipium indalak win yapma tikelet. ²⁷ Windiñda nitek timbi minemna win minem it ginañ nim kimikuñ? Wandiañ kimilimda, nak bimbi, minemna win minem it ginañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.'

Molomli windiñ embi, ²⁸ kena gwañgwa diwisila ñindiñ enguk, 'Ama gitik nepek diwin pat-semalak win tike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmilak wala nandum tlal timbimbi nim tike-kulakta, nepek lakat palmilak win apma tikeñmambi slak palekak. Wala timbi sindi minem 1,000 ñin apma tikembi, ama minem 10,000 ep patak enda miwit. ³⁰ Timbi kena gwañgwa kena nimnat ñin tike kolim pawan kilim ginañ piwin. Wandiañ amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.'"

Amalok Niñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, "Amalok Niñañli añeloñii gitik en gita bi tombi, ama wapmañ gembin walalanat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² Timbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñgiliñ ba man ñindiñgit kuañ gitik win endok dainan kimin timbimbi yambidanbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikñe amali tañ windiñ ep danbi, ³³ amatam dindim kit dindimnan yambimbi, diwin kit kepmanan yambiumbi patnekaliñ.

³⁴ Timbi amatam kit dindimnan patnekaliñ enda ñindiñ enbekak, 'Bepnalok gwilam sindok plon patak sindi bimbi, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu win Anutuli kunum kwet kusei kimikuknan ti-jumit ti-samtaleñguk. ³⁵ Kusei ñindiñda sindi kuñgu win kasilenekaliñ: nak nanañnala map palambi, sindi nanañ namgiliñ. Ba tuknala kimbambi, tuk namgiliñ. Nak nosi nim, gan sindi not ti-nambi, isinan nanañgip ñañgiliñ. ³⁶ Sandumna nimnat timbambi, sindi sandum namgiliñ. Jimbat inda-namumbi nambi-dikñeñgiliñ. It kwambiñ ginañ palambi bi nambiñgiliñ.' ³⁷ Amatam dindim endi manda win nandimbi, tambon ñindiñ ninekaliñ, 'Wopum, dawanda nanañgala palambi gambimbi, nanañ gamgimiñ? Ba dawanda tukkala kimbimbi, tuk gamgimiñ? ³⁸ Dawanda dik notni nim, gan not ti-gambi, itninan ganañgip ñañgimiñ? Ba sandumga nimnat gambimbi, sandum gamgimiñ? ³⁹ Dawanda jimbat tiñguñ ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi ña gambiñgimiñ?' ⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñindiñ tambane enbekak, 'Nak biañgan sinik sanba: sindi nepek no nokok notnai kosi giñgil nimnat endoññan nanin nola tiñmiñgiliñ win wakan naka ti-namgiliñ tilak.'

⁴¹ Windiñ eñipi, amatam kii kepmanan ñindiñ enbekak, 'Anutulok yala sindok plon patak sindi wi-nambi, komba galk ginañ ña-talewit. Komba taletalen nimnat win Anutuli Satan git endok añeloñiilok ti-jumit-semguk. ⁴² Kusei ñindiñda sindi komba galk ginañ ñanekaliñ: nak nanañ map palambi, sindi nanañ nim namgiliñ. Tuknala kimbambi, tuk nim namgiliñ. ⁴³ Nak nosi nim, timbi sindi not nim ti-nambi, isinan nim nanañgip ñañgiliñ. Sandum nimnat palambi, sindi sandum no nim namgiliñ. Jimbat ti-palambi ba it kwambiñ ginañ palambi, sindi nim bi nambiñgiliñ.' ⁴⁴ Timbi endi bo tambane ñindiñ ninekaliñ, 'Wopum, dawanda nandi gambinambi, dik nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dik notni nim, ba sandumga nimnat pakuñ, ba jimbat ti-pakuñ, ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi nindi plap nim ti-gamgimiñ?' ⁴⁵ Timbi endi bo ñindiñ tambane enbekak, 'Nak biañgan sinik sanba: sindi ama kosi nimnat ñin endoññan nanin ama no plap nim tiñmiñgiliñ win wakan nak ti-namgiliñ tilak.'"

⁴⁶ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Ama windiñ tiñgiliñ endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nimnat tikeumbi, piñgip gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dindim endila kuñgu kindem taletalen nimnat kas ilembi, Ama Wapmañ en nakan kunekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesu wili kimbi, kimnan nanin milakuk

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile tiñmiñgiliñ

26 Yesuli manda win gitik eu taleumbi, gwañg-wañiila ñindiñ enguk, ² “Sandap tipet timbimbi, kamaikamai gwilat † indaukak win sindi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñañ kanjikñiilok kisanan kimilimbi, kloñbat plon wili kimbekak.” ³ Yesuli windiñ eñilimbi, tapma ama biesi git juda ama biesi endi tapma amalok telak damanji koi Kaiapas endok ilan kimin timbi, ⁴ Yesu telak gitak tikembi wili kimbektok e-sambat tiñgiliñ. ⁵ Tiñipi, ñindiñ pa eñgiliñ, “Ñindi gwilat ginañ windiñ nim tina. Nim kañbi, amatamdi nimbimbi, gimbit tim mik ti-nimneliñ.”

⁶ Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmiñguk endok ilan ña pakuk. ⁷ Endi nanañ na-paliñilimbi, tam noli tuk miliñ kindem tuan wopum sinik win tikem endoñ ña indambi, kumbam plon yalimukuk. ⁸ Gwañgwañiili win kañbi, ginañji komba diumbi eñgiliñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta timbi kolalak? ⁹ Nindi tuk win kindem tualok kimitnamda, minem walinin tikembi, ama pimbiñesila emneñ.” ¹⁰ Yesuli mandanji nandi-daklembi enguk, “Tam ñala milap nekta mañ? Endi nepek kindem sinik ti-namlak ee. ¹¹ Ama pimbiñesili nain tuop sin gitañgan kunekaliñ, gan natna sin gita nain tuop nim kuutat. ¹² Tam ñali tuk miliñnat i-namlak win nak kimbambi nep kinditnekaliñ wolok itañgan piñgipna ti-pañgipañgile ti-namlak. ¹³ Nak biañgan sanba: amalí dembek dembek ñambi, Anutulok kaundikñelok plon giñgit manda kindem ñin kwet tuop enekaliñ, wandiñ endi tam ñali nepek ti-namguk wolok kasat wakít ti-semumbi, tam ñin nandi-siwitnekaliñ.”

¹⁴ Timbi gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskalot endi tapma ama biesiloñ ñambi, ¹⁵ eni-nandimbi eñguk, “Tikap nak Yesu sindok kisanan kimiletta, sindi nek namneliñ?” Eumbi, wolongan minem kwandai satnin 30 miñgiliñ. ^{††16} Miumbi, kusei kimipi, Yesu bola tiñmektok nain kindem dawan indauktok wala kimit-nandi tiñguk.

† Kamaikamai gwilat wolok kusei win ñindiñ: damañgan Islael amatam endi Isip kwelan kena gwañgwa silanin kuñgiliñ. Kuumbi, amatamñii Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutuli añelo no ni-mulimbi, Islael amatam sipsip niñañdok wekai yamanjinan sapleñgiliñ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanji yandip kim-taleñgiliñ. (Kisim Bek 12). †† Minem kwandai satnin 30 win kena nain 120 wolok tuan.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

¹⁷ Plaua nanañ kimili bendi nimnat nanalok gwilat kusei kimilimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, “Dik gwilatlok nanañ delok ti-jumit ti-gamnambi nam-bep nandilañ?” ¹⁸ Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñindiñ ninekaliñ, ‘Ñinindautti dika ñindiñ elak, nokok nainnali indalak, wala timbi nak gwañgwanai gita dikoñ ilan bimbi, gwilatlok nanañ nanetamiñ.” ¹⁹ Timbi gwañgwali Yesuli eñguk wolok tuop timbi, gwilatlok nanañ tuk ti-jumikiliñ.

²⁰ Kwet kilim eumbi, Yesu git gwañgwañii 12 endi nanañ nanepi pi pakiliñ. ²¹ Nanañ na-palimbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sinik sanba: sindoñ nanin noli kanjiknailok kisanan napiletak.” ²² Windiñ eu nandimbi, ginañji kola sinik taumbi, kusei kimipi, noñgan noñganli Yesu ni-nandimbi eñgiliñ, “Wopum, nakta nim bek?” ²³ Eumbi tambane enguk, “Ama no nakita yakayakan nanañ tikendepi, kitnet jawañ ginañ kot-suakamik endi napiletak. ²⁴ Amalok Niñañdi Anutulok mandali telak nitok kimbektok elak windiñgan kimbekak. Gan ama nin en bola tiñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nim apmiumda, win kindem dañmek.” ²⁵ Eumbi, bola tindi ama Judasli Yesu ni-nandimbi eñguk, “Ñinindaut, nakta nim bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ windiñgan.”

²⁶ Nanañ na-paliñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Anutula weñmimbi ombim gwañgwañiila plaua win embi enguk, “Sindi tike nambit. Ñin nokoñ piñgipna.” Nambimbi, ²⁷ wain witna no tikembi, Anutu weñmimbi, wain win embi enguk, “Sindi gitikkandi ñin nambit. ²⁸ Wain tuk ñin nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak win lamit-semlet. Toptop ñin Anutuli amatamñii git tilak win wekatnali timbi kwambiñ dalak. ²⁹ Nak ñindiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nim nambetat. Nim sinik. Pakapmek Bepnalok kunum nilinilin ginañ nak wain tuk win komblin sin gita yakayakan nanekamiñ.” ³⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kap no tiñgiliñ. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jañginnan lonepi ñañgiliñ.

³¹ Ñañilimbi, Yesuli gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikñe ama wilambi, kikesimin ginañ kuañ endi papusenenekaliñ.’ ‡ Nepek inda-nametakta timbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kilik-tinji pi piutak. ³² Gan Anutuli nak kimnan nanin nepmium milatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bi nambinekaliñ.” ³³ Eumbi, Petloli tambane niñguk, “Nepek inda-gametakta timbi diwindi nanandi-kilik-tinji pi piumbi gambinetañ bek, gan nakta nim sinik.” ³⁴ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ginañngan puputti gama nim kitiñilimbi, dik nain tipet git no ‘En nim nandiñmilet’ windiñ eutañ.”

‡ 26:31 Sekeraia 13:7

³⁵ Timbi Petloli niñguk, "Tikap endi dikita nitnittok nani-nandineliñda, 'Nak nim nandiñmilet' windiñ nim eutet. Nim sinik." Timbi gwañgwa diwin gitik endi bo windiñgan e-taleñgiliñ.

Yesuli en kimbepi nimolo timbi ti-pañgipañgile tiñguk

³⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii git kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, ñindiñ enguk, "Sindi ñolok pi palit, timbi nak dakdan ñambi, nimolo timbetet." ³⁷ Windiñ embi, Petlo gita Sebedilok niñañiit tipet yanañgipi ñañguk. Ñañipi, walen kolaumbi, ginan milataum ³⁸ enguk, "Walena kola sinik taumbi, kimbepi nandilet. Sindi nakita ñiñgan kaik palit." ³⁹ Eñipi, lakat ñaña embi, gapok pimbepi, nimolo ñindiñ tiñguk, "Ambep, tikap dik tuopta, nandi-nambi, milap ñin napma tike. Gan dik ditnalok nanandiñgañgot kimit-kle, nokoñ nim."

⁴⁰ Nimolo ti-talembi, gwañgwañii tipet git no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palimbi, Petlo ñindiñ ni-nandiñguk, "Nitekta timbi, sindi nain duman ñin nakita kaik patneliñdok tuop nim?" ⁴¹ Sindi kaik papi, nimolo ti-palit. Nim kañbi, ti-kuyuk inda-samumbi pi pineliñ. Biañganak. Ginañjili kundit kindem tindilok nandilak, gan piñgipsili milatalak." ⁴² Windiñ embi, nombo ñam nimolo ñindiñ tiñguk, "Bepna. Milap ñin napma kleuktok telal no nim patakta, nak milap win bemettok nandilañ, windiñgan inda-namen." Nimolo ti-talembi, ⁴³ nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk win: dausi milataumbi dou-pakiliñ. Windiñ yambimbi, ⁴⁴ bindambo yambim ñambi, nimolo dama tiñguk wakangot nombo timbimbi, nain tipet git no tiñguk. ⁴⁵ Timbi nombo undane ñam yambum dou-palimbi, ñindiñ enguk, "Sindi gamañgot doumbi, patnandi ti-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Niñañ bola tiñmumbi, yom amalok kisinan piuktok nain inda-talelak. ⁴⁶ Milalimbi ñana. Da kawit: ama bola ti-namnamlok ip ñasiñgan bilak."

Yesu tikeñgiliñ

⁴⁷ Yesuli windiñ eñilimbi, gwañgwañii 12 endoñnan nanin ama no koi Judas endi biñguk. Timbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama kimin wopum no enmulimbi, endi kakit ba dimbanji epmbi, Judas gita biñgiliñ. ⁴⁸ Endi gama nim biñilimbi, bola tindi ama wali kundit no daut semepi ñindiñ enguk, "Ama nak nandi-koñgom ti-ñimbi weñmetet † win ama sindi lonjañ en wakan. En tikenekaliñ!"

⁴⁹ Judasli bi tombi, wolongan Yesuloñ bimbi, "Ninindaut, we gamlet!" nimbi, nandi-koñgom ti-ñim weñmiñguk. ⁵⁰ Timbimbi Yesuli niñguk, "Notna, nek timbeñdok nandilañ win platik ti." †† Eumbi, amali Yesuloñ bim kisi kot-suapi tikembi, tike-kwambiñ

† Win Juda amatamdi nosi we semñipi simumu ti-semañ. †† Nandi-tale ama diwindi Grik manda ñolok walan win ñindiñ nandañ, "Notna, nekta ñolok bilañ?"

dañgiliñ. ⁵¹ Wolongan ama Yesu git pakiliñ endoñnan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wilalim dikñe piñguk. ⁵² Windiñ timbimbi, Yesuli niñguk, "No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wili kimbekak, wala timbi kakitka il ginañ kimili ñawin. ⁵³ Nak guma Bepna kitiñmambi, wolongan añelo kunakunatsi nimnat endi nep timbi plataneliñdok en-mulek win dik nim nandilañ ba? ⁵⁴ Gan windiñ indaukta, nepek gitik Anutulok mandali natnala inda-namektok elak wali bi-en nim indawik." ⁵⁵ Timbi Yesuli yousimbi, ama kimin en tikenebi biñgiliñ enda ñindiñ enguk, "Nitek timbi sindi kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ginañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem timbambi, sindi nim nepgiliñ. ⁵⁶ Gan plofet amali manda youkiliñ wolok bien indauktok nepek gitik ñin inda-talelak." Timbi gwañgwañii gitikti Yesu bimbi, pi ña-tiliñgiliñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁵⁷ Timbi ama Yesu tikeñgiliñ endi en nañgipi, tapma ama telak damanji Kaiapas endok ilnan ñañgiliñ. (It wolok ginañ endikñe manda nandi-tale ama git Juda ama biesi endi kimin ti-pakiliñ.) ⁵⁸ Ñañilimbi, Petloli siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanji endok it sañ jimba ginañ loñgiliñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak win kaup nandimbi, mik ama gita pi pakuk.

⁵⁹ Tapma ama biesi git Juda ama biesi diwin endi gitikti Yesu wili kimneliñdok nandiñgiliñda timbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjiñgiliñ. ⁶⁰ Timbi ama asup endi bimbi, manda juluñgan embi youkiliñ, gan endi wili kimkimlok yom bien no nim eu indañgiliñ. Siñgimek ama tipet no endi bimbi ⁶¹ eñgimik, "Ama ñali manda no ñindiñ eñguk, 'Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnan bindambo timba kaitam milalekak.'" ⁶² Windiñ eumbi, tapma amalok telak damanji endi milap ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, "Nitek? Mandali gep youkamik win biañgan ba juluñgan? Ba dik manda no tambane ewiñdok tuop nim ba?" Endi windiñ eumbi, ⁶³ Yesuli yom nimnat, gan wandangan embi, manda tambon no nim niñguk. Timbi telak damanjili niñguk, "Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandina: Mesia win Anutuli ni-mulimbi, bi-nimektok een win dik wakan ba? Dik Anutulok Niñañ sinik ba?" ⁶⁴ Eumbi niñguk, "Elañ wakan. Gan nak ñindiñ sanba: gamanda sindi kanekaliñ win: Amalok Niñañ endi Anutu Gembi Molom endok kii dindimnan pipapi, kunum ginañ nanin mulukua plon piukak." ‡

Yesuli en Anutulok tuop sinik windiñ eñgukta timbi, ⁶⁵ tapma amalok telak damanji endi ginañ komba diumbi, kiupin blañganembi eñguk, "Endi Anutu ni-

‡ 26:64 Kap 110:1, Danyel 7:13

tike-pim yalilak yañ! Ama silanin ñali Anutu ni-suambatak win sindi ip ka nandañ, wala timbi ama noli ama wolok kusei eu indauktok nombo nim tipikamiñ.

⁶⁶ Sindi enda nitok tiñmilok nandañ?" Eumbi tambane niñgiliñ, "Yominla timbi kimkimdok nandamiñ."

⁶⁷ Windiñ eumbi, ama diwindi timan dai plon manji iwit suambapi, kit ombimbi wikiliñ, timbi diwindi kit pindimdi wipi ⁶⁸ niñgiliñ, "Dik Mesia sinikta, plofet manda embi, win nindi gwitak win ninbi nandina!"

Petloli Yesula 'Nak en nim nandiñmilet' eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kimiliñilimbi, Petloli sañ jimba ginañ it pawan pipakuk. Pipalimbi, kena wembe noli endoñ bimbi niñguk, "Dik bo Yesu Galili nanin endok sambat." ⁷⁰ Gan Petloli ama gitik endok dausinan e-sembimbi niñguk, "Nak dik manda elañ win nim nandilet." ⁷¹ Windiñ embi milapi, sañ jimbakok yamanan ñaumbi, kena wembe noli kañbi, wi pakiliñ enda ñindiñ enguk, "Ama ñin Yesu Nasalet nanin endok nol no." ⁷² Eumbi, Petloli nombo e-kimisembimbi eñguk, "Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama win en nim nandiñmilet."

⁷³ Nain nim ombataumbi, wolok ikiliñdi Petloloñ bimbi niñgiliñ, "Biañgan sinik, dik endok sambat. Mañga malapti e-daklelak." ⁷⁴ Eumbi, Petloli manda kwambiñgan embi, ñindiñ enguk, "Biañgan sinik, nak en nim nandiñmilet. Juluñgan eletta, Anutuli kindem nep timbi kolawin." Endi windiñ eu taleumbi, wolongan puputti kitiñguk. Kitiumbi, ⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñin niñguk win nandi-siwikuk, "Puputti gama nim kitiñilimbi, dik nain tipet git no 'Nak en nim nandiñmilet' eutañ." Win nandi-siwipi, pawan pi ñambi, simba gawat wopum timbi kukuk.

Yesu Pilatoloñ nañgip ñaumbi, Judasli toa topmbi kimguk

27 Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kimbektok e-sambat tim, ² Yesu toali top nañgip ñambi, Pilato win Roma amalali Judia distrik ka-dikñeuktok nimbi taleñgiliñ endok kiinan kimikiliñ.

³ Judas Yesu bola tiñmiñguk endi ama biesili Yesu manda plon kimipi, wili kimbektok eu taleñgiliñ win yambiñguk. Yambimbi, nepek tiñguk wala nandum milataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi miñgiliñ win epbi, bindambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi ⁴ enguk, "Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinin kimilatta timbi en ip wili kimnepi tañ." Windiñ eumbi niñgiliñ, "Win nindok nepek nim. Win ditnalok nepek yañ." ⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ koli piumbi, en walinin pim ñambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesili Judasli minem koli piñguk win gamapi eñgiliñ, "Minem ñin ama wili kimbetak en-

dok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousine-tamiñda, endikñe manda maklenetamiñ." ⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem wali ama no kwet kambot pa tiliñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jelusalem pap sembinekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk. ⁸ Endi kwet win Yesu kimkimlok tuanli tuañgiliñda timbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitiñgiliñ, win ñindiñgit gamañgot pa kitañ. ⁹ Tapma ama biesili windiñ tiñgiliñ, win plofet Jelemali indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñindiñ embi youp biñguk patak,

"Israel amalali minem kwandai satnin 30 waliñgot ama win tuanep e-topmiumbi, minem waliñgan epbi, kwet kambot tindi amalok kwet no tuañgiliñ, win Wopum Anutuli molo manda nanguk wolok tuopkan tiñgiliñ." [†]

Pilatoli Yesu manda plon kimipi, kloñbat plon wili kimbektok eñguk

¹¹ Timbi Yesuli ka-dikñe ama Pilato endok damanan ilimbi, ka-dikñeli ni-nandiñimbi eñguk, "Juda ama endok Ama Wapmañ dik ñakan ba?" Windiñ eumbi niñguk, "Ip elañ windiñgan." ¹² Gan tapma ama biesi git Juda ama biesi diwindi manda kusei kusei ni-youkiliñ, wolonda Yesuli manda tambon no nim tambanem enguk. ¹³ Timbi Pilatoli ni-nandiñimbi eñguk, "Manda gitik gep youpi eañ win dik nim nandilañ ba?" ¹⁴ Gan endi man gali kwambiñ dambi, nepek nola manda tambon no nim tambane niñguk. Windiñ tiñgukta, Pilatoli silikñembi, nandi-gitiñgitikñe tiñguk.

¹⁵ Kamaikamai gwilat nain tuop ka-dikñeli ñindiñ pa tiñguk: endi amatam kimin wopum nandi-sembi, ama nolok koi kitiñgiliñ en wakan it kwambiñ ginañ nanin pisat-semliñguk. ¹⁶ Nain wolonda ama kolan no koi giñgilat it kwambiñ ginañ kimilim pakuk, koi Balabas. ¹⁷ Windiñda amatam asupti kimin ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandiñimbi eñguk, "Sindi ama ninda nak pisat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia ninin enda eañ?" ¹⁸ Kusei ñindiñda endi windiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tiñgiliñda timbi, ama biesili en ka-gimbit tiñipi tikembi, ka-dikñelok kiinan kimilimbi, kusasi yambi-daklembi, windiñ eñguk.

¹⁹ Timbi endok kusei no ñindiñ: endi ama yambi-dan kena pa tiliñguk wolok pipaliñilimbi, taminli manda ñindiñ kimilim endoñ loumbi eñguk, "Dik ama ñin kolan no nim tiñguk win biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandiwam milatak." Pilatolok taminli windiñ eñguk, ²⁰ gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi diwin endi amatamda engiliñ, "Sindi Pilatola ñindiñ ninekaliñ, 'Dik Balabas kak bimbi, Yesu wiwittok eukañ!'" Windiñ embi, eni-giñgineumbi, wolok tuop niñgiliñ. ²¹ Timbi ka-dikñeli amatam nombo en-nandiñimbi eñguk, "Ama tipet endoññan nanin nin

[†] 27:9-10 Sekeraia 11:12-13, Jeremaia 32:6-9

pisalimettok eañ?" Eumbi, "Balabas" niñgiliñ. ²² Eumbi enguk, "Timbi Yesu Mesia ninin enda nitek tiñmetet?" Eumbi, gitikkandi kitimbi niñgiliñ, "Kloñbat plon lowin!" ²³ Timbi Pilatoli enguk, "Nitekta? Endi kolan nek tiñguk?" Eumbi, wopumgan kitimbi, nain asupgan ñindiñ eñgiliñ, "Kloñbat plon lowin! Kloñbat plon lowin!"

²⁴ Windiñ timbimbi, Pilatoli ka-nandiñguk win: en Yesu nepek no tiñmilok tuop nim. Tombon amatamdi gimbit timbi, mik tinepi tiñgiliñ. Windiñda Yesulok kimkim win Pilatolok yomin nim indauktok endi ñindiñ tiñguk: endi Juda amalok ep tindiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tike bi miumbi, dausinan kii wilipi enguk, "Ama endok kimkimlok milap wali nokok plon nim loukak, win sinlok nepek." ²⁵ Eumbi, amatam gitik endi manji noñgan kiti koli ñaumbi niñgiliñ, "Kim win nindi ba kombinnii nindok plon loukak!" ²⁶ Timbi Pilatoli amatamdok manda kimit-klembi, Balabas pisat-sembi, Yesu waipneliñdok eñguk. Eumbi, windiñ timbi taleumbi, mik amali kloñbat plon witneliñdok kisinin kimikuk.

Mik amali Yesu ni-lakalaka ti-ñimbi, kloñbat plon wikiliñ

²⁷ Timbi ka-dikñelok mik amali Yesu nañgip pimb, ka-dikñelok ilan ñam nisi kuñgiliñnan wandiñ lombi, nosii gitik en gita kimin kokiliñ. ²⁸ Tiñipi, Yesu enlok dasindasin kiundipi, mik amalok sauloñ gimin no dasimimbi, ²⁹ toa pisikñat bondinsembi, kumbam plon dasi-mimbi, toña no kii dindim kandañ kimilimiñgiliñ. Windiñ tiñipi, ña milelem timbi, ni-lakalaka ti-ñimbi eñgiliñ, "We, Juda amalok ama wapma!" ³⁰ Eñipi, iwit endok plon suambapi, toña lom tikembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo wikiliñ. ³¹ Nepek kusei kusei wandiñ tiñmi-talembi, mik amalok sauloñ kiundipi, enloñ dasindasin nombo dasi-mim piumbi, kloñbat plon witnepi nañgip pi ñañgiliñ.

³² Pi ñañipi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña timbi indañgiliñ. Timbi indambi, en ni-giñgineum Yesulok kloñbat bembimbi ñañgiliñ. Ñambi, ³³ kwet no koi Golgata wandiñ ña tomgiliñ. (Kot walan ñindiñ, 'Kumba Kwandat Kwet'.) ³⁴ Ña tombi, wain tuk gita gwasap kimbiñ wakít ep kiukiulin win tike mium nandimbi, kunjitam biñguk. ³⁵ Timbi kloñbat plon wili taleumbi, dasindasin tikenepe satu sañala kopi, dasindasin danbi epgiliñ. ³⁶ Windiñ timbi, pipapi ka-dikñepakiliñ. ³⁷ Timbi kumbam mindin plon kusei neta wikiliñ wolok manda ñindiñ youp kimikiliñ, "Ñin Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji." ³⁸ Timbi ama piñpiñen tipet en gita yakan yandipbi, no tombon no tombon ep mambi ikimik.

³⁹ Timbi ama wandiñ ñañambit tiñgiliñ endi Yesula kumbanji diñguneñipi ni-suambapi ⁴⁰ niñgiliñ, "Nitek-

ta? Diñ tapma it wiapi, nain tipet git no wolok ginañ-nangan timbi kaitauktok eñguñ win. Nitek timbi ditnalok piñgipka nim tike-kimitañ? Diñ Anutulok Niñañ sinikta, kloñbat plon nanin pi!"

⁴¹ Timbi tapma ama biesi wakít endikñe nandi-tale ama ba Juda ama biesi diwin endi bo windiñgot ni-kolakola embi eñgiliñ, ⁴² "Ama diwisi ikan ep kimikuk, gan enlok piñgiu tike-kimilektok tuop nim. En Isael ama nindok ama wapmañ sinikta, kloñbat plon nanin piwin! Piwimek, endi Mesia bimbndok een ip wakan win nandi-kilikti tiñminetamiñ. ⁴³ Endi Anutulok plon panjañganembi, endok Niñañ sinik wandiñ elak. Tikap wandiñda, papa kana: Anutuli tike-kimilektok nandilak ba nim." ⁴⁴ Ama piñdasi tipet Yesu git yandipgiliñ endi bo windiñgot nimbi kolañgimik.

Yesu kimiñguk

⁴⁵ Kwet nain boñgip timbimbi, kwet tuop kilim indañguk. Inda-palimbi ñakap, 3 kilok tiñguk. ⁴⁶ Wolongan Yesuli wopumgan kitimbi eñguk, "Eli, Eli, lama sabaktani." Win ñindiñ, "Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?" ⁴⁷ Timbi wandiñ pakiliñ endoñnan nanin diwindi manda win nandimbi eñgiliñ, "Endi plofet Elia kitiñmilak." ⁴⁸ Wolongan mik ama noli woñep ñambi, nepek busukñanen wali tuk kindem tiañewik no tike bimbi, wain tuk kimbiñ ginañ wisimbi, komba bem kusip plon topbi, Yesuli nanalok miñguk. ⁴⁹ Gan diwisili eñgiliñ, "Biukin, Elial tike-kimilepi biutak bek, win kañmek." ⁵⁰ Timbi Yesuli nombo wopumgan kitimbi, engan kimit nandum, woñ poñaumbi kimiñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñindiñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tiñgiliñ win boñgipgan tawam blañganembi, gwat nanin pi lap taleñguk, timbi kwet minjat minjat timbimbi, kawat jiñgin diwin tawa piñgiliñ. ⁵² Timbi sumlok yama pisalimbi, Anutulok giñgit damañgan kim-taleñgiliñ asupti milapi, ⁵³ sumji biñgiliñ. Bimbi, Yesuli kimnan nanin milalimbi, wolonda endi Anutulok it kwet dindim engano, win Jelusalem, wandiñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgiliñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama git amañii Yesu ka-dikñepakiliñ endi minjaminjat ba nepek kusei kusei indañguk win kañgiliñ endi kolan misimbi eñgiliñ, "Biañganak. Ñine Anutulok Niñañ sinik."

⁵⁵ Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem biñguknan tam asupti en gita yakan bimbi, timbi plata pa ti-takuñgiliñ. Yesu wili kimguk sandap wolondañgan endi bo Golgata bi pakiliñ, gan endi mayañgan ipi, dei posnembi kañgiliñ. ⁵⁶ Win endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Timbi Malia no, Jekop git Josep endok menjet. Tim no win Sebedilok niñañiit endok menjet.

† Ama wapmañ endi bo sauloñ gimín dasiañgiliñ, wala timbi mik amali Yesu en ama wapmañ sinik wolok walan juluñgan tineliñdok mik amalok sauloñ gimín dasi-miñgiliñ.

Yesu kindikiliñ

⁵⁷ Ama minemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim piup timbimbi, ⁵⁸ endi Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandiñmimbi, tike mineliñdok enguk. Eumbi, wolok tuop miumbi tikeñguk. ⁵⁹ Tikembi, sandum satnin bambum nimnat wali timipi, ⁶⁰ tike ñambi, enlok sum ginañnan kimikuk. Sum win komblin sinik, kawat ginañ win Josep enlok kulup bimbini. Josepti Yesulok dalandan wolok kimipi, kawat wopum no munjulim bi yama masipmiñguk. Windiñ ti-talembi, walinin pi ñañguk. ⁶¹ Josepti dalandan sumnan kimiliñlimbi, Malia Makdala nanin en gita Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuakimik.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandi nain timbimbi, tapma ama biesi git Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam ⁶³ nimbi, Yesulok plon ñindiñ eñgiliñ, "Ama wopum, nindi ama julunjuluñdok wali gama kaik kuñipi, manda no eñguk win nandina siwitak. Endi ñindiñ eñguk, 'Nain tipet git no ñaume, kimnan nanin milaletat.' ⁶⁴ Wala timbi dik eumbi, sum win ka-dikñe-kiliñ e-palimbi, nain tipet git no win taleukak. Nim kañbi, gwañgwañiili ña dalandan kumbu tim tike ñambi, amatamda julunñgan ñindiñ enineliñ a, 'Yesu en ip kimnan nanin milakuk.' Windiñ eneliñda, julunñit manda komblin wali Yesuli julunñit manda eñguk win maklewik." ⁶⁵ Eumbi, Pilatoli nandi-sembi enguk, "Kindem a. Sindi mik ama diwin epmbi, sumnan yanañgip ñaum, sum masip kwambiñ daneliñdok nitek tinep nandañ wolok tuop tinekaliñ." ⁶⁶ Windiñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambiñ daneliñdok kawatti sum dai masipmiñguk wolok plon nisilok kimisip no kimipi, ka-dikñe neliñdok mik ama wandiñ yambium pakiliñ.

Yesuli kimnan nanin milakuk

28 Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain kusei kimikimilinan kwet salawa salawa timbimbi, Malia Makdala nanin git Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñañgimik. ² Timbi plastik sinik kwet minjaminjat wopum sinik minjalimbi, wolonda Wopumdok añelo noli kunum ginañ nanin pimbi, kawat sum masipmiñguk win manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk. ³ Endok walan win pisapisat walalan wandin, timbi dasindasin win satnin sinik. ⁴ Timbi ama sum ka-dikñe-pakiliñ endi en kañbi, kolan misiñgiliñda timbi kisi kesisi blañblañ timbimbi, amalì kimañ wandin kwelan pi pakiliñ.

⁵ Timbi añeloli tam tipetta enguk, "Nim misindemik. Nak nandilet siti Yesu kloñbat plon wikiliñ en kandepi bamik. ⁶ Gan endi ñi nim patak. Endi damañgan manda sanguk wolok tuop Anutuli timbi milalak. Kwel kinjangot ñi bi kawit. ⁷ Timbi siti plapkan ñambi, gwañgwañiila ñindiñ enbit, 'Endi kimnan nanin ikan milalak, man ñindiñgit dama Galili kwelan ñaumbi, sindi wandiñ ña kanekaliñ.' Manda ip wakan sanlet."

⁸ Windiñ eumbi, endi misiñgimik, gan silisili wopumdi ginañjet ginañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, giñgit manda gwañgwañiila endepi woñep ñañgimik.

⁹ Ñañilimbi, plastik sinik Yesuli ep timbi indam we semumbi, endi endoñ kesinan ña milelem timbi, tikekañipi ni-wowoñe tiñgimik. ¹⁰ Timbi Yesuli enguk, "Nim misindemik, ña notnai Galili ñaneliñdok enbimbi, wandiñ ñam nambinekaliñ."

¹¹ Tam tipet endi gwañgwañiiloñ ñañilimbi, mik ama sum ka-dikñeñgiliñ endoñnan nanin diwindi it kwelan undane ñambi, nepek gitik sumnan indañguk wolok kasat win tapma ama biesila ti-semgiliñ. ¹² Timbi tapma ama biesili Juda ama biesi diwin en gita kimin timbi, ñindiñ tineliñdok e-topbi, wolok tuop tiñgiliñ: endi minem asupgan mik amala embi ¹³ engiliñ, "Sindi amatamda ñindiñ eninekaliñ, 'Nindi dou-patnambi, gwañgwañiili tim bimbi, dalandan kumbu tikembi ñaliñ.' Windiñ enekaliñ. ¹⁴ Tikap manda win Pilatolok pawan ginañ piukta, nindi mek ñam kambi, nepek ñin ti-dindim enambi, milap no nim inda-samekak."

¹⁵ Eumbi, mik amalì minem wopum win ep ñambi, ama biesili manda eñgiliñ wolok tuop tiñgiliñ. Timbi manda wali Juda amatamdok boñgipsinan eu sapakñe-tike-biñguk.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tineliñdok enguk

¹⁶ Timbi Yesulok gwañgwañiili 11 endi Galili distrik ñambi, damañgan endi molo manda no enguk kwet jañgin wolok loñgiliñ. ¹⁷ Loumbi, Yesuli wandiñgan inda-semum kañbi milelem tiñmiñgiliñ. Gan diwisili "Yesu en kamiñ ba?" embi, ginañ tipet tiñgiliñ. ¹⁸ Timbi Yesuli gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, "Bep Anutuli kunum kwet yambi-dikñeuttok gembì gitik win naka nam-taleñguk. ¹⁹ Wala timbi sindi kwet tuop ñambi, amatam gitik nokok gwañgwanai ep timbi indanekaliñ, win Bep, Niñañ git Dindim Woñ endok kosi plon yatnañ tuk i-sembi, ²⁰ endikñe manda san-daut ti-sam-kuñgut win gitik eni-daut ti-semumbi tañgone-tal-enekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sin gita ku-tañawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop."

† Mik ama kena tiñipi douañgiliñ win yandipmi kimyañgiliñ.

Maleko

Yoaneli Mesialok † telak ti-dindim e kena tiŋguk

- 1** Yesu endi Mesia, Yambattok niŋaŋ. Giŋgit manda kindem endok plon ŋindiŋ kusei kimitak.
- 2** Manda no Yambatti Mesiala niŋguk win plofet Aisali ŋindiŋ youp biŋguk patak,
 “Nandiŋaŋ! Nak tiplaplatna no kimilam ŋambi, dikok telak dama timbi, telak ti-dindim e-gamekak.
- 3** Ama no kwet ama nimnatnan ŋindiŋ kiti-koli ŋalak,
 “Wopumdok telak ti-dindim ti-ŋimit!
 Telak kelam ti-dindim ti-ŋimnekaliŋ!”
- 4** Timbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tiŋguk, koi Yoane, endi kwet ama nimnatnan ŋa-indaŋguk. Indambi, ŋindiŋ eu piumbi eni-ta-kuŋguk,
 “Sindi ginanji tambanembi, kuŋgu kolan bi-talembi, miti tuk inekaliŋ. Wolondamek Yambatti yomji bi-samekak.” **5** Timbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakiliŋ endi gitikkandi isi kwesi bimbi, Yoaneloŋ ŋa indambi, yomji e-jamilaumbi, Joldan tuk ginaŋ miti tuk i-sem-ta-kuŋguk.
- 6** Yoanelok dasindasin win plofet amalok dasindasinji wandiŋ, win kamel domdi tindin, timbi endi boŋgiunan bit gwilapti tem kuliŋguk. Nanaŋ tuk win gotak git bupit minjip tuk koŋgom kli ginaŋ nanin na-kuliŋguk.
- 7** Timbi endi ŋindiŋ eu piumbi, amatam eni-ta-kuŋguk,
 “Ama no nokok siŋgina kandaŋ indaup tilak endi nak nomik nim, endi ama loloŋ sinik. Ama pimbiŋen, nak kambak ŋandin ŋali nepek no tuop nim ti-ŋimet.” **8** Nak tuk silaningot i-sam-ta-kulet, gan endi Dindim Yalli i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleŋguk

- 9** Yoaneli kena kusei kimililimbi, Yesuli Nasalet it kwet Galili provins ginaŋ pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan ŋa-tombimbi, Yoaneli tuk i-ŋimiŋguk.
- 10** Tuk i-ŋim-taleumbi, Yesuli tuk pawaŋ loŋipi dei loumbi kaŋguk win: kunum pisalimbi, Dindim Yalli monik koi mambaip wandiŋ wali endok plon piŋguk.
- 11** Piŋilimbi, kunum ginaŋ nanin manda no ŋindiŋ kitiu piŋguk, “Dik niŋana noŋgan sinik. Nak gambi-galk tamba, nandi-koŋgom ti-gamlet.”
- 12** Timbi wolondaŋgan Dindim Yalli Yesu kwet silaninan ni-mulimbi ŋaŋguk. **13** Kwet wandiŋ ama nimnat,

† *Damaŋgan Yambatti Isael amatam ŋindiŋ eni-kwambiŋ daŋguk: endi ama no amatamŋii ep mektok ni-mulekak. Juda amal ama wolok koi Mesia kitimbi, endok indainda nain mand-ta-kuŋgiliŋ.*

gaut moyendiŋgot kuŋgiliŋ. Yesuli wandiŋ ŋambi, tim sandap 40 pakuk. Paliŋilimbi, Sataŋdi endoŋ bimbi, tue-kaŋbi ti-ŋim-ta-ku wit nim kaŋbi bim ŋaŋguk. Timbi aŋeloli bimbi, Yesu timbi plataŋgiliŋ.

14 Yoane it kwambiŋ ginaŋ kimikiliŋ wolok siŋgi kandaŋ Yesuli Galili kwelan undane-ŋambi, Yambattok giŋgit manda kindem eu piumbi, **15** ŋindiŋ eni-ta-ŋaŋguk, “Yambatti nain wopum amatamŋii yambi-dikŋeuktok kimikuk. Nain win ip indalak, wala timbi sindi ginanji tambanembi, kuŋgu kolan bimbi, giŋgit manda kindem ŋin nandi-kwambiŋ danekaliŋ!”

Yesuli gembin Juda amatam daut semguk

Yesuli gwaŋgwaŋii tipet tipet kiti-semguk

16 Timbi Yesuli Galili tuk guaŋ baliliŋ ŋaŋipi, Simon git kwayaŋ Andlu yambiŋguk: endi tuk guaŋ ginaŋ ipi, pis lik molom molom kop tiaŋe tiŋgimik. Pis epep kena win endok minemjet kena wakan. **17** Yesuli yambimbi kiti-sembi eŋguk, “Siti biwit!” embi enguk, “Siti pis epep kena ti-ta-bamik. Kena win bimbi bim, nak nep kle-ku-umek, nak sep timba paŋgitaumbi, Yambattok amatam epep kena ti-kundekamik.” **18** Enbimbi, platik sinik pis ba pisluk bimbi, wolongan kusei kimipi, Yesu kle-ŋaŋgimik.

19 Timbi Yesuli kambak jilop ŋaŋipi, dakwaya tipet, Sebedilok niŋaŋiit Yakobo git Yoane, yambiŋguk: endi nosiit gita kikeŋ plon papi, pis lik wopumji ti-dindim e kena tiŋgimik. **20** Yesuli yambimbi, wolongan en kle-kundemiktok kiti-semumbi, beset Sebedi git kena gwaŋgwaŋii kikeŋ plon yambimbi, Yesu kle-ŋaŋgimik.

Yesuli yal kolan no kle-kokuk

21 Timbi Yesuli gwaŋgwaŋii git Kapaneam it kwelan ŋa-kuŋguk. Timbi Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau ginaŋ lombi, kusei kimipi, amatamda eni-daut ti-sembi, nanandi emguk. **22** Endi endikŋe manda nandi-tale amal eni-daut ti-semmaŋgiliŋ wandiŋ nim tiŋguk. Endi ama kosi giŋgilat nomik manda gembinat sinik eŋguk, wala timbi amatam mandan nandiŋgiliŋ endi nandi-silikŋe-tiŋgiliŋ.

23 Timbi ama no yal kolannat it kiyau ginan pakuk **24** endi Yesula kiti-ŋimbi eŋguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindok kandaŋ biŋ? Dik nip timbi kolaneŋ-dok biŋ ba? Nak dik nandi-gamlet: dik ama dindim

Yambattoñ nanin.”²⁵ Windiñ eumbi, Yesuli yal kolan niñombimbi niñguk, “Mañga galimbi, ama ñin kañbimbi poñau!”²⁶ Nimbimbi, yal kolandi ama minjaminjat tiñipi, kwawa wopungan timbi, amalok ginañ nanin ka-misim poñañguk.²⁷ Windiñ timbimbi, amatam gitikti ka-silikñembi misiñipi, nisiñgan ñindiñ e-nandi-tiñgiliñ, “Nepek nek ñandin indalak? Nandinandi ñin gitikñin ba gembinat bien! Endi yal kolan waktu manda kwambim enbimbi, mandan nandimbi tañgoneañ.”²⁸ Timbi Yesulok koi giñgit plastik sinik Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesuli amatam asup ep timbi kindem daumbi, Galili kwelan giñgit manda enguk

²⁹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañgiliñ. Pi-ñaumbi, wolongan Simon git Andlu endi Yesu, Yakobo git Yoane yanañgilim ñambi, isetnan loñgiliñ.³⁰ Lo-tombimbi Yesu niñgiliñ, “Simon yapman tam jimat piñgiu kunduwat sinik wali tikeumbi dou-patak.” Windiñ nimbimbi,³¹ endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon tikem timbim milalimbi, jimbali wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

³² Timbi maim daut pi-sembumbi, patnandi nain taleumbi, amatam jimbasiat git ama yal kolanjat gitik Yesuloñ yousiyousiñgan yanañgipi biñgiliñ.³³ Timbi Kapaneam nasi gitikkandi it yamanan kimin tiñgiliñ.³⁴ Timbi Yesuli amatam jimat kusei kuseili ep miñguk asupgan ep timbi kindem daumbi, yal kolan waktu klekot-semguk. Windiñ timbimbi, yal endi en nin win nandi-dakle-ñimumbi, manda nim eneliñdok e-kimisip ti-semguk.

³⁵ Timbi Yesuli kilim mulum ginañ milapi, kwet ama nimnatnan pi-ñambi, wandiñ nimolo tiñguk.³⁶ Nimolo ti-palimbi, Simon gita nolili milapi, Yesu lonjimbim, lonjita-ñakap³⁷ timbi indaumbi niñgiliñ, “Kapaneam amatam gitikti gambine eñipi gep lonjiañ!”³⁸ Nimbimbi enguk, “Nandiñlet. Gan nak giñgit manda kindem ewa piuptok sinik indañgut, wala timbi it kwet diwin ñasiñgan pakañ wandiñ ñana.”³⁹ Windiñ embi, Galili kwet tuop kuñipi, it kiyausi ginañ giñgit manda enieni kena tiñipi, yal kolan waktu ep klekot-ti-sem-ta-kuñguk.

Yesuli ama wanda kwambiñnat no timbi kindem dañguk

⁴⁰ Timbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bimbi kakukule-eñipi, milelem ti-ñimbi, kumbam diñgunembi niñguk, “Tikap dik nep timbi kindem dawitok nandilañda, dik tuop.”⁴¹ Eumbi, Yesuli enda blan wopum ti-ñimbi, kii kosuap tikeñipi niñguk, “Nak nandi-gamlet, dik nombo kindem da!”⁴² Nimbimbi, plastik sinik wandan kwambiñ pailimbi, kindem dañguk.

⁴³ Timbi Yesuli ni-kimisip kwambiñ ti-ñimbi niñguk, “Nandiñlañ. Dik nimbek nola nepek inda-gamik wolok kasat joñgo nim enbekañ. Nim sinik. Dik ñambi,

piñgipka tapma ama daulimiumbi, kindem dañ win gambi-nandukak. Timbi Moseli endikñe manda eñguk wolok tuop dik tapma timbimbi, amatam gitikti jimatka talelak win gambi-nandinekaliñ.” Yesuli manda windiñ embi, dindimangan ni-mulimbi⁴⁵ ñañguk. Gan endi kusei kimipi, kundit nek endok plon inda-ñimiñguk wolok kasat amatamda ti-sem-ta-kuñipi eu satañguk. Windiñda timbi Yesuli it kwelan indañgan ñañala nandum milataumbi, kwet ama nimnatnan ñapakuk. Ña-paliñlimbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleñgiliñ.

Yesuli yom bimbilok gembim palimlak

2 Sandap diwin taleumbi, Yesuli bindambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Timbi amatam diwidi “Endi bik, ilan patak” eu sataumbi,² amatam asupgandi endoñ biñgiliñ. Bimbi, it ginañ lo-pili tokñeumbi, yamanan waktu pipap masip miumbi, giñgit manda enguk.³ Giñgit eñilimbi, ama diwin noli endoñ biñgiliñ, endoñnan nanin ama tiptet git tiptet endi nosi no kii kesi dalandan tañgo plon bembim biñgiliñ.⁴ Bimbi, Yesulok kuañ kuseinan kimitneliñdok ama kimin ginañ ñam wit nim kañbi, it pendim bat plon loñgiliñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendim ginañ timbi tombimbi, ama kii kesi dalandan-dok tañgo plon toali topbi, it pendim plon nanin kimilim piñguk.⁵ Windiñ timbimbi, Yesuli nanandi kiliktinjiok kusei ka-nandi-tombimbi, ama kii kesi dalandanla nimbi eñguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Timbi endikñe manda nandi-tale ama diwin wiñgan pipakiliñ endi ginanji ginañ ñindiñ kimit-nandiñgiliñ,⁷ “Nekta ama silanin ñali ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat ni-tike-pi-yalilak? Yom bimbilok gembim win Yambat-toñgot palimlak.”⁸ Windiñ kimit-nandiñlimbi, Yesuli wi ipkan ginañli yambi-nandi-daklembim enguk, “Ginanjili neta windiñ nandi-kunakunaeañ?”⁹ Tikap nak ama ñala ‘Milapi, ipatka tikembi ñau!’ nimbimbi, kindem dawik-ta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nit wali windiñgot kindem indañmek.¹⁰ Windiñda kwelan ñolok yom bimbilok gembim win Ama Sisiniñtoñ palimlak win daut samettok¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñindiñ nilet, ‘Milapi, ipatka tikembi, ikanan ñau!’¹² Yesuli windiñ nimbimbi, ama wali milapi, wolongan ipal tikembi, amatam dausilangan poñañguk. Timbi amatam gitikti ka-gitip gitip timbi, Yambat ni-kindem dambim eñgiliñ, “Nepek ñandin damañgan no nim kañgimiñ.”

Yesulok nanandinli amalok nanandinji maklelak

¹³ Timbi Yesuli bindambo tuk guañ baliliñnan pi-ñañguk. Ñaumbi, amatam kimin wopumgandi endoñ biumbim eni-daut ti-semguk.¹⁴ Timbi walinin yousim ñañipi, Alifialok niñañ Livaili takis epep ilan pipalimbi kañbi niñguk, “Bim nep kle-ku!” Nimbimbi, kenan bimbi milapi, kusei kimipi kle-ñañguk.

¹⁵ Timbi Livaili Yesu ni-tiañeum ilnan loubi, nana towiñguk. Timbi takis epep ama gita ama endikñe manda nim kimit-kle-kiliñ eañ (ama wandisi asupgandi Yesu kleñgiliñ) endi bo Yesu git gwañgwañii en gita lombi, nana yakan nañgiliñ. ¹⁶ Timbi Falisi ama endok boñgipsinan nanin endikñe manda nandi-tale ama diwin endi Yesu en gita pipapi, nana nambimbi kañbi, nandu milataumbi, gwañgwañiila enbi eñgiliñ, "En neta takis epep ama ba ama endikñe manda nim kimit-kle-kiliñ eañ en gita papi, nana nalak?" ¹⁷ Eumbi, Yesuli manda win nandimbi, ñindiñ enbi eñguk, "Kindemsi endi gwasap amaloñ silakan nim ñañ. Win jimbasiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ. Windiñgangot nak ama dindim enda nim biñgut. Nim a. Nak ama yomsiat en-tiañeupi biñgut."

Yesulok nanandinli sosilok nanandinji maklelak

¹⁸ Timbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tiñguk endok gwañgwañii git Falisi ama endi sosilok telak kleñipi, nana gitik kimisip tiñgiliñ. Tiñilimbi, ama diwin endi Yesuloñ bimbi ni-kañbi eñgiliñ, "Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endi nana kimisip timbimbi, neta dikok gwañgwañgaili windiñ nim tañ?" ¹⁹ Ni-nandumbi, Yesuli enlok ba gwañgwañi-
ilok plon ñindiñ embi enguk, "Tikap ama noli tam timbektok nana sina wopum timbimbi, nolii kiti-semum biñgiliñ endi kindem nana kimisip tineliñ ba? Nim a. Ama wali nolii gita paliñilimbi, nana kimisip kindem nim tineliñ. ²⁰ Gan nain win indaumbi, ama en-tiañeñguk en nolilok boñgipsinan nanin yapma tike-ñauumbi, wolondamek nolili nana kimisip tinekaliñ."

²¹ Yesuli windiñ embi, sosiloñ telak git enloñ telak wolok eyout manda tipet embi, ñindiñ enguk, "Nimbek noli dasindasi damanin dikñendikñen plon sandum kusip komblin nim kimit takapbi youlek. Windiñ timbekta, kaik wali damanin tiañeumbi blañganeumbi, ginañ wopumgan sinik indauk. ²² Timbi bo wain tul komblin wain gwilap kawai ginañ nim wili gilowik. Windiñ timbekta, tulli bendi-wopum dambi, gwilap timbi tawaumbi, tul gita gwilap kolandemik. Wala timbi wain tul komblin win gwilap komblin ginañ wili gilolok."

Yesulok nanandinli Moselok endikñe manda maklelak

²³ Timbi Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua kena boñgip dikñe-ñaupi ñauumbi, gwañgwañiili en kle-ñañgiliñ. Ñañipi, kusei kimipi, plaua minjip met-nañgiliñ. ²⁴ Timbi Falisi amali yambimbi, Yesu nimbi eñgiliñ, "Wi ka! Neta endi kimisip manda maklembi, patnandi nainda kena tañ?" ²⁵ Eumbi tambane-enguk, "Nain wolonda Abiatali tapma amalok telak damanji paliñilimbi, Devit git amañii nananjila gawat ti-palimbi, Devitti nitek tiñguk? Sindi kasat win nim pinat-nandiñgiliñ bek? Devit endi Yambattok it ginañ lombi, plaua Yambatta mimin mepi nañguk. Plaua win tapma

amaliñgot nanalok, gan Devitti kimisip manda maklembi, plaua nañbi, nolila bo mep emumbi nañgiliñ."

²⁷ Yesuli windiñ embi eni-daklembi eñguk, "Yambatti ama Sabatta timbi nim timbi indañguk. Nim sinik. Endi Sabat patnandi nain win amatam ep timbi pañgi-taneliñdok kimikuk. ²⁸ Wala timbi nak, Ama Sisinkti, amatamdi Sabat patnandi nainda nek nek kindem tindilok ewa talelak."

3 Timbi Sabat patnandi nain nola Yesuli bindambo it kiyau ginañ loubi, ama kii dalandan noli wolok pipakuk. ² Palimbi, Yesulok kanjikñii endi Yesu manda plon kimitneliñdok nandiñgiliñ, wala timbi endi Yesu Sabattok sambat kleñipi, ama win kañbiutak, ba kimisip makleñipi, ama win timbi kindem dautak wala ka-tuakiliñ. ³ Windiñ ka-tualiñilimbi, Yesuli ama kii dalandan ni-tiañembi niñguk, "Milapi indangan it!" Windiñ embi, ⁴ Falisi amala eni-kañbi eñguk, "Sabattok endikñe manda wali nitek elak? Patnandi nainda kindem ba kolan tilok, ama ep timbi kindem dalok ba ep timbi kimlok?" Yesuli windiñ eni-kaumbi, manda tambon nim tambane-nimbi, silak nambim ñauumbi pakiliñ.

⁵ Timbi Yesulok ginañ di-kokop eneumbi tambane-yambimbi, ginañ kwambindanjila walen kolaumbi, ama wala ñindiñ niñguk, "Kika kosuat!" Eumbi, kii kosuapi, kindem dañguk. ⁶ Timbi Falisi ama endi it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elotok sambatñii git kimin tiñgiliñ. Kimin timbi, kusei kimipi, nitek timbi witneñ eñipi, manda e-lonji-tiñgiliñ.

Amatam kimin gitikti Yesu kleñgiliñ

⁷ Yesu git gwañgwañii endi pi-ñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañgiliñ. Ñañilimbi, ama kimin wopumgan endi Yesu kleñgiliñ. Endi Galili kwelan naningot nim a. Amatam Judia kwelan ⁸ ba Jelusalem it kwelan, ba Idumai kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo git Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endi Yesu kundit neknek ti-kuñguk wolok giñgit nandiñgiliñda timbi endoñ biñgiliñ. ⁹ Endi amatam asup ep timbi kindem dañgukta, wala timbi ama jimbasiat ba wandanjat endi tike-kaneliñdok kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñgiliñ. Windiñ tiñgiliñda timbi, Yesuli kikeñ plon loup nandimbi, gwañgwañiila enguk, "Nim kañbi, amatamdi nep kamaineliñ, wala timbi kikeñ tipnam no bimbi namandi palen." ¹¹ Timbi ama yal kolanjiat Yesu kañgiliñ endi kesinan milelem timbi diñgunembi, ñindiñ kitiñgiliñ, "Dik Yambattok Niñañ sinik." ¹² Windiñ kitiñilimbi, Yesuli enlok kusei nim e-dakleneliñdok eni-kimisip kwambiñ ti-semguk.

Yesuli telak netek plon Yambatti giñgitñii yambi-dikñelak wala eni-daut ti-semguk

Yesuli eni-mumulin 12 ep danguk

¹³ Timbi Yesuli kwet kimin nolok lombi, ama epmep nandiñguk wakan eni-tiañeum biñgiliñ. ¹⁴ Biumbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosi 'eni-mumulin' kitimbi enguk, "Sindi nakita kuneliñdok sep danlet. Danbi sani-mulambi, giñgit mandana e-ta-kunekaliñ. ¹⁵ Timbi yal kolan ep kle-kot-ti-semneliñdok gembu pat-samekak." ¹⁶ Ama 12 Yesuli ep danguk endok kosi ñindiñ: Simon (koi no Petlo kitiñguk). ¹⁷ Timbi Sebedilok niñañiit Yakobo git Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kitiñguk, ninlok manda plon 'Endi dilimat wandiñ'). ¹⁸ Timbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaialok niñañ, timbi Tadaio, ba Simon Selot. ¹⁹ Timbi Judas Iskalot, ama endi Yesu bola ti-ñimguk.

Yesulok sambat bien sinik wi nin?

²⁰ Timbi Yesuli gwañgwañii git ilan ñañguk. Ñaumbi, bindambo amatam asupti endoñ bi kimin tiñgiliñ. Nain tuop windiñ tiñgiliñda timbi, Yesu git gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nim inda-semguk. ²¹ Timbi Yesulok wekal sambat endi giñgit win nandimbi, "Ginañ kamalalak" embi, isi kusei bimbi, tikeneliñdok ñañgiliñ.

²² Ñañilimbi, endikñe manda nandi-tale ama diwin Jelusalem it kwelan pakiliñ endi Yesu pakuknan bimbi ñindiñ eu satañguk, "Belsebul endi Yesulok ginañnan patak", ba "Yal kolandok yambi-dikñenjili gembu miumbi, yal kolan ep kle-kotak." ²³ Eumbi, Yesuli kiti-semum biumbi enguk, "Kusei nekta Satañdi enlok yalñii ep kle-kolek?" ²⁴ Tikap it kwet noli tambipi, nisiñgan mimbi, tambo wit-tineliñda, it kwet wali nim kwambiñ dambi palek. ²⁵ Ba sambat noli tambipi, nisiñgan mimbi, tambo wit-tineliñda, sambat wali nim kwambiñ dambi patneliñ. ²⁶ Windiñgangot Satañdi ikan yalñiila kanjik timbi, ep tambilimda, endi kwambiñ dambi ilektok tuop nim. Endi tale-sin tawik. ²⁷ Timbi Satañ endi ama no gembinat nomik. Ama noli endok it ginañ gembinat lombi, giñgitñii joñgoñgan ep mektok tuop nim. Dama endi ama gembinat win tikembi, toali ap imbi bium palimek, giñgitñii palimlak win kindem ep talewik."

²⁸ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, "Nak biañgan sanlet: amatamdi diwisila ba Yambatta kolan ti-ñimbi yom tañda, yom win gitikkan Yambatti kindem bi-semekak. ²⁹ Gan no endi Dindim Yal ni-kolalakta, endok yomin biñim-biñimlok tuop nim patak, yomin wali papat kwambiñ palimekak." ³⁰ Endikñe manda nandi-tale amali Yesulok ginañnan yal kolan patak embi, Dindim

Yallok kenan windiñ e-kolakola e-ta-kuañgiliñda timbi manda windiñ eñguk.

³¹ Timbi Yesu meñ kwayañii endi tombi, it pawan ipi, Yesu git e-nandi-tineliñdok manda kimilim loñguk. ³² Loumbi, amatam Yesu kle-gimbupi pipakiliñ wali Yesu nimbi eñgiliñ, "Meñga nokai pawan bi ipi, gambinep nandimbi eañ." ³³ Eumbi tambane-enguk, "Mena notnai wi nin?" ³⁴ Windiñ embi, amatam kle-gimbup pipakiliñ yambiñipi enguk, "Kawit! Nokok mena, notnai ñi pakañ. ³⁵ No endi Yambattok man tañgonelakta, wali wakan nokok mena notnai sinik."

Yambattok mandali telak nitek plon pindi dam ñalak

4 Timbi Yesuli tuk guañ baliliñ ña-papi, bindambo kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bi kimin tiñgiliñ win wopungan sinik, wala timbi Yesuli kikeñ nolok plon lo pipalimbi, kambak munjulim ñaña eñguk. Timbi amatam kimin gitikti tuk bambalnan pipakiliñ.

² Timbi Yesuli nepek asuptok plon eyout manda embi, eni-daut ti-semguk. Tiñipi enguk, ³ "Nandiwit! Ama noli nana minjip kokota kena ginañ ñañguk. ⁴ Ñambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñañilimbi, diwin telak plon piumbi, monikti bimbi, yout-na-taleñgiliñ. ⁵ Timbi minjip diwindi kwet lakatgot kawatti salaiñguknan piñgiliñ. Wolok kwet lakat pakukta, minjipiti platikan tawa-lambibiñgiliñ, ⁶ gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep diumbi yañetambi kim-taleñgiliñ. ⁷ Timbi minjip diwindi koselek minjip boñgipsinan piñgiliñ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gembinjat lambi ep tapli-taleumbi, bien nim laliñgiliñ. ⁸ Tim minjip diwindi kwet galk plon piñgiliñ endi tawa-lambimbi, bien kindem sinik laliñgiliñ. Kwandai diwindoñ bien lakat, diwindoñ kambak asup, diwindoñ asup sinik windiñ laliñgiliñ."

⁹ Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, "No en pawañnat endi mandana nandimbi tike-kiliñ eukak."

¹⁰ Timbi amatam kimin gitik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gita nosii diwin nisiñgan pakiliñ. Papi, eyout manda gitik eñguk wolok kusalila ni-kaumbi ¹¹ ñindiñ enguk, "Telak nitek plon Yambatti amatamñii yambi-dikñelak win damañgan pat-sembin pakuk, gan nak man sinda wakan sanba dakleumbi, kisi plon kimit-talelet. Gan amatamdi nokok giñgit nim inda-taleañ enda wakan nak nandinandi gitik win eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet. ¹² Windiñ timbambi, endi deimbi kañ, gan nim ka-dakleañ, ba pawanji kimipi nandañ, gan nim nandi-dakleañ. Endi ka-nandi-dakleneliñda, ginanji tambaneumbi, Yambatti yomji kindem bi-semek."

¹³ Timbi Yesuli yousimbi eni-kañbi eñguk, "Eyout manda sanit wolok kusei nim nandi-dakleañ ba? Windiñda eyout manda gitik nitek nandi-taleneliñ? ¹⁴ Nandañ! Ama nana minjip kotak endi Yambattok

manda e-koli pilak. ¹⁵ Minjip telak plon pilak wolok walan ñindiñ: manda win nandumbi, ginanji ginañ piumbi, Satañdi platikan bi manda yapma tike-semlak. ¹⁶ Ba minjip kwet kawatgot plon pilak: endi manda win nandimbi nandi-koñgom timbi nandi-dasiañ. ¹⁷ Gan manda win ginanji ginañ kakai nim tilakta, nain dumangangot tike-kuañ. Giñgit mandala timbi milap ba kanjik endok plon indaumbi, endi platikan sinik pipimbi biañ. ¹⁸ Ba minjip koselek minjip boñgipsinan pilak: ama diwin manda win nandi-taleañ, ¹⁹ gan kwelalok milap, ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgom juluñgan, ba nepek kusei kusei diwisi wolok galkti ginanji tokñeumbi, manda nandimbi, plastik kamalaumbi, bien nim indalak. ²⁰ Ba minjip kwet galk plon pilak wolok walan win ñindiñ: ama endi wakan manda nandim kasilembi tike-kuañda, bien ep tindinji plon inda-tañalak: diwindi lakat, diwindi kambak asup, diwindi asup sinik laliañ."

Yambattok mandali telak nitek plon bien indalak

²¹ Timbi Yesuli Yambattok mandala ñindiñ enbi eñguk, "Ama noli sipala it ginañ tike-lombi, kambotti tapliwik ba pipat doundou kapmainan kimilek ba? Nima! Endi it ginañ tike-lombi, indangan kimilimbi koli salewik. ²² Wolok tuopgan manda gitik pat-sembin patak win eu inda-daklelok. Timbi nepek gitik wit-tapliñgiliñ patak win timbi inda-daklelok. ²³ No en pawañnat endi mandana ñin nandimbi tike-kiliñ eu-kak."

²⁴ Yesuli windiñ embi enguk, "Pawanjili manda nitek nandañ win nandimbi tike-kiliñ enekaliñ. Manda nitek nandimbi tañgoneañda, Yambatti wolok tuopgan nanandi sambu, nombo yousimbi sami-sinik taukak.

²⁵ Neta, no endi nanandi Yambatti miñguk win tike-kulakta, endok nanandin win timbim wopum daukak. Gan no endi nanandi win nandi-kimnembu nim tike-kulakta, nanandin palimlak win apma tike-ñimiumbi, silak palekak."

Yambatti telak nitek plon giñgitñii yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ

²⁶ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Yambatti enlok giñgitñii telak nitek plon yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñindiñ sanba nandiwit: ama noli kena ginañ nana minjip kot-ti-kot-ti-talak. ²⁷ Kot-talembi, ilan ñambi, tim sandap doumilat-ta-kuumbi, minjip wali bendi-wopum dambi, mindiñ lambilak. Gan telak nitek plon lambilak win en nim nandilak. ²⁸ Kwet en kena timbimbi, bien indalak. Dama mindiñ lambi-indaumbi, sap kimilimbi, siñgi kandañ bien indalak. ²⁹ Bien gilita-taleumbi, epep nain indaumbi, ama wali bien ep milak."

³⁰ Yesuli yousimbi enguk, "Yambatti telak nitek plon enlok giñgitñii tipet sinik wangan yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nindi eyout manda nek

enambi dakleutak? ³¹ Yambattok kikesipmin wolok bendimbendin win wambiñ minjip nomik. Minjip win tipnam sinik, minjip diwin kena ginañ kokañ win wolok tuop nim. ³² Kwet plon kotnambi, lambi bendi-wopum dambi, yaya diwin gitik win yapma klelak. Kii gayam wopumgan timbimbi, monikti kindem wolok plon isi timbi, pitiñ patneliñ."

³³ Yesuli manda eni-ta-kumbi, eyout manda wandiñ asupgan eñguk; win amatam nandinandinjilok tuop enbi, ³⁴ kwapmeñgan eyout mandaliñgot eniliñguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nisiñgan palimek e-dakle-ti-semliñguk.

Yesuli gembin gwañgwañiila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kilp eñgimik

³⁵ Sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi eñguk, "Nindi tuk guañ dikñembi, dat kandañ ñana." Eumbi, gwañgwañiili ama kimin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgipi, tuk tambon kandañ ñañgiliñ. Timbi ama diwindi kikeñji tikembi, ep klembi ñañgiliñ. ³⁷ Ñañilimbi, sasale wopumgandi kusei kimipi, tuk pendilim milapi, kikeñji ginañ piumbi tokñeup tiñguk. ³⁸ Gan Yesuli joñgo wiñgan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gamba kimipi dou-pakuk. Timbi gwañgwañiili timbi silikñembi niñgiliñ, "Ninindaut. Tuk guañ ginañ pinepi tamiñ. Win nim nandi-nimlañ ba?" ³⁹ Nimbimbi milapi, sasale ni-ñombimbi, tuk guañda niñguk, "Gitak! Busukñane!" Eumbi, sasaleli kilp eumbi, tuktu busukñembi pakuk.

⁴⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, "Neta gembinji pilak? Nitekta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandi-kilik ti-namañ?" ⁴¹ Eumbi, dambe taletalet timbi, nisiñgan e-nandi-timbi eñgiliñ, "En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamik?"

Yesuli eumbi, yal kolan asup endi bit ginanji ginañ piñgiliñ

5 Timbi Yesu gita gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgiliñ. ² Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasunnan pakuk endi yambimbi Yesuloñ biñguk. ³ Ama win toa kwambiñ ba aindi kii kesi nain nain im-mañgiliñ, gan ama noli endok gembin tike-piuktok tuop nim. Endi toa pat-timbi dikñeumbi, ain wip mindi-palimbi pa gloliñguk. Timbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo imneliñdok tuop nim kaañgiliñda kak biumbi, sumnan dou-milat-pat-tiliñguk. ⁵ Tim sandap tuop endi sumnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum timbi, kawatti siñgin gwilap wipi dombimbi pa kuliñguk.

⁶ Ama endi wakan mayaŋgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep biumbi niñguk, “Yal kolan, dik ama ginañ nanin poñau!” Niñbi ni-giñgineumbi, bi-tombi, kesinan milelem ti-ñimbi, kwambiñgan kitimbi niñguk, “Yesu, Yambat Loloñ Sinik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dik kena gim nim namekañ.” ⁹ Niñbimbi, Yesuli “Koka nin?” ni-nandumbi tambane-niñguk, “Kotna Kimin Gitik. Nindi asupgandi kuamiñ, ñala.” ¹⁰ Endi windiñ embi giñginembi niñguk, “Nindi kwet ñin bineñdok nim nini-mulekañ.” ¹¹ Timbi kamañgan bit asup kimin wopum-gandi kloñnan kumbi, kwet mina-pakiliñ. ¹² Windiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit ginanji ginañ pineliñdok ni-nandiñgiliñ. ¹³ Ni-nandumbi nandi-semum ama ginañ nanin lambi poñambi, bit ginanji ginañ piñgiliñ. Piumbi, bitti kloñnan woñep pimbi, kwet bambalnan jilopi, tuk guañ ginañ piñgiliñ. Bit lakat nim, 2000 netepek gitik endi pimbi, tuk nam kim-taleñgiliñ.

¹⁴ Timbi bit kauli-dikñe ama endi pimbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanji ginañ pakiliñ tuop kasat ti-semgiliñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indaŋguk win kaneliñdok biñgiliñ. ¹⁵ Bimbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñgiliñ win: ama yal kolan kimin gitiknat kuñguk endi ginañ nanandin tombimbi, dasindasi kimipi, busukñanengan pipakuk. Amatamdi daut gitikñin wi kañbi misiñgiliñ. ¹⁶ Nepek ka-nandi-tiñgiliñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba bittok kandañ nepek indaŋguk wolok kasat ti-semgiliñ. ¹⁷ Kasat win nandi-talembi, winasili wolongan Yesuli kwesi win bim ñawiktok ni-nandi-timbimbi nandi-semguk.

¹⁸ Timbi Yesuli kikeñ plon loñilimbi, ama yal kolan kle-kolimguk endi kle-ñawiktok ni-nandi-tiñguk. ¹⁹ Gan Yesuli nim embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai gita kuñipi, Wopumdi telak nitek plon blan ti-gambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kindem da-gam-talek wolok kasat ti-semekañ.” ²⁰ Eumbi, ama wali it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kimipi, Yesuli nepek ti-ñimguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gitikti nandimbi nandi-gitip gitip tiñgiliñ.

Yesuli wembe sembisembin git tam jimbalat ep timbi kindem dañgimik

²¹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kikeñ plon lombi, bindambo tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan paliñilimbi, amatam asupgandi endoñ bimbi, kimin tiñgiliñ. ²² Tiñilimbi, it kiyau kauli-dikñe ama no koi Jailus endi bimbi Yesu kañbi, kesinan milelem timbi ²³ diñgunembi ni-kukulembi eñguk, “Wembana tipminam endi sembupi tilak. Ñala dik kindem bimbi, kikalì endok plon kimilimbi, kindem dambi palen.” ²⁴ Niñbi nandimbi, en gita ñaŋguk.

Ñañilimbi, amatam kimin wopum endi kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñipi ñaŋgiliñ. ²⁵ Endok boñgipsinan

tam no ñaŋguk, endi tamdok jimbat ti-ta-kuumbi, gwilat 12 tiñguk. ²⁶ Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei miumbi wali milap yousi miumbi, siñgi gawat wopum sinik nandimbi kuñguk. Timbi kena tiñgiliñ wolok tuan minem kwilikwili palimguk gitik win em-taleñguk, gan jimballi nim pañgitañguk. ²⁷ Tam endi wakan Yesulok giñgit nandiñgukta timbi ñindiñ kimit-nandi-tiñguk, “Nak dasindasingot tike-kautetta, gumañ kindem dautet.” Windiñ nandimbi, amatam kimin gitik ñaŋgiliñ boñgipsinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk. ²⁹ Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, piñgiu pañgita-taleumbi nandiñguk.

³⁰ Timbi Yesulok gembin noli tiañeum nandimbi, wolongan tambanembi eni-nandimbi eñguk, “Nindi dasindasina tike-kalak?” ³¹ Eñilimbi, gwañgwañiili niñgiliñ, “Kalañ: amatam kimin gitikti gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindi neplak?’ elañ?” ³² Gan Yesuli ‘Nindi sinik nep mik?’ win ka-daklewiktok yambi-ta-ñaŋguk. ³³ Windiñ timbimbi, tam endi piñgiu plon kundit indaŋguk wala nandi-misimbi, blañblañ tiñipi Yesuloñ biñguk. Bimbi, kuañ dombinnan milelem ti-ñimbi, enlok kusei eu tawaumbi niñguk. ³⁴ Niñbimbi, Yesuli niñguk, “Wembe, nanandi kwambindañgala kindem dalañ. Milapka taleumbi, waleñga kindem daumbi, ña kindemgot kuukañ.”

³⁵ Yesuli tam manda windiñ ni-paliñilimbi, it kiyau kauli-dikñelok ilan nanin ama diwin manda tike-bimbi, nosi kañbi niñgiliñ, “Wembañga ip sembilak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?” ³⁶ Gan Yesuli manda win nandi-kimnembi, kauli-dikñela niñguk, “Nim misiwiñ, silak nandi-kilik ti-namita-ñaukañ!” ³⁷ Windiñ embi, amatam gita gwañgwañii diwin en nim kleneliñdok eni-kimisip ti-sembi, Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane endiñgot yanañgipi ñaŋguk. ³⁸ Ñambi, kauli-dikñelok ilan tombi, amatam kimin giñgili ba mano kulim timbi kut-palimbi yambiñguk. ³⁹ Yambi-nandimbi, it ginañ lombi enguk, “Sindi nekta giñgili wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñin nim sembi, endi silak dou patak.” ⁴⁰ Windiñ eu nandimbi, kolan ka-kwalepgiliñ.

Gan Yesuli amatam gitik ep kleum pawan piumbi, wembe meñ beu gita gwañgwañii tipet git no win yanañgipi, wembe pakuknan loñguk. ⁴¹ Lombi, wembe kii tikembi, nisilok manda plon “Talita kumi” niñguk, win ñindiñ, “Wembe tip, milat ganlet.” ⁴² Eumbi, wolongan wembe wali milapi, ñañambit tiñguk. (Wembe wolok gwilali 12.) Timbi amatam wolok pakiliñ endi nepek win ka-silikñembi, nanandinji nim nandi-dakleñgiliñ. ⁴³ Timbi Yesuli kasat ama diwinda nim enneliñdok kimisip kwambiñ ti-sembi, wembe win nana miumbi nambektok enguk.

Nasalet nasili Yesulok gembina nandum tial tiŋguk

6 Timbi Yesuli kwet walinin űambi, gwaŋgwaŋii gita il kuseinan űam pakuk. ² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau ginaŋ lombi, kusei kimipi, am-atam eni-daut ti-semumbi nandiŋgiliŋ. Timbi asupti nandi-gitip gitip timbi eŋgiliŋ, "Ama silanin űali manda gitik űin denanin inda-űimiŋguk? Nanandi wopuwop-um űin inda-űimiŋguk win netepein sinik? Ba kundit tindiŋ walan win engano sinik? ³ Endi it tindi ama silanin win! Malialok niűaŋ, ba Yakobo, Jose, Juda gita Simon, endok dasi. Timbi wiwii endi nin gita kuaŋ." Windiŋ embi nandi-űimum pi-sinik taŋguk. ⁴ Timbi Yesuli enguk, "It kwet diwin endi plofet ama nola nandum loloŋ tilak, gan ilnan nasi ba nolii ba wekal kusipűii endi ka-misi-ti-űimaŋ."

⁵ Windiŋ tiŋgiliŋda timbi, kundit engano timbepi nandum milataumbi, silak ama jimbasat tipet sinik kiili ep kaumbi, kindem daŋgiliŋ. ⁶ Tiűipi nandiŋguk, "Nekta sinik timbi, kenanala nandum tial tilak?" Windiŋ nandiűipi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gimbut-űaŋguk.

Yesuli endok kusei gwaŋgwaŋiila daut semguk

Yesuli gwaŋgwaŋii 12 kenala eni-mupi, endikűe ti-semguk

⁷ Timbi Yesuli gwaŋgwaŋii 12 eni-tiaűeum biumbi, kena tineliŋdok ama tipet tipet eni-mupi, yal kolan ep kle-semneliŋdok gembemguk. ⁸ Timbi enguk, "Sindi űanepi, nepek no nim tike-űanekaliŋ, toűanjiűigot. Nana ba lik win nim tike-űanekaliŋ, ba minem kwandai gimin no dasindasinji ginaŋ nim dasinekaliŋ.

⁹ Kesisilok gwilap winda tikenekaliŋ, dasindasi tipet wi nim, noűgangot dasinekaliŋ." ¹⁰ Windiŋ embi enguk, "It kwet nolok tombimbi, ama noli sani-tiaűeumbi, endok il ginaŋ londekamik, it kwet wolok patekamik tuop endok ilnangot dou-milat-ti-patekamik. ¹¹ Tikap it kwet nolok tombimbi, winasili not nim ti-sambi, mandanji nim nandinekaliŋda, yambimbi űanekaliŋ. űanepi, kesis plon kwiliŋ sapak wit-sapleum piukak. Windiŋ timbimbi, kundit kolan tiŋgiliŋ win ka-nandi-tom-nekaliŋ."

¹² Yesuli windiŋ eumbi, gwaŋgwaŋiili űambi, amatam ginanji tambananeliŋdok giűgit manda engiliŋ.

¹³ Tiűipi, yal kolan asup ep kle-kot-semgiliŋ, ba jimbasat asup gwasap tulli saple-sembi, ep timbi kindem daŋgiliŋ.

Elotti Yesulok gembina nandi-tomguk

¹⁴ Timbi Yesulok koi giűgit pindi daŋgukta timbi, ama wapmaŋ Elot endi bo win nandiŋguk. Ama diwisili Yesula űindiŋ eaŋgiliŋ, "Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en

wakan bindambo kimnan nanin milakuk, wala timbi endi kena gembinat timbi kulak." ¹⁵ Ba diwindi Yesula "En Elia" eaŋgiliŋ, ba diwindi "Endi plofet ama no, plofet ama damanin wandiŋ nomik" eaŋgiliŋ. ¹⁶ Windiŋ eumbi, Elotti win nandimbi pa eŋguk, "Yoane, ama win damaűgan natna ewa bim dombum kimguk, en wakan milapi kulak."

¹⁷ Elot endi kusei űindiŋda windiŋ eŋguk: endi bo enlok kwayaŋ Filip endok tamin koi Elodia apma tikeumbi, Yoaneli giűgit win nandimbi niŋguk, "Dik kwayaűgalok tam matike-pataŋ win kimisip manda maklelaŋ." Endi windiŋ niliŋgukta, Elotti bo tamin nandi-űimbi, kena gwaŋgwaŋii eni-mulimbi űambi, Yoane tikembi, it kwambiŋ ginaŋ im kimilimbi pakuk.

¹⁹ Timbi Elodiali Yoanela gimbit ginan ginaŋ tike-papi, wilektok nandiŋguk. Gan endi tuop nim, ²⁰ neta Elotti Yoane tike-kamaiŋguk. Endi Yoanela nandum ama dindim sinik, Yambattok kena tindiŋlok ama no timbimbi, enda ka-misimisi e-ti-űimnguk. Timbi endi Yoane ni-tiaűembi, mandan nandiŋguk. Nandiűipi, "Nitek timbet?" embi, ginaŋ tipet timbi nandi-bendi-tiliŋguk. Gan endi Yoanelok mandan nandi-koűgom tiliŋguk.

²¹ Timbi Yoane wili kimbektok telak no Elodiala űindiŋ inda-űimiŋguk. Elotti indaindan nain indaumbi, amaűii loloŋ ba ama saűanjilok telak dama ba Galili kwettok ama biesi ep kimin ti-talembi, nana sina wopum ti-semguk. Timbi endi kimin timbi nana na-palimbi, ²² Elodia enlok wemban endi amaloŋ űa tombi, dausi-nan kap tiŋguk. Kap tiumbi, Elot git yokűii endi kaűbi nandi-kindem daŋgiliŋ. Timbi Elotti wembe sim niŋguk, "Dik nepek wala ba wala eumbi gametet."

²³ Embi e-kwambiŋ dambi niŋguk, "Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet űin ka-dikűelet wala bo eumbi, kindem tambipi, tambon gametet."

²⁴ Windiŋ eumbi, wembeli meűloŋ űambi ni-nandimbi niŋguk, "Nak nektok sinik eutet?" Eumbi, meűli niŋguk, "Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiŋguk endok kumbamla e!" ²⁵ Eumbi, wolongan platik sinik űambi, Elottoŋ tombi niŋguk, "Dik űindiűigitaűgan Yoanelok kumbam jawaű plon kimipi namiű!" ²⁶ Eumbi, Elotti nandum kola-sinik taŋguk. Gan endi yokűiilok dausi-nan manda e-kwambiŋ da-űimiűgukta timbi, mandan win pi-piwiktok tuop nim nandiŋguk. ²⁷ Nim nandi-űimlok, gan joűgo nandi-űimbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tike-biuptok ni-mukuk. Ni-mulimbi, it kwambiŋ ginaŋ űambi, Yoanelok bim dombimbi, ²⁸ kumbam jawaű ginaŋ kimipi tike-bi wembe miumbi, meűinli kauptok tike-űam miűguk.

²⁹ Timbi Yoane gwaŋgwaŋiili giűgit win nandimbi, it kwambiűnan űambi, Yoanelok dalandan tike-űambi kindikiliŋ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiŋguk

³⁰ Timbi Yesuli gwaŋgwaŋii 12 win kenala eni-mukuk endi undane-bimbi, enloŋ kimin timbi, kena tiŋgiliŋ ba giŋgit manda eni-daut ti-semgiliŋ wolok kasat gitik ti-ŋimgiliŋ. ³¹ Timbi amatam asup sinik wali yousiyousi ŋaŋambit ti-palimbi, Yesu gita gwaŋgwaŋii endi nana tuk naneliŋdok nandiŋgiliŋ, gan nain no nim inda-semguk, wala timbi Yesuli enguk, "Biumbi, niniŋgan kwet ama nimnatnan ŋana! Nain duman wandiŋ ŋa-kunambi, siŋinji busukŋanewin." ³² Windiŋ eumbi, endi kikeŋ plon lombi, nisiŋgan tuk guaŋ dikŋembi, kwet ama nimnat timbi dumalaneliŋdok ŋaŋgiliŋ.

³³ Ŋaŋilimbi, amatam asupti yambimbi yambi-nandi-tomgiliŋ. Timbi amatam it kwet tuop nanin biŋgiliŋ endi bo kesiti woŋep ŋambi, Yesuli ŋanepi nandiŋguknan dama ŋa-tomgiliŋ.

³⁴ Timbi Yesuli wolok ŋa-tombi, kikeŋ plon nanin piŋipi, amatam kimin wopum yambimbi, ginaŋli ŋindiŋ nandiŋguk, "Sipsip yambi-dikŋenji nimnat nomik taŋ". Windiŋ yambi-nandimbi, blan ti-sembi, kusei kimipi, nepek asup eni-daut ti-semguk. ³⁵ Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembepe tiŋgukta timbi, gwaŋgwaŋiili endoŋ bimbi niŋgiliŋ, "Ŋin kwet ama nimnatnan patnambi, maim daut ip piupi tilak. ³⁶ Wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba it jala ŋasiŋgan pakaŋnan wolok ŋambi, nananji tua nambit." ³⁷ Eumbi tambane-enguk, "Singan nana ep towiut!" Eumbi nandi-piasat timbi niŋgiliŋ, "Dik nek elaŋ? Nindi ŋambi, minem nek ŋali nana tuam bimbi emneŋ? Minem 200 wolok tuop nim!" ³⁸ Eumbi enguk, "Sinlok nana nitek pat-samlak ŋa kawit!" Eumbi ŋa kaŋbi undane-bimbi niŋgiliŋ, "Plaua kit tambongot tim tuk gaut tipetgot pat-nimlak."

³⁹ Eumbi, Yesuli amatam kli kindem plon samba sambat pipatneliŋdok enbimbi, diwindi 100, diwindi 50 windiŋ pipakiliŋ. Pipalimbi, ⁴¹ Yesuli plaua kit tambon gita tuk gaut tipet win epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ŋimguk. We ŋim-talembi, plaua ombimbi, gwaŋgwaŋii em-ta-ŋaumbi, endi bo tike-papusenembi, amatam emgiliŋ. Timbi Yesuli tuk gaut tipet win windiŋgot ep danbimbi, amatam gitikkan emumbi, ⁴² gitikkandi naŋbi na-tokŋeŋgiliŋ. ⁴³ Windiŋ timbimbi, plaua ba gaut win na-tlatlap tim biŋgiliŋ win ep dasi-umbi, sandiŋ lik 12 tokŋeŋguk. ⁴⁴ Amatam nana naŋgiliŋ endoŋnan nanin amalok kunakunasi win 5000.

Yesuli tuk guaŋ plon ŋaŋguk

⁴⁵ Timbi wolongan Yesuli gwaŋgwaŋii eni-giŋginembi, kikeŋ plon lombi, tuk guaŋ dikŋembi, Betsaida it kwelan damandama ŋaneliŋdok eni-mukuk. Eni-mulim ŋaŋilimbi, Yesu en amatam isinan eni-mulepi pakuk.

⁴⁶ Papi eni-mut-talembi, nimolo timbektok kwet jaŋgin-nan loŋguk.

⁴⁷ Timbi kwet kilim eumbi, gwaŋgwaŋiilok kikeŋdi tuk guaŋ boŋginan ŋaŋilimbi, Yesu en engan kwambiŋnan papi, ⁴⁸ yambiŋguk win: sasaleli ŋaŋgiliŋ kandaŋ biŋgukta, kikeŋ plon papi tuk kindit-tlalimbi yambiŋguk. Kwet gama nim salaŋilimbi, Yesuli tuk guaŋ plon kesiti ŋambi ep timbi dumalambi, yapma kle-ŋaupi nandiŋguk.

⁴⁹ Timbi gwaŋgwaŋiili Yesu tuk guaŋ plon biumbi kaŋbi, "Walen tip no kamiŋ" windiŋ kimit-nandiŋgiliŋ. Endi gitikkandi en kaŋbi misimbi, gembinji piumbi, kwawa tiŋgiliŋ. Gan Yesuli manda embi enguk, "Ŋin natna ya, simbasi busukŋaneumbi nim misineliŋ."

⁵¹ Windiŋ embi, kikeŋ plon loumbi, sasaleli kilp eumbi, ka-silikŋembi nanandinji nim nandi-dakleŋgiliŋ. ⁵² Ginaŋ kwambiŋ kuŋgiliŋda timbi endi Yesuli plaua kun-dit engano tiŋguk wolok kusei nim nandi-tomgiliŋ.

Yesuli amatam nandi-kilik ti-ŋimiŋgiliŋ ep timbi kindem daŋguk

⁵³ Tuk guaŋ dikŋe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kikeŋ tike-kwambinda-koli piŋguk. ⁵⁴ Timbi kikeŋ plon nanin piumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleŋgiliŋ endi ⁵⁵ it kwet tuop woŋep ŋambi, kusei kimipi, jimbabat taŋgo plon ep kimipi, Yesuli wandiŋ ba wandiŋ ŋaŋguk tuop nandimbi, endoŋ ep biŋgiliŋ. ⁵⁶ Endi it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ŋaumbi, amatamdi jimbabat endoŋ ep bimbi, ini plon yapikiliŋ. Yapipi ni-nandi-timbi, dasindasin kusipgot tike-kaneliŋdok nandimbi ni-nandiŋgiliŋ. Timbi nandi-semum tike-kaŋgiliŋ tuop kindem daŋgiliŋ.

Yesuli nepek nek ŋali Yambattok dainan ama timbi kolalak wala eni-dakleŋguk

7 Timbi Falisi ama git endikŋe manda nandi-tale ama diwin Jelusalem nanin biŋgiliŋ endi bi Yesuloŋ kimin tiŋgiliŋ. Kimin timbi ² kaŋgiliŋ win: Yesulok gwaŋgwaŋii diwin endi sosilok telak nandi-kimnemi, kisi nim wilipi, nana silak ep nambimbi yambiŋgiliŋ. Yambimbi nandum tuop nim ti-semguk. ³ Neta, Falisi ama git Juda ama dindim kunepi nandaŋ endi gitik sosilok ep tindiŋji ep kwambiŋ dambi kuneliŋdok eni-daut ti-semaŋ. Ep tindi no win endi kisi nim wilikaŋda, nana nim naŋ. ⁴ Tikap endi kimili tuannanan ŋambi baŋ, nain wolonda tuk nim iyaŋda, endi nana nim naŋ. Endi Yambattok dainan kindem patneliŋdok jawaŋ kambot gita nepenepek diwin no pat-wilikaŋ, ba sosilok ep tindi wandiŋgot diwin asupgan kimit-klembi taŋ.

⁵ Windiŋda Falisi ama gita endikŋe manda nandi-tale ama endi Yesu ŋindiŋ ni-kaŋgiliŋ, "Nitekta timbi, gwaŋgwaŋgaili sosilok ep tindi nim kimit-klembi, kisi nim wilipi nana naŋ?" ⁶ Nikaumbi enguk, "Ama man manbenji tipelat! Eu inda manda no plofet Aisaiali

† Minem denali 200 win kena nain 200 wolok tuan.

youkuk win sindok juluñitsilok kusei inda-dakle-kiliñ elak. Yambattok manda win ñindiñ youyoulin patak, 'Amatam ñali manjiliñgot kotna tike-loañ, gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik patak. ⁷ Endi mandana nandi-kimnemi, ama silanindok nandinandi eni-daut ti-semañ. Windiñda endi kap nimolo timbi nani-kindem da-tañ win silanin.'

⁸ Manda wolok tuop sindi Yambattok endikñe manda bimbi, amalok ep tindinji tike-kwambiñ dambi kleañ."

⁹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Sindi sosilok ep tindinji kimit-kleneliñdok nandimbi, Yambattok endikñe mandan wilambane-kokotok kundit ti-kindem dañ. ¹⁰ Neta, Moseli manda ñindiñ embi youp biñguk patak, 'Dik meñga bekala nandum loloñ timbekak', ba 'No en meñ beula manda eni-suambat-tilakta, wili kim-bekak.' Moseli windiñ eñguk, ¹¹ gan sindok kandañ win ñindiñ sinik: ama no meñ ba beula ñindiñ nilak, 'Nepek nek pat-namlak win Yambat miuptok e-kwambiñ dañgut, wala timbi gep kimilettok tuop nim.' Endi windiñ nimbimbi, ¹² sindi kimisip ti-ñimbi ñindiñ niañ, 'Dik meñga ba beka bindambo nim tike-kimilekañ.'

¹³ Windiñgangot sindi sosilok ep tindinji yanañgip piñipi, Yambattok endikñe manda timbi lakatalak. Timbi sindi kundit kolan wandisi asupgan pat-tañ."

¹⁴ Timbi Yesuli bindambo amatam kiti-sembi enguk, "Sindi gitikkan mandana ñin nandimbi nandi-kiliñ ewit. ¹⁵ Nepek gitik nambimbi minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Gan nepek ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali mek sep timbi kolayañ."

¹⁷ Timbi Yesuli amatam kimin gitik yambimbi, gwañgwañii gita it ginañ lo-pakuk. Palimbi, gwañgwañiili ey-out manda eñguk wala ni-kañgiliñ. ¹⁸ Ni-kaumbi enguk, "Sindi windiñgot nanandinji nimnat bek? Nana walan kusei kusei nambimbi, minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Win nim nandañ ba? ¹⁹ Nepek wandiñ wali amalok ginanji ginañ sinik nim pilak. Nim sinik. Wali tem meñ ginañ pimbi, temdok telak plon dindim gan ñambi, tem koñ ginañ pilak." (Yesuli windiñ embi, nana gitik Yambattok dainan kindem gitikgot embi eni-dakle-ti-semguk.)

²⁰ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Nepek amalok ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali biañgan ep timbim kolayañ. ²¹ Nekta, win amalok ginanji ginañ nanin sinik nanandi kolan wali lambi-lamiliñ ñindiñ tañ: endi telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandip kim-tañ, ba tam ba wapat noloñ kumbu tañ, ²² ba ka-galkta tañ. Windiñ timbi, timipmile kusei kusei tañ. Timbi endi not juluñit tañ, ba siñgi misi ba mayek nimnat sasaleañ, ba not ka-gimbit tañ, ba manda winjit eañ, ba nisila nandum loloñ tilak. Windiñ tiñipi, nandi-kamalambi kuañ. ²³ Nepek kolan gitik wali amalok ginanji ginañ papi lambimbi lamitak wali biañgan Yambattok dainan ep timbi kolayañ."

Yesuli enlok kusei ama diwinda daut semguk

Yesuli Fonia tam no endok wembanlok ginañ yal kolan ni-kleñguk

²⁴ Timbi Yesuli milapi, gwañgwañii git Juda amatam-dok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, silak pat-nandi-timbepi it nolok ginañ lombi, amali en wandiñ patak win nim nandi-ñimneliñdok nandiñguk, gan endi pat-sembe tok tuop nim. ²⁵ Nim sinik. Wembe no yal kolannat endok meñli 'Yesu wandiñ patak' nandimbi, wolongan endoñ bimbi, kesinan milelem timbi, ²⁶ diñgunemi, wembanlok ginañ yal kolan kle-ñimektok ni-giñgineñguk. Tam win endi Juda tam nim. Endi Fonia nanin, Silia kwelan indañguk, ²⁷ wala timbi Yesuli ñindiñ niñguk, "Gwañgwa bisat endi nana dama na-tokñenekaliñ. Nim kañbi, endok nana win yapma tikemi, kamotta ep kot-semneñ." ²⁸ Eumbi, tamdi tambane-ñiñguk, "Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bisat endi nana nambimbi dip kwelan pilak win kamotti naañ." ²⁹ Eumbi, Yesuli nanandi kiliktinlok kusei ka-nandi-tombi niñguk, "Dik windiñ elañ, wala timbi kindem a, ñau! Yal kolan endi wembañga ip kambimbi ñalak." ³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kañguk win: biañgan yal kolan wali wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandi-tiñguk.

Yesuli ama kaman no timbi kindem dañguk

³¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git Tail it kwet kandañ pi-ñambi, Saidon it kwet dikñemi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk guañnan tomguk. ³² Tombimbi, ama no nañgip bimbi, Yesuli kii endok plon kimilektok ni-nandiñgiliñ. Ama wolok pawañ sipsipmin, timbi man manben milap, manda dindim ewiktok tuop nim.

³³ Timbi Yesuli amatam kimin gitik win yambimbi, ama win tike-nañgipi ña nisetkan pakimik. Paliñipi, Yesuli kii niñañ tipetti endok pawañ ginañ sua embi iwit suambi, man manben tike-kañguk. ³⁴ Tike-kañipi, kunum plon dei loumbi yayakñemi, enlok mandan plon "Efata" eñguk, win "Dik tom!" ³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tombimbi, man manben salaktaumbi, kusei kimipi, manda dindim nandimbi eñguk.

³⁶ Timbi Yesuli amatamda kasat win nim eu satawik-tok enbi, kimisip kwambim ti-semguk. Nain asup kimisip wandiñgot ti-semliñguk, gan nim, endi giñginemi pa eu satañguk. ³⁷ Timbi kasat win nandiñgiliñ endi biañgan nandi-silikñemi eñgiliñ, "Kundit gitik ti-kulak win kindem gitikgot. Endi ep timbimbi, pawanji kaman endi bo nandi-tomañ, timbi manji galiñguk endi manda eañ."

Yesuli amatam 4000 nana ep towiñguk

8 Timbi nain wolonda bindambo amatam kimin wopum noli Yesu gita papi, nananji taleumbi silak

pakiliñ. Palimbi, Yesuli gwañgwañii ep kimin timbi enguk, ² "Amatam nain tipet git no nakita papi, nananj taleumbi, blan ti-semlet. ³ Tikap nak silak isinan eni-mulam ñanetañda, telak boñgipnan dausi diman timbimbi kim-katap tineliñ. Diwin noli kwet mayañgan nanin bimbini." ⁴ Eumbi tambane-niñgiliñ, "Kwet ñolok it kwet nimnat. Nindi nana tuop denanin tikembi ep towinetamiñ?" ⁵ Eumbi eni-kañguk, "Sinlok nana nitek pat-samlak?" Eumbi niñgiliñ, "Plaua kit tambon tipetgot pat-nimlak."

⁶ Timbi Yesuli amatam enbimbi, kwelan pi-pakiliñ. Pipalimbi, endi plaua kit tambon tipet ep papi, Yambat we ñimbi ep tambipi, gwañgwañiila emguk. Emi-tañambi, dani-papusenembi emneliñdok enbimbi, wolok tuop timbi emgiliñ. ⁷ Tiñipi, Yesuli tuk gaut tiptip tipet sinik pat-semguk wi epbi, Yambat we ñimbi, win bo dani-papusenembi emneliñdok enbimbi emi-tañangiliñ.

⁸ Timbi amatamdi nana win nañbi na-tokñeñgiliñ. Timbi nana na-tlatlap timbimbi dip pakuk win ep dasi-umbi, sandiñ lik wopum kit tambon tipet tokñeñguk. ⁹ Amatam nana nañgiliñ win 4000 netepe. Timbi Yesuli eni-mulim ñaumbi, ¹⁰ wolongan endi gwañgwañii git kikeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañgiliñ.

Yesuli gwañgwañii en Mesia timbi dakleñguk

Yesulok kusei gama nim nandi-tomgiliñ

¹¹ Timbi Falisi ama endi Yesu tue-kambi ti-ñimnepi endoñ bimbi, en gita e-tañ-tambit timbi giñginembi, Yambatti endok kusei timbi daklewiktok nandimbi, kundit no timbim kaneliñdok niñgiliñ. ¹² Nimbimbi, Yesuli ginañ kwambindanjila nandum milataumbi enguk, "Neta amatam ñali kundili kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandiñ no nim daut samum kanekaliñ. Nim sinik." ¹³ Yesuli windiñ embi, Falisi ama yambimbi, gwañgwañii gita bindambo kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñañgiliñ.

¹⁴ Ñañipi, gwañgwañiili kamalambi, nana no nim ep biñgiliñ, gan plaua noñgangot kikeñ plon pat-semguk. ¹⁵ Timbi Yesuli nandinandi moyendi gwañgwañiilok ginanji ginañ bendi-wopum dawik wala misimbi, molo manda eyout plon kimipi enguk, "Sindi Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua kimili bendila ka-kiliñ enekaliñ!" ¹⁶ Eumbi, gwañgwañiili nisiñgan "Nana nim pat-nimlakta wala elak bek" embi e-nandi-tiñgiliñ.

¹⁷ Nimbimbi Yesuli win nandimbi eni-kañbi eñguk, "Sindi nana nim win neta e-nandi-tañ? Sindi kusatna gama nim nandimbi nandi-tomañ bek? Windiñ ginanji kwambiñ dañguk bek?" ¹⁸ Sindi dausat, gan nim kañ, ba pawanjat, gan manda nim nandañ, ba sindi nandi-kamalayañ bek? ¹⁹ Nak plaua kit tambongot win tambipi, ama 5000 ep towiwambi, nambim dip pakuk win sindi sandiñ lik nitek dasium tokñeñguk?" Yesuli windiñ eni-

kaumbi, "Lik 12 tina tokñeñguk" niñgiliñ. ²⁰ "Ba nak plaua kit tambon tipetgot wali amatam 4000 ep towiwambi, nambim dip pakuk win sindi sandiñ lik wopum nitek dasium tokñeñguk?" Eumbi, "Lik kit tambon tipet tina tokñeñguk" niñgiliñ. Nimbimbi, ²¹ ñindiñ enguk, "Sindi kusatna gamañgot nim nambi-nandi-dakleañ bek?"

Yesuli ama no dai kolan timbi kindem dañguk

²² Timbi Yesuli gwañgwañii gita Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombimbi, ama dai kolan no endoñ nañgip bimbi, tike-kaupok ni-nandiñgiliñ. ²³ Timbi Yesuli ama en kii plon tikembi nañgilimbi, it kwet pawañ piñgimik. Timbi Yesuli ama wolok dai plon iwit suambi, kiili endok plon kimipi ni-kañguk, "Dik nepek no kalañ ba nim?" ²⁴ Nimbimbi deimbi eñguk, "E. Nak ama diwin yambilet. Gan nak yambiwambi, kombali ñañ nomik tilak." ²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kimilimbi, dai gembinat deimbi, kindem dañguk. Kinde daumbi, nepenepek gitik win ka-dakleñguk. ²⁶ Timbi Yesuli ama win it kwelan nombo louptok ni-kimisipbi, dindimngan ilnan ñauktok ni-mukuk.

Yesuli enlok kusei timbi dakleñguk

²⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii gita pi-ñambi, it kwet tipit Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gimbupi pakiliñ wandiñ ñañguk. Telak plon ñañipi, gwañgwañii eni-kañbi eñguk, "Amatamdi naka nin sinik pa naniañ?" ²⁸ Eumbi niñgiliñ, "Diwindi dika Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuñguk en ganiañ. Timbi diwindi dika Elia ganiañ, win plofet ama damanin endi bindambo indaup een ip wakan bek. Ba dika plofet damanin no pa ganiañ." ²⁹ Eumbi, Yesuli eni-nandimbi eñguk, "Gan sinla naka nin sinik naniañ?" Eumbi, Petloli manda ñindiñ tambane-niñguk, "Ditna Mesia wakan." ³⁰ Eumbi, Yesuli kimisip ti-sembi, gama enlok kusei ama nola nim enneliñdok enguk.

³¹ Timbi wolongan Yesuli kusei kimipi, Yambattok nanandi kwambiñ Mesia enlok plon ñindiñ eni-daut ti-sembi enguk, "Amalok Niñan endi milap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñimektok. Ama biesi, tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi kusali kaumbi, tuop nim timbimbi, siñgi wilimiumbi wili kimbekak. Timbi sandap tipet git no timbimbi, bindambo kimnan nanin milalekak."

³² Yesuli windiñ eñipi eni-dakle-tañguk. Eu dakleumbi, Petloli engan tiañem ñambi, kusei kimipi, manda wolok ni-ñombiñguk. ³³ Gan Yesuli tambanembi, gwañgwañiilok dausinan Petlo ni-ñombimbi eñguk, "Satañ, dik nambi ñau! Dik amalok nanandiñgot klelañ, Yambattoñ nim."

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

³⁴ Timbi Yesuli amatam kimin wopum wakit gwañgwañii kiti-semum biumbi enguk, "Ama no endi nak nep

kle-kuupi nandilakta endi enlok nanandin ba galk siŋgi wipi, kloñbali tike-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet.

³⁵ Neta, no endi natnala ba giŋgit manda kindemnalok kuŋgun bi-namlak, endi wakan kunumdok kuŋguñ taletalen nimnat inda-ñimekak. Gan no endi kwelalok kuŋguñ enlok tike-kimilep nandilakta, endi kunumdok kuŋguñ kola-ñimekak. ³⁶ Kola-ñimiumbi, kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileŋguk wali nitek timbi timbi londaukak? ³⁷ Endi kuŋgun kolaŋguk win nek ñali tuambi, bindambo kasileukak? Win tuop nim.

³⁸ Man ñindiŋgita Yambat siŋgi wilimimbi, yomsiat kuañ, ba diwindi naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama Sisinikti dindim aŋelo yanaŋgipi, Beulok gembu ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endi bo en maeta-ñimgiliñ win maeta-se-mekak."

9 Yesuli windiñ embi enguk, "Nak biaŋgan sinik sanlet: Yambatti nain kimikuk win indaumbi kusei kimipi, amatam gitik ini plon gembinat yambi-dikñeukak. Timbi biaŋgan ñi pakañ sindoñnan nanin diwin endi gama kaik kuñlimbi indaumekek kanekaliñ."

Yambat, Mose gita Elia endi Yesulok kusei timbi kwambiñ daŋguk

² Kena nain kit tambon noŋgan taleumbi, Yesuli gwaŋgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo git Yoane yanaŋgilibi, kwet jaŋgin ombap nolok lombi, wandiñ nisiŋgan pakiliñ. Palimbi, gwaŋgwañiilok dausinan Yesulok siŋgin walan tikileumbi, ³ dasindasin salembi, walalan bien sinik indaŋguk. Kwelan ñolok ama noli sandum satnin wandiñ timbektok tuop nim.

⁴ Timbi gwaŋgwañiili plofet ama damanin tipet, Elia git Mose, endi indambi, Yesu gita manda e-nandi-timbimbi yambiŋgiliñ. ⁵ Yambimbi, kolan misiumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, "Manda nitek ewit?" embi, Yesula ñindiñ niŋguk, "Ninindaut! Ñi pakamiñ win kindem sinik. Wala timbi it jala tipet git no mana! Dikok no, Moselok no, Elialok no."

⁷ Timbi mulukua noli pimbi ep timilibi, Yambatti mulukua ginañ nanin kitu piumbi enguk, "Ñine nokoñ niñana noŋgan sinik. Nak en ka-galkta ti-ñimlet. Sindi endok manda tike-kwambiñ dambi kunekaliñ!"

⁸ Eumbi, gwaŋgwañiili wolongan deimbi kaŋgiliñ win: Mose git Elia endi ikan pailimbi, Yesu en noŋgan palimbi kaŋgiliñ.

⁹ Timbi endi kwet jaŋgin plon nanin piñipi, Yesuli nepek wi kaŋgiliñ wolok manda kasat ama nola joŋgo nim enneliñdok e-kimisip ti-semguk, kasat win Amalok Niñan endi kimnan nanin milalekak wolondamek kindem eneliñdok enguk. ¹⁰ Eumbi, endi Yesulok manda win nandi-kwambiñ dambi, nisiŋgan "Kimnan nanin milatmilat win nitek?" embi e-nandi-tiŋgiliñ.

¹¹ Timbi endi Yesu ni-kañbi eŋgiliñ, "Kusei nektok endikñe manda nandi-tale amali Elia Mesialok telak dama biuptok pa eañ?" ¹² Eumbi, Yesuli Yoane miti tuk

i-sem-ta-kuŋguk endok plon ñindiñ e-youpi enguk, "Elia endi biaŋgan Mesialok telak dama bimbi, amatam ginanji timbi kaitaneliñdok biukak. Gan nitekta timbi, Ama Sisinikta bo ñindiñ youyoulin patak: endi siŋgin gawat kusei kusei bembimbi, amali ni-tike-pi sinik tanekaliñ? ¹³ Gan nak Eliala ñindiñ sanba: endi bo ikan biumbi, amali nisilok nanandi klembi, manda endok plon youyoulin patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan ti-ñimgiliñ."

Yesuli ama gwaŋgwa no yal kolannat timbi kindem daŋguk

¹⁴ Timbi Yesu git gwaŋgwañii tipet git no endi kwet jaŋgin bimbi pi-ñambi, gwaŋgwañii diwin pakiliñnan tomgiliñ. Tombi yambumbi, amatam kimin wopumdi ep gimbumi pakiliñ, timbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi gwaŋgwañii gita e-tañan tiŋgiliñ. ¹⁵ Timbi ama kimin gitik endi Yesu biumbi kañipi, ka-silikñembi, endoñ woñep ñambi, we ñimgiliñ.

¹⁶ Timbi Yesuli eni-nandimbi eŋguk, "Sindi neta e-tañan tañ?" ¹⁷ Eumbi, amatamdok boŋgipsinan nanin ama noli Yesula ñindiñ tambane-niŋguk, "Endaut. Nak niñana yal kolan nat dik timbi kindem dawiktok naŋgipi bit, gan dik nim palañda gwaŋgwaŋgaili yal kolan win kleklelok enit, gan endi ti nim kañbi biliñ. Yal kolan wali endok man manben timbi galiumbi, manda nim pa elak. Nainñin inda-ñimlak tuop yalli niñana timbi kolakolalok tike-kolimbi pa pilak. Timbi man payak lambumbi, man si-gilim dambi, piŋgiu diñdiñ pat-talak."

¹⁹ Yesuli manda win nandum milataumbi enguk, "Nak ginañ kwambindanjila kunjit tilet. Nain nitek sinik nak nombo sin gita palambi, nandi-kilikti ti-nam-nekaliñ? Gwaŋgwa win nokoñ tikem biwit." ²⁰ Eumbi naŋgip biumbi, yal kolan wali Yesu kañbi, wolongan gembu kopi, kwelan kol piumbi, tikile-binjat timbimbi, man payak lambiŋguk.

²¹ Timbi Yesuli beu ni-kambi eŋguk, "Nain nitek sinik kundit ñindiñ ti-ta-bilak?" Eumbi niŋguk, "Damaŋgan gwaŋgwa tip palimbi inda-ñimiŋguk. ²² Nain asup yal kolan wali niñana komba galk ginañ ba tuk ginañ tike-kolimbi pa piumbi, wili kimbektok tuop pat-talak. Gan, tikap dik tuopta, ninda blan nandi-nimbi, nip kimilekañ." ²³ Windiñ eumbi Yesuli niŋguk, "Netekta 'tikap dik tuopta' nanilañ? Dik nandi: no en nandi-kilik-tinat kulakta Yambatti nek inda-ñimektok nandilak wolok tuopgan ti-ñimlak." ²⁴ Eumbi, wolongan gwaŋgwa beuli kitimbi niŋguk, "Nak nandi-kilik ti-gamlet. Gan nandi-kilik-tina lakalakaen, wala timbi nep timbi paŋgitawa."

²⁵ Timbi Yesuli amatam asupti endok kandañ woñep biŋgiliñ win yambimbi, yal kolanli gwaŋgwa wolok man ba pawañ masip miŋguk wakan ni-ñombimbi niŋguk, "Natna gani-sipbi ganlet: poñambi, bindambo nim undane-bimbi piukañ." ²⁶ Eumbi, yal kolandi

kwawa embi, gwañgwa timbi wopumgan gembu kolimbi, yal kolan en bim poñañguk. Poñaumbi, kwelan pi wipi, dalandan nomik palimbi, amatam kañgiliñ endoñnan nanin asupti "Kimlak" eñgiliñ. ²⁷ Gan Yesuli gwañgwa kii plon tike-milalimbi milapi ikuk.

²⁸ Timbi Yesuli it ginañ lombi, gwañgwañii git nisiin-gan papi ni-kañbi eñgiliñ, "Kusei neta nindi yal kolan win klenep ti pi kamiñ?" ²⁹ Eumbi enguk, "Yal kolan ñandisi endi nimololiñgot gumañ ep klelok, nepek noli nim."

Yesuli kimbektok manda enbimbi, nain tipet tiñguk

³⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi winanin ñambi, Galili kwet dikñembi ñañgiliñ. Ñañipi, Yesuli gwañgwañii eni-daut ti-semep nandiñgukta timbi amali en wandiñ patak win nim nandi-ñimneliñdok nandiñgukta. Ñañipi, ñindiñ eni-ta-ñañguk, "Amalok Niñan en kanjikñii endok kisi plon kimilimbi wili kimbekak. Timbi kena nain tipet git no timbimbi, kimnan nanin milalekak." ³² Gan gwañgwañii endi manda eñguk wolok kusei nim nandi-daklembi, ni-kaneliñdok misimbi biñgiliñ.

Yesuli kuñgulok manda gwañgwañiila eni-daut ti-semguk

Kiupi kuñgulok manda

³³ Timbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it ginañ lo-taleumbi, Yesuli gwañgwañii eni-nandimbi eñguk, "Telak plon nekta e-tañan tiliñ?" ³⁴ Eni-nandumbi, endi telak plon "Gwañgwa nindok boñgipninan nindi sinik nip maklembi, dama tilak?" embi, e-kle-kot-tiñgiliñda timbi, manda nim embi gitakan pakiliñ.

³⁵ Timbi Yesuli pipapi, gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi enguk, "Tikap ama noli telak dama kuupi nandilakta, en wakan enla nandum pimbiñ timbimbi, nolii gitik endok siñgi kle-kumbi, tiplaplainji kuukak." ³⁶ Wandiñ embi, gwañgwa tip no nañgip bimbi, boñgipsinan kimipi, kiili kamaipapi enguk, ³⁷ "No endi naka timbi gwañgwa ñandingan no not ti-ñimekta, endi nak not ti-namek. Timbi no endi nak not ti-namekta, nakgot nim a, nin nani-mukuk en not ti-ñimek."

³⁸ Timbi Yoaneli Yesula "Ninindaut" embi niñguk, "Nain nola nindi ama noli dikok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgimiñ. Gan endi nindoñnan nanin nim, wala timbi nindi kimisip ti-ñimkap nim kañbi biñgimiñ." ³⁹ Eumbi enguk, "No en kotna embi, kundit gembinat tilak, wandiñ wali nitek plon pañgigtambi, platik nani-kolauk? Wandiñ tindilok tuop nim, wala timbi nim kimisip ti-ñimnekaliñ." ⁴⁰ Neta, no en nindok kenanila kanjik nim ti-nimlakta endi nindok notni tilak.

⁴¹ Timbi no endi Mesialok sambatñii kuañda timbi tukgot gipi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambatti

plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak. ⁴² Timbi no endi giñgitna koi nimnat ñandin no timbi pipimbi yom tilakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama nim tiñilimbi, noli kawat wopum no tikembi, bim plon tembi-ñimbi, tuk kimbiñ ginañ munjut-kolim pimbi kimbimda win kindem. Nim kañbi, kundit kolan wandiñ timbimbi, Yambatti kinjan milap wopum ombi-ñimekak.

⁴³ Tikap kicali gep timbi pipimbi yom tilañda, kika win dombekañ. Wandiñ timbi, kika tambongot kukapi, kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, kika tipelatkan kukapi, jimbiniñdok komba galk taletalen nimnat ginañ piwiñ. ⁴⁵ Ba tikap kesikali gep timbi pipimbi yom tilañda, kesika win dombekañ. Wandiñ timbi, kesika tambongot kukapi, kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, kesika tipelatkan kukapi, jimbiniñnan gep koli piwiñ. ⁴⁷ Ba tikap daukali gep timbi pipimbi yom tilañda, dauka win gitnei kolekañ. Wandiñ timbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, dauka gitik kukapi, jimbiniñnan gep koli piwiñ. ⁴⁸ Jimbiniñ wandiñ siñgin gawat taletalen nimnat palekak: wandiñ binem amalok gaumji nañ endi nim kimnekaliñ, ba kombali papat kwambiñ dimbi ei-ta-ñaukak."

⁴⁹ Yesuli wandiñ embi enguk, "Siundilo tiñipi, simu tapma plon kimikañ wali Yambattok dainan tapma timbi kindem dalak. Wandiñgangot Yambattok dainan kindem daneñdok komba dindinli amatam nindi gitik inda-nimlak. ⁵⁰ Simu win nepek kindem sinik. Gan, tikap simulok koñgom gembin pailekta, nombo kindem dawiktok nepek no tuop nim tineñ. Wala timbi sindi nosiilok boñgipsinan simu koñgom gembinnat nomik kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekaliñ."

Wapatam tambitambitok manda

10 Timbi Yesuli gwañgwañii git kwet winanin yousim ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañilimbi, amatam kimin no kimin no bindambo endoñ bimbi kimin tiañgiliñ. Timbi kena pat-tiñguk wandiñgangot bindambo eni-daut ti-sem-ta-kuñguk.

² Timbi Falisi ama diwandi bimbi, Yesu tue-kañbi ti-ñimnep nandiñipi ni-kañbi eñgiliñ, "Endikñe mandali ama noli kindem tamin kle-kolektok elak ba nitek?" ³ Eumbi manda tambane-enguk, "Moseli sosiila endikñe manda nitek kimit-semguk?" ⁴ Eumbi niñgiliñ, "Moseli ñindiñ nandi-semguk: ama no endi tamin biup nandimbi, endok kusei pepa plon youp mimbimbi, kindem ni-kleuk." ⁵ Eumbi tambane-enguk, "Ginañ kwambindanjila Moseli endikñe manda win youpi kimit-samguk. ⁶ Gan nain kusei kimikimilinan win wandiñ nim pakuk. Moseli ñindiñ youkuk, 'Yambatti ama ep timbi indañguk wolonda endi ama git tam indañgiliñ. ⁷ Kusei wala timbi amali meñ beu yambimbi, taminloñ gali-kwambiñ daumbi, ⁸ piñgip noñgan indayamik.'

Windiñ youyoulin patakta timbi, ama git tam endi nombo tipet nim tindemik. Endi wapatam timbi, piñgip noñgan patemik. ⁹ Wala timbi wapatam Yambatti ep kiukuk win amali nim tambilek.”

¹⁰ Timbi Yesuli gwañgwañii git bindambo ilan ña-paliñipi, wapatam tambo ka-misi-tañ wolok ni-nandumbi ¹¹ tambane-enguk, “No endi tamin ka-misimbi, tam komblin tilakta, ama wali wakan tamin kolan tiñimbi, Yambattok dainan telak joñgo kulak wakan. ¹² Ba tam noli wapai ka-misimbi, ama komblin tilakta, endi bo windiñgangot telak joñgo kulak wakan.”

Nindi Yambattok kuñgu kwambiñ kasileukak?

¹³ Timbi amatamdi wembe gwañgwa tiptip Yesuli ep kawiktok yanañgip biñgiliñ. Biñlimbi, gwañgwañiili kimisip ti-sembi enombiñgiliñ. ¹⁴ Windiñ timbimbi, Yesuli yambim ginañ komba diumbi enguk, “Sindi wembe gwañgwa yambiumbi nokoñnan biwit! Yambatti ama ñandisi wakan enlok giñgit yambi-dikñelak, wala timbi nombo nim kimisip ti-semnekaliñ! ¹⁵ Nak biañgan sanlet: no endi wembe gwañgwalok tuop Yambattok kapmainan nim kulakta, endi wakan Yambattok giñgit nim.” ¹⁶ Windiñ embi, wembe gwañgwa noñgan noñgan ep ya-apbi, kiili kumbanji plon kimipi, ep gwilam ti-semguk.

¹⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii git telak kusei kimip ñanep tiñlimbi, ama noli endoñ woñep bimbi milele-tiñim ni-nandimbi eñguk, “Endaut kindem. Nak nitek timbi, kuñgu taletalen nimnat kasileutat?” ¹⁸ Eumbi tambane-ñiñguk, “Kusei nekta naka kindem nanilañ? Ama noli kindem nim, Yambat en noñgandi kindem. ¹⁹ Dik endikñe manda Yambatti kimit-nimiñguk wolok kusei ip nandilañ: ‘Dik ama wili kim nim timbekañ. Telak joñgo nim kuukañ. Kumbu nim timbekañ. Ama joñgo siñgin nim siukañ. Ama nolok nepek joñgo nim timbi pailim tike-ñimekañ. Dik nain tuop meñga bekala nandi-semum loloñ tindekamik.” ²⁰ Yesuli windiñ eumbi niñguk, “Endaut. Nak gwañgwa sim papi kusei kimip, endikñe manda win gitik ikan tañgonembi kimit-kle-ta-bilet.”

²¹ Yesuli dindimngan kambu, wale kindemda nandiñimbi niñguk, “Dik nepek noñgan walañgot tipikalañ. Wala timbi dik ñam nepenepeka gitik tualok kimit-taleumbi, minem gamnekaliñ win epmbi, ama pimbiñesila emumek, tuan wopum kunum ginañ patgamekak. Windiñ timek bimbi, nak nep kle-kuukañ.”

²² Ama wali mandan win nandum milataumbi, timan dai kolañguk. Endi il ba kenañ asup palimguk wi nim biuptok nandim ginañ milataumbi, kak bim ñañguk.

²³ Timbi Yesuli gwañgwañii tikile-yambimbi enguk, “Ama kwilikwilinjiat Yambattok giñgit indanep nandañda endi kena kwambiñ tinekaliñ.” ²⁴ Windiñ eumbi nandim nandi-silikñeñgiliñ. Timbi Yesuli yousim “Niñanai” embi, nombo ñindiñ enguk, “No endi Yambattok giñgit indaup nandilakta endi kena kwambiñ

timbekak. ²⁵ Kamel noli lik bem ginañ tip wolok ña tombepi nandi-wimda, endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwilikwililin wopum no endi Yambattok giñgit indaup nandilakta, endi windiñgot kena kwambiñ tilak, gan endok kenañli kamellok kenañ maklembi milata-ñimekak.” ²⁶ Eumbi, gwañgwañiili kolan silikñembi, nisiñgan e-nandi-timbi eñgiliñ, “Milap wandiñda, nindi kuñgu taletalen nimnat win tuop kasilewik?” ²⁷ Timbi Yesuli dindimngan yambimbi enguk, “Ama endi nisilok gembinjila tuop nim, gan Yambatti kindem ep mek. En wakan nepenepek gitik tuop ti-taleuk.”

²⁸ Wolongan Petloli niñguk, “Yakñe! Nindok kandañ nitek? Nindi nepenepekni gitik bi-talem bimbi, dik gep kle-kuamiñ win.” ²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endi natnala ba giñgit manda kindemla timbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisatñii ba nana kenañ gitik bi-taleñguk, ³⁰ endi wakan il git dalii git kwayañii git dalañii git wiwii git meñii git gwañgwa bisatñii git nana kenañ indañimbi, yousim nombo wopumngan indañimekak. Tiñipi, man kwelan ñolok naka timbi kena gim miumbi, kunumdok kuñgu kusei kimilekak wolonda kuñgu taletalen nimnat indañimekak. ³¹ Nain wolonda ama man ñindiñgit amatamdok dausinan damandama tañ endoñnan nanin asupti siñgi patnekaliñ. Timbi siñgi sinik endok kandañ asupti dama patnekaliñ.”

Yesuli kimbi milalekak wolok bindambo enbimbi, gama nim nandi-dakleñgiliñ

³² Timbi endi Jelusalem it kwelan loneliñdok telak klem ñañgiliñ. Yesu endi telak dama ti-semumbi, gwañgwañiili endok kundit wi kañ nandi-bendi-timbimbi, amatam ep kle-ñañgiliñdi misimisi plon ñañgiliñ. Ñakap, Yesuli gwañgwañii 12 nisiñgan bindambo ep kimin timbi, enlok plon nepek indañimekak wolok manda eni-dakle-semguk. Eni-dakle-semñipi, ³³ ñindiñ enguk, “Sindi nandañ. Nindi Jelusalem it kwelan loamiñ. Lo-tomnambi, Amalok Niñan win tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endok kisi plon kimilimbi, wili kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kisi plon kimitnekaliñ. ³⁴ Kimilimbi ti-lakalaka e-ti-ñimbi, manji iwitti suambap bit gwilap pisikñatti waipbi wili kimbekak. Timbi maim tipet git no timbimbi, kimnan nanin milalekak.”

³⁵ Timbi Sebedilok niñañiit tipet, Yakobo git Yoane, endi Yesuloñ bimbi niñgimik, “Ninindaut. Niti nepek nola ba nola endetamik win dik nandimbi ti-nimeñdok nandamik.” ³⁶ Eumbi enguk, “Nak sita nek ti-samettok nandamik?” Eni-kaumbi, ³⁷ ama wapmañ patep nandiñgimikta ñindiñ niñgimik, “Dik inda-daklembi, amatam indangan yambi-dikñeukañ, nain wolonda nandi-nimumbi, nitoñ nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik.” ³⁸ Gan Yesuli enguk, “Siti

manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi naniamik."

Endi windiñ embi, yousim milap bemep tilak wolok ñindiñ enguk, "Nak tuk kimbiñ nambetat win siti gila nandekamik ba? Ba tuk iutat win siti gila indekamik ba?" Yesuli windiñ eni-kaumbi, ³⁹ "Niti tuop" eñgimik. Eumbi enguk, "Biañgan. Natna tuk nambetat win siti bo nandekamik, ba tuk iutat win siti bo indekamik.

⁴⁰ Gan nindi kitna sinik kandañ ba kitna kepma kandañ pipalekak win nak ewa taleuktok tuop nim. Pipapipat win Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk."

⁴¹ Timbi gwañgwañii kit tambon tambon endi manda win nandimbi, Yoane git Yakobo enda ginanji komba diñguk. ⁴² Timbi Yesuli eni-tiañeum biumbi enguk, "Sindi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñgitjii kindem nim pat-yambi-dikñeañ. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañ-

da nandi-semum nisilok kena gwañgwa silanin sinik timbimbi, kena gim pat-emañ. ⁴³ Gan sindok boñgipsinan windiñ nim inda-samektok sanlet. No endi sindok boñgipsinan ama wopum indaup nandilakta, endi ti-plaplapsi kuukak, ⁴⁴ ba telak damanji kuup nandilakta, amatam gitik endok kena gwañgwa silanin kuukak.

⁴⁵ Ama Sisinik endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae ti-ñimneliñdok nim, endi tambon ti-plaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan kimbi, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk."

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-daklembi timbi kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kimin wopum gita Jeliko it kwelan bi tombi dikñem ñañguk. Winanin ñañilimbi, ama no dai kolan amatamda minem ba nanañla kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endi telak pawañ pipakuk. ⁴⁷ Pipaliñilim nimbi eñgiliñ, "Yesu Nasalet nanin endi bilak." Nimbi nandim kusei kimipi, Yesu Mesialok koi no plon kiti-ñimbi eñguk, "Yesu, Devittok Niñañ, dik blan ti-namiñ!"

Gembinat kiti-palimbi, ⁴⁸ amatam asupti ni-ñombimbi niñgiliñ, "Gitakan pat!" Gan endi kwambiñgan kitimbi eñguk, "Devittok Niñañ-o, blan ti-namiñ!" ⁴⁹ Windiñ eumbi, Yesuli bi ipi enguk, "Kiti-ñimim biwin." Eumbi, ama dai kolan kiti-ñimbi niñgiliñ, "Nim misiwañ. Endi kiti-gamlak. Milapi ñau!" ⁵⁰ Eumbi, sauloñ kol palimbi, dikop milapi, Yesuloñ ñañguk. ⁵¹ Ñaumbi, Yesuli nandim eñguk, "Nak nek ti-gamittok bilañ?" Eumbi niñguk, "Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandiñet." ⁵² Eumbi niñguk, "Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktiñgal gep timbim kindem dalañ." Eumbi, wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

Yesu Mesial ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

11 Timbi Yesu gita gwañgwañii endi lo-ñakap, Jerusalem it kwet timbi dumalaumbi, kwet jañgin koi Oliv wolok loñgiliñ. Loñipi, it kwet tipet, Betfage git Betani, wandiñ lo-tombi, Yesuli gwañgwañiit tipet eni-mupi ² enguk, "Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam lombi, wolongan doñki niñañ toali top bimbin kandetamik. Doñki endok plon ama noli no nim pipapi ñañguk. Kañbi pisap nañgipi biwit! ³ Tikap nimbek noli sambimbi, 'Siti neta windiñ tamik?' eumbi, ñindiñ nandekamik, 'Molomdi kena mimbi, plastik kimili undanem biutak.'"

⁴ Yesuli windiñ eumbi ñam, doñki niñañ telak yamanan top bimbin kañbi pisakimik. ⁵ Pisat-paliñilimbi, ama diwin wolok ikiliñ endi eni-kañbi eñgiliñ, "Siti nek tindepi, toa pisakamik?" ⁶ Eni-kaumbi, Yesuli manda eñguk windiñgan tambane-engimik. Eumbi yambium, ⁷ doñki niñañ Yesuloñ nañgipi ñañgimik. Ña-tombi, saulonji kiundip doñkilok plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo-pipapi ñañguk. ⁸ Timbi amatam asupti Yesu koi giñgit tike-loneliñdok saulonji telak plon samba eñgiliñ, diwindi kli sap kena ginañ nanin dombi mep bimbi, windiñgot telak plon ipaneñgiliñ.

⁹ Timbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tim kle-ñañgiliñ endi ñindiñ kitimbi ni-tike-loñgiliñ, "Yambattok koi tike-lowit!

Ama ñin Molomdok koi plon ni-mulimbi bi indalak en ni-kindekindem ewit!

¹⁰ Sotni Devit endi giñgitñii kindem yambi-dikñeñguk, windiñgangot ama ñali ti-nimekak, wala timbi en ni-kindekindem ewit!

Yambat kunum ginañ patak endok koi tike-lona!"

¹¹ Yesuli Jerusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba ginañ loñguk. Lombi, nepek gititgitik ka-nandi-ti-talembi, kwet kilim eumbi pim gwañgwañii 12 git Betani it kwelan lombi douñgiliñ.

Yesuli tapma it ti-dindim tiñguk

¹² Kwet salaumbi, Jerusalem ñaneliñdok Betani it kwet bimbi, telak plon ñañipi, Yesuli nanañ gawat tiñguk. ¹³ Timbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakñat kañbi, "Bien patak bek?" embi ñam lonjiñguk. Gan bien indaında nain nim indañgukta, sakgot pakuk. ¹⁴ Wandin kañbi, komba wala niñguk, "Dikok nana bien win ama noli nombo nim nambekak." Eumbi, yala manda win gwañgwañiili nandiñgiliñ.

¹⁵ Ñakap, Jerusalem it kwelan lo-tomgiliñ. Tombi, Yesuli tapma it sañ simba ginañ lombi, nepenepeksi tapma tindilok tuañgiliñ yambiñguk. Yambimbi nandum pi-sinik taumbi, kusei kimip ep kleñguk. Ep klembi, ama minem tambo mi kena tiñgiliñ endok kimikimitsi ba ama mambaip pat-tuañgiliñ endok gembanji ep wili tombokuk. ¹⁶ Tiñipi, tapma it sañ simba ginañ nepek no tike-ña-bit nim tineliñdok kimisip ti-

semguk. ¹⁷ Timbi amatam eni-daut ti-sembi eñguk, "Kwet ñolok plon Yambattok manda ñindiñ youyoulin patak, 'Itna ñin kwet tuop amalok nimolo it timbekak.' Gan sindi it ñin timbimbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tilak."

¹⁸ Amatam kimin wopumdi Yesu manda eni-daut ti-semguk win nandimbi nandi-silikñe-tiñgiliñ. Tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi windiñ nandimbi, Yesu nepek nek tiñguk ba eñguk wolok giñgit nandimbi, amatamdi Yesuloñ kandañ ña gali-taleneliñ wala misimbi, wili kimneliñdok telak e-lonji-tiñgiliñ.

¹⁹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kwet kilim eumbi tuop Jelusalem it kwet bimbi ñaañgiliñ.

Yambatti nepenepek gitikkan tuop ti-taleuk

²⁰ Kwet salaumbi, Jelusalem undane-ñañipi, fik komba win pakuknan bindambo ña-tombi kañgiliñ: komba wali kakainan kusei kimipi yañeta-lo-taleñguk. ²¹ Timbi Petloli wi kañbi, Yesuli komba ni-ñombiñguk win nandi-siwipi niñguk, "Ninindaut, ñi ka! Komba ni-suambakuñ win yañeta-talelak." ²² Eumbi tambane-enguk, "Sindi Yambatti nepenepek gitikkan tuop ti-taleuk win nandi-kwambiñ dambi kunekaliñ. ²³ Nak biañgan sanlet: tikap ama noli kwet jañgin ñala 'Milapi, tuk kimbiñ ginañ pi!' embi, windiñ indauptok nandi-kwambiñ dambi, ginañ tipet nim tilakta, wolok tuopgan inda-ñimekak.

²⁴ Windiñda ñindiñ sanba nandiwit: sindi nimolo tiñipi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandi-samekak windiñ nandi-kwambiñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak. ²⁵ Besi kunum ginañ patak endi sindok ep tindinji kolan win bi-samektok sindi nain tuop nimolo tiñipi, dama nosi nola nandi-kola ti-ñimamñ win bi-ñimnekaliñ." †

Yesuli ama biesi gita manda e-kle-kot-tiñguk

Yesuli nindok manla kena pat-tiñguk wala e-nandiñgiliñ

²⁷ Timbi Yesuli bindambo gwañgwañii git Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba ginañ lom wandiñ ñañambit tiñguk. Tiñilimbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama git ama biesi diwin endi endoñ bim ²⁸ ni-kañbi eñgiliñ, "Dik kundit ñandin tilañ win gembu ba nanandi denanin tikembi pat-tilañ? Ba nindok manla pat-tilañ?" ²⁹ Eumbi enguk, "Nak windiñgangot manda noñgan sinik sani-nandutet. Wi nanbimek, nak nindok manla kundit tilet win tambon sani-dakleutet. ³⁰ Yoane tuk i-sem-i-sem endi kena tiñguk win kunumdok ep tindin ba amalok ep tindin? Win nanimbimbi nandiwa."

† Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patgot tilak eañ. Manda win ñindiñ, "Gan, tikap sindi nim bi-ñimnekaliñda, Besi kunum ginañ patak endi bo ep tindinji kolan nim bi-samekak."

³¹ Windiñ eumbi, nisiñgan e-tañan timbi eñgiliñ, "Ñindi 'kunumdok ep tindin' windiñ enambi eutak, 'Timbi neta endok mandan nim nandi-kilikti ti-ñimgiliñ?' ³² Gan nombo 'amalok ep tindin' windiñ enambi, amatamdi nitek ti-nimnetañ?" Windiñ embi misiñgiliñ. Nekta, amatam gitikti Yoanela nandum plofet biañgan tiñgukta timbi. ³³ Windiñda endi Yesu ñindiñ tambane-niñgiliñ, "Yoaneli kena tiñguk win kunumdok ep tindin ba amalok ep tindin win nindi nim nandamiñ." Eumbi enguk, "Ale, windiñda nak bo nindok mandala kundit pat-tilet win nim sanbetet.

Yesuli ama biesi Yambattok kena ka-dikñeñgiliñ endok ep tindinji kolan eu dakleñguk

12 Timbi Yesuli kusei kimipi, eyout mandali manda enguk. Eñipi, ñindiñ enguk, "Ama noli kwet nolok wain kap tipimbi, dim kwambiñ tiñguk. Timbi wain tul wisi-dottok kwet no kindipi, kawatti it ombap kloñ no kena ka-dikñelok kindilim ikuk. Timbi endi wain bien diwin gama indaum epeplok nandiñipi, ama diwin enbi taleumbi, kena gitik kisi plon kimikuk. Kimipi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sinik ñañguk.

² Ña-kunñilimbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien diwin ep bi-ñimektok ni-mulim ñambi, kena ka-dikñe amalok ñañguk. ³ Ña-tombimbi, ka-dikñe ama endi bien nim mimbi, endi gwañgwa win tikem wipi, molomloñ silak ni-mulimbi ñañguk. ⁴ Undane-ñaumbi, molomdi kena gwañgwa no bindambo ni-mulimbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wili tawaumbi, kundit mayetan ti-ñimiumbi, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi, ⁵ molomdi kena gwañgwa no bindambo ni-mulimbi, ka-dikñe endok kandañ ña-tombimbi wili kimiguk. Gan molomdi wandiñgan embi, kena gwañgwa asup bindambo eni-mulim ñañgiliñ. Ñaumbi, endok plon windiñgangot ka-dikñeli kanjik ti-sembi, diwin silak yandipbi, diwin yandip kimgiliñ.

⁶ Timbi molom enlok ama noñgan ku-ñimiñguk, win enlok niñañ noñgan sinik en wakan ginañli nandi-koñgom ti-ñimliñguk. Gan enda ñindiñ kimit-nandi-ñimbi eñguk, 'Ka-dikñe amali natnalok niñana sinik en kañbi, nandum loloñ timbim wain bien mimbi, nim wili kolaukak.' Windiñ nandimbi, siñgi sinik niñañ engan ka-dikñe amalok ni-mulimbi ñañguk. ⁷ Gan ka-dikñe kolasi endi niñañ win kañbi, nisiñgan ñindiñ e-nandi-nandi timbi eñgiliñ, 'Yakñesii, endi wakan kukapi, kena ñin kasileukak, wala timbi witnam kimbimbi, kena ñin nindok giñgit timbekak.' ⁸ Windiñ eñipi tike-wili kimbimbi, kena pawañ joñgo kolim piñguk."

⁹ Yesuli eyout manda windiñ ti-sem-talembi eni-nandim eñguk, "Sindi nitek nandañ? Kena molom endi giñgit win nandimbi, nitek timbekak? Endi bi-tombi, ka-dikñe kolan yandip kimbi, ka-dikñe kombilin bindambo ep indambi, wain kenañ endok kisi plon

kimilekak.”¹⁰ Yesuli windiñ embi, yousim enla manda ñindiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youy-oulin patak ñin sindi gama nim pinat-nandiñgiliñ bek? ‘It ta no it tindi amali kenan nimnat embi siñgi wilimgiliñ

wali ta diwin yapma klembi, it tike-kwambiñ dalak.

¹¹ Win Wopumdi timbi indaum kanambi, kundit gitikñin tilak.”

¹² Yesuli windiñ eumbi, ama biesili “Eyout manda win ninla elak” nandi-daklembi, tikeneliñdok nandiñgiliñ, gan amatam kimin wopum endi mik ti-semneliñ wala misimbi, kak, kañbimbi ñañgiliñ.

Yesu takisla tue-kambiñgiliñ

¹³ Timbi Juda ama biesili Falisi ama diwin gita Elottok nolii diwin Yesu mandali sisoñ ti-ñimneliñdok eni-mukiliñ. ¹⁴ Eni-mulimbi, Yesuloñ bim nibimbi eñgiliñ, “Endaut. Nindi dikok kusaka nandamiñ: dik manda julufit nim pa elañ. Dik loloñ ba pimbiñ gitikkan sinik Yambattok telak dindim nini-daut ti-nimbi, amali nitek nandi-gamneliñ wala nim misilañ. Ñala eumbi nandina: nindi Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayañgan sinik patak, enda takis minem minambi wali tuop tilak ba nim? ¹⁵ Win milok ba nim milok?” Windiñ eumbi, Yesuli julufitsilok kusei nandi-daklembi enguk, “Sindi neta mandali sisoñ ti-namañ? Sindi minem kwandai satnin no timbi indaumbi, daut namumbi kawa.”

¹⁶ Eumbi, minem tike-bim miuum kañbi eni-nandimbi eñguk, “Ama walan ba kot kundit win nindoñ?” Eumbi, endi “Sisaloñ” niñgiliñ. Windiñ nimbimbi ¹⁷ enguk, “Sisalok giñgit win Sisa enla tambon minekaliñ, ba Yambattok giñgit win Yambat enla tambon minekaliñ.” Windiñ eñipi, ama biesilok sisoñ makleumbi, ka-piasat ti-ñimgiliñ.

Kimnan nanin milamilatok plon Yesu ni-nandiñgiliñ

¹⁸ Timbi Sadusi ama diwindi Yesuloñ biñgiliñ. Endi kimnan nanin milamilat win nim patak eñipi eni-daut ti-sem-ta-kuañ. Endi Yesuloñ bimbi ni-nandim eñgiliñ, ¹⁹ “Endaut. Moseli Juda amatam ninda manda ñindiñ yout-nimguk, ‘Ama noli tam tikembi, yamin pap sembekta, kwayañli dallok kanjali tikembi, dallok gwañgwa bisat ep timbi indanekaliñ.”

²⁰ Sadusi amali windiñ embi yousim niñgiliñ, “Damañgan dakwaya kit tambon tipet kuñgiliñ. Endoñnan nanin tua endi dama tam timbi, kombilin nimnat, yamin papi sembiñguk. ²¹ Sembumbi, monali dallok kanjali tikembi, windiñgangot yamin papi sembiñguk. Sembumbi, gwik endok plon windiñgangot indañimiñguk. ²² Dakwaya kit tambon tipet endi tam wakangot tikembi, yamin gitik papi sembi-taleñgiliñ. Timbi siñgi sinik kanjaksi wali windiñgot sembiñguk.

²³ Ama kit tambon tipet gitikkandi tam wakangot tikeñgiliñda. Tikap, milamilat nain indaukak, nain wolonda tam win nindok sinik timbekak?”

²⁴ Sadusi amali windiñ eumbi, Yesuli enguk, “Sindi Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembin nim nandi-kiliñ eañ bek, wala timbi kimnan nanin milamilata nandumbi kelam dalak? ²⁵ Amatamdi kimnan nanin milapi, wapatam nim indanekaliñ. Endi kunumdok añelo nomik silak kunekaliñ.

²⁶ Timbi Yambatti amatam kimnan nanin ep mim milatnekaliñ ba nim, wolok sindi Moseli kasat ñin youkuk win nim pinat-nandañ ba? Mose endi komba tip no wolok plon komba manben indaum kañbi ñañguk. Ñaumbi, Yambatti ama ikan sembiñgiliñ endok plon ñindiñ niñguk, ‘Nak Ablaamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsi patet.’ Yambatti windiñ eñipi, ²⁷ ñindiñ eu dakleñguk: endi sembisembindok Yambat nim a, endi kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembi-taleñgiliñ endi bo Yambattok dainan kaik kuañda timbi. Windiñda sindi milamilat nim patak eañda, biañgan nandum kamalalak.”

Ama noli endikñe manda dek wali dama sinik tilak wala Yesu ni-kañguk

²⁸ Timbi Yesu git Sadusi ama endi manda e-kle-kot-ti-paliñilimbi, endikñe manda nandi-tale ama no wolok bim yambiñguk. Yambimbi, Yesuli manda tambon kindemgot tambane-enbim nandiñgukta ni-kañbi eñguk, “Yambatti endikñe manda gitik kimit-nimiñguk, timbi nek ñali dama ti-sembi, diwin gitik yapma kle-talelak?”

²⁹ Eumbi tambane-niñguk, “Endikñe manda ñali dama sinik tilak, ‘Isael amatam sindi manda ñin nandimbi tike-kiliñ enekaliñ: Molom en noñgan. Endi nindok Yambatni, diwin no nim pakañ. ³⁰ Wala timbi dik ginañga git waleñga tip git nanandiñga git gembinañga gitik Yambat Molomga endokgot bi-ñimekañ.’ ³¹ Timbi endikñe manda wandiñgan no ñindiñ patak, ‘Dik ditnala ti-gamlañ, windiñgangot nokala ti-ñimekañ.’ Endikñe manda tipet wali endikñe manda diwin gitik yapma klembi pakamik.”

³² Yesuli windiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale amali “Waak!” embi niñguk, “Endaut, dik manda biañgan sinik elañ. Yambat en noñgangot, diwin no nim pakañ. ³³ Tiñipi, nindi endok gaut tapma sina diumbi, nepek diwin windiñgot tapma ti-ñimneñ win kindem. Gan tikap nindi ginañni git nanandini git gembini gitik endokgot bi-ñimneñ, ba ninla ti-nimamiñ tuop windiñgangot notniila ti-semneñ, win tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kindem bien sinik.” ³⁴ Ama endi manda tambon windiñ eumbi, Yesuli endok nanandin kindem kañbi niñguk, “Dik Yambattok giñgit kindem indawiñ.” Windiñ nimbimbi, Juda ama biesili en mandali sisoñ ti-ñimnepi misimbi, nepek nola bindambo nim ni-kañgiliñ.

Yesuli endikñe manda nandi-tale ama endok mandanji ba kunditsi kolan eu dakleñguk

³⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ simba ginañ papi, am-
atam eni-daut ti-sem-tiñipi eni-kañbi eñguk, "Nitekta
timbi, endikñe manda nandi-tale ama endi Mesia en
Devittok komblingot eañ? ³⁶ Dindim Yalli Devittok gi-
nañ timbi tikileumbi, Devit en Mesiala ñindiñ eñguk,
'Yambat Wopumdi nokok Wopumnala ñindiñ niñguk:
Dik bimbi, kitna sinik kandañ pipapi, nakita amatam
yambi-dikñe-kundekamik. Kuñipi, kanjitgai ep pi-yali-
wambi, dikok kapmainan patnekaliñ.' ³⁷ Windiñda De-
vit en Mesiala 'Wopumna' kitiñguk, wala timbi Mesia
endi Devittok komblin silaningot ba? Nim a. Endi Devit-
tok Wopum." Timbi ama kimin wopum Yesulok manda
nandimbi nandi-koñgom tiñgiliñ.

³⁸ Timbi Yesuli eni-daut ti-sem-tiñipi enguk, "Sindi
endikñe manda nandi-tale ama endok nandinandinji
ba ep tindinji ka-kiliñ enekaliñ! Diwin endi amatamdi
yambum loloñ timbektok nandañ, wala timbi endi ama
loloñ endok dasindasinji pat-dasimbi, 'tina nimbis' tañ.
Timbi endi amatamdi kimin kwelan we semñipi, kosi
tike-loneliñda nandañ. ³⁹ Tiñipi, it kiyau ginañ ba nana
sina wopum ginañ endi ama loloñjilok pipapat plon
patnepi nandañ. ⁴⁰ Endi tam kanjak juluñit ti-sembi, isi
nepenepeksi yapma tikeañ, timbi amatamdok dausi-
nan ti-kelakelamji kot-taplineliñdok nimolo ombap tañ.
Endi ep tindinji dindim walan tañ, wala timbi Yambatti
tuan milap sinik ombi-semekak."

Yesuli tam kanjak nolok kundit kindem eu dakleñguk

⁴¹ Timbi Yesuli tapma it ginañ papi, minem Yambat-
tok kimikiliñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi
kañlimbi amatamdi bi, minem tapikot kawat diñgwin-
da ginañ dasiu piñguk. Amatam kwilikwilinji wopum
asupti bimbi, minem wopumgan kimilimbi piñguk.
⁴² Tiñilimbi, tam kanjak pimbiñen noli bimbi, minem
kwandai gimin tipet kimilimbi piñguk.

⁴³ Timbi Yesuli win kañbi, gwañgwañii kiti-semum
biumbi enguk, "Nak biañgan sanba: amatam diwin
endi minem wopumgan kolimbi, wopum gama nisilok
pat-semalak. Gan tam kanjak pimbiñen ñali minem
nana tualok palimik win gitik koli taleumbi, ñam nim-
nat, silanin sinik patak, wala timbi minem kimilak win
diwin gitikkandi kimilaliñ win yapma kle-talelak.

Yesuli nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

Milaplok kusei kimikimilin

13 Timbi Yesuli gwañgwañii git tapma it sañ simba
ginañ nanin pi-ñañipi, gwañgwañ noli tapma it
kit youpi niñguk, "Ninindaut, ñi kawañ! It gitik ñin
engano kindem bien. Timbi kawat wopum wopumdiñ-

gan tindin." ² Eumbi niñguk, "It wopum ñi yambilañ
wala ganba: juda amatamdok kanjiksiili bimbi, it gitik
ñin wiapi, kawat no nim biumbi, kawat nolok plon
palekak. Nim sinik."

³ Yesuli windiñ embi, Jelusalem it kwet bimbi, Oliv
kwet jañginan loñguk. Lombi, tapma it tambon kan-
dañ wolok pip palimbi, Petlo, Yakobo, Yoane gita And-
lu endiñgot endoñ bim ni-kambi eñgiliñ, ⁴ "Dik ninbim-
bi nandina: nepek nek tapma ittok plon elañ win
dawanda indaukak? Ba kundit nek ñali dama indaumbi
ka-nandinekamiñ: milap kusei gitik ip inda-nimep
tilak?"

⁵ Timbi Yesuli nepek indaukak wolok eni-dakleñipi
eñguk, "Sindi ka-kiliñ embi kunekaliñ. Nim kañbi, ama
noli tue-sambiumbi, juluñ mandan win nandi-ñim-
neliñ. ⁶ Ama asupti nokok kotna plon bi-indambi, 'Nat-
na Mesia wakan' embi, amatam asup tue-yambiumbi,
juluñ mandanji nandi-kwambiñ danekaliñ. ⁷ Timbi ama
sambat diwindi milapi, sambat diwinda mik ti-sem-
nekaliñ, timbi ama wapmañ diwindok sambatti milapi,
wapma diwindok sambatta mik ti-semnekaliñ, wala
timbi sindi miktok giñgili nandinekaliñ, ba mik mayañ-
gan indaumbi wolok giñgit nandinekaliñ. Windiñ
nandiñipi, nim silikñembi misinekaliñ. Nepek win gitik
biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wali gama
nim. Timbi minjaminjat kwet nolok ba nolok timbekak,
ba nana map inda-semekak." Yesuli windiñ embi, e-
yout manda enbi eñguk, "Nepek wi gitik indaukak win
tamdi gwañgwa tikeup dama siñgin gawat lakalakat
inda-ñimlak wandiñ indaukak. Gan siñgi kandañ milap
wopum sinik indaukak.

⁹ Nain wolonda sinila nitek kuañ win ka-kiliñ embi
kunekaliñ. Kanjiksiili sepbi, mandala ama biesilok kisi
plon sambiumbi, it kiyau ginañ sandipnekaliñ. Timbi
sindi nokok giñgitnai kuañda timbi yambi-dikñe ama
ba ama wapmañ endok dausinan ipi, kusatna e-dakle-
semnekaliñ. ¹⁰ Timbi giñgit manda kindem win biañ-
gan amatam gitikta dama eu piñum ennekaliñ. Eni-
taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Timbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip
ñañilimbi, 'Manda nitek enetamiñ?' windiñ embi nandi-
bendi-wopum itangan nim tinekaliñ. Nim a! Nain
wolonda siniñgan manda win nim enekaliñ. Win
Dindim Yalli ginanji tokñeumbi, Yambatti manda
samekak win wakan enekaliñ. ¹² Wolonda naka timbi
dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjiktok kisi plon
kimilimbi, yandip kimnekaliñ. Ba bepti wembe gwañg-
wañii kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekaliñ.
Timbi wembe gwañgwal meñji besila kanjik ti-sembi,
windiñgangot timbimbi yandipmi-kimnekaliñ. ¹³ Kot-
nala timbi ama gitikti nandi-kola wopumgan ti-sami-
kunekaliñ. Gan amatam milap win ba win giñginembi
Yambatti ep mekak."

Milap wopum sinik indaukak

¹⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Nepek kolan papait no tapma it ginañ, kimisip tindinnan, wandiñ loukak. Loumbi, Yambatti win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, enlok il siñgi wilimekak. (No endi manda ñin pinapi, wolok kusei nandi-kiliñ eukak.) Sindi nepek kolan wi kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endi pimbi, kwet jañginnan lonekaliñ. ¹⁵ Timbi no endi it pawan papi, nepek nola it ginañ nombo nim loukak, ¹⁶ ba no endi kena ginañ papi, sauloñin tikeupi undane ilan nim ñaukak. ¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañg-wa minjipsat, ba gwañgwa num emañ endi blasiñgandok. ¹⁸ Timbi sindi milap win gwi sasali nainnan nim indauktok nimolo ti-kunekaliñ. ¹⁹ Neta, nain wolonda milap wopum sinik indaukak. Yambatti kwet timbi indañguknan bikap man ñindiñgit milap wandiñ no nim indañguk, timbi bindambo nim indaukak. ²⁰ Tikap Wopumdi nain win nim timbi dumalawimda, amatam gitikkan taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda wakan nandi-sembi, nain win ikan timbi dumalañguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ñindiñ bek sanbekta, 'Yakñesii! Mesiali ñi patak', ba ñindiñ sanbek, 'Wi kawit! Endi da patak!', sindi manda wala nandum tlal timbekak. ²² Neta, Mesia juluñgan ba plofet ama juluñgan indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semnekalidok amatam kundit engano sinik ep daut semum kasilikñenekaliñ. Tikap endi tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok giñgit ep danguk win ep timbi kamalanekaliñ. ²³ Gan sinila ka-kiliñ e-kunekaliñ. Nak nepek gitik indaukak wolok itangan sani-talelet."

Mesialok tomtom nain win dawanda sinik indaukak win nimbek noli nim nandilak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Gan milap wopum win taleumek 'wolonda maim dautti bip miumbi, yakipti bo nim saleumbi,

²⁵ kunum ginañ dimboñgipiti pi-pinekaliñ. Timbi nepek nek kwambiñ kunum ginañ pakañ ep minjalimbi kwesi binekaliñ.'

²⁶ Timbi nain wolonda amatam gitikti kanekaliñ win: Amalok Niñan endi mulukua ginañ gembin wopum ba kolsalen walalannat pimbi inda-dakleukak. ²⁷ Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok giñgit ep kasileñguk endi wakan enloñ ep kimin kolektok añelo eni-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan nanin ep kiutnekaliñ.

²⁸ Wandiñ ñala sindi komba konelok plon nanandi ñin epnekaliñ: kii gayam tukñat timbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tilak windiñ nandañ. ²⁹ Wandiñgan-got milap gitik sanit win indaum kañbi, sin ñindiñ nandinekaliñ: Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bilak. ³⁰ Nak biañgan sanba nandiwit: am-

atam man ñindiñgit kuañ endoñnan nanin diwindi gama nim kimñilimbi, nepek win gitik indaukak.

³¹ Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitikti nim paipi, papat kwambiñ palekak.

³² Nepek gitik win nain wolonda sinik indaukak win ama nimbek noli nim nandilak. Añelo kunum ginañ pakañ ba Yambattok Niñañ en bo win nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandiñgot nandilak. ³³ Sindi nain win dawanda sinik indaukak win nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi mandim kunekaliñ! ³⁴ Nain indaukak win ñindiñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mandimandi endi ka-mandi-kiliñ ewiktok endikñe manda ni-talembi ñalak.

³⁵ Wandiñda it molomdi nain dawanda sinik biukak win sindi nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgip, ba puput noñgan kitiumbi, ba kwet salaup timbimbi, ba salasalanan tombekak win sindi nim nandiañda timbi ka-mandi-kiliñ e-kunekaliñ! ³⁶ Nim kañbi, dou-palimbi, molomdi plastik sinik bi tombi, sep timbi indawik.

³⁷ Endikñe manda ñin sanlet win giñgitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekaliñ."

Yesu wili kimbi bindambo milakuk

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimgiliñ

14 Timbi gwilat wopum tipetti ep timbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wilimbendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Israel amatamdi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wali sandap tipet wolok siñgi kandañ ep timbi dumalañilimbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon tikembi wili kimbektok telak yolonjimbi, ² ñindiñ eñgiliñ, "Gwilat ginañ windiñ tinambi, nim kindem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi milapi, gimbit tim, kesi tapma timbi, mik tineliñ."

³ Timbi Yesuli Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambiñ inda-ñimiñguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Paliñilimbi, tam no endi pama tul mindiñ kindem tuan wopum sinik win tikebimbi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulimbi, ⁴ ama diwisi wolok pakiliñ endi tamda ginanji komba diumbi nisifiñgan eñgiliñ, "Neta sinik pama tul kindem ñin silak timbi kola-talelak? ⁵ Tuktok tuan win wopum sinik, minem 300 netepepek. † Endi tuk win tualok kimilimda, minem walinin tikembi, ama pimbiñenda emiwik."

Wandiñ embi, tam ni-ñombiñgiliñ, ⁶ gan Yesuli enguk, "Biu palen! Sindi neta milap mañ? Endi ti-kindekindem ti-namlak. ⁷ Ama pimbiñesi endi nain tuop sin gita kuañ, wala timbi nain nola ba nola ep mi-pañgitanep

† Minem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

nandañda kindem tineliñ. Gan natna nain tuop sin gita nim paletat, ⁸ wala timbi tam ñali man ñindiñgit nepek nek tuop ti-namek wolok tuop tik. Endi pama tul i-namik, win nak kimbambi nep kinditnekaliiñ wolok itangan piñgipna ti-pañgipañgile ti-namik. ⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekaliiñ tuop giñgit manda kindem ñin eu sataumbi, tam ñali nepek nek ti-namik wolok kasat wakít kwet tuop ti-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endi Yesu bola ti-ñimektok tapma ama biesiloñ ñañguk. ¹¹ Ñambi, wolok tuop enbimbi nandim ginañji kindem daumbi, minem minepi ni-kwambiñ dañgiiñ. Timbi Judali kusei kimipi, “Yesu bola ti-ñimektok nain kindem delok indauk?” embi mandiiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

¹² Plaua wilimbendi nimnat sinjilok gwilat wolok kusei kimikimilinan Israel amatamdi sipsip niñañ wipi, tapma timbi, Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok kimit-nandim pakañgiiñ.

Gwilat win indaumbi, gwañgwañiili Yesu ni-kañbi eñgiiñ, “Nindi delok ñambi, gwilat ñolok nana ti-jumit ti-gamneñdok nandilañ?” ¹³ Eumbi, Yesuli gwañgwañiit tipet eni-mupi enguk, “Siti Jelusalem it kwet ginañ lombi, ama noli tuk kambot bembu bi sep timbi indautak en kle ñandekamik. En kle ñaumbi, ¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñindiñ nidekamik, ‘Ñinindautti ñindiñ elak: nak gwañgwanai gita it ginañ delok gwilatlok nana nambetet?’ ¹⁵ Eumbi, it ginañ wopum no ti-kiliñ ebimbin win gwat patak daut sametak. Wolok ti-jumit tinimdekamik.” ¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit tipet endi nandimbi, winanin ñam Jelusalem it kwelan loñgimik. Lo tombi, Yesuli eñguk wolok tuop inda-semumbi, gwilatlok nana ti-jumit tiñgimik.

¹⁷ Timbi kwet kilim eumbi, Yesuli gwañgwañii 12 gita bimbi, it ginañnan loñgiiñ. ¹⁸ Lom nana na-paliñilimbi, Yesuli enguk, “Biañgan sanlet: sindoñnan nanin no nakita nana yakan nalak endi nak bola ti-nametak.”

¹⁹ Windiñ eumbi, ginañji milataumbi, noñgan noñgandi ñindiñ niñgiiñ, “Nakta nim bek?” ²⁰ Nimbimbi enguk, “Win gwañgwa 12 sindoñnan nanin no. Endi plaua dip tikembi, nakita tuk witna noñgan ginañ youpi nalak, en wakan. ²¹ Biañgan sinik. Manda youyulin patak wolok tuop Ama Sisunik win bola ti-ñimiumbi wili kimbekak. Gan ama nin bola ti-ñimetak en blangandok. Meñdi nim ap miumda, win kindem.”

²² Timbi nana na-paliñilimbi, Yesuli plaua no tikem gwilat timbi, ombim gwañgwañiila embi enguk, “Tike nambit; ñin nokok gaumna.” ²³ Windiñ embi, wain wina no tikembi, gwilat ti-talem emumbi, gitikkandi wina noñgan wolok ginañ nañgiiñ. ²⁴ Nimbimbi enguk, “Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kinjan kimbimbi, wekatna yalimutet. Wali wakan toptop Yambatti

amatamñii git tilak win timbi kwambiñ dalak. ²⁵ Nak biañgan sinik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti giñgitñii indangan yambi-dikñeukak wolondamek nak en gita papi, wain tuk komblin engano wi mek nambetat.”

²⁶ Timbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin timbi dumalanepi pi-ñañgiiñ. ²⁷ Ñañipi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñindiñ youyulin patak, ‘Nak ka-dikñe ama wila kimbimbi, sipsipti papusenenekaliiñ.’ Wala timbi sindi gitikkan siñgi wit-nambi pi ñanetañ. ²⁸ Gan Yambatti kimnan nanin nep mium milatmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.” ²⁹ Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diwin gitikti gambimbi pi-ñanetañ bek, gan nakta nim sinik.” ³⁰ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tipet nim kitiumbi, dik nain tipet git no naka ‘En nim nandi-ñimlet’ eutañ.” ³¹ Eumbi, Petloli giñginembi niñguk, “Kindem dikita nep nulimbi kimbetet, gan nak dika ‘Nim nandi-ñimlet’ nim eutet. Nim sinik.” Eumbi, gwañgwañii gitikkandi windiñgangot ni-taleñgiiñ.

Yesu en kimbepi ti-pañgipañgile tiñguk

³² Timbi Yesu git gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomgiiñ. Tombi, Yesuli gwañgwa diwinda enbi eñguk, “Sindi ñolok pipalimbi, nak ñam nimolo timbi biutet.” ³³ Windiñ embi, Petlo, Yakobo git Yoane yanañgipi ñañguk. Ñañipi, elok plon nepek inda-ñimetak wala nandum milata-sinik taumbi, gembiiñ piumbi ³⁴ enguk, “Ginañna nandiwa kola-sinik talak, kimbettok tuop nandilet. Sindi ñolok papi, ka-kiliñ embi palit!”

³⁵ Yesuli windiñ embi, lakat ñaña em kwelan pi-pimbi, telak no palekta, milap bembemdok nain wali en maklewik wala Yambat nimolo ti-ñimiñguk. ³⁶ Endi enlok manda plon beula “Abba” kiti-ñimbi niñguk, “O Bep! Dik nepenepek gitik tuop ti-talewiñ, wala timbi dik milap ñin napma tike-namiñ. Gan dik nokok nanandi nim kimit-kleukañ. Nim sinik. Dik nittek nandilañ, wolok tuopgan indawin.”

³⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii tipet git no endoñ undane-bimbi, yabum dou-palimbi, Petlo ni-ñombim niñguk, “Simon, dik doulañ ba? Dik nain dumangan kaik paleñdok tuop nim ba?” Windiñ embi enguk, ³⁸ “Biañgan sinik: ginanjili nepek kindem timbepi nandilak, gan piñgipsili gembim nimnat, wala timbi kakiliñ embi, nimolo timbit. Nim kañbi, tue-kambi plon pi-pineliñ.”

³⁹ Yesuli windiñ embi, nombo yabim ñambi, nimolo dama tiñguk windiñgangot nombo tiñguk. ⁴⁰ Nimolo timbi taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-bim yambiñguk win: dausi milataumbi dou-pakiliñ. Dounan nanin milapi, manda nittek nineliñ wala nandum milatañguk. ⁴¹ Timbi Yesuli nombo ña nimolo ti-talem-bi, gwañgwañiiloñ undane-biumbi, nain tipet git no

timbimbi enguk, "Sindi gamañgot doumbi silak patnandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sisunik yom amalok kisi plon kimikimittok nain ip indalak. ⁴² Ñala milalimbi ñana. Wi kawit: bola ti-namlok ama ip nip timbi dumalalak."

Yesu tikeñgiliñ

⁴³ Windiñ e-paliñilimbi, wolongan Yesulok gwañg-wañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endi ama kimin wopum telak dama ti-semumbi biñgiliñ, win tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi eni-mulimbi, kakit ba kwandi mep biñgiliñ. ⁴⁴ Bola tindi ama endi damañgan sambat ñindiñ kimipi enguk, "Simumu ti-ñimambi, ama ip wakan embi, ña tike-kwambiñ dam tike-ñanekaliñ."

⁴⁵ Windiñ eñgukta kena ginañ tombi, dindimngan Yesuloñ bimbi, "Ninindaut, we!" embi, wopumngan simumu ti-ñimiñguk. ⁴⁶ Windiñ ti-ñimium kañbi, gembinat ñam tike-kwambiñ dañgiliñ.

⁴⁷ Timbi ama Yesu gita pakiliñ endoñnan nanin noli kakil tiañe lambimbi, tapma amalok telak damanjilok kena gwañgwa silanin wilepi, pawangot wilalim piñguk. ⁴⁸ Timbi Yesuli enbi eñguk, "Sindi naka nandum kumbu ama sañan timbimbi, kakit ba kwandi mep bi-tombi, nep mañ ba? ⁴⁹ Sandap tuop nak tapma it sañ simba ginañ lombi, sindok boñgipsinan papi, amatam eni-daut ti-sem-ta-biñilambi, nim nepgiliñ. Gan manda youyoulin patak wolok tuop man indanamiwin." ⁵⁰ Windiñ eumbi, gwañgwañii gitikti en bimbi pim ñañgiliñ.

⁵¹ Timbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakit tikembi, ⁵² sandum tike-gilim dañgiliñ. Gan endi sandum pisapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁵³ Timbi endi Yesu tikembi, tapma amalok telak damanjilok ilan nañgipi ñañgiliñ. (Wandiñ tapma ama biesi ba ama biesi diwin ba endikñe manda nandi-tale ama gitik endi bim kimin tiñgiliñ.) ⁵⁴ Yesu tike-ñañilimbi, Petloli kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanji endok sañ simba ginañnangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanji endok tiplaplalili gita pipapi, komba semi-pakuk.

⁵⁵ Timbi tapma ama biesi en gita Juda amalok yambi-dikñenji gitik endi Yesu wili kimbektok nandiñipi, ama Yesulok siñgin sineliñdok yolonji-tlakiliñ. ⁵⁶ Neta, ama asupti bimbi, joñgo siñgin simbi, juluñit manda eñgiliñ. Gan endi mandanji walan noñgangot nim eñgiliñ, endi manda kusei kusei eñgiliñ. ⁵⁷ Timbi ama diwindi bi indambi, joñgo siñgin simbi eñgiliñ, ⁵⁸ "Ñindi manda no ñindiñ eumbi nandiñgimiñ, 'Nak tapma it kitti tindin ñin wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnangan wolok kinjan kitti nim tindin no mamba ilekak.'

Windiñ eumbi nandiñgimiñ" eñgiliñ. ⁵⁹ Gan mandanjilok walan win bo noñgan nim.

⁶⁰ Timbi tapma amalok telak damanji endi milapi indangan bi ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, "Dik manda tambon tuop nim ewiñ ba? Ama wali dikok manda eañ win nandum nitek tilak?" ⁶¹ Eumbi, gitak papi, manda tambon no nim niñguk. Timbi wolongan tapma amalok telak damanji endi Yesu ñindiñ ni-nandimbi eñguk, "Ditna Mesia wakan, Yambat ni-kindekindem eamiñ endok Niñañ ba?" ⁶² Ni-nandumbi Yesuli niñguk, "Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ win: Ama Sisunik endi Gemb Molomdok kii dindimngan pipalimbi, yakan amatam yambi-dikñendekamik. Timbi en wakan kunum ginañ nanin mulukua plon undane-biumbi kanekaliñ."

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanji endi manda win nandum pi-sinik taumbi, kusali timbi daklewiktok dasindasin wilapbi enguk, "Neta amala nombo eni-nandimbi, ama ñolok kusali yout-lonjinetamiñ?"

⁶⁴ Sindi ip nandiñiñ, endi enla Yambat eñipi, Yambat ni-tike-pi-yalilak. Wala nitek nandañ?" Eumbi, gitikkandi Yesu mandanlok kinjan tikewiktok nandiñgiliñ tuop wili kimbektok e-taleñgiliñ. ⁶⁵ Timbi diwindi kusei kimipi, manji iwit sua-ñimbi, timan dai sandumdi masipbi, kisili wipi niñgiliñ, "Nindi gwitak ninimbim indaumbi nandina!" Timbi tiplaplaeli Yesu tikembi, kisi pindimdi wikiliñ.

Petloli Yesula "Nak en nim nandi-ñimlet" eñguk

⁶⁶ Timbi Petloli tapma amalok telak damanjilok it pawan sañ simba ginañ paliñilimbi, ama wolok kena wembe noli bimbi, ⁶⁷ Petloli komba sei-palim kañbi, kakiliñ embi niñguk, "Dik bo Yesu Nasalet nanin en gita kulañ gambilet." ⁶⁸ Eumbi, Petloli niñguk, "Nim a. Dik nek elañ nak nim nandilet." Windiñ embi, sañ simba telak yamanan pi-ñaumbi, wolongan puputti kitiñguk. ⁶⁹ Timbi kena wembe endi Petlo kañipi, manda dama eñguk windiñgangot nombo embi, ama wolok pakiliñ-da enbi eñguk, "Ama ñin Yesulok nol no ñakan."

⁷⁰ Eumbi, Petloli nombo "Nak nim" embi giñgineñguk.

Timbi nain nim ombataumbi, nombo ama wolok ikiliñ endi niñgiliñ, "Dik Galili naninda timbi dik biañgan endok nol no." ⁷¹ Nimbimbi, Petloli manda kwambiñgan nombo nombo embi ñindiñ enguk, "Bi-añgan sinik. Nak ama koi eañ win nim nandi-ñimlet. Manda juluñit eletta, Yambatti kindem nep timbi kolawa." ⁷² Eumbi, wolongan puputti kitiumbi, nain tipet timbimbi, Petloli Yesuli manda niñguk win nandi-siwikuk. Yesuli ñindiñ niñgukta, "Puputti gama nain tipet nim kitiñilimbi, dik dama nain tipet git no naka 'En nim nandi-ñimlet' eutañ." Petloli manda win nandi-tombi, simbai kolaumbi, kolan sinik kukuk.

Yesuli yom amalok kinjan tikeŋguk

15 Kwet salaup timbimbi, wolongan tapma ama biesi git ama biesi diwin ba endikŋe manda nandi-tale ama, win endi Juda amatamdok yambi-dikŋenji gitik endi kimin timbi, Yesu nek ti-ŋimneliŋdok manda e-topgiliŋ. E-topbi, Yesu kii top naŋgip ŋambi, Judia kwetok yambi-dikŋe ama Pilato endok kii plon kimikiliŋ. ² Timbi Pilatoli kaŋbi ni-nandiŋ eŋguk, "Ba dik Juda amatam endok ama wapmaŋ ba?" Eumbi tambane-niŋguk, "Ditna elañ ip wakan." ³ Timbi tapma ama biesi endi Yesulok siŋgin si-sinik taŋgiliŋ. ⁴ Windiŋ timbimbi, Pilatoli Yesu nombo ni-nandiŋipi eŋguk, "Endi dikok manda asup embi, siŋgiŋga siyaŋ win nandilaŋ. Dik manda tambon tuop nim ewiŋ ba?" ⁵ Eumbi, manda no nim tambane-eumbi, Pilatoli wala nandi-bendi-tiŋguk.

⁶ Gwilat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatoli amatam nandi-sembi, ama nolok koi kitiaŋgiliŋ en wakan it kwambiŋ ginaŋ nanin pisapi emliŋguk. ⁷ Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambiŋ ginaŋ pakuk. Endi nolii gita Roma ama mik ti-sembi, diwin yandiŋ kimgiliŋ, wala timbi ep imbi, it kwambiŋ ginaŋ yambi-umbi pakiliŋ. ⁸ Timbi amatam kimin gitik endi Pilatoloŋ lombi, kundit nek ti-semliŋguk windiŋgangot nombo ti-semektok ni-nandiŋgiliŋ. ⁹ Tapma ama biesi endi Yesu koi giŋgitta ka-gimbit ti-ŋimbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kimikiliŋda. Pilatoli win nandiŋimbi, amatam tambane-enguk, "Juda sindok ama wapmaŋ win pisat-samettok nandaŋ ba?"

¹¹ Gan tapma ama biesili amatam eni-munjupi eŋgiliŋ, "Sindi eumbi, endok kinjan Balabas pisat-sametak." Timbi amatamdi ama biesili eŋgiliŋ tuopgan eumbi, ¹² Pilatoli nombo eni-nandiŋimbi eŋguk, "Windiŋ eaŋda timbi, ama ŋin Juda ama sindok ama wapmaŋ niaŋ en wakan nek ti-ŋimmettok nandaŋ?" ¹³ Eumbi, nombo kitimbi niŋgiliŋ, "Kloŋbat plon wili kimbini!" ¹⁴ Eumbi enguk, "Neta windiŋ ti-ŋimet? Endi kundit kolan nek sinik tiŋguk?" Eumbi, endi kwambiŋgan kitimbi eŋgiliŋ, "Kloŋbat plon wili kimbini!" ¹⁵ Eumbi, wolongan Pilatoli nandi-sembi, giŋanji busukŋanewiktok Balabas pisat-semguk. Pisat-sembi, Yesu waipneliŋdok enbimbi, bit gwilat pisikŋatti waipgiliŋ. Taleumbi, kloŋbat plon witneliŋdok ama saŋasilok kisi plon kimikuk.

Yesu ti-lakalaka e-ti-ŋimbi, kloŋbat plon wikiliŋ

¹⁶ Timbi ama saŋasili Yesu tikembi, nisiŋlok saŋ simba ginaŋ naŋgipi ŋaŋgiliŋ. Ŋa-tombi, nosii gitik ep min timbi, ¹⁷ Yesu ti-lakalaka e-ti-ŋimneliŋdok sauloŋ gimin ama wapmaŋdok sauloŋ nomik win dasi-ŋimbi, toa pisikŋat wali bondinem kumbam plon dasi-miumbi, ama wapmaŋdok bundi walan tiŋguk. ¹⁸ Dasi-ŋim-taleumbi, ama noŋgan noŋgandi bimbi niŋgiliŋ, "We! Juda amalok ama wapma!" Windiŋ embi, ¹⁹ toŋali kum-

bam plon wipi, iwit sua-ŋimbi, juluŋjuluŋ milelem ti-ŋimŋipi ti-kindem da-ŋimgiliŋ. ²⁰ Ti-lakalakaek gitik ti-tale-ŋimbi, sauloŋ gimin win kiundiliŋimbi, nombo enlok dasindasin dasi-ŋimbi, kloŋbat plon witnepi naŋgip ŋaŋgiliŋ.

²¹ Naŋipi, ama no telak plon timbi indaŋgiliŋ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande git Rufus endok beset. Endi Jelusalem it kwelan lambum kaŋbi, kaikan Yesuloŋ kloŋbat bemektok ni-giŋgineumbi bemum ŋaŋgiliŋ. ²² Ŋambi, kwet no koi Golgota (niniŋlok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu naŋgipi ŋa-tomgiliŋ. ²³ Ŋa-tombi, siŋgin gawattok gwasap wain tuk git tambaneŋgiliŋ win mi-kaumbi, nim naŋguk. ²⁴ Timbi kloŋbat plon kimip wipi mambi ikuk. Windiŋ ti-talembi, dasindasin danneliŋdok satu saŋala kolim ep indaumbi wolok tuop danbi epgiliŋ.

²⁵ Nain win 9 kilok timbimbi, kloŋbat plon wikiliŋ. ²⁶ Timbi kusaliŋlok manda ŋindiŋ palaŋ plon youpi, kumbam kusipnan wilim pakuk, "Juda ama endok ama wapma." ²⁷ Tiŋipi, kumbu ama saŋan tipet Yesu gita kloŋbat plon yandiŋgiliŋ, noli Yesulok kii dindiŋnan, noli kii kepmanan ep mambi ikimik. †

²⁹ Timbi amatam wolok ŋaŋambit tiŋgiliŋ endi manda kusei kusei nimbi ni-lakalakaek eŋipi, kumbanji diŋgunembi niŋgiliŋ, "Yiii! Dik tapma it wiat-kopi, nain tipet git no wolok ginaŋnangan nombo mambi ilepi eŋguŋ win! Nitek?" ³⁰ Gwilaka tike-kimilepi, kloŋbat plon nanin piwiŋ!" ³¹ Timbi tapma ama biesi git endikŋe manda nandi-tale ama endi bo windiŋgot Yesulok plon e-sasale manda nisiŋgan embi eŋgiliŋ, "Nitek timbi, endi ama diwin ep kimikuk, gan enlok siŋgin tuop nim tike-kimitak. ³² Tikap endi biaŋgan Mesia, Israel amatam endok ama wapmaŋ kulakta, man ŋindiŋgit kloŋbat plon nanin piun. Windiŋ timbekta, kusali ka-nandiŋimbi nandi-kilikti ti-ŋimnetamiŋ." Timbi ama tipet en gita yandiŋgiliŋ endi bo ni-kolaŋgimik.

Yesu kimguk

³³ Timbi maim boŋgipnan palimbi, kwet tuop kilim indaumbi ŋakap 3 kilok tikeŋguk. ³⁴ 3 kilok timbimbi, Yesuli enlok manda plon gembinat kitimbi eŋguk, "Eloi, Eloi, lama sabaktani?", win niniŋlok manda plon "Yambatna Yambatna, nekta nambilaŋ?" ³⁵ Timbi ama diwin kamaŋgan ikiliŋ endi manda win nandiŋimbi eŋgiliŋ, "Yakŋesii! Plofet Elia kiti-ŋimlak." ³⁶ Timbi ama noli woŋep ŋambi, diliŋ tuk kimbiŋ ginaŋ nanin no tike-bim wain tuk kiitan ginaŋ wisimbi, komba bem plon imbi, Yesuli nambektok sua eumbi loŋguk. Loumbi eŋguk, "Papa kana, Eliali bimbi tike-piutak ba nim." ³⁷ Timbi Yesuli wopumgan kitimbi kimguk.

³⁸ Nain wolonda tapma ilan it ginaŋ delok Yambatti patak pa eaŋ wolok sandum wopum no tembimbi, it

† *Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patgot tilak eaŋ. Manda win ŋindiŋ, "Windiŋ tiŋgiliŋda, manda no youyoulin patak wali inda-dakleŋguk, win 'Enda nandum kolan tindi ama no tiŋguk' wolok bien indaŋguk."*

ginañ masip bimbini pakuk. Timbi Yesuli kimbimbi, wolongan sandum win boñgipgan blañganembi, gwat nanin wilap pi lap taleñguk. ³⁹ Timbi ama sañasilok telak damanji endi ama kloñbat plon yandipgiliñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesuli kim walan engano kimguk win kañbi eñguk, "Biañgan sinik, ama ñin Yambattok niñañ sinik."

⁴⁰ Timbi tam asup Galili nanin Yesu git yakan Jelusalem biñgiliñ endi bo wolo pakiliñ. Diwindok kosi ñindiñ: Malia Makdala nanin wakit Salome, timbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Josep endok menjet. Yesuli Galili kwelan kuliñguk nain wolonda tam tipet git no wali en gita kuñipi, tiplaplae kena tiñimi-kuliñgiliñ. Tam wali gitik giñgiñgan ipi ka-tuakiliñ.

Yesulok dalandan sumnan kimikiliñ

⁴² Timlala timbimbi, Sabat patnandi nain du-malaumbi, nepek gitik ti-jumit ba ti-dindim tindilok nain tipmin dañguk, wala timbi ⁴³ Josep Alimatia nanin endi Yesulok dalandan platik sumnan kimilepi nandiñguk. Josep endi Juda amatamdok yambi-dikñe ama endoñnan nanin no, ep tindin kindem koi giñgilat. Timbi endi bo nain Yambatti giñgitñii indangan plon yambi-dikñeukak wala mandimandi kuñguk. Endi wakan misimisi wilambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla ni-nandiñguk. ⁴⁴ Ni-nandumbi, Pilatoli "Yesu ip kimik" manda win nandi-silikñembi, ama sañasilok telak damanji ni-tiañeum biumbi, "Yesu biañgan kimik ba nim?" wolo ni-nandiñguk. ⁴⁵ Ni-nandumbi, endi ni-dakle-ñimiumbi, Pilatoli Josep nandiñimguk.

⁴⁶ Timbi Josepti ñambi, sandum satnin ombap no tu-ambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin timbi bindilim piumbi tike-ñambi, sandumdi timipi imguk. Im-talembi, kawat ginañ enlok giñgit kulukiliñnan wolo ña kimikuk. Kimipi, kawat wopum no munjulimbi ña sum yama masipguk. ⁴⁷ Endi windiñ tiñilimbi, Malia Makdala nanin gita Malia Josep meñ endi "Yesulok dalandan delok kimiletak?" windiñ kimit-nandimbi ka-tuakimik.

Yesuli kimnan nanin milakuk

16 Sabat patnandi nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gita Malia Yakobo meñ timbi Salome, endi salasalananda kandañ ñam, Yesulok dalandan sapple-ñimneliñdok gwasap git pama tul tuambi ti-jumit tiñgiliñ.

² Kena nain kusei kimikimilinan sala mulum timbimbi, tam endi milapi isi bimbi, Yesulok sum telak win kle ñañilimbi, kwet salañguk. ³ Endi telak plon ñañipi, nisiñgan nandi-milatambi eñgiliñ, "Nindi nip kimipi, kawat wopum sum yama masip patak win munjupi, dlitom nimetak?" ⁴ Windiñ eñipi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgiliñ win: kawatti sum yama kimisip

pakuk win ikan munjulimbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat win wopum sinik.

⁵ Timbi endi sum ginañ lombi, ama gwañgwa no kit dindim kandañ pipalim kañgiliñ, endok dasindasin ombap satnin sinik. Tamdi ama win kañbi silikñeñgiliñ. ⁶ Timbi endi enguk, "Nim silikñeneliñ! Sindi Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wikiliñ en kanepi bañ, gan endi ñi nim patak. Kwel kinjangot ñi kawit! En ip milalak. ⁷ Kak, ñawit! Sindi gwañgwañii git Petlo endoñ ñambi, ñindiñ enbit, "Yesuli manda dama sanguk wolo tuopgan endi telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolo kanekaliñ." ⁸ Eumbi, gembinjipi pium blañblañ timbi, sum bim pi ñañgiliñ. Pi ñañipi, misiñgiliñda timbi ama nola nepek nek indañguk wolo kasat nim ti-semgiliñ.

Yesuli noliiloñ indambi, kunum ginañ loñguk †

⁹ Kena nain kusei kimikimilinan Yesuli salasalananda kimnan nanin milapi, dama sinik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endi yal kolan kit tambon tipet tam endoñ ginañ ep kle-kokuk.) Yesuli tam endoñ indaum ¹⁰ pi-ñambi, ama Yesu gita kuñgiliñ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-paliñilimbi, nepek nek indañguk wolo tuop kasat ti-sembi ¹¹ eñguk, "Yesu kaik palimbi kat." Gan amalimanda win nandumbi tlal tiñguk.

¹² Wolo siñgi kandañ gwañgwañiit tipet endi Jelusalem it kwelan nanin pi-ñañilimbi, Yesu siñgin walan tikileumbi inda-semguk. ¹³ Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, win bo tlalgot tiñguk.

¹⁴ Timbi gwañgwañii 11 endi nana na-paliñilimbi, Yesuli siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en milalimbi kañgiliñ endok mandanji nim nandikilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlal tiñguk wala enombiñguk.

¹⁵ Timbi enguk, "Sindi kwet tuop ñambi, nokok giñgit manda kindem ñin amatam gitikta eu sapakñaneukak! ¹⁶ No endi miti tuk i-talembi, giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tike-kimilekak. Gan no endi nandum tlal tilakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak. ¹⁷ Timbi Yambatti amatam giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dañ win ep timbi pañgitaumbi, kundit engano ñandin tinekaliñ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda kombilin kwet diwindoñ win enekaliñ. ¹⁸ Tikap endi malet sañan upmat kisili tike-loneliñ ba tuk kolan upmat naneliñ, nepek wali nim ep timbi kolanekealiñ. Timbi endi wakan ama jimbasat endok plon kisi kimipi ep timbi kindem danekaliñ."

¹⁹ Wopum Yesuli manda win eni-taleumbi, Yambatti kunum ginañ tike-loñguk. Tike-loumbi, Yambat enlok

† *Nandi-tale ama diwindi ñindiñ eañ: Maleko en manda ñin nim youkuk.*

kii dindimnan pip palimbi, yakan kunum kwet yambidikñeamik.

²⁰ Timbi gwañgwañiili kwet tuop ñambi, giñgit manda kindem eu piñguk. Windiñ timbimbi, Wopumdi

mandanji kwambiñ dawıktok ep timbi pañgıtaumbi, kundit engano sinik tiñgiliñ.

Luka

Lukali giŋgit manda kindem ama loloŋ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

1 Yambatti nepek gitik nindok boŋgipninan timbi indaŋguk wolok kasat ama asupti nanandinjilok tuop kiupi youkiliŋ, ² win kusei kimikimilinan nanin nepek indaŋguk win dausili kaŋbi, giŋgit manda e-daut kena tiŋgiliŋ endi kasat win ti-nimgiliŋ, wolok tuop endi windiŋgangot kiupi youkiliŋ. ³ Timbi nak nepek gitik indaŋguk win nain ombapgan e-lonji kena ti-kiliŋ eŋgutta timbi ŋindiŋ timbettok nandilet: nak bo nepek indaŋguk wolok kasat sambat plon kimip youpi, lolona Tiofilus dika yout-gamet. ⁴ Windiŋ timbambi, ŋindiŋ nandi-dakleukaŋ: nepek wolok kasat ti-gamgiliŋ wali biaŋgan windiŋgan indaŋgiliŋ.

Eŋaloli Yoane indauptok Sakalaiala niŋguk

⁵ Elotti Judia kwettok ama wapmaŋji kuŋilimbi, tapma ama no kuŋguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gita tapma it ginaŋ kena pa tiliŋguk. Tamin Elisabet endi bo Alondok † sambat. ⁶ Wapatam tipet endi Yambattok dainan dindim sinik kumbi, Wopumdok endikŋe manda ba telak gitik kimit-kleŋgimikta yomjet no nim pat-semguk. ⁷ Gan Elisabet endi yamin pakukta timbi endi gwaŋgwanjet bisat nimnat papi, gilik sinik tiŋgimik.

⁸ Nain nola ŋindiŋ indaŋguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tindilok nain inda-semumbi, Sakalaiala bo Yambattoŋ tapma tiŋmepi lom pakuk. ⁹ Paliŋilimbi, tapma amalŋ "Wopumdi pataknan nindi lombi, pama miliŋat si-ŋimetak?" embi, tapma ama nisilok ep tindinji klembi, timbi-inda saŋala kokiliŋ. Kolimbi, Sakalaia timbi indaumbi, it ginaŋnan loŋguk. ¹⁰ Pama miliŋat sinjilok nain indaumbi, amatam asupti tapma it saŋ jimba ginaŋ kimin timbi, nimolo ti-pakiliŋ. ¹¹ Timbi Wopumdok eŋalo noli Sakalaialoŋ inda-ŋimimbi, pama sinjilok sisuat wolok kit dindim kandaŋ ikuk. ¹² Ili kaŋbi ka-silikŋembi, kolan misiŋguk. ¹³ Gan eŋaloli ŋindiŋ niŋguk, "Sakalaia, dik nim misiwiŋ. Yambatti ikan ni-moloŋga nandiŋgukta ŋindiŋ ti-gamekak: tamga Elisabet endi niŋaŋga no apmiumbi, koi Yoane kitukaŋ. ¹⁴ Enda timbi simbaka kindem daumbi, silisili wopumdi ginaŋga tokŋeukak. Timbi endok indaındaŋila amatam asupti bo silisili ti-ŋimekakaŋ. ¹⁵ Kusei ŋindiŋda windiŋ tinekakaŋ: Wopumdi enda nandum loloŋ sinik tilak.

† Alon win tapma ama gitik endok bep paŋji.

Gwaŋgwa wali kuŋgun Wopum bi-ŋimekakta timbi wain ba tuk kimbiŋ nim nambekak. Timbi endi meŋ simbai ginaŋnan paliŋilimbi, Dindim Woŋdi tokŋe-ŋimumbi kuukak. ¹⁶ Endi Isael amatam asup ginaŋji ep timbi tambanembi, Wopum Yambatsiloŋ undane ŋanekaliŋ. ¹⁷ Yambattok gembu ba Woŋ plofet Elialoŋ palmiŋguk windiŋgangot niŋaŋgaloŋ bo palmimbi, Wopumdok telak dama timbekak. Endi bepsilok ginaŋji tambaneumbi, gwaŋgwanjii nombo wale kindem ti-semnekaliŋ, timbi ama Yambattok manda wikaŋ endok ginaŋji tambaneumbi, ama dindim kuaŋ endok nanandinji klenekakaŋ. Windiŋ tiŋipi, endi Wopum bimbiŋdok ti-paŋgipaŋgile ti-semekak."

¹⁸ Timbi Sakalaiala eŋalola nimbi eŋguk, "Mandaŋgala nitek nandiwambi, biaŋgan timbek? Nak gilik sinik tiŋgut, timbi tamna endi bo gwilat asupgan makleŋguk win!" ¹⁹ Eumbi niŋguk, "Nak eŋalo Gabliel, timbi nak Yambattok ŋasiŋgan kuŋipi, kena pa tilet. Timbi nak dikita manda embi, giŋgit manda kindem ŋin gan-ganlok embi, nani-mulimbi bit. ²⁰ Ale, dik nandi: giŋgit manda ganit wolok tuop Yambatti nain kimikuknan indauk. Gan dik mandana nim nanandi-kilik tilaŋda timbi nak maŋga kimisip gamambi, slak maŋga kwap em palimbi, nepek ganit wali bien indauk wolok tuop." Eŋaloli windiŋ eŋguk.

²¹ Sakalaiala nain ombap tapma it ginaŋ sakŋelam pakukta timbi amatam mandi-pakiliŋ endi nandi-bendi ti-ŋimiŋgiliŋ. ²² Timbi endi saŋ jimba ginaŋ piŋguk nain wolonda endi manda enbektok tuop nim. Slak man kwap em papi, kittiŋgot tiŋgukta timbi amatamdi "Endi tapma it ginaŋ nepek engano sinik no kaŋak" windiŋ nandiŋgiliŋ.

²³ Tapma ilan kenan tindilok nainŋin taleumbi, Sakalaiala ilnan undane ŋam ²⁴ pat-ta-ŋaumbi, tamin Elisabet endi gwaŋgwa minjip tiŋguk. Timbi yakip kit tombon endi ilnan gitakan pat-semimbibi, ŋindiŋ eŋguk, ²⁵ "Wopumdi nain ŋindiŋgit nandi-nambi, amatamdok dausinan maetna timbi tale-namektok ŋindiŋ timbi inda-namlak."

Eŋaloli Yesu indauptok Malia niŋguk

²⁶ Elisabetti yakip kit tombon noŋgan gwaŋgwa minjip ti-paliŋilimbi, Yambatti eŋalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandaŋ patak wandiŋ ni-mulimbi, ²⁷ tam sim no ama gita gama nim kuŋgun koi Malia endoŋ ŋaŋguk. Ama wapmaŋ Devit damaŋgan kuŋguk endok komblin koi Josep tam sim win endok giŋgit wilimum

pakuk. ²⁸ Eñaloli Malialoñ tombi we ñimimbi niñguk, “Wopumdi ginañ siloñ kindem ti-gambi, dikita patak.” ²⁹ Windiñ eu nandimbi, ginan milalimbi, nanandin nim dakleumbi, ginan ginañ “Manda wolok kusei win nek?” embi, nanandi kena tiñguk.

³⁰ Timbi eñaloli nimbi eñguk, “Malia. Yambatti ginañ kindem ti-gambi nandi-gamlak, wala timbi nim misiwiñ! ³¹ Nandilañ. Dik gwañgwa minjip timbi, gwañgwa tikeukañ endok koi Yesu kitiukañ. ³² Endi ama wopum palimbi, Yambat Loloñ Sinik endok niñañ ninekaliñ. Bep pañ Devit endi Isael amatamdok ama wapmañji kuñguk, windiñgangot Wopum Yambatti en ama wapmañji kimilim papi, ³³ nain taletalen nimnat Jekoptok sambat, win Isael amatam, yambi-dikñembi, endok ama wapmañji kuukak.”

³⁴ Timbi Maliali eñalo ni-nandimbi eñguk, “Nepek win nitek indaukak? Nak ama gita gama nim kuñgut, wala.” ³⁵ Eumbi tambane niñguk, “Dindim Woñdi dikoñnan piumbi, Yambat Loloñ Sinik endok gembini gep tapliukak, wala timbi gwañgwa apmekañ endi giñgi sinik, timbi Yambat enlok Niñañ ninekaliñ. ³⁶ Dikok sambatka tam no Elisabet en nandi-ñimlañ. Endi gilik, timbi ‘En yamin’ windiñ niñgiliñ, gan man ñindiñgit endi bo gwañgwa minjipmat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak. ³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop nim timbek no nim patak.” ³⁸ Eumbi, Maliali tambane niñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe silanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Windiñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-wili dikñe timbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet piñilopilatnan platik sinik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi, ⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tamin Elisabet we ñimiñguk. ⁴¹ We ñimiumbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok simbai ginañ pakuk wali gembinatgan sasik tiñguk. Timbi Dindim Woñdi endok ginañnan tokñeumbi, ⁴² wopumgan kitimbi, ñindiñ eñguk, “Tam nindok boñgipniinan dik wakan gwilam gamgamñ, timbi gwañgwa tikeukañ win windiñgangot gwilam ikan mimin.” ⁴³ Elisabetti windiñ embi yousimbi niñguk, “Gan nitek timbi dik Wopumnalok meñli tam pimbiñen nak ñandin nokoñ bilañ? ⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet win kusei ñindiñda: nak dik we nameñ win nandit nain wolondañgan gwañgwa nokok simbatna ginañ patak endi silisili timbi, sasik tik. ⁴⁵ Timbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak win nandi-kwambiñ dambi tikekulañda, amatam diwin yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum ni-kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Maliali ñindiñ eñguk, “Walenali Wopum ni-loloñ elak,

⁴⁷ Yambat nep kimitak enda ginañna tipti nandi-koñgom ti-ñimlak.

⁴⁸ Nekta, nak endok kena wemben pimbiñen, gan endi wandingan embi nandi-namguk, win Yambat Gemb Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,

wala timbi amatam man ñindiñgit kuañ ba siñgi kunekaliñ

endi naka ‘amatam diwin yapma kle-patak’ windiñ naninekaliñ.

Endi Yambat dindim ba giñgi sinik,

⁵⁰ amatam giñgiñgan ti-ñimañ busuk mamasa ti-sem-bi,

ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda windiñgangot ti-sem-ta-ñaukak.

⁵¹ Endi kundit gembinat pa tiñipi,

ama ginañji ginañ nisila nandum loloñ tiñguk win ep timbi papuseneñgiliñ.

⁵² Endi ama wapmañ gembinijat pipapatsi apma tike-sem-bi,

amatam kosi nimnat enda kot giñgit emguk.

⁵³ Endi amatam nepenepekta lonjiñgiliñ enda ginañ

siloñ ti-semumbi, nombo nim lonjiñgiliñ,

gan amatam nepek asup pat-semguk win eni-mulim-bi, slak pim ñañgiliñ.

⁵⁴ Nindok bep pañniila eni-kwambiñ dañguk

wolok tuop endi kena gwañgwañii Isael wakan epi platambi,

Ablaam gita komblinñii nandi-sem-bi,

busuk mamasa nain taletalen nimnat ti-semektok nim nandi-kamalañguk.”

⁵⁶ Maliali windiñ eu taleumbi, yakip tipet git no ba nek Elisabet gita papi, undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

⁵⁷ Elisabetti gwañgwa tiketikelok nain indaumbi, niñañ apguk. ⁵⁸ Endok sambalii git ilnan nasiili Wopumdi ginañ busuk ti-ñimiñguk giñgit win nandimbi, en gita silisili timbi, ⁵⁹ sande noñgan taleumbi, gwañgwa piñgiu dip dombinepi biñgiliñ. Bimbi, beulok koi Sakalaia win kitinepi eñgiliñ, ⁶⁰ gan meñli “Win nim” eñguk. Embi, “Koi Yoane kitikitolok” eñguk. ⁶¹ Eumbi niñgiliñ, “Sambatsettok boñgipsinan ama no koi Yoane no nim patak.” Windiñ embi, ⁶² kittiñgan beu ni-nandimbi eñgiliñ, “Dik kot nek mimilok nandilañ?” Eumbi, ⁶³ kundit youyouttok nepenepela enbimbi, tike bi miumbi, “Koi Yoane” youkuk. Youlimbi, win kañbi nandi-bendi tiñgiliñ. ⁶⁴ Timbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei kimipi, manda embi, Yambat ni-kindem dañguk.

⁶⁵ Nepek windiñ inda-ñimiumbi, il kwelnan nasili kundit win kañbi misiñgiliñ. Timbi nepek indañguk wolok giñgitti sapakñanembi, Judia kwet jañginan tuop ña-taleñguk. ⁶⁶ Timbi kasat win nandiñgiliñ endi gitik nandi-kwinakwinalembi, Wopumdi gwañgwa win gembini kasopmilak win ka-nandi-tomgiliñda ñindiñ e-

nandiŋgiliñ, “Gwaŋgwa wali bendi wopum dambi, ama nitein sinik indaukak?”

Sakalaili Wopum Yambat ni-kindem daŋguk

⁶⁷ Timbi Dindim Woñdi Yoanelok beu Sakalailok ginan tokneumbi, Yambatti manda eelok niŋguk wolok tuop embi, ñindiñ eŋguk,

⁶⁸ “Ñindi Wopum, Islaellok Yambat, en kusei ñindiñda ni-kindekindem ti-ñimina: endi amatamñii nandi-nimbi, toptop kolan ginañ nanin nip tuambi, nip kimikuk.

⁶⁹ Endi enlok kena aman Devit endok komblinñii boŋgipsinan nanin ama gembinat no nip kimilektok timbi inda-nimguk,

⁷⁰ win damaŋgan plofet amañiila enbimbi eŋgiliñ wolok tuop.

⁷¹ Endi kanjiknii ba ama gitik nandi-kola ti-nimañ endok kisanan nanin nipma tikeuktok windiñ tiŋguk.

⁷² Endi bep pañnii busuk mamasa ti-sembi, en gita toptop tiŋguk win nim nandi-kamalaukak.

⁷³ Endi enlok koi plon sotni Ablaam ñindiñ ni-kwambiñ daŋguk:

⁷⁴ endi nandi-nimbi, kanjikniilok kisanan nanin nipma tikembi,

nip timbi paŋgitaumbi, misimisi nimnat ni-wowoñ tiñipi,

⁷⁵ kuamiñ tuop endok dainan giŋgitñiiŋgot dindim ku-ta-lonekamiñ.

⁷⁶ Timbi niñana dikok kandañ nak ñindiñ elet:

Yambat Loloñ Sinik endi dik enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dik Wopumdok telak dama timbi, telak ti-dindim e-ñimekañ,

⁷⁷ win dik amatamñii ñindiñ eni-daut ti-semekañ:

‘Wopumdi sepmektok nandilak, wolok tuop yomji bi-samekak.’

⁷⁸ Nindok Yambatni endi ginañ busuk molomda timbi windiñ tilak.

Endi ama win ni-mulimbi, maim sonan wandin endi kunum ginañ nanin nindoñ pimbi,

⁷⁹ ama yomjila timbi kilim ginañ kimdok giŋgit kuañ koli sale-semalak, endi busuktok telaknan ninaŋgilimbi kunekamiñ.” Sakalaili plofet manda windiñ eŋguk.

⁸⁰ Timbi gwaŋgwa wali bendi wopum daumbi, ginan tipti windiŋgot gembilaŋguk. Timbi endi kwet ama nimnatnan ña ku-ta-ñakap, nain win indaumbi, Israel amatamdok dausanan inda-dakleŋguk.

Yesu gwaŋgwa indaŋguk

2 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gitik ki-up ka-dikneŋguk endi kwet tuop kot sambat timbektok nandimbi, wolok tuop endikne manda no kimilim ñaŋguk. ² (Kwiliniusli Sisalok kapmainan Silia

provinslok kandikne ama kuŋguk nain wolonda kot sambat wali indaŋguk. Damaŋgan wandin no nim tindin.) ³ Windiñda amatam gitikti kosi kimitnepi bep pañ kasatsilok isi kuseinan ñaŋgiliñ.

⁴ Josepti windiŋgangot tiŋguk. Endi ama wapmañ damaŋgan kuŋguk koi Devit endok sambatta timbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak win bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñaŋguk. ⁵ Ñambi, Malia giŋgit wilimium papi, gwaŋgwa minjip tiŋguk en naŋgilimbi, yakan koset kimittepi ñaŋgimik. ⁶ Ña tom paliñilimbi, gwaŋgwa tiketikelok nain indaumbi, ⁷ Maliali gwaŋgwa telak dama tikeŋguk. Tikembi, sandumdi timip imbi, makauttok jawañ ginañ kimikuk. Win it kiyau tokneŋgukta timbi makauttok ilan lo pakimik.

⁸ Timbi wandiñ kandañ sipsip kandikne ama diwin endi Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kaulidikne kena tim ti-pakiliñ. Ti-paliñilimbi, ⁹ Wopumdi eñalo no ni-mulim endoñ bi indaumbi, Wopumdok kol-salen walalan bien endok plon youlim kañbi, kolan misiŋgiliñ. ¹⁰ Gan eñaloli enguk, “Sindi nim misineliñ! Nak giŋgit manda kindem no sindoñ tike bilet, timbi manda wali amatam gitik ginañji youlimbi, silisili tinekaliñ. Manda win ñindiñ: ¹¹ ama ñin Yambat en amatamñii sepmektok ni-mutak, win Mesia Wopumni, endi man tim ñolondaŋgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-samlak. ¹² Nak manda biaŋgan elet win sindi ñindiñ ka-nandinetañ: sindi gwaŋgwa gimim wakan timbi indaumbi, sandumdi timip imbi, makauttok jawañ ginañ kimilim palim kanetañ.” ¹³ Eñaloli windiñ eumbi, platik sinik eñalo kimin wopumdi kunum ginañ nanin pi indambi, Yambat ni-kindem dambi, ñindiñ eŋgiliñ,

¹⁴ “Kunum loloñen ginañ Yambattok koi ni-ta-lowit, timbi kwelan amatam ginañ kindem ti-semalak endok kandañ busuk pat-semekak.”

¹⁵ Timbi eñaloli yambimbi, kunum ginañ undane ña-taleumbi, sipsip kandikne amali nisiŋgan e-nandi timbi eŋgiliñ, “Yakne! Nepek indalak win Wopum en nini-daklelak, wala timbi Betleem ñambi kana!” ¹⁶ Windiñ embi, platik sinik ñambi, Malia git Josep ep timbi indaumbi, gwaŋgwa win wakan makauttok jawañ ginañ palim kaŋgiliñ. ¹⁷ Kañbi, eñaloli gwaŋgwa wolok plon manda enguk win kasat ti-semgiliñ. ¹⁸ Timbi amatam sipsip kandikne amalok kasat win nandiŋgiliñ endi gitik nanandi kena tiŋgiliñ. ¹⁹ Gan Malia endila manda win gitikgan ginan ginañ dasimbi, nandi-kwinakwi-nalembi pa kuliŋguk.

²⁰ Timbi sipsip kandikne amali undanem kenanjinan pi ñaŋgiliñ. Ñañipi, nepek gitik eñaloli enguk wolok tuop indaŋgukta timbi endi nepek gitik nandimbi kaŋgiliñ wolok Yambat ni-kindekindem embi, koi ni-taloŋgiliñ.

²¹ Sande noŋgan taleñilimbi, gwaŋgwa gimim piŋgiu dip dombindombilok nain indaumbi, meñ beuli koi

Yesu kitiñgimik. Endi gama meñ simbai ginañ nim paliñilimbi, eñaloli koi wakan ikan kitiñguk.

Simeon gita Anali tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan ka-dakleñgimik

²² Moseli endikñe manda diwin kimikuk wali ñindiñ elak: tam gwañgwa ikan tiketiken endi nitek timbi, bindambo Yambattok dainan ti-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endikñe manda win kimit-klendemiktok nain indaumbi, Malia gita Josep endi gwañgwa tikembi, Wopum enlok bi-ñimindepi Jelusalem ñañgimik. ²³ Endi Wopumdok endikñe manda ñin tañgonendemiktok windiñ tiñgimik, "Sindi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gitik Wopum enlok bi-ñiminekaliñ." ²⁴ Timbi Wopumdok endikñe mandali elak wolok tuop endi "mambaip sim tipet ba monik no mambaip wandin tipet" tapma tindemiktok nandim ñañgimik. †

²⁵ Nain wolonda ama no Jelusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dindim, Yambattok endikñe manda kimit-klembi, ama nin Yambatti ni-mulimbi Israel amatam eni-busuk ti-semekak en mandimbi kuñguk. Timbi Dindim Woñdi en gita papi, ²⁶ ñindiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win kaukuk. ²⁷ Timbi Dindim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba ginañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beuli endikñe mandali elak wolok tuop ti-ñimindemiktok en wandiñ tike ñaumbi, ²⁸ Simeondi gwañgwa win kañbi tike apmbi, Yambat we ñimimbi niñguk, ²⁹ "Molom, dik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala timbi man ñindiñgit kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba. ³⁰ Nak ama nindi gamanda amatamgai nipmekak en ip dautnali kalet. ³¹ Dik en ikan nimbi taleumbi ni-mulim amatam gitikti en kanekaliñ. ³² Timbi Israel amatamgai ninda kot giñgit nimekak, ba amatam diwindok telaka koi sale-semekak."

³³ Simeondi gwañgwala windiñ eumbi, meñ beuli win nandimbi, nanandi kena tiñgimik. ³⁴ Timbi Simeondi gwilam ti-sembi, Yesu meñ Maliala ñindiñ niñguk, "Nandilañ. Yambatti gwañgwa ñin nimbi taleumbi, Israel amatam asup endi en kimit-kleañ ba nim wolok tuopgan Yambattok dainan pi pinekaliñ ba it-kwambiñ danekaliñ. Gwañgwa wali kimisalen no wandin Yambat en kimikuk, gan amatam asupti siñgi wilimnekaliñ. ³⁵ Enda timbi amatam ginañ nanandinji sembin win timbi dakle-taleukak. Timbi nepek niñañgala inda-ñimekak kusei wala timbi simba gawatti kakit man pisikñat nomik waleña bo youlekak." Simeondi windiñ eñguk.

³⁶ Timbi plofet tam gilik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat timbimbi, gwilat kit tombon tipetgot yakan kuñgimik. Kukap, ³⁷ wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bikap,

† 2:24 Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

gwilat 84 gitik ombiñguk. Endi tapma ilan pat-kuñipi, tim sandap Yambat ni-wowoñ tiñipi, nanañ kimisipbi, nimolo pa tiliñguk. ³⁸ Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gita Simeon yambimbi, endoñ bimbi, wolongan gwañgwa wala timbi Yambat we ñimiñguk. Timbi amatam gitik Mesia Jelusalem nasi mlap ginañ nanin epmektok indaukak endok mandimandi kuñgiliñ enda Anali gwañgwa wolok indaindanla giñgit eni-ta-ñañguk. ††

³⁹ Yesu meñ beuli Wopumdok endikñe mandali elak wolok tuop ti-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñañgiliñ. ⁴⁰ Timbi gwañgwa win nanandin kindemli ginan tokñeumbi, bendi kwambiñ daumbi, Yambatti ginañ kindem ti-ñimiñguk.

Yesu gwañgwali Beulok ilan palektok nandiñguk

⁴¹ Gwilat tuop kamaikamai nain ‡ indaliñgukta, Yesulok meñ beuli Jelusalem pa ñayañgimik. ⁴² Timbi Yesulok gwilat 12 †† timbimbi, tañgimik tuop klembi, Jelusalem londepi Yesu gita ñañgimik. ⁴³ Ña pakap, gwilat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jelusalem kandañ sakñelam pakuk win nim kandiñimbi kañip ñañgimik. ⁴⁴ Endi "Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgipsinan ñalak" windiñ nandiñipi, sandap noñgan nandi-bendi nimnat telak ñañgimik. Ñambi, kusei kimipi, sambatsettok ba nosettok boñgipsinan lonjiñgimik. ⁴⁵ Lonji nim kañbi, undane Jelusalem ñañipi lonjiñgimik.

⁴⁶ Tim sandap tipet git no lonjilonji kena ti-ñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba ginañ timbi indaumbi, kañgimik win: endi endaut ama endok boñgipsinan pi-papi, mandanji nandimbi, wolok kuseila eni-nandi pa tiñguk. ⁴⁷ Endi mandanji nandi-daklembi, kindem tambane-semgukta timbi ama endok mandan nandiñgiliñ endi gitikgandi nandi-silikñembi, nanandi kena tiñgiliñ. ⁴⁸ Timbi meñ beuli en kañbi ka-silikñembi, meñli niñguk, "Gwañgwa kambak, nekta ñindiñ sinik nilamitañ? Nandilañ, beka niti gep lonji kuñipi, nandi-bendi wopum ti-gamamik." ⁴⁹ Eumbi enguk, "Nitek timbi nep lonjim kuamik? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een win siti nim nandiñgimik ba?" ⁵⁰ Windiñ eumbi, manda wolok kusei nim nandi-dakleñgimik. ⁵¹ Timbi walinin meñ beu gita pimbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Timbi meñli nepek gitik gwañgwalok plon indañguk win ginan ginañ nandi-dasimbi kimit-nandi-kuñguk.

⁵² Timbi Yesulok piñgiuli bendi wopum daumbi, nanandin bo windiñgangot tiñgukta Yambat ba amali bo windiñgot nandi-koñgom ti-ñimiñgiliñ.

†† Jelusalem win Israel amatam gitik endok plon e-yout tilak.

‡ Gwilat wolonda Israel amatamdi Yambatti Isip kwelan epmiñguk win nandi-pakañ. †† Juda amatamdi ñindiñ nandiñgiliñ: gwañgwa no gwilat 12 ombilak en ip amalok jimba plon tomlak.

Yoaneli Wopumdok telak ti-dindime kena tiŋguk

3 Timbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolok ama wapmaŋji kuumbi, gwilat 15 timbi du-malaŋguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dikŋeumbi, Elotti Galili distrik ka-dikŋeŋguk. Timbi Elottok konombal Filipti Itulia git Tlakonitis distrik ka-dikŋeumbi, Lisanasli Abilene distrik ka-dikŋeŋguk. ² Timbi Anas en gita Kaiafas endi tapma amalok telak damanji kuŋgimik. Nain wolonda Yoane Sakalaialok niŋaŋ endi kwet ama nimnatnan kuŋguk. Kuumbi, Yambatti manda nimbimbi, ³ Jodan tuk baliliŋ tuop kuŋipi, manda eu piumbi, amatamda ŋindiŋ enguk, "Yambatti yomji bi-samektok sindi ginaŋ tambatambattok tuk inekaliŋ."

⁴ Yoaneli kena tiŋguk win plofet Aisaiali manda no youkuk wolok tuop indaŋguk. Endok mandan pepa kwasa ginaŋ ŋindiŋ youyoulin patak, "Ama noli kwet ama nimnatnan kuŋipi, ŋindiŋ kitilak, 'Wopumdok telak ti-dindim e-ŋimmit! Telak kelam ti-dindim e-ŋiminekaliŋ!'" ⁵ Kwet wiliŋ gitik taplium tokŋeumbi, kwet jaŋgin ba kwet kimin gitik ti-jamilenekaliŋ. Timbi telak kelam ti-dindim embi, telak lopilat yout dindimembi timbi jambilaukak. ⁶ Timbi amatam gitikgandi Yambatti telak nitek plon epma tikeukak win ka-nandinekaliŋ."[†] Aisaiali manda windiŋ youkut wolok tuop Yoaneli tiŋguk.

⁷ Timbi nain tuop ama kimin wopumgandi Yoaneloŋ bimbi, ginaŋ tambatambattok tuk i-semektok nimbimbi, ŋindiŋ pa eniliŋguk, "Malet saŋandok kombliŋii, sindi nokoŋ bimbi, tukgot ineliŋdok nandaŋ ba? Nindi sanbimbi, telak windiŋ Yambattok gimbit inda-samekak win makleneliŋ? Sindi kolanjilok kinjanli sapma kleuktok nandaŋda, ⁸ ginaŋji tambanembi, wolok bien kuŋgunjanan timbi indaumbi, ginaŋji ginaŋ ŋindiŋ nim nandinekaliŋ, 'Bep paŋni Ablaam endok kindemla timbi Yambattok gimbit maklenekamiŋ.' Nak sanba nandiwit: Yambatti kindem kawat ŋin ep tikileumbi, Ablaamdok kombliŋii indaneliŋ win! Wala timbi sindi bien kindem nim laliyaŋda, kilamek! ⁹ Kapinoŋgo komba kuseinan ikan kimikimilin patak. Komba bien kindem nim pa laliyaŋ gitik win jinbim gilo-taleumbi, komba ginaŋ koli pim diukak."

¹⁰ Timbi amatamdi ni-nandimbi eŋgiliŋ, "Windiŋda nitek tinekamiŋ?" ¹¹ Eumbi tambane enguk, "No endi kiupi tipet palmilakta, ama no kiupi nimnat enda no milok. Ba nanala windiŋgangot tilok." ¹² Timbi takis epep ama diwin endi windiŋgot tuk i-semektok bimbi ni-nandimbi eŋgiliŋ, "Endaut, nindi nitek tinekamiŋ?" ¹³ Eumbi enguk, "Sindi gavmandi takis epneliŋdok elak wolok tuopgot epbi, nim maklenekaliŋ." ¹⁴ Timbi mik amali windiŋgangot ni-nandimbi eŋgiliŋ, "Timbi

nindila nitek tinekamiŋ?" Eumbi enguk, "Sindi ama nolok minem kasileneliŋdok ti-piŋpiŋe nim ti-ŋim-nekaliŋ, ba manda plon siŋgin joŋgo nim sinekaliŋ. Tambo sindi kenanjilok tuan samaŋ wala nandum tuop timbekak."

¹⁵ Timbi amatam Yoanelok mandan nandiŋgiliŋ endok ginanji milalimbi, ginaŋji ginaŋ ŋindiŋ eŋgiliŋ, 'Mesia en wakan bek'. Windiŋ nandi-kwinakwinalembi, nitek indawik wala mandiniŋgiliŋ. ¹⁶ Timbi Yoaneli amatam gitikta ŋindiŋ tambane enguk, "Nakta tukgot i-sam ti-kulet. Gan ama no indaup tilak endok gembiniŋ nak napma klelak. Endi wakan Dindim Woŋ komanat i-samekak. Timbi nak pimbiŋen ŋandin ŋali endok kesii gwilap kiundilimettok tuop nim. ¹⁷ Ama no plaua minjip git gwilap ep danbi, minjip wisi-kopi, gwilap ba kilikilik siu dilak, windiŋgangot ama indaup tilak endi amatam ep danbi, giŋgitŋii epbi, diwin komba taletalen nimnat ginaŋ ep siu dinekaliŋ."

¹⁸ Yoaneli windiŋ embi, molo manda diwin asup eŋipi, giŋgit manda kindem amatamda eni-ta-kuŋguk. ¹⁹ Timbi ama wapmaŋ Elotti konombal Filip endok tamin Elodias matikeŋguk ba ti-bomboe kusei kusei diwin tiŋgukta timbi Yoaneli pa ni-ŋombiŋguk. ²⁰ Gan Elotti ti-bomboen win nim ka-daklembi, nombo yousimbi, Yoane tikembi, it kwambiŋ ginaŋ kimilim piŋguk.

²¹ Yoaneli amatam gitik ginaŋji tambineŋgiliŋ win tuk i-semŋipi, Yesu bo tuk i-ŋimiŋguk. Tuk i-ŋimiumbi, ni-molo tiŋilimbi, kunum ginaŋ dili tombimbi, ²² Dindim Woŋdi inda-daklembi, monik mambaip walan indambi, endok plon pi pipakuk. Timbi kunum ginaŋ nanin kitikiti no ŋindiŋ kitiu piŋguk, "Dik niŋana noŋgan sinik. Nak ginaŋnali gep kasilembi, dika walena kindem dalak."

Yesu Mesialok bep paŋniilok kot sambat

²³ Yesuli gwilat 30 nitepek ombimbi, kenan kusei kimikuk. Amatam enda nandiŋgiliŋ en Joseptok niŋaŋ. Timbi Josep endi Elilok kombliŋ, ²⁴ Eli win Matattok kombliŋ, Matat win Livailok kombliŋ, Livai win Melkilok kombliŋ, Melki win Janailok kombliŋ, Janai win Joseptok kombliŋ, ²⁵ Josep win Matatiaslok kombliŋ, Matatias win Amoslok kombliŋ, Amos win Nahumlok kombliŋ, Nahum win Eslilok kombliŋ, Esli win Nagailok kombliŋ, ²⁶ Nagai win Maattok kombliŋ, Maat win Matatiaslok kombliŋ, Matatias win Semeindok kombliŋ, Semein win Joseptok kombliŋ, Josek win Jodalok kombliŋ, ²⁷ Joda win Joanandok kombliŋ, Joanan win Resalok kombliŋ, Resa win Selubabellok kombliŋ, Selubabel win Sealtiellok kombliŋ, Sealtiel win Neilok kombliŋ, ²⁸ Neli win Melkilok kombliŋ, Melki win Adilok kombliŋ, Adi win Kosamlok kombliŋ, Kosam win Elmamadok kombliŋ, Elmamad win Erlok kombliŋ, ²⁹ Er win Josualok kombliŋ, Josua win Eliesellok kombliŋ, Eliesel win Jolimlok kombliŋ, Jolim win Matattok

[†] 3:6 Aisaia 40:3-5

komblin, Mattat win Livailok komblin, ³⁰ Livai win Simeondok komblin, Simeon win Judalok komblin, Juda win Joseptok komblin, Josep win Jonamluk komblin, Jonam win Eliakimlok komblin, ³¹ Eliakim win Melealok komblin, Melea win Menalok komblin, Mena win Matatalok komblin, Matata win Natandok komblin, Natan win Devittok komblin, ³² Devit win Jesilok komblin, Jesi win Obettok komblin, Obet win Boaslok komblin, Boas win Salmondok komblin, Salmon win Nasondok komblin, ³³ Nason win Aminadaptok komblin, Aminadap win Atmindok komblin, Atmin win Arnilok komblin, Arni win Heslondok komblin, Heslon win Peleslok komblin, Peles win Judalok komblin, ³⁴ Juda win Jekoptok komblin, Jekop win Aisaktok komblin, Aisak win Ablaamdok komblin, Ablaam win Telalok komblin, Tela win Naholok komblin, ³⁵ Nahol win Seluktok komblin, Seluk win Reulok komblin, Reu win Pelektok komblin, Pelek win Ebelok komblin, Ebel win Selalok komblin, ³⁶ Sela win Kainandok komblin, Kainan win Alpaksattok komblin, Alpaksat win Semdok komblin, Sem win Noalok komblin, Noa win Lamettok komblin, ³⁷ Lamek win Metuselalok komblin, Metusela win Enoktok komblin, Enok win Jaletok komblin, Jalet win Maalalok komblin, Maalalel win Kainandok komblin, ³⁸ Kainan win Enoslok komblin, Enos win Settok komblin, Set win Adamdok komblin, timbi Adam win Yambatti timbi indaŋguk.

Satandi Yesu ti-kuyuk ti-ñimiŋguk

4 Timbi Yesuli tuk i-taleumbi, Dindim Woñdi ginan ginañ tokñe palimngukta nañgilimbi, Jodan tuk bim kwet ama nimnatnan ña kuŋguk. ² Wandin tim sandap 40 dou milat ti-kuñilimbi, Satandi ti-kuyuk pa ti-ñimiŋguk. Nain wolonda nanañ no nim nam, slak kuñilimbi, tim sandap wali taleumbi, nanañ gawat tiŋguk. ³ Timbi Satandi ñindiñ niŋguk, "Dik Yambattok Niñan sinikta, kusaka timbi dakleuktok kawat ñin nibimbi, nanañ indawin!" ⁴ Eumbi tambane niŋguk, "Windiñ nim. Yambattok manda no ñindiñ youyoulin patak, 'Ama nanañliŋgot kuŋgun miuktok tuop nim.'" [†]

⁵ Timbi Satandi kwet loloñen nolok nañgip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ win gitikgan walawalan nomik nain dumangan daulimimbi ⁶ niŋguk, "Kwet gitik wolok gembin ba paman win nokok kitnanan kimilim ka-dikñelet, wala timbi ama nola ba nola mimilok nandimbi, kindem kiinan kimilet. Nepek gitik win dik gam-taletalelok nandilet, ⁷ win tikap dik kesitnanan milelem ti-nameñda, nepenepek gitik win dikok giŋgit ti-taleutak." ⁸ Eumbi tambane niŋguk, "Yambattok manda no ñindiñ youyoulin patak, 'Dik Wopum Yambatka milelem ti-ñimimbi, en noñgan-got kimit-klelok.'" ^{††}

⁹ Timbi Satandi Yesu nañgipi, Jerusalem tapma it pendim kusip plon lo kimipi niŋguk, "Dik Yambattok

† 4:4 Lo 8:3 †† 4:8 Lo 6:13

Niñañ sinikta, ñinanin dikopi ma pi! ¹⁰ Kusei ñindiñda dik nim kolautañ: Yambatta manda no ñindiñ youyoulin patak, 'Endi eñaloñilok kisinan gapipi, gambi-dikñeneliŋdok enbekak.' ¹¹ No win ñindiñ, 'Endi kisili gep wit-ta-loumbi, kawatti kesika nim gaulek.'" ^{†††}

^{†††} Eumbi tambane niŋguk, "Yambattok manda ñindiñ elak, 'Dik Wopum Yambatka endok gembin inda-dakleuktok ti-kuyuk nim ti-ñimekañ.'" ^{††}

¹³ Satandi ti-kuyuk kusei kusei gitik ti-ñimum taleumbi, "Nain nolamek" embi kañ bimbi ñaŋguk.

Ama Sisiniŋ Yesu endi enlok kuseiñin timbi dakleŋguk

Yesuli enlok kuseiñin Nasalet it kwelan eu dakleŋguk

¹⁴ Timbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dindim Woñdok gembin plon kuliŋgukta endok giŋgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneŋguk. ¹⁵ Timbi endi kwet wolok kle-gimbut kuñipi, it kiyaunji ginañ giŋgit manda eni-daut ti-sem pa timbimbi, amatam gitikti koi giŋgit tike-loñgiliñ.

¹⁶ Timbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiŋguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tindin klembi, it kiyau ginañ loŋguk. Lombi, manda pinat-semepi milalimbi, ¹⁷ plofet Aisaiali manda youkuk win tikembi, enda miŋgiliñ. Miumbi pisapi, manda ñindiñ pakuk win timbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ "Wopumdi giŋgit manda kindem ama pimbiñesila enbettok nanbi taleŋguk,

wala timbi endok Woñdi gembin namlak.

Endi manda ñindiñ ewa piuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ win pisat-semnekalin,

ba dausi sipmispim endok dausi timbi tom-semnekalin.

Timbi endi ñindiñ timbettok nani-mukuk:

nak ama ep pi yaliumbi pimbiñen kuañ endok milapsi timba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale kindem ti-semsemlok nain indalak win ewa piukak." ^{††}

²⁰ Manda windin pinat-talembi, pepa kwasa win kwasanembi, it kiyau kena amala binda mimbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Timbi it kiyau ginañ pakilin endi gitikgandi daut endañgot deiŋgiliñ.

²¹ Timbi Yesuli kusei kimipi, manda ñindiñ enguk, "Giŋgit manda pinalam nandañ wali man ñindiñgit bi-en inda-daklelak." ²² Windin eumbi, amatam gitikti ni-kindem dambi, mandan nandum galkñat sinik tiŋgukta nanandi kena timbi eñgiliñ, "Nitek timbi Joseptok niŋgan wali manda wandin elak?" ²³ Eumbi enguk, "Bi-añganak, sindi eyout manda ñindiñ naninetañ, 'Timbi kindenda ama, dik ditnalok piŋgipka timbi kindem da-

† 4:11 Kap 9:11-12 †† 4:12 Lo 6:16 †† 4:19 Aisaia 61:1-2, 58:6

mek', win Kapaneam it kwelan kena timbim giŋgitka nandiŋgimiŋ, windiŋgangot ñolok ika kuseinan timbimbi kana!"

²⁴ Windiŋ embi yousimbi enguk, "Nak biaŋgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiili not nim pa ti-ñimaŋ.

²⁵ Sindi plofet Elia nek tiŋguk win nandi-ñimit: endi kuñilimbi, gwilat tipet git no git yakip kit tambon noŋgan gwi no nim piumbi, kwet tuop nanaŋ map wopum indaŋguk. Nak biaŋgan sanlet: nain wolonda Isael kwelan Juda tam kanjak asupgan kuŋgiliŋ, ²⁶ gan Yambatti Elia win endoŋ nim ni-mupi, endi Sidon kandaŋ tam kanjak no Salefat it kwelan kuŋguk endoŋnan ni-mulim ñambi tike kimikuk. ²⁷ Timbi plofet Elisali kuñilimbi, Isael kwelan Juda amatam asupti wanda kwambiŋ yambo mawatsiat kuŋgiliŋ. Gan Elisali endoŋnan nanin no nim timbi kindem daŋguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noŋgangot timbi kindem daŋguk."

²⁸ Timbi it kiyau ginaŋ pakiliŋdi Yesulok manda win nandimbi, ginaŋji komba diumbi ²⁹ milapi, en it kwet pawan kle munjulim ñaŋguk. Isi kwesi win kwet kimin plon pakukta, jimbiŋ malapnan tike naŋgip ñambi, munjut kolı piuktok ñaŋgiliŋ. ³⁰ Gan endi undanembi, kimin gitik boŋgipsi ginaŋ yapma klembi, walinin pi ñaŋguk. ³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandiŋ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda giŋgit manda eni-daut sem pa tiliŋguk. ³² Endi ama biesili manda gembinat eaŋ windiŋ eŋgukta timbi nandi-gitiŋgitik tiŋgiliŋ.

Yesuli amatam ep timbi kindem daumbi, giŋgit manda eu piŋguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli ginan ginaŋ piŋguk endi it kiyau ginaŋ lom pakuk. Endi wopumgan kwawa tiŋipi eŋguk, ³⁴ "Ei, Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindoŋ bilaŋ? Dik nip timbi kolaneŋdok bilaŋ ba? Nak kusaka nandilet: dik Yambat enlok kena ama giŋgi sinik win." ³⁵ Windiŋ eumbi, yal kolan win ni-ñombiŋipi eŋguk, "Dik maŋga masipbi, amalok ginan nanin lambim po ñau." Eumbi, yal kolandi ama win munjut kolimbi, ama pakiliŋ endok boŋgipsinan piŋguk, gan yal endi ama win nim timbi kolaumbi, slak lambim po ñaŋguk. ³⁶ Timbi amatamdi kundit win kaŋbi kasilikŋembi, nanandi kena timbi, nisiŋgan e-nandi timbi eŋgiliŋ, "Kai, ama ñali manda nitnein sinik elak? Ama yambalat nomik endi yal kolan manda gembinat enbumbi lambim po ñaŋ!" ³⁷ Yesuli kundit wandin timbimbi, endok giŋgit wali kwet kle-gimbup pakaŋ tuop sapaŋaneŋguk.

³⁸ Yesuli it kiyau ginaŋ nanin pimbi, Simondok ilan loŋguk. It wolok Simon yapman tam jimbat timbi, piŋgiu komba diumbi pakuk. Timbi Yesuli en timbi plap tauktok ni-nandumbi, ³⁹ tam pakuknan lombi mu-muŋembi, jimbat ni-ñombiumbi, tam win kaŋ biŋguk.

Windiŋ timbimbi, tam piŋgiu nandum paŋgitaumbi, plapkan milapi, Yesu git nolii yambi-dikŋeŋguk.

⁴⁰ Maim piumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amali nosii jimbat kusei kusei inda-semguk win Yesuloŋ yanaŋgip biumbi, kiili ama gitik noŋgan noŋgan ep kaŋbi, ep timbi kindem daŋgiliŋ. ⁴¹ Tiŋipi, amatam asuptoŋ yal kolanji wakıt ep kle-semumbi, kwawa wopumgan tiŋipi po ñambi, ñindiŋ eŋgiliŋ, "Dik Yambattok Niñaŋ sinik." Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk windiŋ nandi-ñimiŋgiliŋ, wala timbi enombimbi, manda eelok e-kimisip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup timbimbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nimnatnan ñambi pakuk. Timbi amali lonji kukap timbi indaumbi, tike kimbi dambi, en gita papatok niŋgiliŋ, ⁴³ gan endi ñindiŋ enguk, "Yambatti amatam yambi-dikŋembi, ama wapmaŋji kulak wolok giŋgit manda kindem ewa piuktok endi nani-mukuk, wala timbi nak it kwet diwinnan bo ñauttok een." ⁴⁴ Windiŋ embi yambik bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyauŋji ginaŋ manda eu piŋguk.

Petlo git nolili Yesulok mandala mikbalak asup tiaŋeŋgiliŋ

5 Nain nola Yesuli Genesalet tuk guaŋ kinanjatnan ilimbi, amatam kimin wopumdi Yambattok manda nandinepi kle-gimbupi, ñasi ñasiŋgan tiŋgiliŋ. ² Timbi Yesuli kinanjatnan kikeŋ tipet palim kaŋbi, mikbalak epep amali kikeŋji bimbi, liksi wilip pakiliŋ yambiŋguk. ³ Yambim endoŋ ñambi, kikeŋ nolok plon lombi, kikeŋ molom Simon enda kambak munjulim ñaŋa euktok niŋguk. Eumbi, windiŋ timbimbi, wolok pipapi, giŋgit manda eni-daut kenan yousimbi ti-semguk.

⁴ Ti-sem-talembi, Simon ñindiŋ niŋguk, "Dik tuk guaŋ boŋgipnan ñambi, mikbalak epeplok liksi win mep kimilim ginaŋ ma piwit." ⁵ Eumbi tambane niŋguk, "En-daut, nindi tim ombap kena gim slakan timiŋ, timbi mikbalak bien no nim epmimiŋ. Gan dikok mandala joŋgo bindambo lik mep kimilam pinetaŋ." ⁶ Windiŋ embi, endi liksi mep kimilim piumbi, mikbalak asup sinik melimbi, lik blaŋganenepi tiŋgiliŋ. Windiŋ timbimbi, ⁷ nosii diwin kikeŋ nolok plon kuŋgiliŋ endi bi ep paŋgitaneliŋdok kit wayo kot-semum bimbi, ep paŋgitaŋgiliŋ. Timbi mikbalak kikeŋ tipet wolok ginaŋ ep dasi tokŋeumbi, kikeŋ tipet tuk ginaŋ pindepi tiŋgimik.

⁸ Timbi Simon Petloli windiŋ indaum kaŋbi, Yesu kesinan milelem timbi niŋguk, "Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau." ⁹ Kusei ñindiŋda endi windiŋ tiŋguk: en wakıt ama gitik en gita kikeŋ plon pakiliŋ endi mikbalak asup epgiliŋda timbi misimbi, nanandi kena tiŋgiliŋ. ¹⁰ Timbi Sebedilok niñaŋiit tipet Yakobo git Yoane Simon gita mikbalak epep kena pa tiŋgimik endi windiŋgangot tiŋgimik. Timbi Yesuli Simon nimbi eŋguk, "Nim misiwifi. Dik mikbalak tiatia tilaŋdi gamanda amatam eni-tiatia kena timbi kuukaŋ."

Windiñ eumbi, ¹¹ endi kikeñ ep tiañeumbi, kinnanjat kwambiñnan loumbi, nepenepek gitik bi-talembi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñgiliñ.

Yesuli ama jimat yambo mawalat no timbi kindem dañguk

¹² Yesuli Juda amatamdok it kwet no pakuk wandiñ kuñlilimbi, ama no piñgiu gwilap gitik yambo mawatti sipmiñguk endi bim Yesu kañbi, pi pim timan dai kwet plon kimip pindim papi, ni-kukulembi eñguk, "Wopum, tikap dik nep kimilep nandilañda, guma jimatna timbi taleumbi, kindem dawa." ¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama win tike-kañbi niñguk, "Nak nandi-gamlet. Dik kindem da!" Eumbi, wolongan wanda kwambiñ wali pailimbi, kindem dañguk. ¹⁴ Timbi Yesuli manda kwambiñ nimbi eñguk, "Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim sinik. Dik ñambi, gwilapka tapma amala daulimiumbi, jimatka talelak win gambi-dak-leutak. Timbi amatamdi wandañga biañgan ip talek win gambi-nandinelidok dik tapma timbekañ, win Moseli endikñe manda kimit-nimguk wolok tuop."

Yesuli windiñ eñguk, ¹⁵ gan kena tiñguk wolok giñgit-ti sapakñane sinik taumbi, amatam asupgandi mandan nandinepi ba jimbatsi kle-semektok Yesuloñ bimbi, kimin pa tiañgiliñ. ¹⁶ Gan Yesuli wandingan embi, yambik bimbi, engan kwet ama nimnatnan ñam, ni-molo pa tiliñguk.

Yesuli yom bimbilok gembu palmiñguk win daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesuli amatam eni-daut ti-semñilimbi, Falisi ama gita endikñe manda nandi-tale ama endi lo ñasiñgan pipakiliñ. Endi Jerusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bimbini. Timbi Wopumdok gembu jimbatsiat ep timbi kindem dalok Yesuloñ palmiñguk. ¹⁸ Nain wolonda ama diwindi nosi no kii kesii dalandan tañgo plon tañgonem bimbi, Yesuli it pakuknan lom dainan kimitnelidok ti-tlakiliñ. ¹⁹ Amatamdi it win tokñeñgiliñda timbi endi it ginañnan bem loneliñdok tuop nim, wala timbi endi it pendim bat wolok lombi, pendim wiap blanganembi, toali tañgo plon top gilim dambi, biun pi amatam boñgipsinan Yesulok kuañnan piñguk. ²⁰ Windiñ timbimbi, Yesuli nanandi kiliktinijlok bien ka-nandimbi, ama wala ñindiñ niñguk, "Notna, yomga gitik win bi-gam-taletalen." Windiñ eumbi, ²¹ endikñe manda nandi-tale git Falisi ama endi kusei kimipi, nisiñgan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, "Yakii, ama manda winjit elak win en nin? Win Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembu palmilak yañ!" †

²² Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandimbi eni-nandimbi eñguk, "Kusei nitakta sindi ginañji ginañ windiñ e-nandi tañ?" ²³ Gembu nim pat-namumda, nak

† *Juda amalok nanandinji win ñindiñ: no en Yambat esiesi-ñimlak endi tike pi yalilak.*

'Yomga bi-gam-taletalen' nimbambi, ba 'Milapi ñau' nimbambi, bien kindem indauk ba? Nim ya! ²⁴ Gan nak Ama Sisinikti kwelan ñolok yom bimbilok gembu pat-namlak win sindi nambi-dakleneliñdok nak ñindiñ timbetet." Windiñ eñipi, ama kii kesii dalandanla nimbi eñguk, "Nak ganlet: dik milapi, ipatka tikembi, ikanan ñau." Eumbi, ²⁵ wolongan ama wali dausinangan milapi, ipal tikembi, ilnan ñañipi, Yambat ni-kindem dañguk. ²⁶ Timbi amatam gitikti win ka silikñembi, nanandinji nim dakleumbi, nepek misimisin kañgiliñ wala Yambat ni-ta-loñipi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, "Man nepek gitikñin indaumbi kamiñ."

Yesuli yom ama ep tiañeupi indañguk

²⁷ Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin pim ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palimbi kañbi, ñindiñ niñguk, "Dik bim nep kle ku." Windiñ eumbi, ²⁸ Livaili kenalok nepenepel gitik win bi-talembi milapi, Yesu kleñguk.

²⁹ Timbi endi ilnan nanañ si-jumut wopumgan Yesulok ti-ñimiumbi, wolongan takis epep ama ba ama diwin asupgan en gita nanañ yakan nañgiliñ. ³⁰ Timbi Falisi ama git nosi diwin endikñe manda nandi-taleñgiliñ endi win kañbi nandum piumbi, e-balep timbi, Yesulok gwañgwañii ñindiñ engiliñ, "Sindi nekta takis epep ama ba 'yom ama' diwin en gita nanañ yakan nañ?" Eumbi, ³¹ Yesuli tambanem enguk, "Kindemsi endi gwasap amalaoñ nim ñañ, win jimbatsiat endiñgot gwasap amalaoñ ñañ. ³² Ama nisila nandum dindim tilak nak en eni-tiañelok kwelan nim indañgut, tambo nak yom ama enbambi, ginañji tambaneliñdok indañgut."

Yesulok nanandin ba ep tindin win damanin wandin nim

³³ Timbi ama diwindi Yesu ñindiñ niñgiliñ, "Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ kimisipbi, nimolo kena pa tañ, timbi Falisi amalok gwañgwanjii endi bo windiñgangot tañ, gan nitakta dikok gwañgwañgaili nanañ kimisip nain no nim kimipi, kimisip pa tañ?" Eumbi, ³⁴ nolilok plon eyout manda ñindiñ enbi eñguk, "Ama no tamin tilakta timbi nolii gita na-silisili tiñilimbi, sindi kindem nolilok nanañ kimisip ti-semneliñ ba? Nim ya! ³⁵ Gan nain indaumbi, kanjikñiili ama win yapma tikenekaliñ. Tikeumek, nolili blan timbi, nanañ kimisip tinekaliñ."

³⁶ Windiñ embi yousimbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñindiñ bo enguk, "Ama noli dasin-dasin komblin blañganembi, kusip tikembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nim ya! Endi windiñ timbetka, dasindasin komblin win kola-ñimek, timbi dasindasin kusip komblin waktu dasindasin damanin endok tuopset noñgan nim timbek. ³⁷ Timbi wain tul komblin win meme gwilap damanin ginañ nim wili gilolok. Windiñ timbetka, wain tulli bendi wopum

dambi, meme gwilap damanin timbi tawa kolaumbi, wain kwelan poña pi-talewik. ³⁸ Wala timbi wain tul komblin win gwilap komblin ginañ pa wili gilolok. ³⁹ Timbi no en wain tuk damanin nañguk endi wala 'Koñgom sinik' embi, wain komblin win nambepi kunjit talak."

Yesuli Sabat patnandi nainnan nek tindilok eu talelak

6 Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua minjip kenanan dikñe ñañilimbi, gwañgwañii en gita ñañgiliñ endi plaua bien mep pañgipi, minjip kaik nañgiliñ. ² Timbi Falisi ama diwindi win kañbi, nandum tuop nim timbimbi engiliñ, "Nitek timbi sindi Sabattok endikñe manda wipi, kena nim tindilok elak win tañ?"

³ Timbi Yesuli tambane enguk, "Endikñe manda wiwittok kandañ sindi Devit gita noliili nanañ gawat paliñilimbi, nitek tiñguk wolok kasat win nim pinap nandañ ba? ⁴ Endi Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñimimin win mepi nañguk. Endikñe mandali elak wolok tuop nanañ win tapma ama endiñgot nanalok, gan Devitti win joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgiliñ." ⁵ Windiñ embi yousimbi enguk, "Nak Ama Sisinikti Sabat patnandi naindok molomda timbi wolonda nek guma tindilok win ewa talelak."

⁶ Sabat patnandi nain no indaumbi, Yesuli it kiyau ginañ lombi, eni-daut ti-paliñilimbi, ama no kii dindim dalandañguk endi bo wolok bim pakuk. ⁷ Timbi Falisi gita endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu kit yout ti-ñimneliñdok kusei lonjiñgiliñ, windiñda endi Yesuli Sabat patnandi nainnan ama no timbi kindem dauk ba nim wolok ka-tuakiliñ. ⁸ Gan Yesuli nanandinji win kandinimbi, ama kii dalandan win kiti-ñimimbi niñguk, "Milap bimbi, ñolok it!" Windiñ eumbi milapi, dausinan ikuk. ⁹ Timbi Yesuli enbi eñguk, "Nak ñindiñ sani-nandutet: Sabattok endikñe mandali nek tineñdok nandinimlak - ama timbi kindem dalok ba ama timbi kolalok, kuñgun tike-kimittok ba timbi kimlok?" Windiñ embi, ¹⁰ amatam wolok pakiliñ yambi-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñindiñ niñguk, "Kika kot suat" nimbimbi, windiñ timbimbi, kiili salaptambi, kindem dañguk.

¹¹ Timbi gimbit wopumdi ama biesilok ginañji tokñeumbi, Yesu nitek timbi kolaneliñdok wala nisiin-gan e-nandi tiñgiliñ.

Ama Sisini Yesu endi ama nin en kle-kuñgiliñ eni-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesuli nimolo timbepi kwet jañginan lombi, tim ombap Yambat nimolo ti-ñimiñguk.

† *Devitti endikñe manda wikuk, gañgan Yambatti gimbit nim ti-ñimiñgukta timbi Yesuli Falisi amali enlok gwañgwañiila gimbit nim ti-semneliñdok eñguk.*

¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañgiliñ kiti-semum biumbi, endok boñgipsinan nanin ama 12got ep dambi, 'enimumulin' kot emguk. ¹⁴ Ama ep danguk endok kosi ñindiñ: Simon (koi no Petlo kitiñguk), tim kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tim Batlomio, ¹⁵ Matayo, Tomas, tim Yakobo Alifaialok niñañ, tim Simon koi win 'Selot ama' kitiñgiliñ, ¹⁶ tim Judas Yakobo niñañ, gita Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñimiñguk.

Amatam nitein endi diwin yapma kle-pakañ?

¹⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gita kwet jañginan nanin pimbi, kwet kimbat nolok tombimbi, gwañgwañii asupgan diwindi en gita wandiñ pakiliñ. Timbi endiñgot nim, win amatam kimin wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tipet tuk kimbiñ baliliñ pakamiknan nanin ¹⁸ endi Yesuli manda eumbi nandinelidok ba jimbatsi ep klekot ti-semektok bi palimbi nandi-sembi, ama diwin yal kolandi milap emguk win bo ep timbi kindem dañguk. ¹⁹ Timbi amatam kimin wopum endi Yambatti Yesu gembimbi, amatam gitik ep timbi kindem daumbi kañgiliñ, wala timbi endi tike-ka tineliñdok bañak lonjiñgiliñ.

²⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiiloñ dei yambimbi, ñindiñ enguk,

"Amatam nisila nandum pimbiñen tilak sindi wakan Yambattok giñgitii indambi kuañ, wala timbi sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²¹ Man ñindiñgit nepenepekta lonji kuañ sindi wakan Yambatti sep timbi tokñenekaliñ, wala timbi sindi amatam diwin yapma kle-pakañ. Man ñindiñgit simba blan plon kuañ sindi wakan simba sasat plon kunekaliñ, wala timbi sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²² Sindi nak Ama Sisini nep kle-kuañda timbi amatamdi nandi-kola ti-samañ, ba nisilok boñgipsinan nanin sep kle-kotneliñdok sani-suambapi, kosi timbi kolalak, nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²³ Windiñ inda-samekaknan walenji kindem daumbi, silisili wopum inda-samumbi, kusei ñindiñda dikondikot tinekaliñ:

bep pañjii endi plofet ama damañgan kuñgiliñ enda windiñgangot pa ti-semumbi, tuanji wopum kunum ginañ kasileñgiliñ, timbi sindi windiñgangot kasilenekaliñ.

²⁴ Gan minem kwilikwiliñji wopum sindi blasiñgan, win sindi ikan nepenepesi kindem gitik win kasile-taleañ.

²⁵ Man ñindiñgit nim ti-blamblaem kuañ sindi blasiñgan, win sindi lonji ti-kunekaliñ.

Man ñindiñgit simba sasat kindem plon kuañ sindi blasiñgan, win sindi kukulembi, simba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitikti sindok kosi tike-lonekaliñ wolonda sindi blasiñgan!

Neta, bep pañjiili plofet ama juluñgan endok kosi pa tike-loñgiliñ, gan Yambatti plofet ama wandin win yalamikuk."

Ep tindin kindem amatam tambon nimnat ti-sem ti-kunekaliñ

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, "Mandana tikembi kuañ sinda ñindiñ sanlet: sindi kanjiksii ginañ kindem ti-sem-ta-kunekaliñ, win nandi-kola ti-samañ enda ti-kindem ti-sem-ta-kunekaliñ, ²⁸ yala ti-samañ enda gwilam ti-sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda ni-molo ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bumga tambon witakta, tambon bo wilektok tambane-ñimekañ. Ba noli sauloñga galom tike-gamlakta, kiupiñga bo bi-ñimiumbi tikeukak. ³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nim ni-giñgineukañ. ³¹ Ep tindin gitik dik nandi-galk tamba, amatamdi dika windiñ ti-gamneliñdok nandi-sem-lañ, dik bo windiñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tikap dik amali ginañ kindem ti-gamañ endañgot ginañ kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ, win endi ama nin ginañ kindem ti-sem-lak enda ginañ kindem ti-ñimañ. ³³ Ba tikap dik amali kindem ti-gamañ endañgot kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ. ³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-gamneliñdok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolok tuopgan ombi-semneliñdok windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-samneliñdok nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanji wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Sinik endok ep tindin klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ enda kindem pa ti-sem-lak. ³⁶ Bepsili amatam ginañ busuk ti-sem-lakta, windiñgangot sindi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Sindi amatam eni-pi nim ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot sani-pi nim timbekak. Sindi amatam yom plon nim ep kimit ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot yom plon nim sep kimilekak. Sindi amatamdok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti bo yomji bi-samekak. ³⁸ Sindi amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot plap ti-samekak. Sindi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yousimbi, sam tokñe sinik taumbi, diwin lamip piukak. Nekta, sindi amala nitek ti-samañ, wolok tuopgan Yambatti sinda bo ti-samekak."

Ama man mambenji tipet endok telak nim klenekaliñ

³⁹ Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda ñindiñ enguk, "Ama dai sipmisipmin endi nol no dai sipmisipmin gumañ nañgilek ba? Nim ya! Win niset tipelat ban ginañ pindemik bek. ⁴⁰ Gwañgwa no endi nindaulin nim mak-lalak, gan endi nandinandi kena timbi taleumek, endi nindaulindok tuop indauk bek.

⁴¹ Nitek timbi, dik nokalok dai ginañ kilikilik win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem patak win nim ka-daklelañ? ⁴² Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nitek nokala ñindiñ nimbeñ, 'Not-na, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamiñ.' Ama man mamben tipelat, dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-dindim embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win kindem kleu lambi-ñimek.

⁴³ Komba kindem no endi bien kolan nim pa lalilak, windiñgangot komba kolan no endi bien kindem nim pa lalilak. ⁴⁴ Komba wali nitein win bienli mek timbi daklelak. Kuañgimdi bien mandañ sinik indaumbi tikelok ba? Ba ginjatti bien gip indaumbi tikelok ba? Nim ya! ⁴⁵ Amalok kandañ win windiñgot: nepek endok ginan tokñe patak wali wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kindem ama kindemli ginan ginañ dasi-miñguk wali wakan bien kindem timbi indalak, timbi windiñgangot nepek kolan ama kolandi ginan ginañ dasi-miñguk wali wakan bien kolan timbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan 'Wopumñi' manjiliñgot pa nanañ, gan manda sanlet win nim tañgoneañ? ⁴⁷ Ama no nokoñ bimbi, mandana tike kulak endi ama nitein win sanidaut ti-sametet. ⁴⁸ Endi ama it kwambiñ tiñguk wandin. Endi it kindiliñipi, ban ombap kindilim piumbi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli piumbi, gembinatgan youli gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi minjulim, sasik nim tiñguk. ⁴⁹ Timbi ama no mandana nandi-kimkimnelak endi ama it joñ-gonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindiliñipi, ta plongan kimipi, joñgonjoñgo kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi minjulimbi, platik sinik gilom pimbi lilime-taleñguk."

Ama Sisirik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

Yesuli mik ama telak damanjilok kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dañguk

7 Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk. ² Wandiñ kandañ mik ama telak damanji no pakuk endok kena gwañgwa jimbat wopum timbi, kimkimlok tuop tiñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tiñgukta

tĩmbi, ³ Yesulok giŋgĩt nandĩmbi, Judalok ama biesi diwin Yesuloŋ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiaŋeum bĩmbi, kena gwaŋgwa jĩmbalat tĩmbi kindem daupok windiŋ tiŋguk. ⁴ Tĩmbi ama wali Yesuloŋ ŋa tombi, mik ama telak damanjilok kasat ti-ŋĩmĩmbi ni-giŋgĩnembĩ eŋgiliŋ, "Telak damanji win kindem tike-kimileŋdok tuop. ⁵ Nekta, endi Juda nĩndok sambat nim, ganmek ninda gĩnaŋ kindem pa ti-nimlak. Tiŋipi, it kiyau ni win endiŋgan nĩp tĩmbi plap taumbi indaŋguk." ⁶ Windiŋ eumbi nandi-sembi, en gita ŋaŋguk.

Ŋambi, telak damanjilok il tĩmbi dumalaumbi, telak damanjilĩ nolii Yesuloŋ eni-mupi, manda ŋĩndiŋ kimilimiŋguk, "Wopum, slakan kesik gawat nim biwiŋ. Nak kambak ŋandin ŋolok nekta nokok itnanangan bi nambeŋ? ⁷ Nak bo daukanan bĩmbila nandiwan milatalak. Dik slak mandaŋgot eumbi, kena gwaŋg-wana kindem dawin. ⁸ Natna bo ama lolonailok kap-mai kulet, tĩmbi nokok pĩmbimŋennai diwin kuaŋ. Nak mik ama nola 'Ŋau!' nĩmbambi ŋalak, ba nola 'Bo!' nĩmbambi pa bilak. Tĩmbi kena gwaŋgwanala 'Kena ŋin ti' nĩmbambi, kena win pa tilak."

⁹ Tĩmbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandi-gitiŋgĩtik embi, undane amatam kimin wopum en kle biŋgiliŋ yambĩmbi, ŋĩndiŋ enguk, "Nak ŋĩndiŋ sanlet: Israhel sindok boŋgĩpsinan bo nak ama nanandi-kilikti-nat ŋandin no nim kaŋgut." Windiŋ eumbi, ¹⁰ telak damanjilĩ nolii eni-mukuk endi bindambo undanem ilan ŋa lombi, kena gwaŋgwa kindem dambi palĩmbi kaŋgiliŋ.

Yesuli ama sim no kimnan nanin tĩmbi milakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandiŋ ŋaumbi, gwaŋgwaŋii gĩt amatam kimin wopumdi en gita yakan ŋaŋgiliŋ. ¹² Ŋambi, it kwet saŋ yama tĩmbi dumalaumbi, ama dalandan no taŋgonem piŋgiliŋ. Win tam kanjak nolok niŋaŋ noŋgan sinik endi sembiŋguk. Tĩmbi it kwet winasi asupti dalandan ba meŋ ep klembi piŋgiliŋ. ¹³ Tĩmbi Wopumdi tam kanjak win kaŋbi, blan ti-ŋĩmĩmbi niŋguk, "Nim kuleŋ."

¹⁴ Windiŋ eŋipi, ŋa taŋgo tike-kaumbi, ama taŋgoneŋgiliŋdi kak wiŋgan ilĩmbi, dalandanla niŋguk, "Ama sim, nak 'Milat!' ganlet." ¹⁵ Windiŋ eumbi, gwaŋg-wa wali binda milap pipapi, kusei kimipi manda eŋguk. Tĩmbi Yesuli meŋla niŋguk, "Niŋaŋga ŋin naŋgipi ŋau!" Eumbi naŋgipi ŋaŋguk.

¹⁶ Tĩmbi amatam wi kaŋgiliŋ endi gĩtik misĩmbi, Yambat ni-kindem dambi, nisiŋgan ŋĩndiŋ eŋgiliŋ, "Plofet wopum no boŋgĩpni gĩnaŋ indaŋguk kulak" ba "Yambatti amatamŋii nĩp kimilektok bi inda-nimlak." ¹⁷ Tĩmbi nek indaŋguk wolok giŋgĩt wali sapakŋanembĩ, Judia kwelan ba kwet kle-gĩmbup pakaŋ tuop eu sataumbi ŋa-taleŋguk.

Yesu gĩt Yoane endi nin win nim nandi-dakle-semgiliŋ

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwaŋgwaŋiili Yesuli kundit kusei kusei tiŋguk wolok kasat gĩtik enla ti-ŋĩmi-taleŋgiliŋ. ¹⁹ Tĩmbi endi gwaŋgwa tiŋet kiti-semum biumbi, Yesula ŋĩndiŋ ni-nandĩndemiktok eni-mukuk, "Mesia biwiktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandineŋ?" Windiŋ embi eni-mulĩmbi, ²⁰ Yesuloŋ ŋa tombi niŋgĩmik, "Yoane tuk ii-sem endi ŋĩndiŋ gani-nandĩnda embi nini-mulĩmbi bamik, 'Mesia biwiktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandineŋ?'"

²¹ Nain wolonda Yesuli amatam jĩmbatsiat ba piŋgip gawatsiat asup win ep tĩmbi kindem dambi, yal kolanji win ep kle kot-sembi, ama asup dausi sipsipmin tĩmbi tom-semguk. ²² Tĩmbi endi Yoanelok manda tambon ŋĩndiŋ tambane enguk, "Siti ŋambi, nepek dautsetti kamik ba pawanjetti nandamik wolok kasat ti-ŋĩmdekamik: dausi sipsipmin dausi tombim kaŋ, tĩmbi kesit nim kuaŋdi kesit kuaŋ. Amatam jĩmbat yambo mawatsiat endok wandanji win ep tĩmbi gilita-semgak, pawanji kamen pawanji tombim nandaŋ. Ama sem-bisembin bindambo kaitambi milakaŋ, tĩmbi ama pĩmbi-ŋesila giŋgĩt manda kindem enbum nandaŋ. ²³ Tĩmbi no en kusatna nambi-nandiŋmbi, nandi-kolan nim ti-namlakta endi amatam diwin yapma kle-patak."

²⁴ Yoane gwaŋgwa tiŋet eni-mukuk endi undane pi ŋaumbi, Yesuli kusei kimipi, ama kimin wopumda Yoanelok plon ŋĩndiŋ enguk, "Kwet silaninnan ŋaŋgiliŋ win sindi nek kanepi ŋaŋgiliŋ? Win sindi sasaleli pinjim pendilim ŋa-bi tilak win kanepi ŋaŋgiliŋ ba? ²⁵ Tikap nimda, nek kanepi ŋaŋgiliŋ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ŋaŋgiliŋ ba? Nandaŋ: ama dasindasinji pamanjat ba pipapatsi kindem sinik endi ama wapmaŋdok isinan pa kuaŋ. ²⁶ Windiŋda sindi nek sinik kanepi ŋaŋgiliŋ? Plofet ama no kanepi ŋaŋgiliŋ ba? I wakanak. Tĩmbi Yoanelok kandaŋ nak ŋĩndiŋ sanlet: endi plofet diwin yapma kle-talelak. ²⁷ Win enda wakan Yambattok mandan ŋĩndiŋ youyoulin patak, 'Nak giŋgĩt ee amana no ni-mulam ŋambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dĩndim e-gamekak.' [†] Windiŋ youyoulin patak, ²⁸ tĩmbi nak ŋĩndiŋ sanlet: ama gĩtik kwelan dama indaŋgiliŋ endi Yoane nim makleaŋ, ganmek no en Yambattok giŋgĩtĩilok boŋgĩpsinan pĩmbiŋen sinik kulakta endi Yoane makle patak."

²⁹ Takis epep ama gĩt amatam diwin endi manda win nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iŋgiliŋda tĩmbi Yambattok telak win dĩndim sinik tĩmbi dakleŋgiliŋ.

³⁰ Gan Falisi gĩt endikŋe manda nandi-tale ama endi gĩnaŋ tambatambattok tuk nim iŋgiliŋda tĩmbi Yambatti nek tineliŋdok nandiŋguk wala nandum tlal tiŋguk.

³¹ Tĩmbi Yesuli yousimbi enguk, "Windiŋda tĩmbi amatam man ŋĩndiŋgĩt kuaŋ endi nitein? Nak endok kusaŋila eyout manda nek ewit? ³² Win endi gwaŋgwa bisatti saŋalala ipakanan pipapi, nosila kiti-sembi,

† 7:27 Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

ñindiñ eniañ, 'Nindi pakñuak penditnambi, sindi kap nim tiliñ, ba kap mano tiñitnambi, sindi ku-blamblae nim tiliñ.'³³ Kusei ñindiñda nak sindok plon windiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kimsip pa tiñguk, tiñipi wain nim pa naliñguk wala sindi nandum tuop nim timbimbi, enda ñindiñ pa eañ, 'Yal kolan endok ginañnan patak.'³⁴ Timbi nak Ama Sisinikti indambi, nanañ ba wain nañipi, kimsip nim pa tilet, wala sindi nandum tuop nim timbimbi, ñindiñ pa eañ, 'Ama ñin kawit! Timbi namba! Endi nanañ ba wain asup sinik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semhlak!' ³⁵ Sindi windiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandin kimit-klem kuañ endi nanandi win dindim sinik wakan daut nimañ."

Yom tam noli Yesulok kesii wiliñlimbi, yomin bi-ñimiñguk

³⁶ Falisi ama noli Yesu nanañ en gita nambektok niañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk. ³⁷ Timbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula "Falisi amalok ilnan nanañ na patak" giñgit win nandiñgukta, piñgip siple miliñ kindem kanim kawat satnindi tindin no tikembi, it ginañ loñguk. ³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kulimbi, dai tulli pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti timbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan simumuñ embi, piñgip siple miliññatti siple-ñimiñguk. ³⁹ Timbi Falisi ama Yesu niañeñguk endi win kañbi, ginan ginañ ñindiñ eñguk, "Tam ñin endi yom tam no. Ama wali biañgan plofet ama kuumda, tam tike-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk."

⁴⁰ Timbi Yesuli Falisi ama endok nanandin win nandimbi niñguk, "Simon, nak manda no ganba nandi." Eumbi niñguk, "Endaut, eumbi nandiwa."

⁴¹ Eumbi niñguk, "Ama noli minem tambonlok ama tipetta emguk, nolok minem kwandai 500, timbi nolok minem kwandai 50. ⁴² Endi ombindemiktok tuop ninda, blan ti-sembi, kak tambon wiat-semguk. Windiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem ti-ñimekak?" ⁴³ Eumbi niñguk, "Minem kwandai 500 wialimiñguk endi bek." Eumbi, "Win dindim elañ" nimbi, ⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon niñguk, "Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika ginañ lambiwambi, dik ep tindini nim klembi, not nim ti-namiñ, win dik kesitna wiliwilittok tuk no nim git-namiñ, gan endi kesitna dai tulli wiliipi, kumban sakti sipleum kalandalak. ⁴⁵ Dik kitna ba bumna no nim simumuñ ti-namiñ, gan nak it ginañ lambit wolondañgan endi kusei kimipi, nim tindin win, kesitna simumuñ ti-namumbi, nain ñin bi tomlak. ⁴⁶ Dik kumbana tuk galk silanindi nim siple-namiñ, gan endi piñgip siple miliñ kindem bien wali kesitna siple-namik. ⁴⁷ Windiñda ñindiñ ganlet: tam ñali simbai kindem da-sinik talakta

† Minem kwandai noñgan win kena nain noñgan wolok tuan. Ama wali minem kiulim palmiñguk win wopum dauptok kena miliñguk. Endok minem kena win wakan.

timbi windiñ ti-namlak. Wali ñindiñ daut namlak: endok yomin asupgan bimbin. Gan no endok yomin lakatgan bimbinda endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak."

⁴⁸ Timbi tamda niñguk, "Yomga gitik bi-gam-taletalen." Windiñ eumbi, ⁴⁹ ama gitik en gita nanañ nam pakiliñ endi kusei kimipi, ginañji ginañ ñindiñ nandiñgiliñ, "Endi ama nin sinik, ñala yom bimbi bo pa tilak?" ⁵⁰ Timbi Yesuli tam niñguk, "Nanandi-kiliktiñgala timbi Yambatti kolan ginañ nanin gepma tikek, wala timbi busukñenengan ñaukañ."

Tam diwindi bo Yesu klembi kuñgiliñ

8 Wolok siñgi kandañ Yesuli kle-gimbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandiñ manda eu piumbi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eni-ta-kuñguk. Timbi gwañgwañii 12 endi en gita yakan kuñgiliñ. ² Timbi dama Yesuli tam jibat-siat diwin ep timbi kindem dañgiliñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñgiliñ. Tam no win Malia Makdala nanin (damañgan Yesuli yal kolan kit tambon tipet ep kle kolimiñguk). ³ Timbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-dikñeñguk) gita Susana wakit tam asup diwin Yesu gita yakan ñañgiliñ. Tam wali Yesu git gwañgwañii plap ti-sembi, minemjili ep kasop ti-semmañgiliñ.

Ama Sisinik Yesu endi mandan nandim tike-kiliñ eneliñdok eñguk

Giñgit manda kindem win nanañ minjip ama noli kena ginañ kokuk wandin

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ bi kimin wopum tiñilimbi, eyout manda no ñindiñ enguk, ⁵ "Ama noli plaua nanañ minjip kot-tikitiki timbektok kenan ginañ ñañguk. Ña tom koliñilimbi, minjip diwindi telak plon piumbi, amali yali-ña-bi timbimbi, monikti bi na-taleñgiliñ. ⁶ Timbi minjip diwin kwet kawakawatlan pimbib, tawam lambimbi, tuk nimnat-ta timbi yañetambi kim-taleñgiliñ. ⁷ Timbi minjip diwindi koselek minjipnan pimbib, wakit yakan tawa lambiñgiliñda koselekti ep tapliumbi kimgiliñ. ⁸ Minjip diwin kwet kindem plon pimbib, tawa lambimbi, bien asup laliñgiliñ, win bien 100 100 windiñ laliñgiliñ." Yesuli windiñ embi yousimbi, ñindiñ kitiñguk, "No en pawañnat endi pawañ kimipi, nandi-tike-kiliñ eukak."

⁹ Timbi Yesu gwañgwañiili eyout manda eñguk wolok kusei nandinepi ni-kaumbi ¹⁰ enguk, "Yambatti nandisambi, amatamñii nitek yambi-dikñelak win sani-siwilimbi nandi-dakleañ. Gan nanandin sembin win nak amatam diwin endila eyout mandaliñgot enba nandiañ. Win endi kañbi nim ka-nandi-tomneliñdok ba nandimbi nim nandi-dakleneliñdok †† windiñ pa tilet.

¹¹ Timbi eyout manda et wolok kusei win ñindiñ: plaua minjip win Yambattok manda. ¹² Minjip telak plon piñgiliñ win amatamdi Yambattok manda nandi dasiumbi, Satandi bimbibi, ginañji ginañ manda patak win yolom tike-semalak. Nim kañbi, endi manda win tike-papi, Yambattok giñgit indaneliñda, Satandi windiñ ti-semalak. ¹³ Minjip kwet kawakawalatnan piñgiliñ wandin wali manda nandimbi silisilinat kasileañ. Gan endi win plaua minjip tok kakai kwet ginañnan nim pilak wandin, wala timbi endi nain dumangan nanandi-kilikti tañ, gan ti-kuyuk no inda-semumbi, nanandi-kiliktinji pipilak. ¹⁴ Minjip koselek boñgipsinan piñgiliñ wandin wali Yambattok manda nandim kuñlimbi, kwelalok milap ba minem kwilikwili ba nepenepek silisili pa emlak wali nanandi-kiliktinji makleumbi, bukaiñgot pakañ. ¹⁵ Timbi minjip kwet kindem ginañ piñgiliñ wandin wali ama ginañ nanandinji win kindem ba dindim sinik, timbi endi manda win nandi-dasimbi, tike-kwambiñ dambi giñginem kuñipi, bienjiat tañ."

Sindi Yambattok manda telak nitek plon nandi-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ

¹⁶ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Ama noli kolsalen pindopi, kambotti nim tapliwik ba doundoulok palapalat kapmainan nim kimilek. Tambo endi kolsalen indağan kimilimbi, ama it ginañ loañ koli sale-semek. Yambattok mandan windiñgangot kusei ñindiñda indağan timbi daklelok: ¹⁷ endi amatam nitek yambidikñelak wandiñ kandañ nepek pat-sembin pakañ gitik ep timbi indağan indanekaliñ, timbi nanandi sembin gitik win bo eu tawaukak. ¹⁸ Wala timbi sindi Yambattok mandan telak nitek nandimbi nandi-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandimbi tike kulakta, Yambatti yousi mimbibi, nanandin timbi pañgi-taumbi nandi-dakleukak. Gan no en mandan win nim tike kulakta, nanandin palmektok nandilak win apma tike-ñimumbi, slak palekak."

Yambattok manda kimit-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sinik tañ

¹⁹ Timbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi biñgiliñ, gan amatam kimin wopumdi masip pakiliñda timbi ñasiñgan bimbilok tuop nim. ²⁰ Timbi amali Yesu ñindiñ niñgiliñ, "Meñga kwayañgaili gambinep nandimbi biliñ, pawan ikañ." ²¹ Eumbi tambane enguk, "Amatam Yambattok manda nandimbi kimit-kleañ endila mek nokok mena kwayanai tañ."

Ama Sisini Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gita tuk guañdi Yesulok man tañgoneñgimik

²² Nain nola Yesuli gwañgwañii gita kikeñ plon lombi enguk, "Tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ñana"

eumbi, wolok ñanepi ñañgiliñ. ²³ Ñañipi, douli timbi gwaseim dounguk. Dou palimbi, kwet jañginan nanin sasale wopumgan tuk guañnan pim pendilimbi, tuk kimin gitik milap tawambi, kikeñ ginañ pim tokñeumbi, milap wopum ginañ pakiliñ. ²⁴ Timbi gwañgwañiili dounan nanin timbi silikñembi niñgiliñ, "Bep bep, nindi ip kimnepi tamiñ!" Eumbi milapi, sasale waktu tuk kimin wopumgan lopilat sinik win enombiumbi, sasaleli kilp eumbi, tukti busukñenen-gan pakuk. ²⁵ Timbi gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Nekta nim nandi-kilikti tañ?"

Windiñ eumbi misimbi, nanandi kena timbi, nisi waliñgan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, "Ama ñin en nin sinik, ñala sasale git tukta bo manda kwambiñ enbumbi, man tañgoneamik?"

Yesuli yal kolan asup ama nolok ginan ginañ nanin ep kleñguk

²⁶ Yesu git gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandiñ ña suañgiliñ. ²⁷ Timbi Yesuli kwet kwambiñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ biñguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-misimbi, biatan ama sumnan dou-milat timbi kuliñguk. ²⁸ Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pim papi, kwawa timbimbi, yal kolandi Yesu ka-nandi-tomgukta amalok man plon wopumgan ñindiñ kitimbi niñguk, "O Yesu, Yambat Loloñ Sinik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gim nim namiñ." ²⁹ Yesuli yal kolan ama win bim poñauktok manda kwambiñ niñgukta yal wali windiñ eñguk.

Yal kolan ama wolok ginan ginañnan pakiliñ endi ni-giñgineumbi, ti-kelakelam pa tiliñguk, wala timbi amali nain asup sen kwambiñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok ka-dikñeañgiliñ, gan endi sen timbi dikñeumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nimnatnan ña kuliñguk. ³⁰ Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, "Koka nin?" Eumbi, yal kolan asupti endok ginan pi-ñimiñgiliñda timbi "Kotna Kimin Gitik" niñguk. ³¹ Timbi yal kolandi ñindiñ nimbi eñgiliñ, "Dik jimbiñ ñaneñdok nim nini-muleñ" windiñ embi ni-giñgine tiñgiliñ.

³² Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakiliñda timbi yalli Yesu ñindiñ ni-giñgineñgiliñ, "Dik nandi-nimumbi, bit endok ginañjinar pineñ." Eumbi nandisemguk. ³³ Nandi-semumbi, ama ginan nanin poñambi, bittok ginañjinar piumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan pimbi, tuk nambi kim-taleñgiliñ. ³⁴ Windiñ timbimbi, bit yambidikñe amali nek indañguk win kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgiliñ.

³⁵ Timbi amatamdi nepek indañguk win kanepi Yesuloñ bimbibi kañgiliñ win: ama dama yal kolannat kuliñguk endok nanandin dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misiñgiliñ. ³⁶ Timbi

nepek nek indaŋguk win dausili kaŋgiliñ endi ama yal kolannat kuliŋguk nitek kindem daŋguk wolok kasat amatam diwinda ti-semgiliñ. ³⁷ Windañ timbimbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tiŋguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok ni-nandiŋgiliñ. Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loŋguk. ³⁸ Timbi ama yal kolannat kuliŋguk endi Yesu gita kuuktok ni-nandi tiŋguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñindiñ niŋguk, ³⁹ "Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano sinik ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ." Eumbi, walinin pimbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñimiŋguk win amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jimbalat no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi milakuk

⁴⁰ Yesuli bindambo tuk guaŋ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandi pakiliñ gitik endi silisili timbi, not ti-ñimiŋgiliñ. ⁴¹ Timbi it kiyaulok kandikñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi pindim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan naŋgip ñauktok niŋguk, ⁴² win wemban noŋgan sinik gwilali 12 en kimbepi tiŋgukta timbi windañ tiŋguk. Timbi Yesuli nandi-ñimimbi, en gita ñañilimbi, amatam kle ñañgiliñ endi kle-gimbupi ñasiŋgan ñasiŋgan tiŋgiliñ. ⁴³ Timbi tam no tam jimbat inda-ñimiumbi, ama noli en timbi kindem dauktok tuop nimda ti-tlaimbi, gwilat 12 ombiŋguk. ^{†44} Endi Yesu siŋgin kandaŋgan timbi dumalaumbi, dasindasinlok bleblem tike-kaumbi, wolongan wekaili kalandaŋguk. ⁴⁵ Timbi Yesuli enguk, "Nindi neplak?" eumbi, amatam gitikti "Nim nim" eumbi, Petloli niŋguk, "Bep, dik amatam kimin wopumdi gep kle gim gim embi, ñasiŋgan ñasiŋgan tañ win!" ⁴⁶ Gan Yesuli giŋginembi enguk, "Nimbek ñali kindem dauktok nepmumbi, gembinali kena timbim nandilet win!" ⁴⁷ Windañ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop nim win nandi-daklembi, blañblañem bimbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausinan kusei nekta tike-kañbi, wolongan kindem daŋguk wolok kasat ti-ñimimbi ni-siwikuk. ⁴⁸ Timbi Yesuli niŋguk, "Wembana, nanandi-kiliktiŋgali gep timbi kindem dalañ, ñala busukñeŋgan ñau."

⁴⁹ Yesuli manda windañ eñilimbi, ama noli it kiyau kandikñelok ilnan nanin manda tikembi, Jailusloñ bimbi niŋguk, "Wembaŋga ip sembi, wala timbi endaut nimbimbi, slakan wandañ kesik gawat nim ñauk." ⁵⁰ Gan Yesuli mandan win tikembi, Jailus ñindiñ niŋguk, "Nim misiwini, nandi-kiliktiŋgot ti-namiñ. Timbi wembaŋga kindem dauktok." ⁵¹ Windañ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it ginañnan ama diwin nim loneliñdok e-kimisip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tim wembelok meñ beu endiŋgot yanaŋgilim loŋgiliñ.

† Nandi-tale ama diwinda manda kusip no gamaŋgot patak eañ. Win ñindiñ, "Endi minem kwilikwilili gitik gwasap amala em-taleŋguk."

⁵² Timbi amatam it ginañnan pakiliñ endi gitik wembela kut-blambla embi mano ti pakiliñ, gan Yesuli endi ñindiñ enguk, "Wembe ñin nim sembi, endi slak dou patak, wala timbi mano nim timbit." ⁵³ Windañ eumbi, wolok pakiliñda wembe win ikan sembiŋguk win kandiŋgiliñda timbi Yesulok mandala nandum tlal timbimbi, tikile manda niŋgiliñ. ⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tikembi kiti-ñimimbi niŋguk, "Wembe, dik milat!" Eumbi, ⁵⁵ wembe wolok ginañ tipti undane bi piumbi, wolongan milakuk. Milalimbi, Yesuli nanañ no miumbi nambektok enguk. ⁵⁶ Timbi wembe meñ beuli kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandinjet nim dakleŋguk. Gan Yesuli eni-kimisip ti-sembi, nepek indaŋguk win ama nola nim enineliñdok enguk.

Ama Sisinik Yesu endi gwaŋgwañii kena embi, en nin win dausinan timbi kwambiñ daŋguk

Yesuli gwaŋgwañii 12 kenala eni-mukuk

⁹ Timbi Yesuli gwaŋgwañii 12 kiti-semum biumbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba jimbat kusei kusei ep timbi kindem dalok gembimbi, ² amatam ep timbi kindem daneliñdok ba Yambatti yambi-dikñelok wolok giŋgit eu piuktok eni-mukuk. ³ Eni-mupi enguk, "Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliñ, win toñanji ba liksi ba nanañ ba minem ba kiupi diwin nim epbi ñanekaliñ. ⁴ It kwet nolok tombimbi, it molom noli sani-tiañeumbi, endok ilnan lonekaliñ tuop, it wolok-got dou-milat timbi, walinin pim it kwet nolok ñanekaliñ. ⁵ Ba it kwet noli not nim ti-samnekaliñda, it kwet win binekaliñ wolonda sindi Yambatti endi nandum pi-sinik talak win daut semneliñdok winasilok dausinan kesisi plon kilikilik wiŋgan wip mamañeum piumbi ñanekaliñ." ⁶ Timbi gwaŋgwañiili Yesu bimbi, it kwet kle-gimbut ñambi, kwet tuop giŋgit manda kindem eu piumbi, amatam ep timbi kindem daŋgiliñ.

Elotti Yesu win nin sinik win nim nandi-dakleŋguk

⁷ Timbi Galili kwettok kandikñe ama Elot endi Yesu git gwaŋgwañii nepek engano sinik gitik tiŋgiliñ wolok kasat nandimbi, kusei ñindiñda endok nanandin nim dakleŋguk: ama diwinda "Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin milakuk" windañ pa eŋgiliñ, ⁸ diwinda "Elia bindambo indauktok mandihgimiñ endi wakan indaŋguk" windañ pa eŋgiliñ, timbi diwinda "Plofet ama damaŋgan sembiŋguk no kimnan nanin milakuk" windañ pa eŋgiliñ. ⁹ Timbi Elotti eŋguk, "Yoane win nak ewambi, bim wili dikñeŋguk. Windañda timbi ama ñin endok koi giŋgitti nokok pawaña ginañ piŋguk win nin sinik?" Windañ embi, Yesu kauptok telak pa lonjiŋguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰ Timbi enimumulin endi Yesuloñ undanem bimbi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat ti-ñimiumbi yanañgilibi, nisiñgot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañgiliñ.

¹¹ Timbi amatam kimin wopumdi giñgit win nandiñgiliñda endi Yesu klembi, ñañguknan ñañgiliñ. Ña tombimbi, Yesuli yambimbi not ti-sembi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda enbi, amatam ep timbi kindem daneliñdok ni-nandiñgiliñ win ep timbi kindem dañguk.

¹² Timbi timlala timbimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, “Ñin kwet silaninnan pakamiñ, wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba kanda it ñasiñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it timbi indawin.”

¹³ Eumbi enguk, “Sin ep towiwit!” Eumbi niñgiliñ, “Nindi plaua nanañ kit tambon git mikbalak tipetgot pat-nimlak. Ba dik nindi ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tu-aneñdok windiñ nandi-ninilañ ba?” ¹⁴ Amatam asup kimin ti-pakiliñ, gan amalok kwinakwinatsi win 5,000 ba nek. Kusei wala timbi gwañgwañiili windiñ eñgiliñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbimbi, kimin no 50 no 50 windiñ pipalit.” ¹⁵ Windiñ eumbi, wolok tuop ep danbimbi pi pakiliñ. ¹⁶ Timbi Yesuli plaua kit tambon gita mikbalak tipet win epbi, kunum plon deium loumbi, Yambat we ñimimbi, nanañ win ombimbi, amatam dani-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emumbi, ¹⁷ gitikgandi nañgiliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñgiliñ win gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñgiliñ.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

¹⁸ Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap bimbi, gwañgwañii en gita pakiliñ enda eni-nandimbi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?” ¹⁹ Eumbi tambane niñgiliñ, “Asupti dika Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia bindambo indañguk windiñ pa eañ. Timbi diwindi plofet damanin no milapi kulak windiñ pa eañ.” ²⁰ Windiñ eumbi, nisila eni-nandimbi eñguk, “Gan sinla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Dik Mesia Yambatti ganbi taleñguk” windiñ niñguk, ²¹ gan Yesuli enla Mesia sinik win ama nola nim enineliñdok kimisip kwambiñ ti-sembi ²² yousimbi enguk, “Nak Ama Sisinik nepek ñindiñ inda-namektok een: Juda nindok ama biesi, tapma ama biesi gita endikñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim timbimbi, siñgi wit-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nuli kimbambi, sandap tipet git no timbimbi, Yambatti nep timbim milalatat.”

²³ Timbi Yesuli ama gitikta ñindiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi wilimbi, sandap noñgan noñgan kloñbalí tike bembí, nak nep kle kuuktok elet. ²⁴ Nekta, no en windiñ nim timbi, kwelalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambiñ wali pailimekak.

Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun biuktok ti-pañgitam patakta, kuñgu kwambiñ wali palmekak.

²⁵ Tikap amalí kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñlipi, kuñgun kolalak ba pailimlak, nepenepek wali en nitek timbi londau? Win tuop nim.

²⁶ Tikap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sisinikti undane bi tombi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo nindok nulinulin wali nep gimbulimbi, wolonda nak ama wala mayekta-ñimimbi, siñgi wil-metat. ²⁷ Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ sindoñnan nanin diwin endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak win kanekaliñ.”

Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk

²⁸ Yesuli windiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git Yakobo yanañgipi, nimolo timbepi kwet jañgin nolok loñguk. ²⁹ Lombi, nimolo tiñilimbi, mam dai walan engano sinik tikileumbi, dasindasinli bo satnin sinik kolí saleñguk. ³⁰ Timbi platik sinik ama tipet, Mose git Elia, endi Yesu gita manda embi ikimik. ³¹ Kunum nulinulinli ep gimbulimbi, Yesuli kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgimik, win endi Yambatok nanandin kimit-kleñipi, Jerusalem kimbektok tiñguk. ³² Eñilimbi, Petlo git noliit endi douli ep timbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap silikñembi, Yesulok nulinulin wakít ama tipet en gita ikimik yambiñgiliñ. ³³ Timbi ama tipet endi Yesu bim ñañilimbi, Petloli Yesu niñguk, “Bep, ñi pakamiñ win kindem sinik. Ñala it jala tipet git no kinditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nim nandi-dakleñipi, joñgo eñguk.

³⁴ Eñilimbi, mulukuali indambi ep timilimbi, gwañgwalí misiñgiliñ. ³⁵ Timbi mulukua ginañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñin nokok niñana. Nak en kenana timbektok kasileñgut; sindi endok mandan tike-kiliñ e-kunekaliñ.” ³⁶ Manda eu taleumbi, gwañgwalí Yesu engan ilimbi kañgiliñ. Timbi nepek kañgiliñ wala manji galiumbi, nain wolonda ama nola kasat nim ti-ñimiñgiliñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimiñguk

³⁷ Kwet salaumbi, Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañginnan nanin pi-taleumbi, amatam kimin wopum en mandi-pakiliñ endi kanepi biñgiliñ. ³⁸ Timbi ama no boñgipsinan pakuk endi kiti-ñimimbi eñguk, “Endaut, nak dik niñana noñgan sinik win nandi-ñimeñdok gani-kukulelet. ³⁹ Nain nain yal kolan noli tike-kwambiñ dam ti-lamilimbi, platik sinik kwawa wopum timbi, gembí kolimbi, man payak pa lambilak. Tiñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kindem pa patak. ⁴⁰ Windiñda timbi nak gwañgwañgaili yal kolan win kleneliñdok eni-kukulelet, gan endi yal kolan win klenepi ti nim kambí biliñ.”

⁴¹ Tĩmbi Yesuli tambane eñguk, "Amatam man ñĩndiñgĩt kuañ sindi ama kelakelamesi, tĩmbi nanandi-kilikĩtĩnji nĩm pat-samlak. Nak sin gĩta kuñgula kunjit tĩlet. Nain nĩtek sinik gamañgot sin gĩtañgan kuwambi, nanandi-kilikĩtĩ inda-samekak?" Wĩndiñ embi, gwañgwa beula nĩmbi eñguk, "Niñañga nañgip ñolok bo."

⁴² Nañgip biñilĩmbi, yal kolanli tike kolĩmbi, kwelan pĩmbi, gembĩ kokuk. Gan Yesuli yal ni-ñombĩmbi kle kolĩm ñaumbi, gwañgwa tĩmbi kindem daumbi, bĩndambo beulok kiinan kimikuk. ⁴³ Tĩmbi amatam gĩtik endi Yambattok gembĩn wopum wandĩn kañbi ka-gitiñgĩtik embi, nanandĩnji nĩm dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañilok kusasi eni-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek gĩtik tiñguk wala nanandi kena tiñilĩmbi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, ⁴⁴ "Sĩndi pawanjĩ kimĩpi, manda ñĩn sanbep tĩlet wĩn nĩm nandĩ-kamalanekaliñ. Nak Ama Sisinik kanjiknailok kisanan napitneliñdok een." ⁴⁵ Gan gwañgwañiili Yesu nek eñguk wĩn nĩm nandĩ-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimisembĩ-semĩnda tĩmbi nĩm nandĩ-kiliñ embi, Yesu ni-nandĩnepi misiñgiliñ.

⁴⁶ Tĩmbi endi kusei kimĩpi, nisilok boñgipsinan nĩndi loloñ sinik tilak wala e-ka-lamĩt tiñgiliñ. ⁴⁷ Tĩmbi Yesuli ginañ nanandĩnji ka-nandĩ-daklembi, gwañgwa minam no tike tiañe bĩmbi, en gĩta kimili ilĩmbi, ⁴⁸ ñĩndiñ enguk, "No en sindok boñgipsinan pĩmbiñen sinik kulakta wali wakan loloñ sinik, wala tĩmbi no en nak nandĩ-nambi, gwañgwa ñandin nola not ti-ñĩmlakta, endi naka not ti-namlak, tĩmbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not ti-ñĩmlak, wĩn Yambat nin nak nanĩmukuk enda not ti-ñĩmlak."

⁴⁹ Tĩmbi Yoaneli niñguk, "Bep, ama noli dikok koka kitĩmbi, yal kolan ep kleumbi kañgimĩñ, gan endi nin gĩta nĩm kuñipi, nĩm gep klelak, wala tĩmbi nĩndi ni-kimisip ti nĩm kañ biñgimĩñ." ⁵⁰ Wĩndiñ eumbi, Yesuli niñguk, "No en kanjik nĩm ti-samlakta endi not ti-samlak, wala tĩmbi sindi slakan ni-kimisip nĩm ti-ñĩm-nekaliñ."

Yesu kle-kuñgu wali milapmat

⁵¹ Yesu kunum ginañ nañgip lololok nain tĩmbi dumalañilĩmbi, nandĩ-gembilañipi, Jerusalem ñauktok ñañguk. ⁵² Ñañipi, ama diwĩn eni-mulĩmbi, telak dama ñañgiliñ. Wĩn Yesu gĩt nolilok ti-jumut ti-semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgiliñ. ⁵³ Gan Yesuli Jerusalem ñaup tiñgukta tĩmbi wĩnasili enda nĩm ni-tiañeneliñdok nandĩñgiliñ. Wĩndiñ tĩmbĩmbi, ⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo gĩt Yoane endi wĩn nandĩmbi, ni-nandĩmbi eñgimik, "Wopum, niti kitĩ ni-nandĩndambi, komba kunum gĩnan nanin pĩmbi, ep dium taleneliñdok nandĩlañ ba?" ⁵⁵ Eumbi tikile yambĩmbi, gwañgwa tipet wĩn enombĩmbi ⁵⁶ yousimbi, it kwet nolok ñañgiliñ.

⁵⁷ Telaknan ñañipi, ama noli Yesula ñĩndiñ niñguk, "Dik wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle ku-utat." ⁵⁸ Eumbi niñguk, "Klinalok toñgaut endi tombañjĩat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sisinikgan it nĩm pat-namlak."

⁵⁹ Tĩmbi Yesuli ama nola ñĩndiñ niñguk, "Bi nak nep kle ku!" Gan ama wali ñĩndiñ tambane niñguk, "Wopum, dik nandĩ-namumbi, dama ñambi, betna kindiletat." ⁶⁰ Eumbi niñguk, "Yambĩmbi, kimikimin † nisi nosii ep kinditnekaliñ. Gan dikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambĩ-dikñeukak wolok giñgĩt eu piukak."

⁶¹ Tĩmbi ama noli bo Yesula nĩmbi eñguk, "Wopum, nak gep kle-kuuttok nandĩlet, gan nandĩ-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat." ⁶² Eumbi niñguk, "No en kena kusei kimĩpi, glimona pa tilak endi Yambattok kapmainan kena tĩndilok tuop nĩm."

Ama Sisinik Yesulok gwañgwañiili nitek kuñgulok

Gwañgwañiili kenanjĩ nitek tĩndilok elak

10 Siñgi Yesuli bindambo gwañgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wandiñ gwañgwañiili tipet tipet telak dama ñaneliñdok eni-mupi, ² ñĩndiñ enguk, "Bien mepmep-tok wĩn asup, gan kena tĩndilok ama wĩn lakat, wala tĩmbi sindi kena molom nĩmolo ti-ñĩmĩmbi, kena ama diwĩn ep tĩmbi indaumbi, kenan ginañ eni-mulĩmbi ñanekaliñ. ³ Ñawit! Ñambi, ñĩndiñ nandĩnekaliñ: sindi sipsip niñañ wandĩn kamot moyen sañan endok boñgipsinan nak sanĩ-mulambĩ ña kunekaliñ. ⁴ Sindi ñanepi, minem wakĩt lik ba kesisĩ gwĩlap wĩn nĩm mep ñanekaliñ. Tĩmbi telak plon ama yambĩmbi, manda manda nĩm ti-semnekaliñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñĩndiñ enĩnekaliñ, 'Busuk pat-samun.'

⁶ Tikap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjili enda gwĩlam ti-ñĩmekak. Tikap nĩmda, busuk mandanjĩ wali sinloñ undane biukak. ⁷ Sindi it pĩmbiñ nĩm kunekaliñ. Kena tĩndĩn ama enda tuan ombĩmilok, wala tĩmbi it lonekaliñ wolokgot pipat-mĩlat tĩmbi, nanañ tuk sep towĩmbi nanekaliñ wali wakan tu-anjĩ tilak.

⁸ It kwet nolok ña tombĩmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ. ⁹ Tĩmbi wandiñ ama jĩmbatsiat ep tĩmbi kindem dambi, wĩnasila ñĩndiñ eni-ti-kunekaliñ, 'Yambatti indañgan sambĩ-dikñeuktok nainñĩn dumalatalelak.' ¹⁰ Tĩmbi nain nola it kwet nolok ña tomñĩlĩmbi, sep tiañem not nĩm ti-samumbi, wolonda sindi ipakanan ñambi, ñĩndiñ enĩnekaliñ, ¹¹ 'Niti sindok plap

† Yesuli kimikiminla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunjĩ nimnat enda eñguk.

no nim tike ñamik, win sindok kilikilikisili kesitnetnan galilak win bo wip mamañendambi piumbi, sinlok pat-samekak. Ganmek sindi ñindiñ nandiwit: Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñin dumala-talelak.' Sindi winasila windiñ eninekaliñ. ^{†12} Nak ñindiñ sanlet: tombon ombi-tiketikelok nainnan amatam siñgi witsamsamin endok tombonjili kolan tindin Sodom it kwelan kuñgiliñ endok tombonji maklelak.

¹³ Kolasin git Betsaida nasi sindi kilañmet! Yambatti salamilekak! Nak kundit gembinat asup sindok kandañ tiñgut wali Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sinik winasili ginanji tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwiliñ plon pipatneliñ. ^{††} Gan sindi ginañji nim tambaneñgiliñ, ¹⁴ wala timbi Yambatti amatam yambidanbekak wolonda sindi tombon ombi-tikenekaliñ wali Tilo git Sidon nasi tombonji makleukak. ¹⁵ Timbi Kapaneam nasi, sindi 'Yambatti kunum ginañ nip loukak' windiñ nim nandinekaliñ! Nim sinik, sindi jimbiñ sep kolipinekaliñ." [‡]

¹⁶ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, "No en mandanji nandi-tike-kiliñ eukak endi nokok mandana nandi-tike-kiliñ eukak. Timbi no en siñgi witsamekak endi naka siñgi wit-namekak. Gan no en naka siñgi wit-namekak endi Yambatta siñgi wilimekak, win Yambat nindi nak nani-mukuk enda siñgi wilimekak."

¹⁷ Timbi gwañgwa 70 Yesuli kena tindilok eni-mukuk endi silisili plon undane bimbi nimbi eñgiliñ, "Wopum, nindi ñambi, dikok koka plon kena tinambi, yali kolan endi bo mandani pa tañgoneañ yañ!" ¹⁸ Eumbi enguk, "Nak Satandi piumbi ka-tuakut win pisapisatti kunum ginañ nanin pilak wandin. ¹⁹ Nandañ: sindi malet ba kauñ ep yalinelidok ba kanjikni Satan endok gembin gitik tike-pi yalinelidok nak ikan gembisam-taleñgut pat-samlak, wala timbi nepek noli sep timbi kolauktok tuop nim. ²⁰ Gañgan sindi yal kolandi manji tañgoneañ wala silisili nim tinekaliñ. Nim. Sindok kosi kunumdok kot sambat ginañ youyoulin patak wala mek nandi-koñgom tinekaliñ."

²¹ Nain wolonda Dindim Woñdi Yesulok ginannan silisili wopum timbi tokñe-ñimumbi, ñindiñ eñguk, "Bep, kunum kwet molom, nak ñindiñda gani-kindem dalet: dik nanandiñga ama nanandinjat ba nandi-daklenjat enda kimisembifiñguñ, wangingan embi win amatam nanandinji nimnat enda timbi dakle-semguñ. Bi-añgan sinik, Bep, dik windiñ timbepi nandiñguñ tuop tiñguñ." ²² Timbi amatamda ñindiñ enguk, "Bepnali gembin ba nanandin gitik win naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Niñañ nitein win nandi-namlak. Timbi nak wakít ama nin nak ep kasilembi, Bep daut semlet nindiñgot Bep en nitein win nandi-ñimamiñ."

† Windiñ tineliñda, winasila ñindiñ daut semneliñ: no en gwañgwalok mandanji siñgi wit-semañ endi Yambatta siñgi wilmañ.
†† Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nim. ‡ Yesuli Kapaneam it kwelan kuñipi dou-milat tiñguk, gan winasi asupti nanandi-kilikti nim ti-ñimiñgiliñ.

²³ Yesuli gwañgwañi gita nisiñgan paliñilimbi, ñindiñ enguk, "Amatam nindi nepek sindi kañ wolok tuop dausili kañ endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ²⁴ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: plofet ama gita ama wapmañ damañgan kuñgiliñ asupti nepek sindi kañ win kanepi nandi-koñgom tiñgiliñ, gan endi nim kañgiliñ, ba manda sindi nandañ win nandinepi nandi-koñgom tiñgiliñ, gan endi nim nandiñgiliñ."

Samalia amali ama no not ti-ñimiñguk windiñgan ginañ busuk ti-kulok

²⁵ Nain nola endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bi indambi, Yesulok nanandin ka-nanduktok eka timbi niñguk, "Endaut, nak nitek timbi, kuñgu tale-talen nimnat win kasilewit?" ²⁶ Eumbi ni-nandimbi eñguk, "Endikñe manda nitek youyoulin patak? Win ninimbim nandina." ²⁷ Eumbi, ñin tambane niñguk, "Dik ginañga ba ginañga tip, gembifiñga ba nanandiñga win Wopum Yambatka endok gitik bi-ñim-taleumbi palmekak. Timbi ditnala nandiñlañ, windiñgangot nokala nandi-ñimekañ." ^{†28} Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, "Manda win tambane elañ win dindim sinik. Dik windiñgan ti-ta-kulañda, kuñgu kwambiñ pakamekak."

²⁹ Timbi ama wali 'Endikñe manda kimit-kle-taleñgut' windiñ inda-dakleuktok Yesula ñindiñ ni-nandimbi eñguk, "Timbi ninda nandiwambi, notna timbekak?"

³⁰ Eumbi, Yesuli tambane eyout manda no ñindiñ eñguk, "Ama noli Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pim ñaupi, telaknan ñañipi, ama piñdasi endok kisinin loñguk. Loumbi wipi, dasindasin git kwilikwili gitikan lom tike-ñim talembi, ama en kak bim ñaumbi, kim-bepi ti pakuk. ³¹ Paliñilimbi, ñindiñ indañguk: tapma ama noli telak wolokgan pim ñambi ka-kimnembim, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³² Ñaumbi, tapma itok kena ama noli bo wolok bi tomguk endi windiñgangot ka-kimnembim, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endi ama win pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñimbi, ³⁴ endoñnan ñambi, wandan win tuk galkñat wakít wain tukti wilipi timilimiñguk. Ti-talembi, enlok doñki plon kimilim loumbi nañgip ñambi, patnandi ilan kimipi ka-dikñeñguk. ³⁵ Salaumbi kañip ñaupi, kena nain tipet wolok tuan minem jimbi, patnandi it molom mimbim, ñindiñ niñguk, 'Dik ama ñin ka-dikñeukañ, timbi minem gamlet wali nain nitepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bimbi, yousimbi gametat.'"

³⁶ Yesuli windiñ embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandimbi eñguk, "Ama tipet git no endi ama nin piñdasilok kisinin loñguk win kañgiliñ. Dik nitek nandiñlañ, endoñnan nanin ama nin endi ama wolok nol sinik indalak?" ³⁷ Eumbi niñguk, "Ginañ busuk ti-

ñimiñguk en." Timbi Yesuli niñguk, "Dik bo ñambi, windiñgangot ti-kuukañ."

Maliali Wopumdok mandan nandiñguk windiñ tilok

³⁸ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jerusalem ñanepi, telaknan ñañipi, it kwet nolok tombimbi, tam no koi Mata endi ilnan ni-tiañeumbi loñguk. ³⁹ Loumbi, Mat-alok dalañ koi Malia endi Wopumdok kesiinan bi pipa-pi, mandan nandi-pakuk. ⁴⁰ Gan Mata endila nanañ neknek ti-jumupi, glimona timbi, Yesuloñ indambi ni-ñombimbi niñguk, "Wopum. Dalana nambiumbi, nat-nañgan nanañ ti-jumut kena tilet. Dik wala nim nandilañ ba? Nimbim bim, nep kimilin." ⁴¹ Eumbi, Wop-umdi tambane niñguk, "Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum timbi, ginañga milatalak, ⁴² gan dik nepek noñgangotta tipikalañ. Malia endila win ep tindi kindem kasilelak win nim apma tikelok.

Bep Yambatta nitek nimolo ti-ñimlok

11 Timbi nain nola Yesuli kwet nolok nimolo tiñguk. Timbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nimbi eñguk, "Wopum, Yoaneli gwañgwañiila ni-mololok sambat daut semguk, windiñgangot dik bo daut nimiñ." ² Eumbi enguk, "Sindi nimolo tiñipi, ñindiñ enekaliñ,

'Bep, dikok koka win giñgiñgan ti-gamlok.

Dik amatam gitik nip timbi giñgitkai indaneñ.

³ Dik sandap noñgan noñgan wolok nanañ nimiñ.

⁴ Nindi amatamdi yom ti-nimañ win gitik bi-semamiñ, wala timbi dik bo yomni bi-nimiñ.

Dik ti-kuyuk plon nim nimbiwiñ."

⁵ Windiñ embi yousimbi enguk, "Tikap dik tim boñgipnan noka noloñ ñambi, kitiu silikñeumbi, ñindiñ nimbeñ, 'Nokok notna noli telak bikap itnanan biumbi, nanañ towiupi yolonjilet, wala timbi dik nanañ tipet git no namiñ, timbi siñgimek tambon ombi-gametat.'

⁷ Windiñ eumbi, noka it ginañgan dou patak endi ñindiñ tambane ganbek bek, 'Dik nekta douñatnan nanin nep silikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, timbi wembe gwañgwanaili bo ip dou-taleliñ, wala timbi nitek milapi gametet?' ⁸ Nak ñindiñ ganba: endi windiñ ganbi, dik endok nolla timbi nim nandi-gamek bek, gañgan giñgineñgala timbi endi joñgo milapi, nepek nekta tipikalañ win dika gamekak. ⁹ Windiñda nak sinla ñindiñ sanba nandiwit: Yambatta nimolo ti-ñimñipi, nepek nola ni ti-kunekaliñda win kasilenekaliñ, nepek nola lonji ti-kunekaliñda win kanekaliñ, timbi yama wesak wit ti-kunekaliñda pisat-samekak. ¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ win ñindiñ: ni-nandi tañdi kasileañ, lonjilonji tañdi kañ, ba yama wesak wikañ enda pisat-semalak.

¹¹ Ba sindoñ nanin bep nindi niñañli mikbalakta ni-nandumbi, malet miwik ba? ¹² Ba puput minjipta ni-nandumbi, kauñ miwik ba? ¹³ Sindi kolan tindi ama, gañgan nepenepek kindem wembe gwañgwanjiila pa

emañ. Windiñda nitek timbi kunum Bepsi endi ama nindi Dindim Woñ kasileneliñdok ni-nandañ enda nim emek? Nim ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak."

Yesu gembinlok kusai win ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok ginañnan yal kolan pi-ñimimbi man sipmiñguk win ni-kle-kolimbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit win kañgiliñ endi ka piasat timbi, nanandi kena tiñgiliñ. ¹⁵ Gan diwindi ñindiñ eñgiliñ, "Endi yal kolan pa ep klelak win yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembin plon tilak." ¹⁶ Timbi diwindi ti-kuyuk ti-ñimbi, Yambattok gembin palmilak win timbi dakle-se-mektok jimba kundit no timbektok niñgiliñ.

¹⁷ Gan Yesuli ginañ nanandinji win ka-nandi-daklem-bi enguk, "Ama wapmañ nolok giñgitñiili tambipi, nisiñgan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. Timbi sambat noli bo windiñgangot tineliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ. ¹⁸ Windiñgangot tikap Belsebul, win Satan, endok sambaliili tambipi, nisiñgan miañda, kenanjili nitek kwambiñ dauk? Win tuop nim. Windiñda tikap nak mandanjilok tuop klembi, Belsebullok gembinli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan timba kolauk.

¹⁹ Timbi nepek no win ñindiñ: tikap Belsebuli gembimbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gembi emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nim bek. Windiñda nitek timbi nokok plon windiñ eañ? Sindi naka manda juluhit nanañ win nosiili wakan timbi dakle-samnekaliñ. ²⁰ Gan tikap nak biañgan Yambattok gembinli yal kolan pa ep kleletta, ñindiñ inda-daklelak: sindi Yambatti sambidikñelak endok gembin win ikan boñgipsiinan ka-nandañ.

²¹ Ama gembinat noli miktok nepenepek gitik tiwili dikñembi, ili ka-dikñe-kiliñ elakta, giñgitñii ep timbi kolaneliñdok tuop nim. ²² Endi miktok nepenepek wali tike kamaiuktok nandilak, gan ama no noli wolok gembin maklelak endi ama woloñ bimbi, mik ti-ñimimbi maklelakta, endi miktok nepenepek wakit giñgitñii gitik apma ep danbi, enlok noliila emlak. †

²³ Timbi miktok kandañ win ñindiñ: no en not nim ti-namlakta endi kanjik ti-namlak, timbi nindi nakita kena nim timbi, giñgitnai ep kimin tilakta endi ep kleum papuseneañ."

²⁴ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, "Tikap yal kolan noli ama ginan ginañ nanin lambi poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjimbi kuwik. Lonji tilapbi, ñindiñ ewik, 'Nak bindambo undane ñambi, pakutnan lowa.' ²⁵ Windiñ embi, ña kawik win: it win ikan jamimbi ti-dindim em bimbil palek. ²⁶ Windiñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kit tambon tipet yanañgilim bimbi, it wandiñ lombi, wolok kuneliñ. ††

† Yesuli eyout manda miktok plon eñguk win enla wakit Satan-dok plon eñguk; Satan en ama gembinat wandin, gan Yesulok gembinli endok gembin maklelak. †† It win ama ginanlok walan.

Windiñ timbimbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandi ama win timbi kolaumbi, siñgi yal kolan asupti timbi kola sinik tauk.”

Yambattok mandan nandimbi tike kuañdi amatam diwin yapma kle pakañ

²⁷ Yesuli manda windiñ eumbi, tam no amatam kimin ti-pakiliñ endok boñgipsinan pakuk endi kitimbi, ñindiñ niñguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam diwin yapma klembi patak.” ²⁸ Gan Yesuli tamdok mannan tikembi, ñindiñ eñguk, “Win amatam Yambattok mandan nandimbi tañgoneañ endi wakan amatam diwin yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdi yousiyousi pa biñilimbi, kimin wopumgan indaumbi, Yesuli kusei kimipi, ñindiñ enguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi kolasi. Sindi kusatna kañbi nambi-dakleneliñdok jimba kundit no kaneliñdok embi giñgineañ, gan jimba kundit no nim daut samum kanekaliñ. Nim sinik. Win Yonalok jimba kunditgot kanekaliñ. ³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñimiñguk win Ninive nasila ñindiñ daut semguk: win Yambatti ni-mulimbi biñguk. Windiñgangot nak Ama Sisini nepek nek inda-namekak win amatam man ñindiñgit kuañ sinda ñindiñ daut samekak: win Yambatti nani-mulimbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmali manda plon lololok nainnan amatam man ñindiñgit kuañ sin gita milapi, kusasi timbi dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandi-daklelok molom timbimbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan sinik nanin endoñ ñañguk. Gañgan sindi ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimkimneañ, wala timbi kinjan tikenekaliñ. ³² Timbi Ninive nasili manda plon lololok nainnan amatam man ñindiñgit kuañ sin gita milapi, kusasi timbi dakleukak. Endi Yonalok mandala ginañji tambaneñgiliñ, gañgan sindi ama Yona maklelak endok mandala windiñ nim tañ, wala timbi kinjan tikenekaliñ.

³³ Ama noli kolsalen pindopi, kambotti nim tapliwik ba kwet sembin nolok nim kimilek. Tambo endi indañgan kimipi, ama it ginañ loañ koli sale-semlok windiñ timbek. ³⁴ Daukali piñgipkalok kolsale wandin. Daukali kindemda, Yambatti kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, ginañga gitik koli salelak. Daukali kolanda, ginañga ginañ kilim mulumgot pakamlak. ³⁵ Wala timbi kilañmek! Nim kañbi, kolsalen kasileup nandiñguñ, gan kilim ikan kasileum pakamlak. ³⁶ Windiñda tikap kolsalendi ginañga gitik tokñeumbi, kilim no nim pakamlakta, sipalakti koli sale-gamlak windiñgan dik bo koli salelañ.”

Ama biesilok juluñsilok telak nim kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi, Falisi ama noli nanañ yakan nandemiktok ni-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk. ³⁸ Gan endi dama kii nim

wilikukta timbi † Falisi ama wali nandi-bendi timbimbi, ³⁹ Wopumdi niñguk, “Falisi sindi jawañ ba tuk witna win pawangot pa wilikañ wandin, gan sindi ginañji ginañ kolan ba ti-piñpiñeli tokñem patak. ⁴⁰ Sindi ama kamas! Yambatti nepek pawan timbi indañguk, windiñgangot endi ginañ nim timbi indañguk ba?

⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ. Tambo sindi ginañji win pimbiñesila bi-sem-bi, ep kimitnekaliñ. Windiñ tineliñda, ginañji git ep tindinji tipet wali Yambattok dainan jamilan indaukuk.

⁴² Falisi sindi nanañ kena ginañ nanin gitik win tambipi, gwasap ba yaya win bo kit tambon tambon tambipi, Yambattok tambon pa mañ, gan ginañjili en nim kasilea, ba ep tindin dindim nim pa tañ, wala timbi sindi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sindi Yambatta tambon miñipi, enda ba amatamda ginañji emneliñ ñak! ⁴³ Falisi sindi it kiyau ginañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, timbi kimili tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan ti-samneliñdok nandañ, wala timbi kilañmet! ⁴⁴ Amatamdi sum sembin no nim ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. †† Sindi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanli sindok ginañji tokñelak win nim ka-nandi-daklea, wala timbi kilañmet!”

⁴⁵ Timbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesula niñguk, “Endaut, dik Falisi amala windiñ enlañda, ninda bo giñgiñgan nim ti-nimlañ.” ⁴⁶ Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sindi amatam nepek milap ‡ tañgoneneliñdok pa emum milataumbi, ep timbi pañgitaneliñdok kit kimit no nim pa ti-semañ, wala timbi kilañmet! Yambatti sindi bo sambekak.

⁴⁷ Sindi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandip kimgiliñ endok sum gwatnam win sindi timbi kaik talak. ⁴⁸ Endi yandip kimgiliñ, timbi sindi sum gwatnamji timbi kaik tañ, wala timbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgiliñ win sindi ka nandum kindem sinik tilakta sin inda-daklea. ⁴⁹ Kusei windiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñindiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Israel amatamdoñ eni-mulam ñaumbi, endoñnan nanin diwin ep timbi kolaneliñdok kle-gim gim embi, diwin yandip kimnekaliñ. ⁵⁰ Wala timbi plofet ama gitik kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñindiñgit yandip kimgiliñ endok wekatsilok tuan kolan win amatam man ñindiñgit kuañ sindi ombi-tikenekaliñ.

⁵¹ Win Abellok plon kusei kimipi, Sakalaia ama nin sisuat git tapma it wolok boñgipsetnan wili kimguk endok plon talelak endok kimkimjilok tuan kolanla nak biañgan ñindiñ sanlet: amatam man ñindiñgit kuañ sindi win ombi-tikenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandilok telak wali it wandin. No en wolok ginañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñimlak. Endikñe manda nandi-tale

† Falisi amali Yambattok dainan jamilan indaneliñdok kisi pa wilikañgiliñ. †† Namba 19:11-22 ñindiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tike-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nim indalak. ‡ Nepek milap win endikñe manda milap wolok walan.

ama sindi it wolok yama ki win kimit kimbiñ dañ, gan ginañ nim loñgiliñ, timbi amatamdi bo lonep nandiñgiliñ win kimsip ti-semgiliñ, wala timbi ki-lañmet!"⁵³ Yesuli windiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi git endikñe nandi-tale ama endi kusei kimipi, kanjik kolan sinik ti-ñimbi, ni-nandi kusei kusei tiñipi,⁵⁴ kit yout tineliñdok enlok mandanli sisoñ ti-ñimnep nandiñimbi, mandimandi ti-ñimgiliñ.

12 Nain wolonda amatam asup kwinakwinattok tuop nim endi bo Yesuloñ kimin timbi kle-gim-bupi, tambo yali tiñgiliñ. Timbi Yesuli kusei kimipi, dama gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Sindi Falisi amalok plaua kimilimbendinjila ka-kiliñ embi kunekaliñ. Win endi manji mambenji tipelat, timbi ep tindinji julunñit tañ wala elet. Nim kañbi, sindi bo windiñgangot tineliñ.² Biañgan sinik, nepek kimsimbini gitik win Yambatti timbi indañgan indaumbi, nanandi sembin gitik win timbi dakleukak.³ Wandiñda sindi manda kilim ginañ eñgiliñ win maim plon eu indaukak, timbi sindi nepek no it ginañnan manda janjak eñgiliñ win ipakanan wopumgan eu piukak."

Yambat endañgot misi-ñimlok

⁴ Yesuli yousimbi enguk, "Notnai, nak ñindiñ sanba: amali piñgipsiñgot wili kimneliñ, gan siñgi kandañ sep timbi kolaneliñdok gembu no nim pat-semalak enda nim misinekaliñ.⁵ Tambo ninda misi-ñimlok win daut sametet: Yambatti ama wili kimbi, siñgi kandañ jimbiñ kol piuktok gembu palmlak enda misimisi ti-ñimlok. Biañgan sinik sanlet: endañgot mek misinekaliñ.⁶ Monik tiptip kit tombongot win minem gimini tipetti tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no nim kamala-ñimlak.⁷ Sindi endok dainan loloñ sinik, monik asup yapma kleañ, timbi endi kumbanji saktok kwinakwinatsi win bo nandi-talelak, wala timbi amala nombo nim misi-semnekaliñ.

⁸ Sanba nandiwit. No en amalok dausinan 'Nak Yesulok giñgit' windiñ e-daklelakta, nak Ama Sisiniñti Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan 'Endi nokok giñgit' windiñ e-dakleulat.⁹ Gan no en amalok dausinan naka 'En nim nandi-ñimlet' elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan 'En nim nandi-ñimlet' eutat.¹⁰ Timbi no en Ama Sisiniñ nani-kolalakta, endok yomin win kindem bi-ñimlok, gan no en Dindim Woñ ni-lakalakae tilakta, endok yomin win kimilim palmekak.

¹¹ Amali manda plon sepmbi, it kiyau ginañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapitnekaliñ. Nain wolongan sinik Dindim Woñdi manda nek eelok win daut samekak, wala timbi wolonda sindi nandi-bendi wopum timbi, ñindiñ nim enekaliñ, 'Nindi manda nek enetamiñ?' Ba 'Nek tambane eninetamiñ?'"

Minem kwilikwili ka-galkta nim tilok

¹³ Timbi ama kimin wopum boñgipsinan ama noli Yesu nimbi eñguk, "Endaut, datnali betnettok kii bimbin win en noñganliñgot ep kulak, wala timbi dik nim-bimbi, nokok tambon danbi namin."¹⁴ Eumbi niñguk, "Notna, ba ama noli nak sambidandbettok ba nepenepeset dani-samettok nanbi taleñguk ba? Nim ya, win nokok kena nim."¹⁵ Wandiñ embi yousimbi, amatamda enguk, "Nepek tokñetokñen wali kuñgu kindem nim samlak, wala timbi sindi ka-kiliñ embi, kuñgunji ka-dikñe-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, kwilikwili ba nepek nola ka-galkta tineliñ."

¹⁶ Wandiñ embi, eyout manda no ñindiñ embi enguk, "Ama minem kwilikwili asupmat endok nanañ kenan bien lali kindem daumbi,¹⁷ nanandin ginañ ñindiñ nandi-kwinakwinaleñguk, 'Nitek tilok? Nanañ bien asup ñali it kawai wolok ginañjinan wisi-kolettok tuop nim!' Wandiñ nandiñimbi¹⁸ eñguk, 'Kombikmek nandilet: nak wisi-kot it kawai gitik win wiapi, kombilin wopum asupgan kindipi, nanañ ba kwilikwili gitik pat-namlak win wolok wisi-koletat.¹⁹ Tiñipi, natnala ñindiñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepek kindem gwilat asuptok kimip kiulambi pat-namlakta timbi kindem pat-nandiñimbi, na silisili timbetat!'"²⁰ Gan Yambatti tambon ñindiñ niñguk, 'Dik kamen, man tim ñolondañgan kuñguñga gapma tikelok. Timbi nepek ti-jumut tiñguñ wali nindok timbekak?'"²¹ Yesuli eyout manda windiñ embi, yousimbi enguk, "No en kwelan ñolok kwilikwili asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no nim palmlakta, endi ama kamen wandin."

Piñgip ka-dikñela nandi-bendi wopum nim tilok

²² Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Nepek tokñetokñen wali kuñgu kindem nim samlakta timbi nak kuñgunjilok ba piñgipsilok kandañ ñindiñ sanlet: win kuñgu ba piñgip wali bien tilak, nanañ ba dasindasin wali nim, wala timbi sindi nanañ nek nanekaliñ ba dasindasi nek dasinekaliñ wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ.

²⁴ Sindi monik oeo yambim nandiwit: endi nanañ tipi-bimbi met nañ windiñ nim pa tañ, timbi endi wisi-kot it bo nim pat-semalak, gañgan Yambatti tuopkan ep towilak. Sindila endok dainan monik yapma kleañda, nitek timbi nim sep towiuk?²⁵ Timbi sindoñnan nanin no endi nandi-bendi wopumli kuñgun lakat yousum ombatawik ba? Nim ya!²⁶ Sindi nepek tip kambak wandin tindilok tuop nim, wandiñda kusei nekta nepek diwin wala nandi-bendi wopum pa tañ?

²⁷ Pama klinan indañ win yambim nandiwit! Nak ñindiñ sanba: endi kena meñ nim tañ, ba dasindasinji bo nim pa youkañ, gañgan endok pamanjili ama wapmañ Solomondi dasindasin kindem sinik pa dasiliñguk endok paman win maklelak.²⁸ Kli nepek pamanat kena ginañ man lambi indaumbi, desa dombimbi ep siu

dinekaliñ wandin win bo Yambatti dasindasinji kindem emlak, nitekta timbi endi sindok dasindasinji nim timbi inda-samek? Win nim nandañda, sindok nanandi-kilik-tinji win lakat sinik pat-samlak!

²⁹ Amatam Yambat nim nandi-kilikti mañ endok nanandinjili nanañ tuk nepek wandindokgot pat-sem-lak. Bepsili ikan ñindiñ nandi-talelak: nepek gitik win nim pat-samekta sindi kuneliñdok tuop nim, wala timbi sindi amatam diwindi tañ windiñ nim tinekaliñ, ba nandi-bendi wopum nim tinekaliñ. ³¹ Tambo sindok nanandinjili Ama Wapmañjilok giñgit kuñgulokgot pat-samekak, timbi nepek wandin wali bo kuñgunjilok inda-samekak."

Ama Sisini endok tomtomlok ti-pañgitam kulok

³² Timbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, "Kikesmin tip, sindok Bepsili ñindiñ tindila nandum kindem dañguk: en ama wapmañji kumbi, sindi en gita kandikñe kena tineliñdok nandimbi, wolok tuop tiñguk, wala timbi sindi misimisi nimnat kunekaliñ.

³³ Sindi nepenepesi pat-samlak win tuatualok kimipi, minem walinin tikembi, pimbiniñesila emnekaliñ. Windiñ tinekaliñda, tuanji nim taleukak win kunum ginañ pat-samekak. Kumbu amali win kumbu tineliñdok tuop nim, ba kwinakamdi win nim timbi kolaukakta timbi wali minem liksi nim kolawik wandin. Sindi kwelalok nepenepok wala galk nim nandinekaliñ. Tambo sindi nepek nek Yambattok dainan loloñ sinik wala galk nandinekaliñ. ³⁴ Kusei ñindiñda: nepek ginañjili kasileum pataknan kandañ ginañ nanandinjili bo wandiñ pat-samekak.

³⁵ Kena gwañgwali molomjili nanañ si-jumut tindinan nanin undane ilan bimbi, wesak wilimbi, platik sinik pisalimneliñdok mandimandi pa tañ, windiñgangot sindi kolsalenji pindolim diumbi, kena tindilok ti-pañgitam kunekaliñ. ³⁷ Kena gwañgwali windiñ ti-kuñilimbi, molomjili undane bimbi kalak win: kena gwañgwañiili gama kaik papi, mandi pakañ. Kena gwañgwa wandin wali gwañgwa diwin yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjili kena tindilok ti-pañgipañgi timbi, nanañ naneliñdok eni-tiañembi, nananji kle-semekak. ³⁸ Win tim bomup ba puputti kusei kimipi kitilaknan undane bimbi, kena gwañgwali gama kaik paliñilimbi ep timbi indaukta, gwañgwa wali wakan diwin yapma kle pakañ.

³⁹ Timbi sindi nepek ñin nim nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali nain nekta sinik biwik win nim nandilak. Nandiwinmda! endi kaik kuñipi, il wiapi, ginañ loup timbimbi kimisip ti-ñimek. ⁴⁰ Windiñgangot sindi 'Ama Sisinikti man nim tombek bek' windiñ nandiñilimbi, wolongan kaikan bi tombekak. Windiñda timbi sindi tomtomnalok ti-pañgitam kunekaliñ."

⁴¹ Timbi Petloli niñguk, "Wopum, eyout manda elañ win nindokgot ba amatam gitiktok?" ⁴² Eumbi tambane eñguk, "Manda win kandikñe ama matañgotañgolat

nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomñiili kena gwañgwañi diwin yambi-dikñelok nimbi taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sinik dani-semektok nilak. Molomñiili kena manda windiñ nimbi, ⁴³ ña kukap undane bimbi kalak win: kena gwañgwali nek timbektok niñguk wolok tuopkan tiñgukta endi gwañgwa diwin yapma kle patak. ⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwa enda ñindiñ sanlet: molomñiili nepenepel gitik win endi ka-dikñeuktok nimbi taleukak.

⁴⁵ Gan tikap kena gwañgwa wali ginan ginañ ñindiñ nanduk, 'Molomnali ña sakñelambi, platik nim biukak' windiñ nandimbi, kusei kimipi, kena wembe gwañgwa diwin joñgo yandipbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama timbekta, nek inda-ñimek? ⁴⁶ Kena gwañgwa molomñiili kena nain nekta ba nain nekta sinik biukak win nim nandilakta timbi endi nim mandi palimbi, nain wolondañgan molomñiili undane biukak. Bimbi, ep tindin kolan win kañbi, wolok kinjan ti-lamipi, amatam Molom nim kimit-kleañ en gita tuanji kolan ombi-semekak.

⁴⁷ Tikap kena gwañgwa wali molomñilok mandan nandiñguk, gan nim tañgoneñguk ba nim ti-pañgi-pañgile tiñgukta, en nain ombapgan waipmilok. ⁴⁸ Gan tikap endi molomñilok mandan win nim nandiñgukta makleumbi, nain dumangan waipmilok. Windiñgangot tikap Yambatti ama nola gwilam asup miminda endi wolok tuopkan tambon ombi-milok nandilak, ba endok kiinan kena wopum kimikimilinda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandilak."

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

⁴⁹ Yesuli yousimbi enguk, "Nak komba kwelan kimilam diuktok indañgutta ñindiñ nandilet: komba wali ikan dualimda, win kindem sinik. ⁵⁰ Gan nak dama tuk walan no † iilok nanbi taletalen. Tuk win gama nim iñgutta timbi milap wali ginañna timbi milatalak.

⁵¹ Sindi nak amatam kwelan ep timba busukñenengan kuneliñdok indañgut windiñ nandañ ba? Windiñ nim. Nak ñindiñ sanba nandiwit: tambo nak amatam ep tambilettok indañgut. Naka timbi ⁵² man ñindiñgitta kusei kimipi, kundit ñindiñ inda-ta-ñaukak: sambat kit meñ noñgan yakan pa kuañ endi tambipi, kimin tipet indambi, tipetti tambon, tipet git noli tambon windiñ ipi, nisiñgan tambon tambon kanjik ti-kunekaliñ.

⁵³ Windiñ tambipi, bep niñan endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi me wemba endi bo nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi nambin tam git yapman tam endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik."

† Tuk win milap ba piñgip gawat Yesuli bembektok tiñguk wala elak.

Yambattok manda dindim gan nandilok

⁵⁴ Yesuli amatam kimin wopumda yousim ñindiñ bo enguk, "Sindi mulukuali tuk kimbiñ kandañ indam biumbi kañbi, wolongan ñindiñ pa eañ, 'Gwi biutak' windiñ eumbi, wolok tuop indalak. ⁵⁵ Timbi sindi sasaleli klinan kandañ nanin pendip biumbi kañbi, ñindiñ pa eañ, 'Maim kunduwat diutak' windiñ eumbi, wolok tuopkan indalak. ⁵⁶ Ama manji mambenji tipelat! Sindi kunum git kwettok plon nek indalak win kañbi, maim iletak ba gwi piutak win ka-kiliñ eañ. Gan niteka timbi sindi man ñindiñgit nepek nek indalak win kañbi, kenanalok kusei nim ka-nandi-dakleañ? ⁵⁷ Ba kusei nekta sinlok ep tindiñji plon nek ñali dindim sinik win bo nim ka-danbi, wolok tuop tañ?"

⁵⁸ Tikap ama noli manda plon gapilep timbimbi, siti telaknan yakan ñañipi, mandanjet e-salendemiktok nika timbekañ. Nim kañbi endi giñginembi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapilimbi, endi bo tem duman-dok kiinan gapilimbi, endi gepmbi, it kwambiñnan gapilek. ⁵⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambiñ ginañ papi, minem nitek ombi-ñimlok een win gitik ombi-mitaleuñ wolok tuop."

Ginanji nim tambanenekaliñda kolanekaliñ

13 Nain wolondañgan amatam wolok bi pakiliñ endoñnan nanin diwindi Yesula kasat ñindiñ tiñimgiliñ: Galili ama diwindi tapma ilan tapma tiñimbi, Pilatoli eum yandipmum kimbimbi, wekatsili pimbi, tapma gauttok wekatsili wakit kiukuk. Kasat windiñ tiñimbi ² tambane enguk, "Milap wandin indasemgukta, ama wolok yomjili Galili ama diwisilok yom makleñguk, sindi windiñ nandañ ba? ³ Nak ñindiñ sanba: nanandinji win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginañji nim tambanem kunekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ. ⁴ Timbi amatam 18 Siloam kandañ kimgiliñ win endok kandañ nitek? It ombap jiñginli gilombi, ep kot tapliñguk. Endok kolanjili amatam diwin gitik Jerusalem kuañ endok kolanji makleñguk, sindi windiñ nandañ ba? ⁵ Nak ñindiñ sanba: nanandinji win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginanji nim tambanenekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ."

⁶ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk, "Ama nolok wain kenan ginañ fik komba no tipium pakuk. Timbi kena molomdi komba win ka-nandi timbepi biñguk, gan endi bien no nim lali palimbi kañguk. Bien nimnat kañbi, ⁷ kena kandikñe amala nimbi eñguk, 'Kalañ: gwilat tipet git no gitik wolok ginañnan nak ñañambi timbi, komba bienda yolonjilet, gan endi bien no nim lalilak. Neta slakan sinik kwettok galk tiañetalelak? Kak, dombi kot!' ⁸ Eumbi niñguk, 'Molomna. Biumbi, gwilat noñgangot nombo yousi-mium palin. Palimbi, nak kwet tambipi, kuseinan makauttok tem kimipi kautat. ⁹ Gwilat no wolondamek bien laliukak

bek. Tikap nimda, komba win kindem dombi kolekañ."

Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak

Yambattok kandikñe win nitein?

¹⁰ Sabat patnandi nain nola Yesuli it kiyau nolok ginañnan amatam eni-daut ti-sem pakuk. ¹¹ Timbi tam no yal kolandi pi-ñimimbi, jibat siñgin sait ginañ timbi inda-ñimimbi, en dindim ilektok tuop nim, wala timbi gwilat 18 wolok tuop plindambi pa kuliñguk, endi bo wolok bi pakuk. ¹² Palimbi, Yesuli tam win kañbi kiti-ñimium biumbi niñguk, "Tam, jibat gep top-kiliñ eñguk wali ip taleumbi, siñgiñga pañeun." Windiñ eñipi, ¹³ kii endok plon kimilimbi, wolongan siñgin sait ti-dindim embi, kusei kimipi, Yambat ni-kindem dañguk.

¹⁴ Yesuli Sabat patnandi nainnan tam win timbi kindem dañgukta timbi it kiyaulok telak dama endi ginañ komba diumbi, amatam enombimbi, ñindiñ eñguk, "Sandap kit tambon noñgan win kena tindiñlok pat-samlak, wolonda endi sep timbi kindem daneliñdok binekaliñ, Sabat patnandi nainnan nim." ¹⁵ Windiñ eumbi, Wopumdi tambane ñindiñ niñguk, "Ama manji mambenji tipelat! Sindi gitik makauk ba doñkinji win Sabat patnandi nainnan isinan ep pisapi, tuk naneliñdok pa yanañgikañ. ¹⁶ Gan tam ñin Ablaamdok komblin endok kandañ win nitek? Satandi gwilat 18 gitik topmimbi ku-ta-bilak, timbi sindi en Sabat patnandi nainnan nim pisalimlok nandañ ba?" ¹⁷ Windiñ eumbi, kanjikñii gitikti mayek tam palimbi, amatam gitik endi kundit kindem sisinik tiliñguk gitik wala silisili tiñgiliñ.

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Yambattok kandikñe win nitein? Kandikñe wali nitek bendilak nak wolok plon eyout manda nek eut? ¹⁹ Win mastat minjip ama noli tikembi, kenan ginañ kokuk wandin. Minjip tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum timbimbi, monikti isi kii gayam plon tiñgiliñ."

²⁰ Windiñ embi, bindambo ñindiñ enguk, "Nak Yambattok kandikñe win nitein eut? ²¹ Win plaua kimilimbendi tam noli tikembi, plaua kwilan wopumgan wakit kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, kimilimbendi lakatgot wali plaua gitik win timbi bendi lambiñguk."

Kunumdok yama gik sinik wolok lololok

²² Yesuli Jerusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandiñ ñañipi, amatam eni-daut ti-semguk. ²³ Timbi ama noli ni-kañbi eñguk, "Wopum, win ama lakat endiñgot Yambatti kolanjilok tuan wiat-semumbi, kunum ginañ lonekaliñ ba nitek?" Eumbi enguk, ²⁴ "Nak ñindiñ sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wit nim kanekaliñ, wala timbi sindi yama gik sinik wolok loneliñdok gembu kotnekaliñ. ²⁵ It

molom endi milapi, yama sip taleumek, sindi bi it pawan ipi, wesak wipi ninekaliñ, 'Wopum, yama pisat-nimiñ.' Eumbi, tambon ñindiñ sanbekak, 'Nak nim nandi-samlet. Sindi denasi?' Sanbi nandimbi, ²⁶ kusei kimipi, manda tombon ñindiñ ninekaliñ, 'Nindi dikita yakan nanañ tuk nañgimiñ, timbi dik nindok ipakanan giñgit manda e-daut tiñguñ.' ²⁷ Gan endi ñindiñ sanbekak, 'Nak ñindiñ sanlet: sindi denasi win nak nim nandi-samlet. Kolan tindi gitik sindi nambim ña-talewit!'

²⁸ Timbi kimisip ti-samgukta timbi sindi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop git plofet gitik endi Yambat gita kuñilimbi yambinekaliñ, wolondamek sindi wandiñ kukulembi, manji si-gilim danekaliñ.

²⁹ Tiñilimbi, Yambattok giñgitñiili kwet tambon tambon taletalenan nanin en gita kuneliñdok bimbibi, nanañ si-jumut tindinnan pipapi nanekaliñ. ³⁰ Nandañ: wolonda ñindiñ indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin diwisili dama tinekaliñ, timbi daman-daman kuañ endoñnan nanin diwisili siñgi tinekaliñ."

Yesuli Jerusalem it kwetta blan ti-ñimiñguk

³¹ Nain wolongan Falisi ama diwindi Yesuloñ bimbibi niñgiliñ, "Elotti gwili kimbeñdok nandilak, wala timbi dik ñalinin pi ñau." ³² Eumbi enguk, "Sindi ñambi, kamot moyen wala ñindiñ nimbibi, 'Nandilañ, nak man git desa jimbatsiat ep timba kindem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yousi ñambi, kenana timba taleukak.' Sindi ña windiñ nimbibi nandiwin. ³³ Biañ-ganak, plofet ama Jelusalemgot yandip kimkimlok, kwet nolok nim, wala timbi nak man ba desa ba sisa telakkan yousi ñañalok een.

³⁴ O Jerusalem nasi, sindi blasifngandok. Sindi plofet ama pa yandip kimañ, timbi ama sindoñ eni-mumulim bañ win kawatti yandipmim kimañ. Puputti niñañii ep kimin timbi, papauli ep kamailak, windiñgangot nain asupgan natnaloñ sep kimin timbettok nandiñgut, gan sindi nim nandi-namgiliñ. ³⁵ Nandañ! Wopumdi sindok kwesi bimbibi, nombo nim sep kamaiukak. Timbi nak ñindiñ sanba: sindi nombo nim nambinekaliñ. Nim sinik. Sindi nokok plon ñindiñ enekaliñ, 'Wopumdi ama ni-mulim nindoñ bilak en gwilam milok!' † wolondamek nombo nambinekaliñ."

Plap kenali Sabbatok endikñe manda kimit-klekle win maklelak

14 Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo palimbi, nanañ beulok nolili ka-tuakiliñ. ² Timbi ama no kii kesii bendimbendinat endi Yesulok dainan bi indaumbi ³ kañbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandimbi eñguk, "Endikñe mandali nek tineñdok nandi-nimlak - Sabat nainnan ama kindem timbi kindem dalok ba nim?" ⁴ Windiñ eumbi, manda no nim

tambane nimbimbi, ama win tikembi, timbi kindem dambi ni-mulim ñañguk. ⁵ Timbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, "Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban ginañ piukta, sindoñnan nanin nin endi platikan nim tiañeum lambek?" ⁶ Windiñ eumbi, manda tambon tambane nineliñdok lonjiñgiliñ.

Kayombineañ ba plap tañdi tuan tikenekaliñ

⁷ Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pilimbi, Yesuli win kañbi, eyout manda no ñindiñ enguk, ⁸ "Ama noli nanañ sina tilakkan gep tiañeumbi, dik ditnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon nim pipaleñ. Nim kañbi, ama loloñ-ga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi biumbi, ⁹ sitet tipelat sep tiañeñguk endi gambimbi, ñindiñ ganbek, 'Endok pitit win, bi-ñimimbi, nolok pit.' Windiñ ganbimbi, dik siñgi mayek timbimbi, gani-mulim siñgi sinik ña pipaleñ. ¹⁰ Windiñda timbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dik pitit siñgi sinik wolok pilekañ. Windiñ timbeñda, nanañ molomdi gambimbi ñindiñ ganbek, 'Notna, dik lo, pitit dama tike.' Windiñ ganbimbi, dik ama diwin no gita yakan nanañ nalañ endok dausinan kot giñgit tikeukañ. ¹¹ Nekta, ama gitik nisilok kosi giñgit tike-loañda endok kosi giñgit tike-piukak, timbi no en kayombinem kulakta en tike-loukak."

¹² Timbi Yesuli yousimbi, ama ni-tiañeñguk enda ñindiñ niñguk, "Dik nanañ sina tip ba wopum tiñipi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi minem kwilikwilinjiat wandisi win nim pa eni-tiañeukañ. Nim kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tiñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum tike-taleuñ. ¹³ Tambo dik nanañ sina tiñipi, ama pimbifnesi wakit ama kisi ba kesisi ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ. ¹⁴ Endi tombon ombi-gamneliñdok tuop nim, gan ama dindim endi kimnan nanin milatnekaliñ wolondamek Yambatti tuañga kindem ombi-gamumbi, amatam diwin yapma kle palekañ."

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda nim elok

¹⁵ Timbi ama Yesu gita yakan nanañ nañgiliñ endoñnan nanin noli manda win nandimbi, ñindiñ niñguk, "No en Yambatti nanañ sina wopum giñgitñiilok ti-semekak win nambekakta endi amatam diwin yapma kle patak." Windiñ eumbi, ¹⁶ Yesuli niñguk, "Nain nola ama noli nanañ sina wopum timbepi, amatam asup sinik eni-tiañeñguk. ¹⁷ Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mulimbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, 'Nepenepek gitik ip tiwili dikñemiñda timbi sindi biwit!' ¹⁸ Gan endi noñgan noñgandi kusei kimipi, e-tembi manda nimbi eñgiliñ. Ama dama ña kañguk endi ñindiñ niñguk, 'Nak kwet sanoñgat no tuañgut win ña kauttok een, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.'

¹⁹ Timbi ama noloñ ñaumbi, endi ñindiñ niñguk, 'Nak

makauk wapai kit tombon tombon kena emettok ep tuañgut win yanañgipi tikatika timbepi ñaupi tilet, ku-sei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.' ²⁰ Timbi noli bo ñindiñ niñguk, 'Nak tam kombikan tiñgutta timbi ñañalok tuop nim.'

²¹ Timbi kena gwañgwalì undane bimbi, eni-tiatiañen endi nek eñgiliñ wolok kasat gitik win molomñila ti-ñimiñguk. Timbi nanañ beuli ginañ komba diumbi, kena gwañgwan ñindiñ niñguk, 'Dik plastik sinik it kwet-tok telak tip ba wopum wandiñ ñambi, ama pimbifesi wakìt ama kisi ba kesisì kolan ba dausi sipsipmin yambimbi yanañgilim biwit.' Windiñ eumbi, wolok tuopgan timbi, undanem bimbi ²² nimbi eñguk, 'Molomna, mandañga ip biennat tilak, gan it ginañ gama nim tokñek.' ²³ Windiñ eumbi niñguk, 'Bindambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñipi, amatam yambetañ win eni-giñgineumbi, itna ginañ tokñeneliñdok biwit. ²⁴ Nak ñindiñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ ti-jumut ti-semi win lakat no nim nanekaliñ.'"

Yesu julunjuluñ nim kle-kulok

²⁵ Timbi amatam kimin wopum asupti Yesu ñañgukan kle ñañilimbi undane yambimbi, ñindiñ enguk, ²⁶ "No en nakita kuupi nandilak, gan naka timbi meñ beu wakìt tamin ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun win bo siñgi nim wit-semalakta, endi nokok gwañgwana sinik kuuktok tuop nim. ²⁷ Timbi no en enlok kloñbal nim tike bembì, nak nep kle kulakta, endi nokok gwañgwana sinik kuuktok tuop nim.

²⁸ Tikap sindoñnan nanin noli it wopumgan kindilep nandiwikta, endi dama pipapi, ittok tuanla nandimbi, minem palmilak wali it win timbi taleuktok tuop ba nim win ka-nandiwik. ²⁹ Nim kañ, yop tambì, it kusei kimilek, gan endi it timbi taleuktok tuop nim, timbi ama it win ka-nandañ endi gitikti kusei kimipi nilakalaka embi, ³⁰ ñindiñ eneliñ, 'Ama ñali it plapkan ku-sei kimipi kindikuk, gan nitakta nim timbi talelak?' ³¹ Ba tikap ama wapmañ no endi ama wapmañ nol nola mik ti-ñimepi ñauk, endi nitak timbek? Endi dama pipapi nandi-kiliñ embi, endok ama lakatgot endi diwindok ama asupgan mik ti-semneliñdok tuop ba nim. ³² Tikap nimda, kanjikñili gama mayañgan paliñilimbi, ama wapmañ wali kanjikñiloñ manda kimilim ñaumbi nimbek, 'Busuk inda-nimektok nitak timbet?'

³³ Windiñgangot sindi giñgitsii ba nepenepesi gitik pat-samlak win siñgi wilmineliñdok nim ti-pañgitam pakañda, sindi nokok gwañgwana sinik kuneliñdok tuop nim. ³⁴ Palañ win nepek koñgom sinik. Gan wolok koñgomli talewikta, nitak tinambi, nombo koñgom dawik? Windiñ tindilok tuop nim! ³⁵ Palañ wandin win nana kena ginañ ba gwilañgwilam ginañ kena nimnat, slak kolim ñalok. †

No en pawañnat endi pawañ kimipi, mandana nandi-kiliñ eukak."

Yom amali ginañ tambanelak enda timbi silisili wopum indalak

15 Timbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandinepi pa baañgiliñ. Windiñ timbimbi, ² Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama endi yambimbi nandum piumbi, Yesula ni-wol-wolk embi eñgiliñ, "Ama wali yom ama not ti-sembi, en gita pipat-milat timbi, nanañ yakan pa nalak." ³ Windiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk, ⁴ "Tikap sindoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-dikñeñilimbi, noñgan noli pailekta, biwik ba? Nim ya! Endi 99 diwin win kwet kli pataknan yambium kli na-palimbi, noñgan pailak win lonji ñakap timbi indauk wolok tuop. ⁵ Timbi indambi, walen kindem daumbi, bupum mimbì undane ñauk. Ña ⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum biumbi enbek, 'Sipsip pailak win ip timba indakta timbi, bi nakita silisili timbit!' ⁷ Nak sanba nandiwit: ama wali sipsip pait-palimbi timbi indañguk wala silisili wopum tiñguk, windiñgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda timbi kunum ginañ silisili wopum sinik indaukak. Gan ama 99 endi ikan dindim kuañda timbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda timbi silisili lakatgot indaukak."

⁸ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, "Tikap tam nolok minem kwandai satnin † kit tambon tambon palmek, timbi noñgan no pailekta, kak biwik ba? Nim ya. Endi kolsalen pindopi, it jamimbi, lonji-kiliñ embi, timbi indauk wolok tuop. ⁹ Timbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum biumbi enbek, 'Minemna pailak win ip timba indakta timbi bi nakita silisili timbit!' ¹⁰ Nak ñindiñ sanba nandiwit: tam wali minem kwandai pailimimbi timbi indañguk wala silisili tiñguk, windiñgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda timbi Yambattok eñaloñilok boñgipsinan silisili indalak."

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Ama no endok niñañiit tipet pakimik. ¹² Pakap, monali beula ñindiñ niñguk, 'Bep, dik minem kwilikwili ba kwet pakamlak win itañgan danbi, nokok tambon namiñ.' Eumbi, nepek gitik win danbi emguk. ¹³ Monali nain nim ombataumbi, beuli nepenepek miñguk win tualok kimit-talembi, minem gitik epmbi, kwet mayañgan ñambi pat-ti-kuñguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñipi, minem epguk win gitik kot-taleñguk. ¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwa wali nanañla lonji nim kañbi, ¹⁵ ama winanin noloñ ña pa galiumbi, bil ‡ yambi-dikñeuktok kena ginañ ni-mulim ñañguk. ¹⁶ Ña kena ti-kuñipi, nanañ gawat tiliñgukta timbi bittok nanañ win bo ep

† No en Yesu julunjuluñ klelak endi palañ koñgom nimnat wandin. †† Minem kwandai satnin wali kena nain noñgandok tuan. ‡ Juda amali bitta nandum nepek kolan papait timbimbi, nim nayañgiliñ ba tikekañgiliñ ba ep towiyañgiliñ.

nanalok galk nandiliñguk, gan enlok nanañ nepek no nim pa maañgiliñ.

¹⁷ Windiñ ti-kukap, ginañ nanandin tombimbi, ñindiñ nandiñguk, 'Ama betnalok minem kena ti-ñimañ gitik endok nanañ tuk win milapkan pat-semalak, gan nak endok niñañli ñolok nanañnala kimbepi pa tilet.

¹⁸ Windiñda nak kwet ñin bimbi, bindambo betnalok ña tombi, ñindiñ nimbetat: Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom ti-samgut, ¹⁹ wala timbi nak ñandin ñali nombo niñañga sinik kuuptok tuop nim, slak nandi-namumbi, minem kena ti-gambi kuutat.' ²⁰ Windiñ nandimbi milapi, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il timbi dumalaum biumbi, beuli kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan ti-ñimbi, woñep ñam apbi, simumuñ ti-ñimiñguk. ²¹ Timbi niñañli ñindiñ niñguk, 'Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom ti-samgut, wala timbi nak ñandin ñali nombo dikok niñañga sinik kuuptok tuop nim.' ²² Gan beuli nandi-kimnembu, kena gwañgwañiila ñindiñ enguk, 'Sindi platik sinik ñambi, dasindasi engano pamanat win tike bimbi dasi-ñimit, timbi besa pamanat kii niñañ plon dasi-ñimimbi, kesu gwilap waktu dasi-ñimit. ²³ Timbi makauk niñañ kitti towium bendi wopum da-kiliñe patak win tike bim wip, sina wopum timbi, silisili tina. ²⁴ Neta, niñana ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi, kaik patak.' Windiñ eumbi, kusei kimipi, silisili wopum tiñgiliñ.

²⁵ Tiñilimbi, tuanli kena ginañ pakuk wali ilan undane bim, it timbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nandiñguk. ²⁶ Nandimbi, kena gwañgwa no kiti-ñimium biumbi, ni-nandi asup timbi, ñindiñ ni-kañguk, 'Wi nek indalak?' ²⁷ Eumbi niñguk, 'Kwayañga mona ip bik patak. Timbi piñgiu gwilap no nim kolañgukta besetti eumbi, makauk niñañ kitti towium bendi wopum dañguk win wipi, nanañ si-na tamiñ.' Windiñ eumbi, ²⁸ tualu wala nandu piumbi, ginañ komba diumbi, it ginañnan nim lololok giñgineñguk.

Timbi beuli pimbi, tualoñ ñambi, ni-busumbusuk ti-ñimbi, it ginañ louktok ni-nandiñipi ni-giñgineñguk. ²⁹ Gan tualu tambane niñguk, 'Nandilañ. Gwilat asupgan ñin nak kena gwañgwa silanin nomik kena ti-gamta-bimbi, mandañga no nim wikut, ganmek dik notnai git silisili tineñdok meme niñañ kambak no nim namguñ. ³⁰ Gan niñañga mona ñali tam telak joñgo kuañ en gita kumbi, minemga na-taleñguk en wandin wali biumbi, dik eumbi, makauk niñañ kitti towium bendi wopum dañguk win dombimbi si-ñimañ.'

³¹ Eumbi, beuli niñguk, 'Niñana, dik nepek nola nim lonjilañ. Nain tuop dik noñganli nakita kulañ, timbi nepenepek gitik pat-namlak win dikok giñgit.

³² Kwayañga ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi kaik patak. Nitekta waleni nim kindem daumbi, na silisili nim tineñ?"

Minem kwilikwili nandi-daklenat ka-dikñelok

16 Timbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñindiñ enguk, "Ama kwilikwili wopummat noli minem kwilikwili kena aman nolok kiinan ka-dikñeuktok kimit-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama diwindi kandikñelok plon kit yout manda ñindiñ niñgiliñ, 'Endi nepenepeka ep timbi pailektok tilak.' Windiñ eumbi, ² kandikñe kiti-ñimium biumbi niñguk, 'Dikok plon manda eum nandit win nitek? Dik kandikñe kena nombo ti-nameñdok tuop nim, wala timbi yout sambat timbimbi, minem kwilikwilik kusei dakleun.'

³ Timbi kandikñeli ginan ginañ ñindiñ nandiñguk, 'Molomnali kandikñe kena napma tikelak, wala timbi nak nitek timbetat? Neta, nak kwet diplindiplilok gembi no nim pat-namlakta, timbi minem kwilikwili kitinat-ta maetalet. ⁴ O, kombikmek nandilet! Tikap nak man windiñ windiñ timbetta, molomnali kenala nep kleukak, wolondamek amali not ti-nambi, isinan gumañ nani-tiañeneliñ bek.'

⁵ Windiñ embi, molomñilok tombon tike-kuñgiliñ noñgan noñgan kiti-semum biumbi, nola ni-kañbi eñguk, 'Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?' ⁶ Eumbi niñguk, 'Oliv komba tul win wili gilo tindin win kwet kambot † 100 wolok tuop.' Eumbi ñindiñ niñguk, 'Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, platik sinik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.' ⁷ Windiñ embi, no ni-nandimbi eñguk, 'Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?' Eumbi niñguk, 'Plaua minjip kimika tindin win lik 100 wolok tuop.' Eumbi niñguk, 'Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, tambon 80 ombeñdok yout.' Kandikñeli windiñ eñguk. ⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgit kuañ endi siñginji tike-kimitneliñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen ginañ kuañ win yapma kleañ, wala timbi molomli kandikñe kelamdi nitek tiñguk win nandi-tombi, ñindiñ eñguk, 'Ama wali enlok siñgin tike-kimilektok kundit ti-kindem dañguk.'"

⁹ Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, "Nak ñindiñ sanba: sindi windiñgangot kwelalok minem kwilikwili pat-samlak wali amatam not ti-sembi, ep kimitnekaliliñ. Windiñ tinekaliliñda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen nimnatnan sani-tiañeum lonekaliliñ. ¹⁰ No en nepek silanin kiinan kimilim patak win ka-dikñe-kiliñ elak wali wakan nepek bien wopum windiñgangot ka-dikñe-kiliñ elak. Ba no en nepek silanin kiinan kimilim patak win dindimgan nim ka-dikñelak wali wakan nepek bien wopum windiñgangot dindimgan nim ka-dikñe-kiliñ elak. ¹¹ Windiñda tikap sindi kwelalok minem kwilikwili silanin win nim ka-dikñe-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat win sindok kisanan ka-

† Kwet kambot wandin no win 37 lita ba nek.

dikñeneliñdok kimilekak? No nim. ¹² Ba tikap sindi ama nolok nepek kisinin kimikuk win nim ka-dikñe-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek no sinlok pat-samektok samekak? Win bo nim.

¹³ Kena gwañgwa silanin endi molomñiit tipet endok kena ti-semektok tuop nim. Windiñ timbekta, endi molomñin nola nandum pimbini timbimbi, nandi-kunjit ti-ñimek, timbi molomñin no win ginañli kasilembi, tike-kwambiñ dauk. Windiñgangot sindi Yambat ba minem kwilikwililok kena tipelatkan ti-kuneliñdok tuop nim."

Yambattok dainan matañgotañgoli minem kwilikwili maklelak

¹⁴ Falisi ama minem kwilikwililok nandi-koñgom tiañgiliñ endi Yesuli manda wolok plon eu piumbi nandiñipi, tima giak ti-ñimimbi, ni-sasale manda eñgiliñ. ¹⁵ Timbi Yesuli enguk, "Sindi amatamdok dausi-nan dindim walan pa tañ, gan Yambatti ginañ nanandijji nitein win sambidakle-talembi, kusei ñindiñda nandum tuop nim ti-samlak: nepek amali nandum loloñ sinik tilak wali Yambattok dainan kolan papait sinik pa tilak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endi gama nim indañilimbi, Moselok endikñe manda gita plofet amali manda youkiliñ win eu piumbi, amatamdi kimit-kleñgiliñ. Timbi Yoaneli indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eu piumbi, amatamdi endok giñgit indaneliñdok gembikokañ. ¹⁷ Gan endikñe manda gitikti gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekamik, gan endikñe manda endila lakat sinik no nim paitnekaliñ. Nim sinik. ¹⁸ Windiñda no en tamin kle-kopi, kombliñ tikelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, timbi no en tam kle-kokolin no tikelak, endi windiñgangot telak joñgo kulak."

Minem kwilikwili kunumdok yama nim pisalekak

¹⁹ Timbi Yesuli kasat no ñindiñ ti-semguk, "Ama minem kwilikwili wopumnat no kuñguk. Endi dasin-dasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tiliñguk. ²⁰ Endok telak yamanan ama pimbini no kimilim pakuk, koi Lasalos. † Wandali endok piñgiu gwilap gitik timbi kolaumbi, ²¹ nanañla papi, ama kwilikwilinattok ili ginañ nanañ na-tlapi, ti na gilam ginañ mep kokañ win nambepi nandiñguk. Timbi windiñgot nim. Kamotti bo bimbi, wandan bindaañgiliñ.

²² Timbi winaña ama pimbini endi sembumbi, eñaloli ginan tip nañgit-lombi, endok pañin Ablaam gita kimilim pakuk. Timbi ama kwilikwilinat endi bo sembumbi kindit tapliñgiliñ. Kindit taplimbi, ²³ kolandok giñgit timbi, piñgip gawat wopum nandi pakuk. Papi, deium loubi, Ablaamdi Lasalos gita yakan mayañgan

† Kot Lasalos wolok walan win "Yambatti tike-kimitak en".

sinik palimbi yambiñguk. ²⁴ Yambimbi, kitu loubi niñguk, 'Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok ginañ papi, piñgip gawat wopum nandiñlet. Dik blan nandi-nambi, Lasalos ni-mulimbi, kii niñañ kusipti tuk ginañ youp bimbi, mambena plon kimilim busukñenewin.'

²⁵ Gan Ablaamdi tambane niñguk, 'Niñana, dik nim nandi-kamalaukañ: siti dama kaik pakimiknan dik pipapat kindem kasile-taleñguñ, timbi Lasalosli nepek kolan kusei kusei indañimimbi, blan plon pakuk. Gan man ñin endi ñolok busuk plon patak, timbi dik piñgip gawat wopum nandiñlañ. ²⁶ Timbi wingot nim. Masi-masip no kimikimilin, win kwet jambilan nindok ba sindok boñgipninan patak, timbi nindoñnan ba sindoñnan nanin noli win dikñembi, tambo ñaneñdok tuop nim.'

²⁷ Ablaamdi windiñ eumbi, ama wali nombo kiti-nandimbi niñguk, 'Bep. Windiñda dik kindem Lasalos ni-mulimbi, bepnalok ilan ñambi, ²⁸ kwayanai kit tambon pakañ win molo manda enbimbi, endi kuñgunji ti-dindim ewit. Nim kañbi, endi bo kwet kolan ñolokgan pimbi, piñgip gawat wopum nandiñeliñ a! ²⁹ Eumbi niñguk, 'Neta Lasalosli ñauktok elañ? Kwayañgaili Mose git plofet amali manda youyoulin win gitik pat-semalak. Manda win wakan nandimbi kimit-klenekaliñ.'

³⁰ Eumbi, ama wali Ablaamda nimbi eñguk, 'Bep. Win tuop nim. Gan ama sembisembin noli endoñ ñaukta, ginañji kindem tambanenekaliñ.' ³¹ Eumbi niñguk, 'Tikap endi Mose git plofet ama endok mandanji nandi-kimneyañda, ama noli kimnan nanin mlapi, molo manda enbim, wali bo nim dakle-semek.'"

Kuñgu nitek kuamiñ win ka-kiliñ elok

17 Timbi Yesuli gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Nepek kusei kuseili mek amatamda inda-sembi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nindi ti-kuyuk plon eni-tiañelak endi blangan. ² Kawat wopum no ama wolok bim plon tembimbi, tuk kimbiñ ginañ youp munjup kolim piwik wali mlap, gan tikap endi giñgitna koi nimnat ñandin no timbim yom plon pipilakta, Yambatti kinjan mlap wopum ombi-miumbi, mlata-sinik taukak. ³ Wala timbi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ.

Tikap noka noli yom tilakta, ep tindin kolan win biuktok manda kwambiñ nimbekañ, timbi yominla nandum blalaumbi, siñgi witakta, yomin bi-ñimekañ.

⁴ Timbi endi sandap noñgan ginañ nain asup yom ti-gamek, timbi nombo nain nitek yom ti-gamguk tuop ñindiñ ganbek, 'Nak yomnala nandiñwam blalaumbi, siñgi witet' eumbi, dik yomin bi-ñimekañ."

⁵ Timbi ama eni-mumulin endi Wopumda ñindiñ niñgiliñ, "Dik nanandi-kilikitini timbi wopum da-nimin."

⁶ Eumbi tambane enguk, "Tikap nanandi-kilikitini lakat mastat minjip nomik pat-samekta, kindem komba kakai sakñen ñala ñindiñ nineliñ, 'Dik kakatka tamapi ñam, tuk kimbiñ ginañ pimbi, tipi kwambiñ da!' Windiñ

nimbimbi, komba wali wolongan mandanji tañ-gonewik."

⁷ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Tikap kena gwañgwa silanin no nanañ kena ba sipsip yambi-dikñe kena ti-samekta, kena ginañ nanin undane ilan biumbi, sindoñnan nanin noli 'Platik sinik bimbibi, nanañga ñin na' windiñ nimbek ba? ⁸ Nim ya. Tambo endi ñindiñ nimbek, 'Dik nanañ ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-dindim timbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nam-bamek, ditnalok siñgimek kle na.' ⁹ Timbi kena gwañg-wali molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi ni-kindem dawik ba? Nim ya. ¹⁰ Wala timbi sindi windiñ-gangot nepek Molomjili manda sanguk win gitik tañ-gone-taleañda, ñindiñ enekaliñ, 'Nindi kena gwañgwa ñandin ñali kenaniñgot tiñgimiñ, ninda nini-kindem dalok tuop nim.'"

Yambatta kot giñgit milok

¹¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jerusalem ñaupi, kwet tipet, Samalia git Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk. ¹² Nambi, it kwet nolok loup tiñilimbi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu timbi dumalañgiliñ. Endi jibat yambo mawatsiat, amatamdi yambi-misimisi taañgiliñda timbi mayañgan ipi ¹³ kiti-ñimimbi niñgiliñ, "Yesu, ama wopum, dik blan ti-nimbi nandi-nimiñ."

¹⁴ Windiñ kitiumbi yambimbi, Moselok endikñe manda kleneliñdok embi enguk, "Sindi gwilapsi tapma amala daut semnepi ñawit!" Windiñ eumbi ñañilimbi, wolongan wandanji gilitañguk.

¹⁵ Timbi gwilapsi kaum kindem daumbi, endoñnan nanin noli nolii yambimbi, Yambat wopungan ni-ta-lo tiñipi, Yesuloñ undane biñguk. ¹⁶ Ama win endi Juda ama nim, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan bi pi pimbi, kwet plon pindim papi, simba kindemda manda niñguk. ¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en gita pakiliñ ñindiñ enguk, "Nak ama kit tambon tambon ep timba kindem daliñ bek, gañgan ama kit tambon tipet tipet endi delok pakañ? ¹⁸ Nitekta timbi ama sambat nolok ñali engangot undane bimbibi, Yambat koi giñgit milak?" ¹⁹ Windiñ embi niñguk, "Nanandi-kiliktiñgali gep timbi kindem dalañ. Kindem a, milapi ñau!"

Yambatti indañgan nimbi-dikñeukak wolok ti-pañgipañgilelok

Ama Sisiniñki indañgan bi inda-dakleukak

²⁰ Yambatti dawanda kusei kimipi, amatam indañgan yambi-dikñeukak wala Falisi amali Yesu ni-nandumbi, ñindiñ tambane enguk, "Endi ikan boñgipsinan papi sambi-dikñelak, wala timbi sindi nepek wolok kusei kimikimit win dausili kaneliñdok tuop nim, ba amali nosiila ñindiñ nim eninekaliñ, 'Yakñesi, endi ñolok patak' ba 'Da patak'."

²² Windiñ embi yousimbi, gwañgwañiila enguk, "Milap nain indaukak wolonda sindi Ama Sisiniñ nak nain dumangangot nambinepi nandi-koñgom tinekaliñ, gan nim nambinekaliñ. ²³ Timbi diwindi naka 'En ñandiñ patak' ba 'Wandiñ patak' windiñ saninekaliñ, gan sindi nandi-kimnembibi, nim woñepi ep klenekaliñ. ²⁴ Kusei ñindiñda: pisapisatti bayak eumbi, kunum kwet kusei kimikimilinan nanin ñam taleñguk-nan sale-talelak, windiñgangot Ama Sisiniñ nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat. ²⁵ Gan dama nak piñgip gawat ba milap kusei kusei bemambi, amatam man ñindiñgit kuañ endi siñgi wit-namnekaliñ. Windiñ inda-namektok een.

²⁶ Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama nim indañilimbi nitek kuñgiliñ, windiñgangot endi nak Ama Sisiniñ gama nim tomñilambi kunekaliñ. ²⁷ Endi nanañ tuk nambi, wapatam tiñilimbi, Noali kikeñ ginañ loñguk wolok tuop. Timbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yandip kim-taleñguk.

²⁸ Lotilok nainnan windiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañgiliñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kindikindit kena pa taañgiliñ, ²⁹ gan Lotili Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba git kawat kombanat kunum ginañ nanin gwi nomik pim yandipbi, ep diumbi kim-taleñgiliñ.

³⁰ Noa ba Lotilok nainnan milapti amatam kaikan inda-semguk, windiñgangot nak Ama Sisiniñki tombi inda-dakleutatnan milapti inda-semekak. ³¹ Sandap wolonda isi pawan ba kenanji ginañ pakañ endi ñindiñ tineliñdok nak elet: endi nepenepesi mep ñaneliñdok isi ginañ nim lonekaliñ ba undane isinan nim ñanekaliñ. ³² Loti taminoñ milap inda-ñimiñguk win sindi nim nandi-kamalanekaliñ. ³³ No en kwelalok kuñgun enlok tike kamaiuktok gembibi kotakta, kunumdok kuñgun pailimekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun wali palmekak. ³⁴ Nak ñindiñ sanlet: nain wolonda amatam tipetti tim ipat noñgan plon dou palimbi, no matikembibi, no bium palekak. ³⁵ Timbi tam tipet endi yakan nanañ mindi paliñilimbi, no matikembibi, no bium palekak." †

³⁷ Timbi gwañgwañiili ni-nandimbi eñgiliñ, "Wopum, win dendiñ indaukak?" Eumbi, eyout manda no ñindiñ enbi eñguk, "Nepek kimikimin pataknan monik oeoeli kimin timbimbi, nepek delok patak win inda-daklelak."

Nimolo ti-ta-kuumbi, Ama Sisiniñ en bi tombekak

18 Timbi gwañgwañiili nain tuop nimolo timbi giñginembibi, nim nandi-milataneliñdok Yesuli eyout manda no ñindiñ enbi ² eñguk, "It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endi amala nim nandi-semliñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan nim ti-ñim-liñguk. ³ Timbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk

† Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, "Nain wolonda ama tipet endi kena ginañ yakan paliñilimbi, no matikembibi, no bium palekak."

endi manda kandanloñ nain nain bimbi, ñindiñ niñguk, 'Dik nandi-nambi, kanjikna ni-giñgineumbi, tambonna endok kandañ patak win ombi-namekak.'⁴ Windiñ eumbi, kandanli nandi-kimnemi kuliñguk. Kukapi, siñgimek enla ñindiñ eñguk, 'Nak ama nim nandi-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan nim ti-ñimlet.

⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñali nain nain milap ñin pa namlakta timbi nak joñgo tike-kimilambi, tambon kak tikeukak. Nim kañbi, nain tuop giñgine biumbi jiklotaut."

⁶ Wopumdi eyout manda windiñ ti-sembe, gwañg-wañiila enguk, "Sindi kandan ama kelamdi nek eñguk win nandañ ba? Endi tam giñginen win tike-kimilepi eñguk. ⁷ Timbi Yambatti amatam enlok ep kasileñguk win nek ti-semekak? Endi giñgitñiili tim sandap kiti-ñi-mañ win nain ombapgan nandi-kimnemi, nim ep kimilek ba? Nim ya. ⁸ Nak ñindiñ sanlet: nain nim ombataumbi, platik sinik ep kimilekak. Gan nak Ama Sisiniñti bi tommeke, nak wolonda amatam nanandikilikinjat diwin kwelan ep timba indanekaliñ ba nim?"

Kayombinemi kuañ endi Yambattok dainan dindim indañ

⁹ Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda no eñguk, win ama endi dindim windiñ nandi-kwambiñ dambi, diwin-da nandum pimbiñen tilak ama wandisi wala ñindiñ enguk, ¹⁰ "Nain nola ama tipet, win Falisi ama no, timbi takis epep ama no, endi nimolo tindepi tapma it ginañ loñgimik. ¹¹ Falisi ama endi lom ipi, ginan ginañ enla ñindiñ nimolo timbi eñguk, 'Yambat. Ama diwin gitik endi minem tiatia telak julunggan kimit-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endi wandin nim, ba takis epep ama da patak en wandin bo nim, wala timbi simba kindemda manda ganlet.

¹² Sande noñgan ginañ nak sandap tipet endikñe manda klembi, nanañ gitik kimisipbi patet, ba nepenepek gitik epmilet win kit tambon tambon tambipi, noñgan win dikok pa gamlet.' ¹³ Gan takis epep ama endi mayañgan sinik ipi, kunum ginañ deium lolola misimbi, yominlok simba gawat tiñipi, kuañ wipi, ñindiñ niñguk, 'Yambat. Nak ama yomat, dik mamasa tinamiñ."

¹⁴ Yesuli eyout manda win ti-sem-talembi enguk, "Nak ñindiñ sanlet: ama ñali Yambattok dainan dindim indambi, ilnan ñañguk, Falisi ama endila nim. Neta, ama gitik nisilok kosi giñgit tike-loañda Yambatti ep tike-pilak, gan no en kayombinelakta en Yambatti tike-lolak."

Ama nitnein endi Kunum Molomdok giñgit indaukak?

¹⁵ Timbi amatamdi Yesuli ñakñak bo ep kauptok nandimbi, endoñ yanañgipi biñgiliñ. Biumbi, gwañg-wañiili yambimbi enombimbi eni-kimisip ti-semgiliñ, ¹⁶ gan Yesuli kiti-semum biumbi, gwañg-wañiila enbi eñguk, "Win ama ñandisi ñala wakan Yambatti enlok

giñgitñii yambi-dikñelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwit. Telak masip nim ti-semneliñ. ¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bisat nomik nim kuup nandilakta, endi endok giñgit nim indaukak. Nim sinik."

¹⁸ Timbi Judalok telak dama noli Yesula ñindiñ niñguk, "Endaut kindem, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin nitek kleut?" ¹⁹ Eumbi niñguk, "Nekta naka kindem nanlañ? Yambat en noñganliñgot kindem sinik. ²⁰ Dik endikñe manda ip nandi-talelañ: dik ama nolok tamin gita joñgo nim kundekamik, dik ama wili kim nim timbekañ, ba kumbu nim timbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo nim siukañ, timbi meñga bekala giñgiñgan ti-sem-ta-kuukañ." ²¹ Windiñ eumbi niñguk, "Manda elañ win gitik nak ikan tip plongan ku-sei kimipi, tañgonem ti-ta-bilet."

²² Yesuli manda win nandimbi, ñindiñ niñguk, "Kindem, gan nepek noñgangot gama timbeñdok patak win ñindiñ: dik nepenepek gitik pakamlak win tualok kimilim tua-taleumbi, minem win danbi, ama pimbiñesila emekañ. Windiñ timbeñda, tambon tuañga wopum kunum ginañ pakamekak. Ale, windiñ timbi taleumbi, bim nak nep kle-kuukañ." ²³ Windiñ eu nandimbi, minem kwilikwiliñ asup sinik palmiñgukta timbi ginan milatañguk.

²⁴ Yesuli win kañbi enguk, "Ama minem kwilikwiliñjat Yambattok giñgit indaneliñdok nandañ endi gliñgliñ-nat. ²⁵ Kamel noli lik bemdok ginañ minam wolok ña tombepe nandumda endi gliñgliñ timbek. Gan ama kwilikwili wopumnat noli Yambattok giñgit indambi, endok kapmainan kuup nandilakta endi gliñgliñ wopum sinik timbek." ²⁶ Windiñ eumbi, manda nandiñgiliñ endi ñindiñ eñgiliñ, "Ei, tikap windiñda, ama noli kuñgu taletalen nimnat kasileuptok tuop no nim patak!" ²⁷ Timbi Yesuli enguk, "Nepek no amali timbektok tuop nim win Yambatti tuop ti-talewik."

²⁸ Timbi Petloli niñguk, "Nindok kandañ bo nitek? Nindi nepenepet ba giñgitnii gitik pat-nimañ win yambi-talembi, dik gep kle-kuamiñ win!" ²⁹ Eumbi enguk, "Nak biañgan sinik sanba nandiwit: ama gitik Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menji bepsi ba gwañgwanji bisat yambitaleañ endok kandañ win ñindiñ: ³⁰ endi giñgitsii yambiñgiliñ wolok kinjan kwelangan yousi-semum kasilenekaliñ, timbi giñgitsii komblin wali giñgitsii damanin win yapma klelak. Timbi nain gamañda indaukaknan endi kuñgu taletalen nimnat kasilenekaliñ."

Yesu en kimbi milalekak wala gwañg-wañiila eni-kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañg-wañiili 12 wali nisiñgan patneliñdok yanañgipi, ñindiñ enguk, "Nandañ: nindi Jelusalem

† 18:20 Kisim Bek 20:12-16 †† Juda amalok nanandinjii no win ñindiñ: tikap minem kwilikwiliñ asup pat-semelakta, ñindiñ inda-daklelak: Yambattok gwilamdi endok plon patak.

ñaneñdok ñamiñ, timbi wolok pofet amali Ama Sisiniñ nokok plon manda gitik youyoulin wolok tuopkan indaukak. ³² Juda amali ama sambat nolok kisinan napilimbi, endi nani-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi, ³³ kolan sinik nep waipbi, nulim kimbetat. Timbi maim tipet git no ñaumbi, bindambo kimnan nanin kaitambi milaletat." ³⁴ Yesuli windiñ eñguk, gan gwañgwañiili nek inda-ñimekak win nim nandidakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimisembi-semum pakukta timbi endi win nim nandi-kiliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipmin noli Yesu en Mesia win nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet timbi dumalaumbi, ama dai sisipmin no telak pawan pipapi, kitinat ti pakuk. ³⁶ Papi, amatam asup makleum nandimbi, eni-nandimbi eñguk, "Ñin nek tañ?" ³⁷ Eumbi niñgiliñ, "Yesu Nasalet nanin endi bilak." Windiñ eumbi ³⁸ kiti-ñimimbi eñguk, "Yesu, Devittok Komblin, dik naka ginañ busuk ti-namiñ!" Windiñ kitiumbi, ³⁹ telak dama tiñgiliñdi ni-ñombimbi eñgiliñ, "Ei, gitak pat!", gan ama wali wopumgan kitimbi eñguk, "Devittok Komblin-o, dik naka ginañ busuk ti-namiñ!"

⁴⁰ Timbi Yesuli wiñgan bi ipi, ama win nañgipi endoñ bineliñdok eumbi, nañgip ñasiñgan biumbi ni-nandimbi eñguk, ⁴¹ "Nak nek ti-gamettok nandilañ?" Eumbi niñguk, "Wopum, nak bindambo daut deiuptok nandilet." ⁴² Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, "Windiñda bindambo dei! Nanandi-kiliktiñgali gep timbi kindem dalañ." ⁴³ Windiñ eumbi, wolongan dai tombim deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñgit miñguk. Timbi amatamdi kundit win kañgiliñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñgili ñ.

Ama Sisiniñ endi ama pait-papal ep lonjimbi epmehtok indañguk

19 Timbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dikñe ñaupi ñañguk. ² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanji no, en minem kwilikwili wopum palmiñguk. ³ Endi Yesu kaup-tok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda timbi ama kimin gitikti masimasip ti-ñimiumbi, kautok tuop nim. ⁴ Windiñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, "Yesuli telak ñolok biutak" windiñ nandimbi, kautok mandi pakuk.

⁵ Timbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loubi, Sakius kañbi niñguk, "Sakius. Platit pi! Nak man ñin dikok ilan ñam palettok elet." ⁶ Eumbi nandimbi, platit sinik pimbi, Yesu silisilinat ilan ni-tiañeumbi loñguk. ⁷ Timbi amatam wi kañgiliñ endi gitik kusei kimipi, e-balep timbi eñgiliñ, "Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak." ⁸ Gan Sakiusli milap ipi, Wopum ñindiñ niñguk, "Wopum, nak ñindiñ timbep nandilet: nak nepenepet-na tambipi, tambon ama pimbiñesila emetat. Ba nak

nimbek nolok nepenepesi juluñ timbi epgutta, nak bindambo nain tipet tipet ombi-semetat." ⁹ Yesuli manda win nandimbi niñguk, "Ama ñali bo Ablaamdok komblin † kulakta timbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tikeumbi, kindem pakañ. ¹⁰ Nak Ama Sisiniñki amatam pait-papal endi wakan ep lonjimbi epmehtok indañgut."

Ama Wapmañli undanem bimbi, giñgitñiilok tuanji ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jelusalem timbi dumalañgukta timbi amatamdi ñindiñ nandiñgiliñ, 'Yambatti kusei kimipi, indañgan nimbi-dikñeupi tilak.' Kusei windiñda timbi Yesuli yousimbi, eyout manda no amatam mandan nandi pakiliñ endi ñindiñ enbi ¹² eñguk, "Ama lolof noli kwet kuliñguknan wolok ama wapmañ indauktok nandiñguk. Kusei wala timbi endi ama wapmañji nimbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane biuktok eñguk. ¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kiti-semum biumbi, ama noñgan noñgan minem lik noñgan † embi enguk, 'Sindi minem ñin tikembi, kena miñilimbi, nak ñam undane biutat wolok tuop.' Windiñ embi ñañguk. ¹⁴ Timbi endok giñgitñii nandi-kunjita ti-ñimiñgiliñ endi ama diwin ep danbi, en kle ñambi, ñindiñ eneliñdok enimukiliñ, 'Nindi ama ñin endi ama wapmañni kuuhtok nim nandamiñ.'

¹⁵ Timbi ama win ama wapmañji nimbi taleumbi, ilan undanem biñguk. Bimbi, kena gwañgwa minem emiemin endi minem win nitek ka-dikñeum bendiñguk win ka-nanduktok endi kiti-semum bineliñdok eñguk. ¹⁶ Eumbi, dama biñgukti ñindiñ niñguk, 'Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon tambon ikan yousimbi indañguk.' ¹⁷ Windiñ eumbi niñguk, 'Kena gwañgwa kindem dik kundit kindem sinik tiñguñ. Dik nepek tip minam win ka-dikñe-kiliñ eñguñda timbi it kwet kit tambon tambon yambi-dikñeudok ganba talelak.' ¹⁸ Timbi ama noli bimbi niñguk, 'Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon ikan yousimbi indañguk.' ¹⁹ Windiñ eumbi niñguk, 'Ale, dik it kwet kit tombogot yambi-dikñeukañ.'

²⁰ Timbi ama noli bo bimbi niñguk, 'Minemga ñin. Nak win sandumdi timipi biwam pakuk. ²¹ Nekta, dik ama kunduwat, dik kena nim tiñguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tilañ, wala timbi nandi-misigambi, windiñ tiñgut.' ²² Windiñ eumbi niñguk, 'Kena gwañgwa kolan dik, ditnalok mandañga waliñgan manda plon gapiletak. Dik naka nandum nak ama kunduwat, kena nim tiñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tilet windiñ nandi-namlañ ba?' ²³ Tikap windiñda, kusei nekta dik minemna tikembi, minem

† Sambat ñolok ginañ 'Ablaamdok komblin' manda wolok walan tipet: Sakius endi juda ama, timbi Ablaamdi Yambat nandi-kilikti ti-ñimiñguk windiñgangot tiñguk. †† Minem lik noñgan ginañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

ilan nim kimikuñ? Kimilimda, minem wali kenaneumbi, bien indaumbi bimbi epmet ñak.' ²⁴ Windiñ embi, ama wolok ikiliñ enda ñindiñ enguk, 'Minem miñgut win lom tikembi, ama nin minem lik kit tambon tambon palmilak enda miwit.' ²⁵ Eumbi niñgiliñ, 'Wopum, endi ikan kit tambon tambon palmilak win!' ²⁶ Windiñ eumbi enguk, 'Nak ñindiñ sanba: no en nepek ka-dikñelok mimin win tike kulakta, enda nombo yousimbi milok, timbi no en win nim tike kulakta, endok nepek palmilak win apma tike-ñimlok. ²⁷ Timbi kanjknai yambi-dikñeuttok nim nandi-namgiliñ win sindi ñolok yanañgip bimbi, dautnanangan yandipmi kimbít.'"

Ama Sisini Yesu endi Jerusalem ginañnan ama wapmañ wandin kena tiñguk

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

²⁸ Yesuli windiñ eu taleumbi, Jerusalem it kwet timbi dumalauktok yousimbi ñañguk. ²⁹ Ñakap, kwet kimin koi Oliv wolok lombi, Betfage git Betani it kwet ep timbi dumalaumbi, gwañgwañiit tipet eni-mupi ³⁰ enguk, "Siti it kwet da wolok ñawit. Ña tombi, doñki niñañ no toali toptopmin palimbi kandetamik. Doñki niñañ win gitikñin, win ama noli wolok plon no nim pipakiliñ. Win timbi indaumbi pisapi nañgip biwit. ³¹ Tikap ama noli 'Nekta pisakamik?' sani-nandumbi, ñindiñ nidekamik, 'Wopumdi wala elak.'"

³² Timbi ama tipet eni-mukuk endi ñambi, enguk wolok tuop timbi indañgimik. ³³ Timbi doñki niñañ pisaliñilipi, molomñiili engiliñ, "Siti nekta ñin pisakamik?" ³⁴ Eumbi, "Wopumdi ñala elak" eñgimik. Eum nandi-semumbi, ³⁵ Yesuloñ nañgip ña tombi, sauloñjet doñki niñañlok plon kimipi, Yesu timbi plap-taumbi, wolok plon lo pipakuk. ³⁶ Pipalim nañgip ñaumbi, koi tike-loneliñdok amatamdi sauloñji telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañgiliñ.

³⁷ Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, Oliv kwet kimin klokloñennan piñilimbi, amatam kimin wopum en kle kuñgiliñ endi kusei kimipi kot timbi, esilisili tiñgiliñ. Endi kundili gembinat gitik timbim kañgiliñ wala timbi Yambat wopumgan ni-kindekidem embi, ³⁸ ñindiñ eñgiliñ,

"Wopumdi ama wapmañ ni-mulim nindoñ bilak enda gwilam milok! †

Kunum Molom Loloñ sinik busuk nimlak endok koi ni-ta-lona!"

Windiñ kiti-kolimbi, ³⁹ Falisi ama nindi amatam kimin wopumdok boñgipsinan ñañgiliñ endoñnan nasi diwin endi manda wala nandum piumbi, Yesula niñgiliñ, "Endaut, gwañgwañgai enombiumbi biwit!" ⁴⁰ Eumbi tambane enguk, "Nak ñindiñ sanba: tikap endi binetañda, kawatti gitik ñali kitinetañ."

† 19:38 Kap 118:26

⁴¹ Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, it kwet win kañbi, kut-blambla embi, ⁴² ñindiñ eñguk, "Jerusalem nasi, man ñindiñgit telak nek ñali busuk timbi inda-samek win nandineliñ ñak! †† Gan wali dausinan sembin palimbi, nim ka-dakleañ. ⁴³ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjksiili bimbi, kwet tuop masip sammeliñdok sañ wandin sep gimbu embi, dim pawan kwet kimili loumbi, dim makleumbi, mikñat sindoñ lonekaliñ. ⁴⁴ Lombi, isi kwesi wakít wembe gwañgwanjii wolok kuañ sindi sandipbi, sep timbi kola-talenekaliñ. Timbi isi wialimbi, kawat noli nolok plon nim gali kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sindoñ biñguk, gan sindi kilanji win nim ka-nandi-dakleñgiliñda timbi kanjksiili windiñ ti-samnekaliñ."

Yesuli nindi manda nimbimbi kena tiñguk wala Juda ama biesili ni-kañgiliñ

⁴⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, ama nepenepek tuatualok kimikiliñ yambimbi, ginañ komba diumbi, kusei kimipi, walinin ep kle koliñipi ⁴⁶ enguk, "Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñindiñ youyoulin patak, 'Nokok itnali nimolo ti-namnamlok it palekak', ‡ gan sindi win timbimbi, kumbu ama piñdasi endok pat-sembi it nomik tilak."

⁴⁷ Timbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñilimbi, tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wili kimneliñdok telak lonjiñgiliñ, ⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandineliñdok en gita galiñgiliñda timbi ama biesili en witneliñdok telak no nim kañgili ñ.

20 Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem eniñilimbi, tapma ama biesi wakít endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi kanep bimbi, ² ñindiñ ni-nandiñgiliñ, "Dik tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tilañ win nindi windiñ tindilok gembim gamguk ba ganbi taleñguk win ninbim nandina." ³ Eumbi tambane enguk, "Nak bo ekaeka no sani-nandi-wambi nanbi nandiwa: ⁴ nindi Yoane nimbi taleumbi, tuk ii-sem kena tiñguk? Win Kunum Molomdi ba ama noli?" ⁵ Eumbi, nisiñgan manda e-kle-kot timbi eñgiliñ, "Kunum Molomdi' windiñ ninam, ñindiñ ninbetak, 'Windiñda sindi kusei nekta mandan nim nandi-kwambiñ dañgiliñ?' ⁶ Ba 'Ama noli Yoane nimbi taleñguk' windiñ ninam, amatam nin Yoane win plofet ama nandi-kwambiñ dañ endi kawatti nindip kimnetañ." Windiñ embi, ⁷ ñindiñ tambane niñgiliñ, "Win nindi nimbi taleñguk win nim nandamiñ." Eumbi ⁸ enguk, "Ale, nak bo nindi nanbi taleumbi, kundit ñin pa tilet win bo nim sanbetet."

†† Yambatti epma tikeuktok Yesu ni-mukuk win nandi-kwambiñ daumda, Yambat gita busuk inda-semek. ‡ 19:46 Aisaia 56:7

Yesuli ama biesi endi wain kena kandikñe ama kolan wandin eñguk

⁹ Timbi Yesuli kusei kimipi, amatamda eyout manda no ñindiñ enguk, "Ama noli wain kena tiñguk. Wain tipi-talembi, kenan win kandikñe amalok kisinin kimipi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña ku-uptok ñañguk. ¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwa silanin no bien diwin epmektok kandikñe amaloni ni-mulim ñañguk. Ña tombimbi, kandikñe amali waipbi, slak undane ñauktok ni-mukiliñ. Ni-mulim ñaumbi, ¹¹ molomli nombo kena gwañgwa silanin no ni-mulim ña tombimbi, en bo waipbi, siñgi mayek ti-lamipi, slak undane ñauktok ni-mukiliñ. ¹² Timbi molomdi nombo kena gwañgwa silanin no ni-mukuk win endi wit wekat mimbi kle kokiliñ.

¹³ Winaña wain kena molomdi enla embi eñguk, 'Nitek tilok? Ip nandilet: nak niñana noñgangot wale kindem ti-ñimlet en ni-mulam ñaume, giñgiñgan ti-ñimbi, bien nandi-ñimumbi epmek bek.' Windiñ embi, niñañ ni-mulim ñaumbi, ¹⁴ kandikñeli niñañ win kañbi, nisiñgan e-nandi timbi eñgiliñ, 'Ñaliñgan beulok kii gwatnam bimbin kasileupi bilak bek. Witnam kimbimbi, kena ñali nindok giñgit timbekak.' Windiñ embi, ¹⁵ wain kena pawan munjimunjit ti pimbibi, wili kimguk. Sindi nitek nandañ, kandikñeli windiñ tiñgiliñda timbi wain kena molomdi nitek ti-semekak? ¹⁶ Endi bimbi, kandikñe win gitik yandipmi kim-taleumbi, kenan win kandikñe ama diwin nolok kisinin kimilekak win!" Timbi amatamdi manda wala nandum piumbi eñgiliñ, "E e, win nim! Windiñ nim tindilok!" ¹⁷ Gan Yesuli dai gembinatgan yambimbi enguk, "Tikap windiñda, manda youyoulin ñali nek plon e-yout tilak?

'It kindikindit amali ta kawatti tindin win siñgi wilimgiliñ

wali wakan ta bien sinik,
ta diwin gitik yapma klelak.' †

¹⁸ Timbi ta wolok kandañ win ñindiñ: no en ta wolok plon pi wilekta, endi lilimeukak, timbi ta wali ama nolok plon pi wilekta, wili gakeukak." ¹⁹ Timbi endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesuli eyout manda win nisila eñguk win nandi-daklembi, nain wolondañgan tikene nandiñgiliñ, gan endi amatamda misimbi, kak biñgiliñ.

Takis minem kimikimittok Yesu ni-nandiñgiliñ

²⁰ Endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dikñeñguk endok kiinan kimitneliñdok telak lonjiñgiliñ, wala timbi endi Yesuli nek tiñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tike ku tañ win eni-mulimbi, Yesuloñ ñañgiliñ. Ñambi, mandali sisoñ ti-ñimineliñdok dindim walan juluñgan tiñipi, ²¹ nimbi

† Kap 118:22, wain kena molomdok niñañ wakit it ta wali Yesulok walan.

eñgiliñ, "Endaut, nindi nandi-gamamiñ, dik manda elañ ba e-daut tilañ win dindim sinik, timbi ama loloñ ba pimbiñen gitik manda telal noñgan plon enbi, Yambat nitek kimit-kleneliñdok biañgan eni-daut pa ti-semelañ. ²² Windiñda dik ninbi nandina: endikñe mandali takis minem Sisala mimilok nandi-nimlak ba nim?" ²³ Eumbi, ti-kuyuksi ka-daklembi enguk, ²⁴ "Minem kwandai satnin no daut namit!" Eumbi daulimium kañbi eni-kañguk, "Ama walan git koi kundit wolok patak win nindoñ?" Eumbi tambane "Sisaloñ" niñgiliñ. ²⁵ Eumbi enguk, "Windiñda Sisalok giñgit win Sisala tambane minekaliñ, timbi Yambattok giñgit win Yambatta tambane minekaliñ." ²⁶ Windiñ eumbi, amatamdok dausinan mandali sisoñ ti-ñimineliñdok tuop nim endi Yesulok mandala nanandi kena timbi, kwap em pakiliñ.

Kimnan nanin milamilattok Yesu ni-nandiñgiliñ

²⁷ Sadusi amali "Ama sembisembin endi nim milamilattok" windiñ pa eañ endoñnan nanin diwindi Yesuloñ bimbi ²⁸ ni-nandimbi eñgiliñ, "Endaut, Moseli endikñe manda yout-nimguk wali ñindiñ tineñdok elak: tikap ama noli taminnat yamin papi sembekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak win tikembi, endok gwañgwa bisat ep timbi inda-ñiminekaliñ. ^{†29} Ale, nain nola dakwaya kit tambon tipet kuñgiliñ. Kuñipi, tual tam tikembi, yamin papi sembiñguk. Sembumbi, ³⁰ mona git gwik endi bo tam wakangot tikembi sembiñgimik. Win dakwaya kit tambon tipet endi gitik tam win tikembi, yamin papi sembi-taleñgiliñ. ³² Timbi siñgi tam endi bo lakat papalembi sembiñguk. ³³ Ale, ama dakwaya kit tambon tipet endi tam noñgangot win tikeñgiliñda timbi, ama sembisembin kimnan nanin kaitambi milatnekaliñ nain wolonda tam win endi nindok tam sinik timbekak?"

³⁴ Timbi Yesuli enguk, "Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ, ³⁵ gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kimnan nanin ep timbi milatnekaliñ endi wapatam nim tinekaliñ, ³⁶ endi eñaloli kuañ windiñgangot kunekaliñ. Timbi Yambatti kimnan nanin ep timbi milakiliñda timbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, bindambo sembineliñdok tuop nim. ³⁷ Timbi Moseli bo ñindiñ nini-daklelak: ama sembisembin endi kimnan nanin pa milakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tiñipi, Wopumda ñindiñ elak, en 'Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat'. ^{‡38} Windiñda timbi endi gitik Yambattok dainan kuñgunjat, wala timbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisembin endok Yambat nim." ‡

†† 20:28 Lo 25:5 ‡ 20:37 Kisim Bek 3:6,15,16 †† Yambat endi ama piñgipsi sembisembin, gan ginañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, timbi endi nain taletalenan piñgipsi bo timbi kaik taumbi kunekaliñ.

³⁹ Timbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi ñindiñ tambane niñgiliñ, “Endaut, dik manda kindem bien elañ.” ⁴⁰ Timbi bindambo ni-nandinelidok misimbi, kak biñgiliñ.

Yesuli enlok kuseiñila eni-nandiñguk

⁴¹ Timbi Yesuli ñindiñ eni-nandiñguk, “Nitekta timbi Mesia endi Devittok Komblin sinik windiñ pa eañ?

⁴² Kusei ñindiñda windiñ sani-kalet: Yambatti Mesiala manda no niñguk win Devit en Kap ginañ ñindiñ youkuk,

‘Molomdi nokok Wopumna ñindiñ niñguk,
Dik kitna dindim kandañ pipalimbi,

⁴³ kanjikai win ep pimbi,
kesika kapmai yapiletat wolok tuop.’[†]

⁴⁴ Devitti Mesia ‘Wopumna’ niñgukta, Mesia endi nitek Devittok komblin?”

Kuñgu nitein wali Yambattok dainan tuop tilak

⁴⁵ Amatam gitik nandi paliñilimbi, Yesuli gwañgwañila ñindiñ enguk, ⁴⁶ “Sindi endikñe manda nandi-tale ama yambi-nandi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi ama loloñ nisilok dasindasin ombap dasimbi ña-bi tinep nandañ, ba amatam ipakanan kimin kokañ endi giñgiñgan ti-semnelidok nandañ. Timbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau ginañ endi pitit kindem damandama patak-nangot pitnepi nandañ. ⁴⁷ Timbi endi tam kanjak juluñgan ti-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, timbi dindim walan tineliñdok nimolo ombap pa tañ. Juluñt-sila timbi kinjan yousi-semum ombi-tikenekaliñ.”

21 Timbi Yesuli deium loumbi, amatam minem kwilikwilinjiat tapikot minem diñgwinda ginañ kimilim piumbi yambiñguk. ² Timbi tam kanjak pimbiñen no endi bo bimbi, minem gimim tipet kimilim piumbi kañbi ³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pimbiñen ñali minem kimilak wali amatam diwin gitikti minem kimilaliñ win yapma klelak. ⁴ Neta, diwin gitik endi nepek tokñetokñengan pat-semalaknan nanin tikembi, lakatgot tapikot kimilaliñ, gan tam pimbiñen endi minininnan nanin nepek kuñgun ka-dikñelok tuop palmik win gitik kimilak.”

Nain taletalenan nek indaukuk?

Nain taleup tiñilimbi nitek indaukuk?

⁵ Timbi ama diwindi tapma it kañbi, wala ñindiñ eñgiliñ: it win kawat kindemli tindin, ba nepenepek tu-an loloñ tapma mimin pakuk wala timbi pama walalan indañguk. Timbi Yesuli enguk, ⁶ “Sindi nepek neta daukañga tañ wolok nak ñindiñ sanba: nain indaumbi, kawat gitik ñin mep kolim kwelan piumbi, kawat noli nolok plon no nim gali patnekaliñ.” ⁷ Windiñ eumbi ni-

nandiñ eñgiliñ, “Endaut, nepek win nain nekta sinik indaukuk, ba jimba kundit nek ñali indaumbi kañbi, nepek wali indaupi tilak win nandinekamiñ?”

⁸ Timbi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekaliñ! Nim kañbi, juluñ amali juluñ ti-samneliñ. Ama asupti nokok kotna plon bimbi, ñindiñ enekaliñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. Sindi ama windiñ pa eañ win nim ep kle-kunekaliñ. ⁹ Timbi kantri nolok ginañ ba kantri diwindok boñgipsinan mik indaumbi, wolok giñgit nandinekaliñ, wolonda sindi nim misi-kolanekaliñ. Nepek wandisi wali damandama indauk-tok een, gan nain taletalen wali wolongan nim indaukuk.”

¹⁰ Timbi yousimbi enguk, “Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañjilok sambaliliñ nisiñgan minekaliñ. ¹¹ Timbi nain wolonda kwet kwet kenin wopum ba nanañ map ba jimbat kusei kusei indaumbi, kim tambat indaukuk, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-misimisin wopum indanekaliñ.

¹² Nepek gitik wali gamañ nim indañilimbi, endi naka timbi sep timbi kolanelidok sep kle-gim gim embi sepbi, it kiyaunji ginañ manda plon sapipi, it kwambiñji ginañ sep kimilimbi, ama wapmañ ba kandikñe ama endoñ sanañgilim ñambi, mandala dausinan itnekaliñ.

¹³ Nain wolonda giñgit manda kindem ama wala enineliñdok kilanji indaukuk. ¹⁴ Nain wolonda natna nanandi sambi, manji timba londaumbi, kanjiksii gitik endi sindok mandanji nandiñbi, mandanji witnelidok ba manda wali juluñgan win timbi indauktok telal lonjinekaliñ. Kusei wala timbi sindi ginañji ginañ ñindiñ nandi-kwambiñ danekaliñ, ‘Nindi manda nek enambi, nip kasopmeukak wala itañgan nandi-kwinakwinale nim tinekamiñ’.

¹⁶ Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat dipsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanjiksiili sindoñnan nanin diwin sandip kimnekaliñ. ¹⁷ Kwet tuop amatamdi naka timbi nandi-kunjit pa ti-samnekaliñ, ¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no nim pailekak. ^{††19} Sindi gilim dambi kunekaliñda, kuñgu kwambiñji kasilenekaliñ.

²⁰ Sindi kanekaliñ win: mik amali bimbi, Jerusalem kle-gimbutnekaliñ. Nain wolonda it kwet win timbi kolauktok nain dumalalak windiñ ka-nandinekaliñ. ²¹ Kanandiñbi, ñindiñ tinekaliñ: Judia kwelan pakañ endi kwet janginann pi ñanekaliñ, timbi Jerusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekaliñ, timbi kwet nolok pakañ endi Jerusalem nim lonekaliñ. Kusei ñindiñda windiñ tinekaliñ: ²² manda gitik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jerusalem nasili nain wolonda kolanjilok kinjan tikenekaliñ. ²³ Nain win kolan sinikta timbi tam gwañgwa minjipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasiñgandok. Milap wopum sinik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi, ²⁴ diwin kakitti yandip-

[†] Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dindim kandañ pipatak endi koi giñgilat ba gembu wopumnat.

^{††} Manda wolok kusei win ñindiñ: Yambatti amali nek ti-samnekaliñ win nandi-talelak.

mium kimnekaliñ, diwin ep topbi yanañgilibi, kwet kwet ña-talenekaliñ. Timbi kwet nolok nasili Jelusalem it kwet ma tikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kimit-semguk win taleukak wolok tuop.”

Ama Sisirik endok tomtom nain

²⁵ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Timbi nepek gitikñin kusei kusei maim, yakip ba domboñgip plon indaukak, ba kwelan tuk kimbiñdi tawambi, giñgili wopum kitiukak. Kusei wala timbi kwet kwet kuañdi ginañji mlataumbi, nanandinji nim dakleukak. ²⁶ Timbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, win maim, yakip, domboñgip nek, ep minjalimbi jilopbi, kwesi binekaliñ, wala timbi nepek kolan nek kwetta inda-ñimekak wala amatamdi misimisiñipi mandita-kuñipi, kim katap tinekaliñ. ²⁷ Winaña kanekaliñ win: nak Ama Sisiriki mulukua ginañ pi tombi, gembu ba nulinulin wopumna timba dakleukak. ²⁸ Nepek mlap wandisi wakan kusei kimip indaumbi, Yambatti sapma tikeukak wolok nain timbi dumalaukak wala timbi sindi deium loubi nandi-pañgitanekaliñ.”

²⁹ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ embi enguk, “Sindi komba fik † ba komba diwin nandi-siwitnekaliñ.

³⁰ Endi mindinji tawa lambi dapmumbi, maim nain indaup tilak win sindi dausili kañbi nandi-dakleyañ.

³¹ Windiñgangot mlap wali indaumbi kañbi, ñindiñ nandi-daklenekaliñ, ‘Nain nim ombataumbi, Yambatti amatamñi indağan yambi-dikñeukak’. ³² Nak biağan sanba: ama sambat man ñindiñgit kuañ endi gama nim kim-taleñilimbi, nepek gitik ñali inda-taleukak. ³³ Kunum kwet endi talendekamik, gan nokok mandanali nim taleukak. Nim sinik.

³⁴ Sinla kuñgunji ka-dikñe-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, nanandinjili tuk kimbiñ ba nana sinat ba kwelalok mlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sisirik nokok tomtomnala nandi-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek.

³⁵ Sisoñli gaut gembinat kaikan tikelak, windiñgangot nain wopum wali amatam gitik kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak. ³⁶ Wala timbi sindi nain tuop ka-kiliñ embi, gembu pat-samektok nimolo ti-kuñipi, nepek inda-samekak win gumañ maklembi, Ama Sisirik nokok dautnanan siñgi misi nimnat indambi itnekaliñ.”

³⁷ Yesuli sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enidaut pa ti-semguk, timbi kilim eliñguk tuop endi pi Oliv kwet jañgin kandañ ñambi douliñguk. ³⁸ Kwet salaumbi, amatam gitik endi tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandineliñdok endoñ pa biañgiliñ.

Ama Sisirik Yesu wili kimbimbi, kimnan nanin milakuk

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimiñgiliñ

22 Plaua nanañ kimilimbendi nimnat nanalok gwilat, koi no kamaikamai nain, win timbi dumalañguk. ² Timbi tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi amatam yambi-misimisi ti-semñipi, Yesu wili kimbektok telak gitak no lonjiñgiliñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no win Judas, koi no Iskaliot kitiañgiliñ. Satandi endok ginan ginañ pimbi nañgilibi, ⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesi ba ama tapma it kamaikamai tiñgiliñ endok telak damanji endoñnan ñambi, telak nitek timbi, Yesu bola ti-ñimiumbi tikeneliñdok en gita e-nandi tiñguk. ⁵ Timbim simbasi kindem daumbi, bolalok tuan win minem minepi e-kwambiñ daumbi, ⁶ Judasli ginañ noğan timbi nandi-tale-sembi, “Kindem” eñguk. Embi, amatam kimin gitiktok dausinan yambi-sembimbi, bola ti-ñimektok nain kindem no lonjiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

⁷ Plaua nanañ kimilimbendi nimnat nanalok gwilat wolok kusei kimikimilinan kamaikamai gwilat pa indalak. Nain wolonda endikñe mandali sipsip niñañ noğan noğan tapma amalok dausinan wili kimneliñdok elak. Sandap win indaumbi, ⁸ Yesuli Petlo git Yoane eni-mupi enguk, “Siti ñambi, gwilat ñolok nanañ ti-jumut ti-nimumbi nanetamiñ.” ⁹ Eumbi ni-nandiñbi eñgimik, “Dik delok ti-jumut tindendok nandilañ?”

¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamik. Siti Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en timbi indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi, ¹¹ it beula ñindiñ nindekamik, ‘Ninindautti ñindiñ gani-nandik: it ginañ win delok patak nakit gwañgwanai gwilatok nanañ naneñdok nandilañ?’ Windiñ eumbi, ¹² endi it ginañ wopum no plon patak ti-kiliñ e-bimbin win daut sametak. Wolok nanañ tuk ti-jumut tindekamik!” ¹³ Yesuli windiñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañgimik win: nepek gitik Yesuli enguk wolok tuopgan indağan. Windiñ kañbi, gwilatok nanañ ti-jumut tiñgimik.

¹⁴ Timbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gita gwañgwañii kena tindilok eni-mumulin endi it ginañ wandiñ lombi, nanañ naneliñdok pi pakiliñ. ¹⁵ Pi paliñipi, Yesuli enguk, “Nak gamañ mlap wopum bembet. Gan dama nak kamaikamai gwilat ñolok nanañ sin gita nambepi nain ombapgan nandi-koñgom ti-tabiñgut. ¹⁶ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nak gwilat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nim nambet. Win nain taletalenan Yambatti amatam indağan yambi-dikñeumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak,

† Plofet amali komba fik plon manda youkiliñ endi nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tiñgiliñ.

wolondamek nak nombo giñgĩtnai git yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Timbi endi witna no tikembi, Yambat we ñimimbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi wain tuk ñin tikembi, sin tambo miñ timbi nambit! ¹⁸ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: sandap ñin taleumbi, nak wain tuk nombo nim nambetat. Win Yambatti amatam indaňgan yambi-dikñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.” ¹⁹ Windiñ embi, plaua no tikembi, Yambat we-ñimbi, ombi embi enguk, “Ñine nokok piñgĩpna nak tapma ti-samlet. Sindi nandi-siwit-namneliñdok plaua tike ombimbi, na ti-kunekaliñ.” ²⁰ Nambi taleumbi, Yesuli windiñgangot wain witna no tikembi enguk, “Wain tuk ñali toptop komblin Yambatti amatamñii gita tilak wolok walan. Nak wekatnali tapma timbi yalimit-samñipi, toptop win timba kwambiñ dalak.”

²¹ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Yakñesi! Ama bola ti-nam-ti-namlak endi nakita papi, yakan nanañ namik. ²² Nak Ama Sisinikti telak kimit-namnamin win klembi, kim plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kinjan ombi-mekak.” ²³ Windiñ eumbi, wolongan gwañgwalı “Nindoñnan nanin nindi kolan wandin timbek?” embi, nisiňgan manda e-nandi tiñgiliñ.

²⁴ Tiñipi endoñnan nanin nindi sinik amatamdok dausinan loloñ sinik wala bo nisiňgan e-dombi-taňan tiñgiliñ. ²⁵ Timbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambindikñenjii endi giñgĩtsii gembinatgan joňgo joňgo pa yambi-dikñeañ, gaňgan endi amatamdi ‘Kindem ti-nimañ’ windiñ enineliñdok nandañ. ²⁶ Gan sindok kandañ windiñ nim tilok. Nim sinik. Tambo sindok boňgĩpsinan lolonjili ama pimbiñen nomik kuukak, timbi telak damanjili tiplaplape nomik kuptok elet. ²⁷ Sindi nitek nandañ? Amatamdok dausinan nindi loloñ sinik, win ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tiplaplap ti-ñimlak endi loloñ? Win slak pipapi nalak wali mek loloñ sinik, gaňgan natna sindok boňgĩpsinan tiplaplapsi nomik kulet.

²⁸ Nak milap plon kuñilambi, sindi wakan nakita gali-kwambiñ dambi ku-ta-bañ. ²⁹ Timbi Bepnali amatamñii yambi-dikñeuttok nanbi taleňguk, windiñgangot natna sindi bo windiñ tineliñdok sanba talelak. ³⁰ Win nak amatam indaňgan yambi-dikñewamek, sindi kindem nakita yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambi-danineliñdok windiñ tilat.”

³¹ Timbi Yesuli eňguk, “Simon, Simon, dik nandi: plaua minjip kilikiliknat amali bien epmektok ep ppusenelak, windiñgangot Satandi nanandi-kilikinjii pi piuktok ti-kuyuk ti-samep nandimbi, sindok Yambatta ni-nandimbi, nandi-ñim-taleňguk. ³² Gan nak nanandi-kilikitiňgali nim pi piuktok nimolo ikan ti-gam-talet. Timbi dik undane bimbi, nombo nakit gali-kwambiñ damek, nokai ep gembilaukañ.” ³³ Eumbi niňguk, “Wopum, nak dikita it kwambiñ ginañ ba kimnan lololok ti-paňgitam patet.” ³⁴ Eumbi tambane niňguk,

“Petlo, nak ganba nandi: puputti man tim gama nim kitiñilimbi, dik naka ‘Nak en nim nandi-ñimlet’ embi, nain tipet git no e-sembe ti-nametañ.”

³⁵ Windiñ embi yousimbi eni-nandimbi eňguk, “Nak kena tindilok sani-mupi, minem wakıt lik ba kesisi gwilap nim mep ñaneliñdok sani-mulam ñaňgiliñ, nain wolonda sindi nepek nola tipikaňgiliñ ba nim?” Eumbi, tambane niňgiliñ, “Nepek no nim.” ³⁶ Timbi yousimbi enguk, “Gan nain ñindiñgitta no en minemñin palmilakta win tike-kuukak, timbi lil windiñgot. Timbi no en kakıt ombap nim palmilakta, wolok tambon sauloñin tuatualok kimipi, kinjan kakıt no tikeukak. ³⁷ Kusei ñindiñda timbi windiñ elet: manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Enda nandum kolan tindi ama tilak’, timbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biaňganak: manda nokok plon youyoulin patak wolok bien indaupi tilak.” ³⁸ Eumbi niňgiliñ, “Wopum, kakıt ombap tipet pat-nimlak ñi ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kimkimlok naindi dumalaumbi, ti-paňgi-paňgile tiňguk

³⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñambi, tim tuop tiliňguk wolok tuop Oliv kwet jaňginan ñaumbi, gwañgwañiili kle ñaňgiliñ. ⁴⁰ Na kwet wolok tombi enguk, “Sindi ti-kuyuk nim inda-samektok nimolo ti-kunekaliñ.”

⁴¹ Windiñ embi yambik bimbi, kawat kolim ñalak wolok tuop ñambi, milelem timbi, nimolo ñindiñ tiňguk, ⁴² “Bep, dik nandum kindem dalakta, witna † ñin napma tike. Gan wandingan embi, nokok nanandi nim klewiñ, win ditna nitek inda-namektok nandilañ wolok tuop inda-namin.” ⁴³ Timbi kunum ginañ nanin eñalo noli endoñ pi indambi, gembı miňguk. ⁴⁴ Timbi simba gawatti makleumbi diňgunembi, nimolo gembinatgan ti-palimbi, kokopti wekat nomik kwelan pitop pitop timbi piňguk. ††

⁴⁵ Nimolo tikap milapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambiňguk win: endi blandi ep timbi gwasaeumbi dou pakiliñ. ⁴⁶ Dou palimbi enguk, “Sindi nekta dou pakañ? Milapi, ti-kuyuk nim inda-samektok nimolo timbit.”

Yesu bola ti-ñimiumbi tikeňgiliñ

⁴⁷ Yesuli windiñ eñilimbi, ama kimin no endoñ bi inda-semgiliñ. Endok gwañgwañiili 12 endoñnan nanin no koi Judas endi damandama ti-sembe, simumuñ ti-ñimektok endoñ biňguk. ⁴⁸ Gan Yesuli niňguk, “Judas, dik simumuñdaňgan Ama Sisini bola ti-nametañ ba?” ⁴⁹ Timbi endok nolili nepek indaup tiňguk win kañipi niňgiliñ, “Wopum, kakitti yandipnemiñ ba?” ⁵⁰ Windiñ eñipi, endoñnan nanin noli tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwan kakitti wilepi, pawan kii dindim kandañ nanin wilalim dikñe piňguk. ⁵¹ Timbi Yesuli wi kañbi enguk, “Biwit!” Windiñ embi, ama

† Witna win milap ba piňgiu gawat Yesu inda-ñimiuktok tiňguk wolok walan. †† Nandi-tale ama diwindi Luka en manda ñin nim youkuk windiñ eañ.

wolok pawanlok kinjannan kiili tike-kaumbi, kindem daŋguk.

⁵² Windiñ timbi, tapma ama biesi wakıt ama tapma it kamaikamai tiaŋgiliñ ba ama biesi diwin no en tikenepi biŋgiliñ enda ñindiñ enguk, "Sindi naka nandumbi, nak ama piŋpiñen timbambi, kakıt ba dimba nek mepi, nepneliñdok bañ ba?" ⁵³ Nak nain nain tapma ilan sin gitaŋgan kuñilambi, no nim nep kaŋgiliñ. Gan man tim ñin kilim mulum molomdi gembinat kuñilimbi, nepneliñdok sindok nain inda-samlak."

Petloli Yesula 'Nak en nim nandi-ñimlet' eŋguk

⁵⁴ Timbi endi Yesu tikembi ña, tapma amalok telak damanjilok ilan loneliñdok naŋgip ñaŋgiliñ. Telaknan ñañilimbi, Petloli kambak mayaŋgan ep klembi ñaŋguk. ⁵⁵ Timbi ama diwisili sañ jimba boŋgipnan komba no simbi, pipap sei-paliñilimbi, Petloli wolokgan pimbi, en gita pipakuk. ⁵⁶ Pipaliñilimbi, kena wembe noli kombalok kolsalen duakuk ginañ pipalim kañbi, daut kwambiñ kañbi eŋguk, "Ama ñali bo en gitaŋgan pa kulak." ⁵⁷ Eumbi, Petloli e-sembi timbi, tampa niŋguk, "Nak en nim nandi-ñimlet." ⁵⁸ Windiñ embi, nain gama nim ombataumbi, ama noli kañbi niŋguk, "Dik bo endok nosi no wakan." Eumbi, Petloli niŋguk, "Nak nim."

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama noli bo giŋginembi eŋguk, "Biaŋgan sinik: ama ñali en gita pa kulak. Neta, endi bo Galili nanin!" ⁶⁰ Gan Petloli ñindiñ tambane niŋguk, "Dik nek elañ nak nim nandiñlet." Eñilimbi, wolongan puputti kitiŋguk. ⁶¹ Kitiumbi, Wopumdi undanembi, Petlo dindimngan kaumbi, Wopumdi manda niŋguk win nandi-tomguk. Manda win ñindiñ, "Man tim puputti gama nim kitiñilimbi, dik nain tipet git no naka 'Nak en nim nandi-ñimlet' eutañ." Manda win nandi-siwipi, ⁶² simbai kimbimbi, walinin pi ñambi, mano kwilim tiŋguk.

⁶³ Timbi ama Yesu ka-dikñe pakiliñ endi kusei kimipi, ni-suambapi waipbi, ⁶⁴ timan dai bo masipbi niŋgiliñ, "Dik plofet manda embi, nindi gutak win ninbi nandi-na!" ⁶⁵ Windiñ embi, manda winjit kusei kusei nimbi, koi ni-kolaŋgiliñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesi en gita tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi kimin ti-palimbi, Yesu naŋgipi dausinan loumbi, nikañbi eŋgiliñ, ⁶⁷ "Dik Mesia sinik kulañda, ninbim nandina." Eumbi enguk, "Nak windiñ sanbetta, sindi mandana nim nandi-kwambiñ danetañ. ⁶⁸ Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nim tambane naninetañ. ⁶⁹ Gan nain nim ombataumbi, nak Ama Sisinkti Yambat Gembı Molom kii dindimngan pipaletat." ⁷⁰ Eu nandimbi, gitikgandi ñindiñ niŋgiliñ, "Windiñda dik Yambattok Niñañ windiñ elañ ba?" Eumbi enguk, "Nak

nim, win sin eañ wakan." ⁷¹ Eumbi, nisiŋgan e-nandi timbi eŋgiliñ, "Nindiñla ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu piumbi nandamiñ, wala timbi win inda-dak-leuktok ama nola nombo nim lonjinetamiñ."

23 Timbi kimin ti-pakiliñ gitikgandi mlapi, Yesu Pilatoli naŋgipi, ² kusei kimipi, kit yout timbi, ñindiñ eŋgiliñ, "Nindiñ ama ñolok kusei ñindiñ ka-nandamiñ: endi amatamni ep timbi kamalalak. Timbi takis minem Roma ama wapmañ Sisala mimilok win endi nini-kimisip pa ti-nimlak, tiñipi bo enla ñindiñ pa elak, 'Natna Mesia, ama wapma.'" ³ Timbi Pilatoli Yesu nandimbi eŋguk, "Dik Juda amalok ama wapmañji ba?" Eumbi niŋguk, "Ditna elañ i wakan." ⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kimin wopum enda enbi eŋguk, "Nak ama ñolok endikñe manda wiwit bien no nim kalet." ⁵ Gan endi giŋginembi niŋgiliñ, "Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimipi bim Jelusalem ñolok amatam ginanji ep timbi mlatak."

⁶ Pilatoli manda win nandiŋgukta eni-nandimbi eŋguk, "Ama ñin Galili nanin ba?" ⁷ Eumbi, "Oñ" eŋgiliñ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti ka-dikñeŋguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jelusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ naŋgip ñaneliñdok eŋguk. Eumbi naŋgip ñam tombimbi, ⁸ Elotti en kañbi, kusei ñindiñda simbai kindem daŋguk: Yesulok giŋgitti nain asup pawan ginañ piumbi, endok dainan kundit engano timbektok nandiŋgukta timbi endi nain ombapgan en kauktok mandikŋguk. ⁹ Wala timbi endi manda kusei kusei nandikŋguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kimkim-neñipi, tambon no nim tambanem niŋguk. ¹⁰ Tiñipi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi ñasiŋgan ipi, siŋgin gembinatgan siŋgiliñ. ¹¹ Timbi Elot git mik amañii endi ni-tike-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñimiŋgiliñ. Windiñ timbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñimimbi, nombo naŋgipi, Pilatoli undane ñaŋgiliñ. ¹² Pilato git Elot endi dama nisetkan kanjik tiñipi kuŋgimik, gan sandap wolondaŋgan endi not tiŋgimik.

¹³ Timbi Pilatoli tapma ama biesi wakıt Juda amalok kandikñenji ba amatam kimin gitik kiti-semum biumbi ¹⁴ enguk, "Sindi ama ñin nokoññan naŋgip bimbi, endi amatam ep timbi kamalalak windiñ naniliñ, gan nak sindok dausinan endok kusei timba dakle-taleumbi, ñindiñ sanlet: manda gitik endok plon e-yout tañ wolok bien no nim kalet. ¹⁵ Elotti windiŋgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñin bindambo nindoñ naŋgip bañ. Win ñindiñ: endi kimkimlok kolan no nim tiŋguk, ¹⁶ wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak." ††

¹⁸ Gan amatam gitikgandi ka-kwawaŋganembi eŋgiliñ, "Barabas pisat-nimbi, ama ñin wili kimbın."

†† Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patak eañ. Manda win ñindiñ, "Kamaikamai gwilat tuop kandikñenji ama no it kwambiñ ginañ nanin pisat-semsemlok een."

¹⁹ (Barabas endila nolii gita Jelusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sembe, ama no wili kimgukta timbi it kwambiñ ginañ kimilim pakuk.) ²⁰ Timbi Pilatoli Yesu pisalimektok nandimbi, amatamda nombo enguk. ²¹ Gan endi ñindiñ kitikitiñipi niñgiliñ, "Kloñbat plon wili kimbini!" ²² Timbi Pilatoli mandanji makleumbi, nain tipet git no timbimbi, ñindiñ enguk, "Nekta sinik? Endi kolan nek sinik tiñguk? Nak timba dakleumbi, endi kimbektok bien no nim kalet, wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak." ²³ Gan amatamdi giñginembi, Yesu kloñbat plon wili kimkimlok embi, kwambiñgan kitimbi, manda sala wopum timbi, Pilatolok mandan wili piñguk. ²⁴ Wala timbi Pilatoli nandi-sembe, manda eñgiliñ wolok bien indauptok eñguk. ²⁵ Endi e-giñginenji mandanji tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sembe, ama wili kimgukta timbi it kwambiñ ginañ kimikiliñ en wakan amatamda pisapi emguk. Gan Yesu endila win amatamdok mandanji Pilatoli en mik amalok kisanan wili kimneliñdok kimikuk.

Yesu kloñbat plon wikiliñ

²⁶ Endi Yesu walinin nañgip piñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon timbi indañgiliñ. Endi kena ginañ nanin biumbi tikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kimipi, en klem ñañalok ni-giñgineñgiliñ.

²⁷ Timbi amatam kimin wopum en kleñgiliñ endok boñgipsinan tam diwindi kut-blambila embi, mano tiñimiñgiliñ. ²⁸ Windiñ timbimbi, Yesuli undanem yambimbi enguk, "Jelusalem tam, sindi naka blan nim timbi kutneliñ. Tambo sindi kusei ñindiñda sinla ba wembe gwañgwanjiila kulit: ²⁹ milap nain no indaumbi, amatamdi ñindiñ enekaliñ, 'Tamdi yamin papi, gwañgwa nim apgiliñ ba num nim emgiliñ endi tam diwin yapma kle pakañ.' ³⁰ Wolongan endi kwet jañginla ñindiñ eninekaliñ, 'Sindi gilombi, nindok plon piwit!', ba kwet kiminda ñindiñ eninekaliñ, 'Sindi nindip tapliwit!'

³¹ Komba kaikta amalì nepek ñandin ti-ñimañda, kimkiminla nitek inda-ñimekak?" ^{††}

³² Timbi ama tipet, endi kolan tindin ama, endi bo Yesu gita yandipneliñdok yanañgipi ñañgiliñ. ³³ Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandiñ ña tombi, Yesu kloñbat plon wipi, kolan tindin tombon tombon yakan en gita yandipbi ep tembiñgiliñ. ³⁴ Timbi Yesuli nimolo nombo nombo timbi, ñindiñ eñguk, "Bep, endi nek tañ wolok kusei nim nandi-dakleañda timbi yomji bisemiñ." Timbi mik amalì Yesulok dasindasin ep daneliñdok nisiñgan timbi-inda sañala tiñgiliñ.

³⁵ Kloñbat plon ep tembim biu palimbi, amatamdi ipi, daukañga tiñgiliñ, Juda ama biesili bo e-lakalaka timbi eñgiliñ, "Endi amatam ep kimikuk. Endi biañgan Mesia win Yambatti nimbì taleñguk en sinikta, kindem

† 23:30 Hosea 10:8 †† Yesuli eyout manda win enla eñguk. Manda wilok walan win ñindiñ, "Amatamdi nepek ñandin ama yom nimnatta ti-ñimañda, ama yomjiat ginañji nim tambaneñgiliñ endi Yambatti nitek ti-semekak?"

kusei timbi dakleumbi, enlok siñgin tike-kimilin."

³⁶ Timbi mik amalì windiñgot manda sañala ti-ñimgiliñ, win endi endoñ bimbi, wain tuk kimbiñ mi-wet tiñipi, ³⁷ niñgiliñ, "Tikap dik Juda amalok ama wapmañjila, kindem siñgiñga tike-kimiti!" ³⁸ Timbi Yesulok kusal kumbam mindiñnan komba plon ñindiñ youp wip bi-um pakuk, "Ñin Juda amalok ama wapmañji."

³⁹ Timbi kolan tindin ama tipet Yesu gita kloñbat plon ep tembum pakimik endoñnan nanin nolii Yesu ni-kolambi eñguk, "Dik Mesia wakan ba? Windiñda ditnalok siñgiñga tike-kimiliñipi, niti waktu nip kimiti!" ⁴⁰ Gan nolii ni-ñombimbi niñguk, "En wili kimkimlok eu taleliñ, windiñgangot dik ti-gamañ, wala timbi dik Yambatti nek ti-gamekak wala nim misilañ ba? ⁴¹ Niti kundit kolan tiñgimikta timbi tuan dindimgan ñakan ombitikeamik, gan ama ñali kolan no nim tiñguk." ⁴² Windiñ embi, Yesula niñguk, "Yesu, dik kusei kimipi, amatamgai yambi-dikñeñipi, nak nandi-namekañ." ⁴³ Eumbi niñguk, "Nak biañgan ganlet: dik man sandap ñolondañgan nakita kunum walalan ginañ paletañ."

Yesu kloñbat plon kimguk

⁴⁴ Timbi kwet boñgip taumbi, maim bipmumbi, kwet tuop kilim e palinilimbi, 3 kilok tiñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñgip plon wilapmumbi, pan tipet indañguk. ⁴⁶ Timbi Yesuli wopumgan kitimbi eñguk, "Bep, nak ginañna tip kika plon kimitet." [‡] Windiñ eu taleumbi kimguk. ⁴⁷ Timbimbi, mik amalok telak damanjili nepek indañguk win kandi-talembi, Yambat ni-ta-lombi eñguk, "Biañgan ama ñin ama dindim no." ⁴⁸ Timbi ama kimin gitik nepek win kaneliñdok biñgiliñ endi nek indañguk win gitik ka-nandimbi, simba gawat tiñgiliñda timbi kuanji wiwilembi, isinan undane ñañgiliñ. ⁴⁹ Gan Yesulok nolii git tam nin Galili nanin en klem biñgiliñ endi kambak mayañgan ipi, nepek indañguk win ka-nandi tiñgiliñ.

Yesu tapliñgiliñ

⁵⁰ Ama no kuñguk koi Josep, ama kindem ba dindim no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endi ama biesi Juda amatam yambi-dikñeñgiliñ endok sambat, ⁵¹ gan nolii Yesulok plon manda nek e-topgiliñ ba kundit nek ti-ñimiñgiliñ endi en gita ginañ noñgan nim tiñguk. Endi Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wala nandi-koñgomnatgan mandì pa tiliñguk. ⁵² Ama wali Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla ni-nandumbi nandi-ñimiñguk. ⁵³ Nandi-ñimimbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tike-pimbi, sandum satninli timip imbi, tike ñambi, sum no kawat ginañ kulukululinan kimikuk. Sum win ama no gama nim kimikiliñ.

⁵⁴ Win Sabat patnandi nain indaup timbimbi, tiwilindikñe nain dumalañgukta endi windiñ tiñguk.

⁵⁵ Timbi tam Yesu gita Galili nanin bimbini endi Josep klembi, sum ba Josepti telak nitek plon Yesulok dalan-

‡ 23:46 Kap 31:5

dan kimikuk win ka-talembi, ⁵⁶ ilan undane ñaŋgiliñ. Ñambi, gwasap ba piŋgip sapple miliñ kindem Yesulok dalandanlok ti-jumupi, endikñe manda taŋgonembi, Sabatta pat-nandi tiŋgiliñ.

Yesuli kimnan nanin milakuk

24 Kena nain kusei kimikimilinan kwet salaup timbimbi, tamdi gwasap miliñ kindem ti-jumut tiŋgiliñ win epbi, Yesulok sumnan ñaŋgiliñ. ² Ñam tombi kaŋgiliñ win: kawat sum dai masipmimin win manjaneum tambon kandañ ña pakuk. ³ Timbi endi sum tombaŋ ginañ loŋgiliñ, gan Wopum Yesulok dalandan nim palim kaŋgiliñ. ⁴ Nim kañbi, nek indaŋguk wala nanandinji nim dakleñilimbi, plastik sinik ama tipet dasindasinjet kolsalennat endi endoñ indambi ikimik. ⁵ Timbi tamdi yambi-silikñembi, kolan misiñipi, milelem ti-sembe, dausi kwelan deiumbi, tipetti engimik, "Sindi ama kaik patak enda nekta sembisembin endok boŋgipsinan bi lonjañ? ⁶ Endi ñolok nim patak, ikan milalak. Endi dama Galili kwelan gama paliñipi, manda ñin sanguk win nandi-tombit, ⁷ 'Nak Ama Sisirik nepbi, yom amalok kisinin napilimbi, kloñbat plon nuli kimbambi, sandap tipet git no ñaumbi, kimnan nanin bindambo milalettok een."

Eñaloli windiñ eumbi, ⁸ tamdi Yesuli manda eŋguk win nandi-tombi, ⁹ sumnan nanin undane pi ñambi, Yesulok gwaŋgwañii 11 gita nosii diwin yambimbi, nepek gitik inda-semguk wolok kasat ti-semgiliñ. ¹⁰ Win Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakít tam diwin en gita pakiliñ wali wakan ama nin Yesuli kenalok enimumulin endoñ ñambi, kasat ti-sem pa tiŋgiliñ, ¹¹ gan enimumulin endi tamdok mandala nandum tlal timbimbi, nim nandi-kwambiñ daŋgiliñ. ¹² Petloli wandingan embi milapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjinem, ginañ deium loumbi kaŋguk win: sandum Yesulok dalandan timip imimin waliŋgot pakuk. Windiñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek win indaŋguk wolok nanandi kena tiŋguk.

Yesulok noliit tipet Emaus telaknan ñañilimbi, en inda-semguk

¹³ Timbi sandap wolondaŋgan Yesulok noliit tipet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñaŋgimik. It kwet win 11 kilomita wolok tuop Jelusalem timbi dumalaum patak. ¹⁴ Tim ñañipi, nisetakan nepek gitik indaŋguk wolok manda e-nandi tiŋgimik. ¹⁵ Manda eu ñañambi timbi, e-kle-kot tim pa ñañilimbi, Yesu en wakan siŋginjetnan ep timbi dumalaumbi, en gita yakan ñaŋguk. ¹⁶ Gan nepek noli dauset masipmimbi, nim ka-nandi-tomgimik.

¹⁷ Timbi endi eni-nandimbi eŋguk, "Siti manda nektok e-kle-kot tiñipi ñamik?" Eumbi, gitakan sinik ipi, dei-blambla embi pakimik. ¹⁸ Timbi endoñnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kañbi eŋguk, "Ama yok

asupgan Jelusalem bi pakañ. Endoñnan nanin dik noñganli kena nain lap kandañ wandiñ nepek indaŋguk win nim nandiñ ba?" ¹⁹ Eumbi, "Win nek indaŋguk?" windiñ eni-kaŋguk. Eni-kaumbi, tambane niŋgimik, "Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñimiŋguk wala eamik. Endi pofet ama no, timbi manda gembinat eŋguk ba kundit engano tiŋguk wali amatamda ñindiñ daut semguk: Yambatti enda nandum loloñ sinik.

²⁰ Nindi ñindiñ nandi-kwambiñ dambi mandiŋgimiñ: Yambatti Yesu en wakan Isael amatam nindi kolan ginañ nanin niŋma tikeuktok nimbi taleŋguk, gan nindok tapma ama biesi ba nimbindikñenili en Roma amalok kisinin kimilimbi, wili kimbektok manda embi, kloñbat plon wilim kimguk.

Nepek win ikan sisaŋgan inda-ñimimbi, biaŋgan kim-sinik taŋguk. ²² Timbi wakangot nim. Nindoñnan nanin tam diwin endi nip timbi silikñenembi, nanandini nim daklelak. Man salasalanan sinik endi sumnan ñaliñ, ²³ gan Yesulok dalandan nim kañbi undane bimbi, ñindiñ niniliñ, 'Nindi nepek engano kamiñ, win eñaloli Yesu kaik patak ninimbim yambimiñ.' Tamdi windiñ eumbi, ²⁴ nindoñnan nanin ama diwin endi bo sumnan ñambi kaliñ win, nepek tamdi sumda niniliñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nim kaliñ."

²⁵ Timbi Yesuli enguk, "Sindi ama kamasí, pofet amalok mandanji gitik ginañji ginañ baiŋgan baiŋgan pa nandi-dasiañ. ²⁶ Endi Mesiali amatam epmektok milap wakan bembimbi, Yambatti koi giŋgit wopum miuktok youkiliñ." ²⁷ Yesuli windiñ embi, Moselok plon kusei kimipi, Mose en wakít pofet ama diwindi Yesu enlok plon manda youkiliñ gitik win eni-dakleŋguk. Eni-dakleñilimbi ñakap, ²⁸ it kwet ama tipetti ñandep nandiŋgimik win timbi dumalaŋguk. Timbi endi kaum Yesuli gamaŋgot yousim ñauktok timbimbi, ²⁹ tike-kimbibi dambi niŋgimik, "Kak, nikita pat! Maim ip piumbi kilim elak." Windiñ ni-giŋgineumbi, en gita palep it ginañ loŋguk.

³⁰ Timbi nanañ nanep tiñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Yambat we-ñimimbi ombimbi emum tikeŋgimik. ³¹ Tikeñipi, dauset tombimbi ka-nandi-tombimbi, dausetnangan paikuk. ³² Timbi endi nisetakan e-nandi timbi eŋgimik, "Biaŋgan sinik. Endi telaknan nikita biñipi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nini-dakleñilimbi, walenet biaŋgan milalak!" ³³ Windiñ eñipi, wolongan milapi, Jelusalem undane ñaŋgimik. Ña tombi, Yesulok gwaŋgwañii 11 git amatam diwin en gita kimin ti pakiliñ ep timbi indaŋgiliñ. ³⁴ Timbi amatam wali ama tipetta ñindiñ engiliñ, "Wopumdi biaŋgan kimnan nanin milapi, Simon-doñ indañak!" ³⁵ Windiñ eumbi, ama tipet endi telaknan nek indaŋguk wolok kasat ti-sembe engimik, "Endi plaua nanañ no ombimbi nimumek, niti ka-nandi-tom-mik."

Yesulı gwañgwañiiloñ inda-semguk

³⁶ Gwañgwañiili gamañgot endañgan manda e-paliñilimbi, Yesu en wakan boñgipsinan bi indam ipi enguk, "Busuk pat-samun." ³⁷ Windiñ eumbi, ka piasat timbi, kolan misiñipi, "Ama wale kamiñ" embi nandiñgiliñ. ³⁸ Timbi endi enguk, "Neta ginañji milataumbi, ginañ tipet tañ? ³⁹ Kitna kesitna kawit, ñin natna sinik yañ! Gwilatna tike-kañbi, ñindiñ nambidaklewit: nak gaumna git kwandatna nat, gan wale tip endi gaum ba kwandatsi nim nat." ⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgiliñ. ⁴¹ Kañbi, silisili git nandi-bendili ginañji tokñeñgukta timbi gama nim nandikwambiñ dañgiliñ. Timbi endi eni-kañbi eñguk, "Sindok nanañ no patak ba?" ⁴² Eumbi, mikbalak sinjin pan no miumbi ⁴³ tikembi, dausinangan nañguk.

⁴⁴ Timbi gwañgwañiila enbi eñguk, "Nak dama sin gita kuñipi, ñindiñ sangut: Mose wakıt plofet ama ba ama diwin gitik endi nokok plon e-yout timbi, manda youkiliñ patak manda gitik wolok bien indauptok een." ⁴⁵ Windiñ embi, Yambattok manda youyoulin patak wolok kusei nandi-kiliñ eneliñdok nanandinji timbi pañgitaumbi ⁴⁶ enguk, "Nepek ñindiñ indauktok youyoulin patak: Mesialı piñgip gawat bembı kimbı, sandap

tipet git no timbimbi, kimnan nanin milalekak. ⁴⁷ Timbi nolili Jelusalem it kwelan kusei kimipi, endok koi plon amatam gitik kwet tuop kuañ enda ñindiñ eu piukak, 'Sindi ginañji tambanenekaliñda, Yambatti yomji bisamekak.' Windiñ indauktok youyoulin. ⁴⁸ Sindi mek nepek gitik win indağuk ba indaukak wolok gembı ipi e-daklenekaliñ. ⁴⁹ Nandiwit! Bepnali nek samektok e-kwambiñ dağuk win natna ni-mulambi, sindoñ piukak. Gan sindi Jelusalem ñiñgan papi mandiñilimbi, Yambattok gembın kunum ginañ nanin win dasindasin nomik dasi-samekak wolok tuop." †

Yesulı kunum ginañ loñguk

⁵⁰ Timbi Yesulı gwañgwañii yanañgipi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii tike-lombi, ep gwılam ti-semguk. ⁵¹ Ep gwılam ti-semñipi yambik biumbi, Yambatti kunum ginañ tike-loumbi loñguk. ⁵² Loñilimbi, gwañgwañiili milelem ti-ñimbi, silisili wopum tiñipi, Jelusalem it kwelan undane ñañgiliñ. ⁵³ Nambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ginañ lombi, wolok Yambat ni-kindem dambi kuñgiliñ.

† Manda ñolok walan win ñindiñ, "Yambattok gembın, win Dindim Woñ, kunum ginañ nanin inda-sembi pat-semekak."

Yoane

Eundakle manda

Yoane giñgít manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nim nandimbi, kimit-semmbi, enlok plon ñindiñ e-yout tiñguk, “gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakít Maleko ba Lukali giñgít manda kasatsi win ikan youkiliñ, wala timbi Yesuli kundit engano tiñguk asup win Yoaneli lapipi, diwin no biennat sinik wingot youpi, ñindiñ eñguk, “kundit youyoulin patak wali kusei ñindiñda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok giñgítñii kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk win Yoaneli windiñgangot lapipi, tipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakít kuñgu sisinik ba nandi-kiliktilok plon manda asup ñindiñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, timbi nepek gitiñgítik ep timbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi miłamilat ba kuñgu molom; timbi endi sipsiplok kandikñenji kindem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wilmilak, endi kimlok giñgít kulak, timbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim miłapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk

Yesu, win Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sinik indañguk

¹ Kwet nain kusei kimikimilinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimik, en bo Yambat. ² En wakan kusei kimikimilinan Kunum Yambat gita yakan kuñguk, ³ timbi endok mandanla nepek gitiñgítik ep timbi inda-taleñguk, win telak nolok plon nepek no nim timbi indaindan. ⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, timbi kuñgu wali amatamdok kolsalen sisinik. ⁵ Timbi kolsalen wali kilim ginañ koi sale-ta-ñaumbi, kilimdi en makleuktok tuop nim.

⁶ Kolsalen wolok gembin ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane † ni-mulim bi indambi, kolsalen

† Yoane giñgít manda kindem youkukti ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

wolok kusei eni-daklembi, amatam gitikgandi endok mandan nandimbi, kolsalen win nandi-kilikti tiñmineliñdok windiñ tiñguk. ⁸ Kolsalen win Yoane en nim, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk. ⁹ Kolsalen sisinik, nindi amatam gitik koi sale-sem-lak, endi kwelan indaupi tiñguk.

¹⁰ Man Mandanli kwet ñin timbi indañguk, timbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuñguk, ganmek kwelalok amatamdi en win nin sinik win nim ka-nandi-tomgiliñ. ¹¹ Win endi enlok kwelnan wingan pi indambi kuñguk, gañgan enlok amatamñiili siñgi wilmñgiliñ.

¹² Gan ama en not tiñmiñgiliñ, win endok koi tike-kwambiñ dañgiliñ, endi gitik Man Mandanli ep timbi pañgitaumbi, Kunum Yambattok gwañgwa bisalii indañgiliñ. ¹³ Win endi meñ beptok wekat sinik nim indañgiliñ, ba amalok ka-galksila ba nanandinjila nim, tambo Kunum Yambat engan ep timbimbi, enlok gwañgwa bisalii indañgiliñ.

¹⁴ Man Mandanli kwelan ama gwilap ba gaummat indambi, nindok boñgipninan dou miłat tiñguk. Timbi

nindi dautnali kañitnambi, endi enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi kañgimiñ, win endi Bep Yambat-tok Niñañ engano sinik. Bep en ni-mulim pim indambi, yousiyousiñgan Beulok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleñguk.

¹⁵ Endok plon Yoaneli ñindiñ e-daklembi kitimbi eñguk, "Win ama wala wakan nak ñindiñ sangut, 'Ama nokok siñgi kandañ indalak endi nak gama nim indañilambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.'" ¹⁶ Timbi Man Mandanli ginañ siloñ molom sinikta timbi bisik kusei kuseili nindi gitiktok nain nain indanimguk. ¹⁷ Win Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan Juda nindok bep pañniila emguk, timbi Yesu Klistoli Kunum Yambattok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleñguk. ¹⁸ Nimbek noli Bep Yambat nain nola no nim kañgiliñ. Win enlok Niñañ engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal timbi inda-dakleñguk. Neta, endi bo Yambat sinik, timbi Beu gita ñasiñgan sinik patak.

Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim eñguk

(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)

¹⁹ Juda ama biesi Jerusalem pakiliñ endi Yoanelok kusal, win endi Mesia indaindalok een en wakan ba no, win nandi-dakleneliñdok nandiñgiliñ, wala timbi endi tapma ama git Livai ama † diwin Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, "Dik nin sinik?" ni-nandiñgiliñ. Timbi Yoaneli ñindiñ tambane enguk: ²⁰ endi enlok kusal nim kimit-semibimbi, endi e-daklembi enguk, "Natna win Mesia nim." ²¹ Windiñ eumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, "Tikap dik Mesia nimda, dik nin sinik? Ba dik plofet Elia bindambo indauktok een en ba?" Eumbi enguk, "Nak en nim." Eumbi niñgiliñ, "Windiñda dik plofet Mose nomik win indauktok een en ba?" †† Eumbi, "Nak en bo nimgot" enguk. ²² Windiñ eñgukta, bindambo ni-nandimbi eñgiliñ, "Dik nin sinik? Nindi ama nini-mukiliñ enda manda tambon enineñdok dik kusaka ninbim nandina. Dik ditnala nitek elañ?" ²³ Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoulin win kimit-klembi, ñindiñ enguk, "Ama no kwet ama nimnatnan papi, Wopumdok telal ti-dindim ewit! windiñ kitilak' ‡ win natna wakan."

²⁴ Timbi Falisi amali ama eni-mulimbi biñgiliñ wali ²⁵ Yoane ñindiñ ni-nandiñgiliñ, "Tikap dik Mesia en nim, ba Elia ba plofet win bo nim, windiñda dik nekta amatam tuk pa i-semleañ?" ²⁶ Eumbi tambane enguk, "Nak win tukgot pa i-semlet, gan ama no sindok boñgipsinan kulak - sin endok kusal nim ka-nandi-dakleañ - ²⁷ endi wakan nokok singi kandañ indaupi tilak, timbi nak pimbiñen ñandin ñali endok kesii gwilaplok toan pisalimettok tuop nim."

† Ablaamdok lan Jekop endok niñañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplaplape kena kusei kusei tiañgiliñ endok kosi "Livai ama" kitikitin. (Namba 3:17-37) †† 1:21 Malakai 4:5, Lo 18:15 ‡ 1:23 Aisaia 40:3

²⁸ Win Yoaneli Betani it kwet, Jordan tuk maim lambilambin kandañ papi, tuk i-semliñguk kwet wolok windiñ indañguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip Niñañ sinik windiñ e-dakleñguk

²⁹ Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu bium kañbi, noliila ñindiñ enguk, "Wi kawit: en Kunum Yambattok Sipsip Niñañ, nin endi kwelalok amatam gitik endok yomjilok milap win apma tike-taleukak! ††³⁰ Win ama walañgan nak ñindiñ eñgut, 'Ama nindi nokok singi kandañ indalak, endi nak gama nim indañilambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.' ³¹ Dama natna bo en nin sinik win nim ka-dakleñgut, gan endok kusal Is-lael amatamda timba inda-dakleuktok nak ñolok bimbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kimikut."

³² Timbi Yoaneli yousimbi, Yesulok plon ñindiñ e-dakleñguk, "Dindim Woñdi mambaip wandin kunum ginanin pimbi, endok plon pi palim kañgut.

³³ Damañgan nak bo en Mesia win nim nandiñmiñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nani-mukukti ñindiñ nanguk, 'Ama nindok plon nokok Woñnali pi palimbi kaukañ en wakandi amatam Dindim Woñli i-semekak.' ³⁴ Eumbi, natna dautnali windiñ indaumbi ka-taleletta timbi ñindiñ pa e-daklelet: ñin Kunum Yambattok Niñañ sinik."

³⁵ Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok bindambo ñam ikuk. Timbi gwañgwa en kle-ta-kuñgiliñ endoñnan nanin tipetti en gita ikimik. Iliñilimbi, ³⁶ Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñindiñ enguk, "Win kandemik! Kunum Yambattok Sipsip Niñañ wakan ñak!" ³⁷ Eumbi, endi manda win nandimbi, Yesu kle ñañgimik. ³⁸ Timbi Yesuli tambanembi, ama tipet en kle biumbi yambimbi, eni-nandimbi eñguk, "Siti nekta bamik?" Eumbi niñgimik, "Rabai" (win nindok mandani plon 'endaut'), "dik it delok dou mlalat pa tilañ?" ³⁹ Eumbi enguk, "Bimbi kandemik!" Yesuli windiñ eumbi, endi en kle ña it win kañgimik. 4 kilok timbimbi, en gita palimbi, tim tiñguk.

⁴⁰ Ama tipet Yoanelok mandan nandimbi, Yesu kle ñañgimik, endoñnan nanin no win Simon Petlolok kwayañ koi Andlu. ⁴¹ Endi Yesu gita pakap kañbimbi, dindimgan ñam dal Simon lonji-ta-ña kañbi niñguk, "Niti Mesia ip kamik." (Mesia win Glik manda plon Klis-to kitiañ.) ⁴² Windiñ embi nañgiliñ, Yesuloñ ña tomgimik. Ña tombimbi, Yesuli Simon daut kwambiñ kañbi niñguk, "Dik Simon Yoanelok niñañ. Koka komblin Sifas kitinekaliñ." (Kot 'Sifas' win Grik manda plon Petlo.) ††

†† Kunum Yambatti yomji bi-semektok Juda amali sipsip ba gaut diwin no yandipbi, tapma tiñmañgiliñ. Gan gauttok wekaili amalok yom wilit-semum taleuktok tuop nim, wala timbi Kunum Yambatti enlok niñañ Yesu amatam kolanjilok tuan apma tikeuktok ni-mulim pim indambi, sipsip niñañ wandin kim-semguk. †† Kot tipet wolok kusaset win 'kawit'.

Filip git Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win ka-nandi-tomgimik

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandimbi ñaṅguk. Ñañipi, Filip timbi indaumbi niṅguk, "Dik bi nak nep kle kuukañ." ⁴⁴ (Filiptok it kwet win Betsaida, win Andlu git Petlo endok iset kweset.) ⁴⁵ Timbi Filipti ña Natanael timbi indaumbi niṅguk, "Ama waliṅgan Moseli endikñe manda ginañ ba plofet amali bo indauktok youyoulin, win Mesia en nindi ip kamiñ. En Joseptoñ niñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin."

⁴⁶ Eumbi ni-nandimbi eṅguk, "Akai! Ba nepek kindem no it kwet koi giṅgil nimnat wandinnan indauktok tuop ba?" Eumbi, Filipti niṅguk, "Ditna bimek ka!"

⁴⁷ Timbi Yesuli Natanael bium kañbi, endok plon ñindiñ eṅguk, "Yakñe! Ama ñin endi Israel ama sisinik. Juluñit endok plon no nim palmilak." ⁴⁸ Windiñ eumbi ni-nandimbi eṅguk, "Nitek timbi dik nokok kusatna wandin nandi-namlañ?" Eumbi niṅguk, "Filipti gama nim kiti-gamñilimbi, dik komba fik kapmainan pipalimbi gambit." ⁴⁹ Natanaelli manda win nandimbi niṅguk, "Endaut. Dik Kunum Yambattok Niñañ sinik, Israel nindok Ama Wapmañni mandi pakamiñ win dik wakan!" ⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane niṅguk, "Ba nak komba fik kapmainan pipalim gambit windiñ ganitta timbi, dik windiñ nandi-kwambiñ dalañ ba? Dik nepek gitikñin diwin siṅgimek indaumbi kaukañ wali man nek indalak win makleukak." ⁵¹ Timbi yousimbi niṅguk, "Win biañgan sinik. Nak ñindiñ sanlet: sindi kanekaliñ, win kunum yama dili tombimbi, Kunum Yambattok eñaloñiili kwelan nanin kunum ginañ lombi, nak Ama Sisinik nokoñnan undane pimbi, windiñ lo ña pi pa tinekaliñ." †

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi inda-dakleṅguk

Yesuli tuk timbim wain indaṅguk

2 Kena nain tipet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli kikokot timbi, nanañ sina wopum tiṅguk. Yesu meñli wandiñ pakuk, ² timbi Yesu git gwaṅgwañii bo en-tiañeum bimbi, wandiñ pakiliñ. ³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñindiñ niṅguk, "Wain ememlok win ip talek." ⁴ Eumbi tambane niṅguk, "Me, win nokok nepek nim. Kusatna timba inda-daklelok nain win gama nim indak." ⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwaṅgwala ñindiñ eṅguk, "Endi nepek no sanbimbi, wolok tuop tinekaliñ!"

⁶ Timbi it wolok ginañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noṅgan pakuk, noṅgan noṅgan

† *Jekopti Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi piumbi kañbi ka-nandi-dakleṅguk, win Yambatti en kasileṅguk (Stat 28:12-15), windiṅgangot Yesulok gwaṅgwañiili Yambatti Yesu kasileṅguk win ka-nandi-tomnekaliñ.*

wolok wopum win 80 ba 120 lita, wolok tuop. Win Kunum Yambattok dainan ti-jamilan tindilok Juda amatamdi tuk wali kisi kesisi, nepek diwin wakit wilikaṅgiliñ. ⁷ Timbi Yesuli kambot win kañbi, kena gwaṅgwala enguk, "Kambot ñi pakañ win tuk git-talewit!" Eumbi, kambot gitik win gilim man plon tokñe-taleumbi ⁸ enguk, "Ale, tuk lakat no kambot ginañ nanin gipi, nanañ kandikñe amalot tike ñawit!" Eṅguk wolok tuop tike ñambi, ⁹ nanañ kandikñe amala miumbi, tuk wali ikan wain indaṅguk win nakanaka tiṅguk. Nakanaka timbi, wain tuk win denanin win nim nandiṅguk, win kena gwaṅgwa gikiliñ endiṅgot nandiṅgiliñ, wala timbi kandikñeli ama kikokot tiṅguk win kitiñmimbi ¹⁰ niṅguk, "Kimin beu gitikti wain tuk kindem win dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama timbimbi, wain kolan siṅgimek danbi pa emañ. Gan dik wain tuk kindem tike-kimbiñ dambi, kombimek tike bilañ."

¹¹ Yesuli Galili kandañ, Kana it kwelan tuk timbi wain indaṅguk wali endok jimba kundil dama sisinik. Kundil win tiñipi, enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi, gwaṅgwañiili kañbi nandi-kwambiñ daṅgiliñ.

¹² Sina wali taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwaṅgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nitepegot yakan wandiñ pakiliñ.

Yesuli Beulok il giṅgiṅgan nim tiṅgiliñda ep kle-kokuk (Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwilat wali indaup timbimbi, Yesuli gwaṅgwañii gita Jelusalem lo ñaṅguk. ¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jimba ginañ lombi yambiṅguk, win ama diwindi tapmalok makauk wakit sip-sip ba mambaip tualok ep bi yapikiliñ, timbi ama diwindi minem walan kusei kusei tombo miñ kena ti-pakiliñ. †† Yesuli win yambimbi, ¹⁵ toa no binjaneum gilim daumbi, ama wakit makauk ba sipsip gitik win tapma it sañ jimba ginan nanin yandip kleum poña-taleumbi, ama minem tombo miñ kena ti-pakiliñ endok minem kwandainji gitik win wili papuseneumbi, endok kimikimitsi ep tambokuk. ¹⁶ Timbi endi ama mambaip tualok kimikiliñ win enombimbi eṅguk, "Ei! Nepenepek gitik ñin platikan mep ña-talewit, timbi nokok Bepnalok il ñin timbim kimili tua it silanin inda-ta-bilak, windiñ nombo nim tinekaliñ!" ¹⁷ Windiñ eumbi, gwaṅgwañiili plofet manda no Kap nolok ginañ youyoulin patak win nandi-siwikiliñ. Manda wolok ginañ Mesiali Kunum Yambatta ñindiñ niṅguk, "Nak dikok ika tike-kimbiñ dambi, it wali giṅgi sinik palektok giṅgineletta timbi kuṅguna kolaukuk." ‡

¹⁸ Yesuli tapma ilan windiñ tiṅgukta timbi Juda ama biesili nimbi eṅgiliñ, "Dik jimba kundit nitek timbimbi ka-dakleamiñ, win Kunum Yambatti tapma it kandikñe

†† *Ama minem tombo miñ kena tiaṅgiliñ endi amatamdok minem tikembi, wolok kinjan tapma ittok minem emumbi, amatamdi wali tapmalok gaut tuaṅgiliñ ba tapikot kimikiliñ. ‡ 2:17 Kap 69:9*

kena wandin tindilok ganbi taleñguk?"¹⁹ Eumbi tambane enguk, "Sindi Kunum Yambattok il ñin wialimbi, sandap tipet git no wolok ginañnan nak bindambo mamba ilekak."²⁰ Eumbi niñgiliñ, "Akai! Nindila tapma it ñin gwilat 46 ginañnan kindit-ta-bamiñ, gan dikta sandap tipet git no wolok ginañnan mambi ilepi elañ ba?"²¹ Gan Yesuli tapma itta sinik nim eñguk, tambo endi enlok piñgiula eñguk.²² Timbi Kunum Yambatti en kimnan nanin timbi milakuk, wolok siñgi kandañ gwañgwañiili manda win eñguk win nandi-siwipi, Mesialok milamilat plon manda youyoulin patak wakít manda Yesu en eñguk win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

Yesuli amatam gitiktok kusasi nandi-talelak

²³ Yesuli Kamaikamai gwilatata Jelusalem it kwelan paliñipi, jimba kundit asup timbimbi, amatam asupti win kañgiliñda timbi en win Mesia sinik win nandi-kwambiñ dañgiliñ.²⁴ Gan Yesu endila amatamdok nanandinjji plon nim panjañganeñguk,²⁵ win kusei ñindiñda: amatam gitik endi nitein win Yesu en nandi-kiliñ eñguk, timbi endok ginañ nanandinjji yambi-nandi-dakle-taleñgukta timbi, nisilok kusasi plon nim-bek noli Yesula nanandi miuktok tuop nim.

Kuñgu taletalen nimnat wolok kusei win Yesu en wakan

3 It kiyau wopum Juda amatam yambi-dikñeñgiliñ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus.
² Endi tim nola Yesuloñ bimbi niñguk, "Endaut. Nindi gambi-nandi-dakleamiñ, win Kunum Yambatti dik endaut kuuñdok gani-mupi, dikita patak. Neta, jimba kundit dik pa tilañ, wandin win ama noli nisilok gembinji plon tineliñdok tuop nim."³ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Win biañgan sinik. Timbi Kunum Yambattok kandañ nak ñindiñ ganba: tikap ama noli indainda komblin bindambo nim indaukta, endi endok giñgit indauktok tuop nim."⁴ Eumbi, Nikodemusli ni-nandimbi eñguk, "Akai, ama gilikti indainda komblin win telak nitek plon tuop indauk? Endi meñlok simbai ginañ bindambo piumbi, meñli apmektok tuop nim bek."⁵ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Win biañgan sinik. Nak ñindiñ ganba nandi: tikap Kunum Yambatti tuk wakít Woñinli ama nim timbi kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endi Kunum Yambattok giñgit indauktok tuop nim."⁶ Win amalok piñgiu gwilat win enlok meñ beuloñnan nanin, timbi ginañ tiptok kuñgu sisinik win Dindim Woñloñnan nanin.
⁷ Nak 'Sindi indainda komblin indaneliñdok' ganit, wala nandi-gitiñgitip nim timbekañ.⁸ Sasaleli enlok nanandin klembi, pendip ñalak. Wali denanin bimbi delok ñalak win dik nanduñdok tuop nim, dik giñgiliñgot pa nandilañ. Windiñgangot Dindim Woñdi telak nitek plon amala kuñgu sisinik win miumbi, komblin indalak, win ama noli kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nim."⁹ Nikodemusli ni-nandimbi eñguk, "Woñdi

kuñgu sisinik milak wali nitek indauk?"¹⁰ Eumbi tambane niñguk, "Dik Isael amatamdok endautsi loloñ, gañgan nepek win nim nandi-daklelañ bek?"¹¹ Biañgan ñak. Nak ñindiñ ganba: nindi nepek nandi-kiliñ eamiñ wolok plon manda eamiñ, ba nepek dautniñ kañgimiñ wolok gembin ikamiñ, gan sindi nindok mandani nim pa nandi-dasiañ.¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañda timbi, nitek plon pañgitambi, nepek kunum ginañ indañ win sanbam nandi-kwambiñ daneliñ?¹³ Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandilok wandiñ no nim loñgiliñ. Nim. Nak Ama Sisinik noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik win nandi-talelet.

¹⁴ Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Win Isael amatamdi kwet silaninnan kuñilimbi, amatam maletti eium kimnep tiñgiliñ win ep kimilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tike-lo mambi ikuk, † walan windiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok nep mambi loutat."

¹⁶ Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sinik ep galk tañguk win ñindiñ timbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano sinik amatamda kim-semektok ni-mulimbi indañguk. Windiñda no en Niñañ nandi-kilikti tiñmilakta, endi kolandok giñgit nim timbekak, tambo endi kuñgu taletalen nimnat win kasileukak.¹⁷ Win Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanjilok kinjan eu taleuktok kwelan nim ni-mukuk, tambo endi kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeuktok ni-mulimbi indañguk.¹⁸ Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, Kunum Yambatti yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok nim eu talelak. Gan nin endi Niñañ nim nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sinik endok koi nim nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk.¹⁹ Windiñ tiñguk win kusei ñindiñda: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulimbi indañguk, gan kuñgunji kolanda timbi amatamdi kolsalen siñgi wilimbi, kilim kasileñgiliñ.²⁰ Neta, ama gitik ti-mipmile tañ endi ep tindinjilok kusei inda-dakleñmek wala misiñipi, kolsalenla nandi-kunjit sinik tamba makleañ.²¹ Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sisinik win kimit-klembi, tike-kwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñipi, kundit kindem pa tilak wali inda-dakleuktok kolsalen ginañ pa bilak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwilat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Jelusalem nanin pimbi, Judia kwelan ña tombi, nain diwin gwañgwañii gita wandiñ kuñipi, amatam tuk i-semliñguk.²³ Yoane tuk i-sem-i-sem it

kwambiñ ginañ gama nim kimikiliñda timbi, endi bo kena win ti-ta-kuñguk, win it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta timbi, endi tuk no koi Ainon wolok palimbi, amatamdi yousiyousiñgan endoñ biumbi, tuk i-semliñguk.

²⁵ Timbi nain nola Yoanelok gwañgwañii diwin git Juda ama noli kusei kimipi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei diwin win nitek wilipi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgiliñ. ²⁶ Windiñ timbi, Yoaneloñ ñambi niñgiliñ, "Endaut, ama wali ba, dikita Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nini-dakleñguñ, win Yesu endi bo nain ñindiñgitañgan tuk i-sem-i-sem kena timbimbi, amatam gitikti endoñ pa ñañ yañ!" ²⁷ Eumbi tambane enguk, "Win kin-dem. Tikap Kunum Molomdi ama nim tike gwilam tiñmekta, kenanlok bien wali indañmektok tuop nim. ²⁸ Sinila nak ñindiñ ewambi nandiñgiliñ, 'Nak Mesia en nim, tambo nak endok telak dama tiñmettok nanimulimbi bi indañgut.' ²⁹ Mesia nitok plon nak e-yout manda nitek ewit? Mesia win, endi ama no tam giñgit wilimimin wandin. Timbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandilak wandin natna Yesulok gembin ipi, amatamdi endok mandan nandinepi ñañ win nandilet, nain wolonda nandi-sililili nokok ginañna tokñelak. ³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi giñgit wali wopum daumbi, nokok kotna giñgit wali pipi euktok nandilak."

Kunum ginañ nanin pimbi indañguk win Yesu en wakan

³¹ Kunum ginañ nanin pimbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñgitñii, timbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ginañ nanin pimbi indañgukt wandin nim, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi, ³² nepek kunum ginañ kañguk ba nandiñguk wolok plon elak, gañgan mandan win noñgan noñgandiñgot nandi-dasiañ.

³³ Kunum Yambatti Niñañ ni-mukuk enda Dindim Woñ tokñetokñen milakta timbi, Woñ wali timbi pañgi-taumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala timbi nin endi mandan win nandi-dasilak, endi ñindiñ timbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biañgan molom sinik windiñ nandi-kwambiñ dalakta. ³⁵ Bepti Niñañ tike-galk talak, timbi endi nepek gititiñgitik endok kiinan kimipi, ka-dikñeuktok nimbi taleñguk. ³⁶ Windiñda timbi nin endi Kunum Yambattok Niñañ nandi-kilik-ti tiñmilak, endi kuñgu taletalen nimnat win ikan ñindiñgitañgan kasilembi kulak, gan nin endi Niñañdok mandan nim tikembi kimit-klelak, endi kuñgu sisinik win nim kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleumbi, palmekak.

Samalia nasili Yesu en Mesia win nandi-kwambiñ dañgiliñ

⁴ Timbi manda no ñindiñ eu sapakñaneñguk, "Amatamdi Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwinakwinatsili Yoanelok gwañgwañii yapma klelak." (Gan win Yesuli tuk i-sem-i-sem kena nim tiñguk, win endok gwañgwañiiliñgot amatam tuk i-sem pa tiñgiliñ.) Timbi manda wali Falisi amalok pawanjji ginañ piñguk win Yesuli nandi-tomguk, wolonda ³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bindambo undane ñaupi ñañguk. ⁴ Ñambi nandiñguk, win "Samalia distrik dama dikñeuttok."

⁵ Timbi Yesuli Samalia kwelan ñañipi, it kwet no koi Sikal win timbi dumalaumbi, Juda git Samalia nasilok bep pañji Jekopti kwet no niñañ Joseptok biñmiñguk wolok tomguk. ¹⁶ Timbi Jekopti tuk ban no kindit-bium wolok pakuk, wala timbi Yesuli telak ombapgan biñgukta timbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup timbimbi, ⁷ Samalia tam noli tuk gilep bium kañbi niñguk, "Dik tuk git nam!" ⁸ (Gwañgwañii endila it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgiliñ.) ⁹ Yesuli windiñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gita not nim tañda timbi tam wali nandi-silikñembi niñguk, "Nitekta timbi dik Juda amali nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?" ¹⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Kunum Yambatti amatam nek siloñ tambongan ememlok nandilak win dik nandi-dakleumda, ba nin sinik tukta ganlak win ka-nandi-tombimda, ditna naka tukta nanbimbi, nak tuk ama timbi kaiktalok win gumañ gamam."

¹¹ Timbi tamdi niñguk, "Ama wopum, tuk ban ñin ombap sinik, timbi tuk giñgittok bo nim pakamlakta timbi, dik tuk ama timbi kaiktalok elañ win denanin giletañ?" ¹² Sotni Jekop endi wakan tuk ban ñin kindit-nimbi, en wakit niñañii ba sipsip bulmakauñiili tuk ñakan nayañgiliñ. Nitek timbi dik gumañ en makleuñdok nandiñlañ?" ¹³ Windiñ eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Amatam gitikti tuk ñolok gipi pa nañ, endok binji bindambo kalandaugak. ¹⁴ Gan no en tuk natna miwambi nambekak, endok bim nombo nim kalandañmekak. Tambo tuk nak mimilok pat-namlak, wali endok ginan ginañ tuk dai no wandin indambi, timbi kaiktaumbi, papat kwambiñgan kuukak."

¹⁵ Timbi tamdi manda wolok kusei nim nandi-tombi niñguk, "Ama wopum, dik tuk win naka namekañ! Nim kañbi, nak nombo tukta kimbi, tuk gilepi, slakan ñandiñ yousiyousi biut." ¹⁶ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, "Ale, dik ña, wapaka kiti nañgipi, en gita undane biukañ." ¹⁷ Eumbi niñguk, "Nak wapatna nim nat." Eumbi, Yesuli niñguk, "Dik wapaka nim nat elañ, win dindim sinik. ¹⁸ Gan dik wapakai epguñ win kit tambon gitik, timbi ama nin en gita man ñindiñgit ku-

† Manda wali Stat 48:22 git Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

lañ, endi dikok wapaka nim, wala timbi manda elañ win biañgan sinik."

¹⁹ Yesuli windiñ eñgukta timbi tam wali niñguk, "Ama wopum, nak gambi-nandilet, win dik plofet ama no. ²⁰ Windiñda nak gani-nandiwa: kwet jañgin da patak wolok Samalia ninlok bep pañniili Kunum Yambat milelem tiñmañgiliñ. Nitek timbi Juda sindi amatamdi Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat milelem tiñmineliñdok pa eañ?" ²¹ Eumbi Yesuli tambane niñguk, "Tam, dik manda ñin dika ganlet win nandi-kwambiñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgin ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nim milelem tiñminekaliñ. ²² Samalia sindila Kunum Yambat milelem tiñmañ, endok kusal nim nandi-kiliñ eañ, gan Juda ama nindila nin sinik milelem tiñmamiñ en nandiñmamiñ, win kusei ñindiñda: Kunum Yambatti amatam gitik kolanjilok milapnan nanin yapma tiketikelok kenan win Juda nindok kandañ kusei kimikuk.

²³ Timbi nim ombataumbi, nain win ip inda-talelak, wolonda ni-wowoñ tindilok ama sisinik endi Beptok kusal sisinik win nandi-kiliñ eumbi, Woñinli ep timbi pañgitaumbi, ni-wowoñ tiñminekaliñ. Win ama wandin wala Bepti yambi-galk tamba, ni-wowoñ tiñmineliñdok ep kasileup nandilak. ²⁴ Kunum Yambat en ama nim, endi Woñ sinikta timbi en milelem tiñmilok wolok telak biañgan sisinik noñgangot patak. Win ñindiñ: endok kusal sisinik win nandi-kiliñ eumbi, Woñinli ep timbi pañgitaumbi, ni-wowoñ ti-ñimlok." ²⁵ Timbi tamdi niñguk, "Nak nandilet win Mesia, koi no Klisto kitiañ, endi indauktok een. Timbi endi indamek, nepek gitik nini-dakle ti-nim-taleukak." ²⁶ Timbi Yesuli niñguk, "Nak nindi manda ganlet win Mesia en wakan."

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiili undane bi tombi kañgiliñ, win Yesuli tam gita manda e-nandi tiñguk, timbi ka-silikñembi, nanandi kena tiñgiliñ. Gan endoñnan nanin noli Yesu ñindiñ no nim ni-kañgiliñ, "Dik nekta lonjimbi ni-nandilañ?" ba "Kusei nekta tam ñakita manda e-nandi tilañ?" ²⁸ Timbi tam wali tuk kambot tike-biñguk win wolok biu palimbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñindiñ eni-ta-kuñguk, ²⁹ "Sindi nakita tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tindinalok kusei gitik nani-talelak en bim kawit! En Mesia wakan bek?" ³⁰ Windiñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgiliñ.

³¹ Amatamdi gama nim bi tomñilimbi, gwañgwañiili Yesu ni-giñginembi eñgiliñ, "Ninindaut, nanañga na!"

³² Gan Yesuli tambane enguk, "Nokok nanañ pat-namlak win sindi nim ka-nandi-dakleañ." ³³ Windiñ eumbi, nisiñgan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, "Ama noli nanañ ep bim mik ba?" ³⁴ Timbi Yesuli eni-daklembi eñguk, "Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan timbettok namguk win gitik timba taleukak, wali wakan nokok nanañna tilak."

³⁵ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Amatamdi ñindiñ pa eañ, 'Yakip tipet tipet taleumbi, nanañ mepmeptok

nain indaukak.' Gan nak ñindiñ sanlet, sindi dausi deium ñaumbi, amatam nindoñ binep tañ win yambit: endi kena ginañ nanañ bien epeptok ikan gilitalak wandin. ³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen nim-natnan yanañgitak, endi ama bien epep kena timbi, tu-an kindem kasilelak wandin. Windiñda timbi tipitipi tilak gita bien epep tilakti yakan bienla silisili tamik. ³⁷ Manda no ñindiñ pa eañ, 'Ama noli tipitipi timbimbi, noli bien epep pa tilak.' Win kusei ñindiñda timbi manda wali sindok kandañ bien tilak: ³⁸ sindi kena noli tiñgiliñ wolok bien epneliñdok nak sani-mulam ñañgiliñ, win diwin noli kena meñ tiñgiliñ, timbi sindi endok kenanjilok bien kasileañ."

³⁹ Samalia tamdi eñguk, "Endi nokok ep tindina gitik nani-dakle-talelak," windiñ eñgukta timbi endok ilnan nasi asupti Yesu en Mesia sinik windiñ win nandi-kwambiñ dañgiliñ. ⁴⁰ Windiñda timbi endi Yesuloñ bi tomgiliñ, endi Yesuli en gita kauptok giñginembi, nitiñaembi nandi-sembi, isi kwesinan sandap tipet kumbi, ⁴¹ giñgit manda enguk. Timbi manda eñgukta timbi amatam asupgan sinikti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi, ⁴² tamda ñindiñ niñgiliñ, "Win dikok mandañgalañgot timbi nindi nombo nim nandi-kwambiñ damiñ. Tambo, nindi ninlok pawannili endok mandan nandimbi, ñindiñ nandi-dakleamiñ: biañgan sinik, ñine Mesia nin kwelalok amatam gitik kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeukak en wakan."

Yesuli kena ama nolok niñañ timbi kindem dañguk (Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)

⁴³ Yesuli Samalia kwelan sandap tipet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk. ⁴⁴ Endi damañgan ñindiñ eñguk, "Plofet ama nolok ilnan nasili giñgilingan nim pa tiñmañ." ⁴⁵ Windiñda endi Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda winasi endi bo Kamaikamai gwilatta Jelusalem ñambi, Yesuli nepek nek wolok tiñguk win gitik kañgiliñda timbi enda not tiñmiñgiliñ.

⁴⁶ Yesuli Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk timbim wain indañguk, wandiñ kandañ endi bindambo ñam pakuk. Timbi Kapaneam it kwet wali Kana ñasiñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok niñañdi jimbat tiñgukta timbi, ⁴⁷ endi Yesuli Judia kwelan nanin pimbi, Galili bi tomguk wolok giñgit nandimbi, wolongan endoñ biñguk. Bimbi, ni-giñginembi, ñindiñ eñguk, "Wandin-gan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sem-bepi tilak win timbi kindem dawin." ⁴⁸ Windiñ eñgukta timbi Yesuli ñindiñ niñguk, "Tikap amatam sindi jimba kundit ba kundit gitikñin daut samambi nim kañda, sindi nak nim nandi-kilikti ti-namañ." ⁴⁹ Windiñ eumbi tambane niñguk, "Wopum, nim kañbi niñana sembek-ta, plapgan biumbi ñanda." ⁵⁰ Gan Yesuli tambane niñguk, "Dik ñau. Niñañga ip kindem dam kulak."

Timbi ama wali Yesuli manda niñguk win nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk. ⁵¹ Ñañilimbi, endok kena gwañgwañiili en telaknan bi timbi indaumbi,

ñindiñ niñgiliñ, “Dikok niñaña ip kindem dak kulak.”⁵² Eumbi, nain nekta sinik kindem dañguk wala eni-nandumbi niñgiliñ, “Desa 1 kilok timlala timbimbi, siñgin komba diñgukti busukñeñguk.”⁵³ Eumbi, beuli kanandi-dakleñguk, win 1 kilok timlala sinik Yesuli “Niñaña kindem dam kulak” windiñ niñguk. Timbi en gita amatam endok ilnan kuñgiliñ endi gitikti Yesu nandi-kilikti tiñmiñgiliñ.

⁵⁴ Yesuli Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bi tombi, bindambo jimba kundit win timbimbi, nain tipet indañguk.

Yesuli tuk ban baliliñnan ama no timbi kindem dañguk

5 Nain nitepek ñaumbi, Juda amatamdok gwilat no timbi dumalaumbi, Yesuli Galili kwet bimbi, Jelusalem undane ñam pakuk.² Jelusalem it kwetwok sañ yama nolok koi win Sipsiplok Yama, † timbi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi win Judalok mandanji plon Betesta kitiañ. Tuk ban wali palanda kit tambongot, ††³ timbi palanda wolok plon amatam jimbatsiat asup, win amatam dausi sipsipmin, ba kesisi kolan ba piñgipsi dalandañguk endi pakiliñ. ‡

⁵ Ama no gwilat 38 gitik jimbat tikeñgukta endi bo wolok pakuk.⁶ Yesuli tuk bannan ña tombi, ama win kañbi ka-nandiñguk, win endi nain ombapgan wolok pakañguk. Windiñda endi ñindiñ ni-nandimbi eñguk, “Dik kindem dauñdok nandi-galk tilañ ba?”⁷ Eumbi, ama jimbalatti tambane niñguk, “Wopum, tukti sasik timbimbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk ginañ piut ñak! Nimda timbi, natnañgan pimbi lok gliñgliñ timbambi, diwin noli napma klembi, dama pa pañ.”⁸ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Dik milapi, ipaka tikembi ñau.”⁹ Timbi wolongan ama wali kindem dambi milapi, ipal tikembi ñañguk.

Win Sabat patnandi nainda windiñ indañgukta timbi,¹⁰ Juda ama biesili ama kindem dañgukta ñindiñ niginembimbi eñgiliñ, “Man Sabat yañ! Dik nitek timbi endikñe manda wipi, ipaka tikembi ñalañ?”¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep timbi kindem dat endi ñindiñ nanik, “Dik ipaka tikembi ñau.”¹² Eumbi ni-nandiñgiliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tikembi ñau’ ganik?”¹³ Gan Yesuli kimin wopum wolok pakiliñ endok boñgipsinan paikukta timbi, ama kindem dañgukti en nin sinik win nim nandi-ñimiñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama win tapma it sañ jimba ginañ timbi indaumbi niñguk, “Nandiñ, dik ip kindem dañguñda, yom nombo nim timbekañ. Nim kañbi, milap wopum sinik noli gepmek!”¹⁵ Eumbi, amali

† Yama wolok sipsip yanañgim lo-pit pa tiñgiliñ. †† Nandi-tale amali eañ, win tuk ban win wopum sinik, amali tindin, timbi ban win palandali tambilimbi, tukti tambon tambon pakimik, timbi palandali tuk ban win ep kle-gimbut pakuk. ‡ Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Endi tuk sasik timbektok mandipakañgiliñ. Win kusei ñindiñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo noli tuknan pimbi, tuk timbi sasik tiñguk, timbi nin endi tuk ginañ dama piliñguk endiñgot jimbat win ba win inda-semguk wali tale-semliñguk.”

walinin pim ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli timbi kindem dañguk windiñ eumbi nandiñgiliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisiniktok kusei win Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisi Sabat patnandi nainda pa tiñgukta timbi, Juda ama biesili kusei kimipi, milap pa miñgiliñ.¹⁷ Timbi Yesuli enlok ep tindin kasopmeuktok ama biesila ñindiñ enguk, “Bepnali yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta timbi nak bo windiñgangot ti-ta-kuut.”¹⁸ Kusei wala timbi Juda ama biesili Yesu wili kimbektok telak lonji-sinik tañgiliñ. Win endi Sabattok endikñe manda lapikuk walañgot nim. Win endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wali en timbimbi, endi Kunum Yambat git tuopset noñgan tiñgukta timbi wili kimbektok telak lonjiñgiliñ.

¹⁹ Timbi Yesuli ñindiñ tambane enguk, “Manda et wali biañgan sinik. Timbi ñindiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandinala nepek no timbettok tuop nim. Tambo nokok Bepnali nepek nek timbimbi kalet, wingot gumañ timbet. Win Bepti nepek nek pa tilak, windiñgangot nak endok Niñañdi pa tilet.”²⁰ Timbi endi ginañli nep kasilembi, enlok ep tindin gitik win daut namum kañbi pa tilet. Timbi sindi ka-silikñembi, nanandi kena tineliñdok, endi kundit gitikñin daut namum kañbi timbetat, timbi wali kundit damañgan tiñgut win makle tinekaliñ.

²¹ Win ñindiñ: Bepnali ama kimnan nanin ep timbi milalimbi, kuñgu emlak, windiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandilet enda emlet.²² Timbi wingot nim. Bepti ama no nim yambi-danlak. Tambo amali kuñgulok ba kimkimlok win eu tale-tale kena win Bepti nokok kitnanan kimit-taleñguk.²³ Win kusei ñindiñda: endi enda kot giñgit mañ gitikti nak Niñañda windiñgangot kot giñgit namneliñdok nandilak. No en giñginembi, nak Niñan kot giñgit nim namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgit nim pa milak.²⁴ Win biañgan sinik.

Timbi ñindiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana kimit-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu taletalen nimnat win ikan palmilak. Win endi damañgan kimlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi kulak, timbi yominlok kinjan tambon nim ombi-tikeukak.

²⁵ Manda wali biañgan sinik.

Timbi nak ñindiñ sanlet: nain indaup tilak wolonda amatam endok ginañji tip kimkimin endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana nandinekaliñ. Biañgan ñak, nain win ikan indak, timbi mandana nandi-dasiañdi papat kwambiñgan kunekaliñ.²⁶ Win kusei ñindiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep timbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembin palmilakta, timbi nak endok Niñañdi windiñgangot timbettok endi gembin win naka bo namguk.²⁷ Timbi nak Ama Sisinikta timbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi

taleumbi, endi kuñgulok ba kimkimlok manda win nak ewa taleukak.

²⁸ Sindi wala nanandi kena nombo nim tinekaliñ, win kusei ñindiñda: nain indaukak wolonda sembisembin gitik endi nokok mana malap nandimbi, ²⁹ sumji binekaliñ, win kindem tindi endi milapi, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, timbi kolan tindi endi milapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjilok tambon ombi-tikenekaliñ. ³⁰ Nak natnalok nanandinla nepek no timbeptok tuop nim. Win Bepnali nitek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani tilet. Timbi nak telak dindim plon yambi-dani tilet, win kusei ñindiñda: nak natnalok nanandina nim kimit-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kimit-klelet."

Yesulok kusal timbi inda-dakleuktok asup patak

³¹ Timbi Yesuli yousimbi, ama biesila enguk, "Tikap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sindi wala nandum biañgan nim tilak. ³² Gan kusatna e-daklelok no patak, win Bepna en wakan. Timbi nak ñindiñ nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak wali biañgan sinik tilak.

³³ Timbi sini nokok kusatna timbi inda-dakleneliñdok ama eni-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam ni-nandiñgiliñ, wolonda Yoaneli kusatna sisinik win sani-dakleñguk. ³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek sindi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjilok kinjannan nanin sapma tikeuktok nak Yoanelok mandan win sani-kaikta tilet. ³⁵ Sipalakti duapi koli salelak, windiñgan Yoaneli nokok kusatna timbi sale-samumbi, sini nain dumangan endok mandanla timbi nandi-koñgomnat silisili wopumgan tiñgiliñ.

³⁶ Kusatna timba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, timbi wali Yoanelok mandan maklelak. Win nokok Bepnali nak kena timba taleuktok namguk, win nak kundit pa tilet, wali wakan endi nak nani-mulimbi indañgut win timbi inda-daklelak.

³⁷ Timbi wingot nim. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna timbi inda-daklelak. Sindi nain nola endok man malap nim nandiñgiliñ, ba endok walan nim kañgiliñ. ³⁸ Timbi endok mandan sindok ginañji ginañ nim nandi-dasium patak, win kusei ñindiñda: endi nak wakan nani-mulimbi indañgut, ganmek sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ.

³⁹ Sindi kuñgu taletalen nimnat wolok telak win manda youyoulin ginañ timbi inda-samektok nandañda timbi manda win pinat-lonji kena pa ti-kiliñ eañ, timbi manda wali wakan nokok kusatna eu daklelak, ⁴⁰ gañgan sindi giñginembi, nak sep timba pañgitaumbi, kuñgu sisinik win kasileneliñdok nokoñ nim pa bañ.

⁴¹ Amali kot giñgit namañ ba nim namañ, nak wala nandi-koñgom nim pa tilet. ⁴² Gan sindok kandañla windiñ nim. Nak nandi-kiliñ ti-sambi, sambi-nandi-dak-

lelet, win sindok ginañjili Kunum Yambat nim kasileañ. ⁴³ Neta, nokok Bepnali nani-mulimbi, endok kinjannan sindoñ biñgut, ganmek sindi siñgi wiwit pa ti-namañ. Gan tikap ama noli enlok nanandinla sindoñ bilakta, sindi not pa tiñmañ. ⁴⁴ Sindi nosiili kot giñgit samañ wala nandi-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sinikti kot giñgit samektok sin gembim pa kokañ. Windiñda timbi sindi nitek nokok mandana nandi-kwambiñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sinik mandali sep youpi sani-kolaukak? Win nak nim! Sindi windiñ nim nandi-namnekaliñ. Win ama sindi sep kimilektok nandi-kwambiñ dañ, win Mose en wakan mandali sep youlekak! ⁴⁶ Endi nokok plon manda youkuk, wala timbi tikap sindi endok mandan nandi-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiñ daneliñ. ⁴⁷ Gan tikap sindi Moseli manda youkuk win nim nandi-kwambiñ dañda, nokok mandana nitek nandi-kwambiñ daneliñ?"

Yesuli ama 5,000 wakít tam git gwañgwa bisat nanañ ep towiñguk

(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)

6 Timbi Yesuli Galili kwelan undanem bi pakap, nain nola kikeñ tikembi, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, win dikñembi, tombon kandañ gwañgwañii gita wandiñ ñañguk. ² Timbi amatam kimin wopumdi Yesuli jimba kundit ama jimbatsiatta ti-semliñguk win pa kayañgiliñda timbi, en kle-gim gim embi ñañgiliñ. ³ Timbi Yesuli tambon kandañ ña tombi, kwet jañgin nolok lombi, gwañgwañii gita pip pakuk. ⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwilat wopum no, koi Kamaikamai gwilat, wali dumalañguk.)

⁵ Timbi Yesuli deium ñaumbi, amatam kimin wopum endoñ biumbi yambimbi, Filipta ni-nandimbi eñguk, "Nindi nanañ denanin tuambi, amatam ñandin sinik ep towineñ?" ⁶ (Endi amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tiñguk, gan Filiptok nanandi-kiliktin ka-nanduktok windiñ eñguk.) ⁷ Timbi Filipti tambane niñguk, "Tikap nindi kena timbi, sandap 200 wolok tuan pat-nimumda, minem wali plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganli lakatgot naneliñda, wali gama tuop nim ti-semek." ⁸ Timbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endi Yesu ñindiñ niñguk, ⁹ "Gwañgwa no ñin patak, endok plaua nanañ win bali kwilanli tindin kit tambongot git mikbalak sinjin tipet palmilak. Gan plaua git mikbalak wandin wali amatam asupgan pakañ nitek tuop ti-semek?"

¹⁰ Timbi Yesuli gwañgwañii enbimbi, endi amatamdi pip patneliñdok enbimbi pipakiliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Timbi ama endok kwinkwinatsi win 5,000 ba nitepek. ¹¹ Timbi Yesuli plaua nanañ win epbi, Kunum Yambat weñmimbi, amatam wolok pipakiliñ enda dani-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, mikbalak tipetta windiñgangot tiñguk. Timbi amatamdi nandi-galksilok tuop epbi nañgiliñ. ¹² Na

tokñeumbi, Yesuli gwañgwañiila enguk, "Nanañ nambimbi, dip pat-ta-ñalak win kiulit! Nim kañbi, binam pap kolauk." ¹³ Windiñda endi amatamdi nanañ natlap biñgiliñ win kiukiliñ, win plaua nanañ kit tambongot wolok dipdipi sandiñ lik 12 tokñeñgiliñ.

¹⁴ Amatamdi Yesuli jimba kundit win timbim kañgiliñda timbi manda ñindiñ eu satañguk, "Biañgan sinik, Kunum Yambatti plofet ni-mulim kwelan indauktok een † win ama ip ñakan sinik!" ¹⁵ Endi windiñ eumbi, Yesuli yambi-nandiñguk, win amatamdi en kaikgan tikembi, ama wapmañji windiñ mambi ilektok nandi-sambat tiñgiliñ, wala timbi endi yambik bimbi, bin-dambo engan kwet jañginnan loñguk.

Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk

(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)

¹⁶ Timlala timbimbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañginnan nanin tuk guañnan pimbi pakiliñ. ¹⁷ Pakap, kwet kilim eumbi, Yesuli endoñ gama nim biñgukta timbi endi kikeñ plon lombi, tuk guañ dikñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgiliñ. ¹⁸ Ñañilimbi, sasale wopum bimbi, tuk pendilimbi, tuktok gembindi wopumgan milakuk. ¹⁹ Endi 5 ba 6 kilomita wolok tuop kindit ñambi kañgiliñ, win Yesu kesikti tuk plon yaliyali bimbi, kikeñ timbi dumalaum kañbi misiñgiliñ. ²⁰ Gan Yesuli enguk, "Ñin natna sinik, nim misineliñ." Windiñ eumbi, ²¹ gwañgwañiili kikeñ ginañ nañgip loneliñdok nandi-koñgom tiñgiliñ, timbi wolongan kikeñdi kwet ñanepi ñañgiliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sisinik win Yesu en wakan

²² Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakiliñ endi ka-nandi-tomgiliñ, win "Desa kikeñ noñganliñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon nim loñguk. Win gwañgwañiili nisiñgot wolok plon lombi ña-taleñgiliñ." ²³ Timbi kikeñ diwindi Taibelias it kwelan nanin bimbi, Yesuli Kunum Yambat weñmimbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasiñgan bi tomgiliñ.

²⁴ Timbi amatamdi ka-nandi-tomgiliñ, win Yesu git gwañgwañiili kwet wolok nombo nim pakiliñ, wala timbi endi kikeñ wandiñ bi tomgiliñ wolok plon lombi, Yesu lonjinepi Kapaneam it kwelan ñañgiliñ. ²⁵ Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ timbi indaumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, "Endaut, dik dawanda ñandiñ biñ?" ²⁶ Timbi Yesuli e-nandinji win nandi-kimnembi, ñindiñ tambane enguk, "Ba sindi nak jimba kundit asup timbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgiliñda timbi nep lonjañ ba? Win biañgan nim! Nak sanlet, win sindi nandi-galksilok tuop nanañ na tokñeñgiliñ, walañgot timbi nep lonjañ.

²⁷ Sindi nanañ kolalak wandin kasileneliñdok kena boñgit nim tinekaliñ. Tambo sindi nanañ wali sep timbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen nimnat samlak win

kasileneliñdok giñginembi, kena boñgit tinekaliñ. Timbi nak Ama Sisinikti nanañ wakan sametat, win kusei ñindiñda: Bep Yambatti nak windiñ timbettok nanbi taleñguk." ²⁸ Windiñ eumbi, endi ni-nandiñgiliñ, "Ale, nindi Kunum Yambattok kenan tineñdok nitek sinik tilok?" ²⁹ Eumbi tambane enguk, "Kunum Yambat endi ñindiñ tineliñdok nandi-samlak: sindi endi ama nin ni-mulim pi indañguk, win natna nandi-kilikti ti-nam-ta-kunekaliñ."

³⁰ Amatamdi manda win nandimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ, "Ale, dik jimba kundit nek sinik no timbim kañmek, dik manda biañgan elañ win gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Win ñindiñ youyoulin patak, 'Endi nanañ kunum ginañ nanin emum nayañgiliñ,' †† wala timbi Mose endila nindok bep pañniila nanañ koi mana win kwet silaninnan emumbi nayañgiliñ. Windiñda ditna kundit engano nek sinik daut nimetañ?"

³² Eumbi tambane enguk, "Endi nanañ win nayañgiliñ win biañgan sinik, gan nak ñindiñ sanba: nanañ kunum ginañ nanin emguk win Mose nim. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sisinik win kunum ginañ nanin pa samlak. ³³ Win kusei ñindiñda: nek ñali kunum ginañ nanin pimbi, kwelalok amatam kuñgu sisinik emlak, wali nanañ biañgan sisinik Kunum Yambat en pa samlak wakan." ³⁴ Eumbi niñgiliñ, "Wopum, dik nain tuop nanañ win nimekañ." ³⁵ Eumbi enguk, "Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan. No en nokoñ bimbi, nep yousimbi, nandi-kilikti ti-namlakta, endok ginan tipminli nanañ tukta nombo nim kim-bekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nim nandi-kilikti tañ.

³⁷ Bepnali amatam nokok kitnanan yapitak, endi gitikti nokok kandañ bi-talenekaliñ. Timbi nokok kandañ bañ win nak endoñnan nanin no nim ep kleutat. Nim sinik.

³⁸ Win kusei ñindiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum ginañ nanin kwelan ñin nim piñgut. Tambo Bepnali nani-mukuk endok man mandan tañgoneut-tok indañgut. ³⁹ Timbi endok man mandan win ñindiñ: amatam nokok kitnanan yapit-taleñguk, endoñnan nanin wali no nim pait-talenekaliñ. Tambo nak endi gitik ep kamaimbi, nain taletalennan kimnan nanin epma milat-talenekaliñ. ⁴⁰ Win Bepnali ñindiñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Niñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen nimnat win kasilenekaliñ, timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin epma milatnekaliñ."

⁴¹ Yesuli "Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna" windiñ eñgukta timbi, Juda ama biesili kusei kimipi, endok plon e-balep timbi, ⁴² nisiñgan e-nandi timbi eñgiliñ, "En Yesu yañ, Joseptok niñañ win, timbi nindi endok meñ beu nandi-semamiñ! Nitekta timbi ama wandin wali kunum ginañ nanin kwelan piñguk windiñ pa elak?" ⁴³ Eumbi tambane enguk, "Sindi sinlok

† 6:14 Lo 18:15,18

†† 6:30-31 Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

boŋgipsinan e-balembalep nombo nim timbit. ⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ nim yanaŋgiliŋda, ama noli nokoñ bimbi, nep kle kuneliŋdok tuop nim. Timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin ep timba milatnekaliŋ. ⁴⁵ Plofet amali manda youkiliŋ wolok ginañ ñindiŋ youyoulin patak, 'Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.' † Windiŋda timbi amatam Bepti nanandi emlak win nandimbi nandi-dasiañ, endi gitikti nokoñ bimbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep daili kaŋguk windiŋ nim sanlet. Win nak Bep git kukap kwelan pi indaŋgut, nak noŋgandiŋgot en kaŋgut. ⁴⁷ Win biaŋgan sinik. Timbi ñindiŋ sanlet: nin endi nandi-kilikti ti-nam-kulakta, endi Bep git papat kwambiŋgan kulak. ⁴⁸ Kuŋgu sisinik wolok nanañ win natna wakan. ⁴⁹ Sindok bep pañjiili kwet silaninnan kuñipi, nanañ koi mana kunum ginañ nanin piŋguk win nayaŋgiliŋ, gaŋgan endi sembi-taleŋgiliŋ. ⁵⁰ Gan nanañ sisinik kunum ginañ nanin piŋguk wali mana wandin nim. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nim sembekak."

⁵¹ Yesuli yousimbi enguk, "Nanañ kunum ginañ nanin pimbi, kuŋgu sisinik win pa samlak win natna wakan. No en nanañ win pa nalakta, endi papat kwambiŋgan kuukak. Nanañ win nokok piŋgipna, timbi kwelalok amatamdi papat kwambiŋgan kuneliŋdok nak tapma ti-semetat."

⁵² Yesuli windiŋ eŋgukta timbi Juda ama biesili ginañji komba diumbi, kusei kimipi, nisiŋgan e-taŋan timbi, ñindiŋ eŋgiliŋ, "Ama wandin wali enlok piŋgiu ninda nimum naneŋdok telak no nim patak!" ⁵³ Eumbi enguk, "Manda et wali biaŋgan sinik. Timbi ñindiŋgot sanlet: tikap sindi Ama Sisinik nokok piŋgipna git wekatna nim nanekaliŋda, kuŋgu sisinik wali nim pat-samekak. ⁵⁴ Gan nokok piŋgipna git wekatna na-ta-kulakti kuŋgu taletalen nimnat win ip palmilak, timbi nain taletalennan natna en kimnan nanin timba milalekak. ⁵⁵ Win kusei ñindiŋda: nokok piŋgipna git wekatna wali nanañ tuk sisinik. ⁵⁶ Windiŋda timbi nin endi nokok piŋgipna git wekatna na-ta-kulak, endi nakita gali-kwambiŋ dambi kulak, timbi nak en gita gali-kwambiŋ dambi kulet. ⁵⁷ Bep kuŋgu molomdi nani-mupi, kuŋgu namgukta timbi kulet. Windiŋgan-got nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuŋgu sisinik win ip pa miletta timbi endi papat kwambiŋgan kuukak. ⁵⁸ Nanañ kunum ginañ nanin piŋguk win natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana win nambi, kukap sembiŋgiliŋ wandin nim. Tambo nin endi nanañ ñin pa nalakta, endi papat kwambiŋgan kuukak."

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau ginañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda windiŋ eŋguk.

Manda kuŋgu taletalen nimnat win timbi inda-nimlak wolok kusei win Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok piŋgiu git wekai nanala manda eum nandimbi, en kle-kuŋgiliŋ, endoŋnan nanin asupti ñindiŋ eŋgiliŋ, "Manda ñin milap sinik yañ. Nindi sinik kindem nandi-dasiuk?" ⁶¹ Gan endi e-balep windiŋ tiŋgiliŋ win Yesuli enlok ginan ginañ ikan nandi-daklembi enguk, "Manda wali sindok nanandi-kiliktinji timbi kolalak ba? ⁶² Windiŋda timbi tikap sindi nak Ama Sisinikti dama pakutnan undane lowambi nambineliŋda, nitek nandi-namneliŋ? ⁶³ Win Kunum Yambattok Woñin wali wakan kuŋgu sisinik win samlak, timbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nim. Win natna manda sani-talelet wali sep timbi paŋgitaumbi, sindi Woñ wakit kuŋgu sisinik win gumañ kasileaŋ. ⁶⁴ Ganmek sindoŋnan nanin diwindi nokok mandana nim nandi-dasiañ." (Yesuli manda win eŋguk win kusei ñindiŋda: endi kenan kusei kimikuknan ikan yambi-nandi-dakleŋguk, win ama nindi en nim nandi-kilikti tiŋmiŋgiliŋ, ba nin sinikti en kanjikñi-*ilok* kisinin kimilekak.) ⁶⁵ Timbi yousimbi enguk, "Amamatam diwindi nokok mandana nim nandi-dasiaŋda timbi nak ñindiŋ ikan sanit: tikap Bepti ama no nim nandi-taleŋmekta, endi nokoñ bimbi, nep kle-kuuktok tuop nim."

⁶⁶ Yesuli manda windiŋ eu taleumbi, en kle-kuŋgiliŋnan nanin asupti en siŋgi wilim ñambi, en gita nombo nim kuŋgiliŋ. ⁶⁷ Windiŋda timbi Yesuli gwaŋgwañii 12 eni-nandimbi eŋguk, "Ba sindi bo nak nambik bimbi, ñanepi nandañ ba?" ⁶⁸ Eumbi, Simon Petloli tambane niŋguk, "Wopum, nindi dik gambineŋda, nindoŋ sinik ñaneñ? Neta, manda kuŋgu taletalen nimnat win timbi inda-nimlak win dik noŋgandiŋgot pa ninilañ. ⁶⁹ Timbi nindila ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiŋ damiŋ, win dik wakan Kunum Yambatti gep danbi gani-mukuk."

⁷⁰ Timbi Yesuli tambane enguk, "Natnaŋgan gwaŋgwa 12 sep kasileŋgut. Ganmek sindoŋnan nanin noli kolan molomdok giŋgit kulak." ⁷¹ Windiŋ eŋguk win Simon Iskaliottok niñañ Judas enda eŋguk. Win kusei ñindiŋda: Judas endi gwaŋgwa 12 endoŋnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisinin kimilepi tiŋguk.

Yesulok kwayañiili en nim nandi-kilikti tiŋmiŋgiliŋ

7 Wolok siŋgi kandañ Juda ama biesili Yesu wili kimneliŋdok telak lonjiŋgiliŋda timbi, endi Judia kwelan nombo nim kuŋgulok nandimbi, Galili kwet wandiŋ kandañ kle-gimbut ñambi kuŋguk.

² Timbi Juda amatamdok gwilat no, win gonjala it ginañ papattok gwilat †† wali dumalaŋguk. Gwilat win Jelusalem indauptok tiŋgukta timbi, ³ Yesulok kwayañi-

†† *Bep pañjiili kwet silaninnan kuñipi, sel isi ginañ dou-milat tiŋgiliŋ, nain win nandi-kaiktaneliŋdok Juda amali gonjala it ginañ papattok gwilat wolonda gonjala it kindipi, wolok dou milat tiŋgiliŋ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).*

ili ñindiñ niñgiliñ, “Dik ñalinin pimbi, gwilatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tilañ win wolok timbekañ. Windiñda amatam gep kle-kuañ endi win gumañ kaneliñ. ⁴ Neta, kot giñgit tikeuktok nandilakti kena pat-sembin nim pa tilak. Dik kundit wandin pa tilañda timbi, kwelan kuañ gitik enda dikok kusaka timbi inda-dakle-semun.” ⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sinik win nim nandi-kwambiñ dañgiliñda timbi manda windiñ eñgiliñ.) ⁶ Windiñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nim indañguk, gan sindila gwilatata nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, wali bo kindemgot. ⁷ Win kwelalok giñgitñiili kusei nimnat nitek timbi sambi-kunjit ti-samneliñ, gan nakta endok kunditsi kolan win ewa dakle-ta-kuletta timbi, endi nambi-kunjitta pa ti-namañ. ⁸ Sindi singan gwilatta Jerusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nim indañgukta timbi nim ñautat.” ⁹ Windiñ embi, Galili kwelan wiñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil win Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili Jerusalem gwilatta ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nim ñañguk, endi pat-sembin gitañgitak ñañguk. ¹¹ Timbi gwilat wolonda Judia ama biesili en lonjimbibi, “Ama win dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgiliñ. ¹² Timbi kimin wopumdok boñgipsinan asupti Yesulok plon manda janjat eñgiliñ. Diwindi “Endi ama kindem” windiñ eumbi, diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nim, endi amatam nanandinji timbi kamalak.” ¹³ Gan Judia ama biesila misiñgiliñda timbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no nim eñgiliñ.

¹⁴ Gwilat ip palim boñgiptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk. ¹⁵ Timbi Judia ama biesili endok mandan nandimbi, nanandi kena timbi eñgiliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama noli en nim ni-daulimiñguk, gan nitek timbi nandinandi wopum wandin palmilak?” ¹⁶ Windiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet win natnaloñnan nanin nim, win Kunum Yambatnindi nani-mukuk endoñnan nanin. ¹⁷ Timbi no endi Kunum Yambattok man kimik-kleuptok nandimbi kimit-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, win nanandi wali denanin sinik, win Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama silanin no nomik natnalok nanandinala pa elet. ¹⁸ Enlok nanandinla manda elakti enlok koi giñgit tike-louptok windiñ pa tilak. Gan nin endi ni-mukuk endok koi giñgit tike-louptok kena tilak, endi biañgan molom, juluñit endok kandañ no nim palmilak.

¹⁹ Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk win pat-samlak, gañgan sindoñnan nanin noli manda gitik win no nim kimit-kleañ. Windiñda timbi sindi kusei nekta nak sinik nepbi, nilim kimbettok telak lonjañ?” ²⁰ Eumbi, kimin gitikti tambane niñgiliñ, “Nindi gwili kimbeñdok telak lonjilak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama tilañ!”

²¹ Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tiñgutta timbi, sindi gitik wala nandum piumbi, nanandi kena tañ. ²² Sindok kandañ, sindi niñañjiilok siñginji dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak win Moseloñ nanin nim, win sindok bep pañjiiloñ nanin.) ²³ Tikap sindi Moselok endikñe mandan win nim witneliñdok niñañjiilok siñginji dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo kindem pa dombañda, nitek timbi sindi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitik timba kindem da-taleñguk, wala gimbit ti-namañ? ²⁴ Sindi yop tamba, ama dausiliñgot yambi-danbi, yom plon nombo nim yapitnekaliñ. Tambo sindi nek wali Kunum Yambattok dainan dindim sinik wolok tuop ama yambi-danbi, dindimgan tinekaliñ.”

Amatamdi Yesu en Mesia ba nim wala ginañ tipet tiñgiliñ

²⁵ Wolonda Jerusalem nasi diwindi kusei kimipi, nisiñgan Yesulok plon ñindiñ e-nandi timbi eñgiliñ, “Nindok ama biesili ama wiwittok nandañ win ñakan bek.

²⁶ Nitek timbi endi ñolok indañgan ipi, manda samagan elak, timbi ama biesili enda manda no nim ñañ? Ba endi en Mesia sinik windiñ biañgan nandi-ñimañ bek? ²⁷ Gan nitek? Mesia en indaume, endi denanin win no nim nandiñminekaliñ, gan nindila ama ñolok il kusei win nandiñmamiñ.”

²⁸ Windiñda timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ amatam eni-daut ti-semñipi, manda tambon ñindiñ wopungan eu piñguk, “Sindi nokok kusatna nandimbi, nak denanin win biañgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanandinala nim bi indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biañgan molom sinik. Sindila en nim nandiñmañ, ²⁹ gan nakta en nandi-kiliñ tiñmilet, win kusei ñindiñda: nak en gita palambi nani-mulimbi, pi indañgut.”

³⁰ Yesuli Kunum Yambattoknan nanin piñguk windiñ eñgukta timbi ama diwindi en tikenepi ti-tilakiliñ, gan endok kimkimlok nainñin gama nim indañgukta timbi, amali en tikeneliñdok tuop nim. ³¹ Ganmek kimin gitik endok boñgipsinan amatam asupti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Ama ñali Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tilak! Ama noli indam, en makleuktok tuop nim bek ya.”

³² Kimin gitikti Yesulok plon manda janjat windiñ eumbi, Falisi amali win nandimbi, tapma ama biesila enbimbi, endi tapma ittok kamaikamai ama diwin yakan eni-mulimbi, Yesu tikenepi ñañgiliñ. ³³ Timbi Yesuli eñguk, “Nak nain dumangangot sin gita gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi, ³⁴ sindi nak nep lonjimbibi, nim nambinekaliñ, timbi nak paletatnan sindi ñaneliñdok tuop nim.” ³⁵ Windiñ eumbi, Judia ama biesili nisiñgan ñindiñ e-nandiñgiliñ,

“Nindi en lonjimbini nima kanekamiñ, windiñ elakta timbi endi dendiñ ñaupi elak? Ba endi nondok notnii diwin papusenem papi, Grik amalok boñgipsinan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepi elak ba?”

³⁶ Timbi nindi lonjinekamiñ, gan nima kanekamiñ, timbi nindi endi palekaknan ñaneñdok tuop nima windiñ elak, manda wolok kusei win nitek?”

Kuñgulok tuk biañgan sisinik wolok kusei win Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwilat wolok nain taletalen wali loloñ sinik. Sandap wolonda Yesuli tapma it sañ jimba ginañ milap ipi, kiti-koli piumbi eñguk, “No en tukta kimlakta, endi nokoñ bimbi nambin! ³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoulin patak, wolok tuop nin endi naka nandikilikti ti-namlakta, ‘tuk en timbi kaiktauktok wali endok ginan ginañ tokñe map pine-ta-ñaukak.’” ³⁹ Yesuli tuktok plon eñguk, win endi Dindim Woñlok plon eñguk. (Win Yesu nandikilikti ti-ñimañdi Woñ win kasilenepi tiñgiliñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nima tike-loñgukta timbi Dindim Woñ gama nima ni-mulimbi, kwelan piñguk.)

⁴⁰ Yesuli windiñ eumbi nandiñgiliñ, wolonda diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Biañgan sinik, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.” ⁴¹ Timbi diwindi eñgiliñ, “Endi Mesia sinik.” Gan diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nim ya! Mesiali Galili kwelan nima indauktok een! ⁴² Manda youyoulin patak wali ñindiñ elak: Mesiali Devittok kombilin, timbi endok il kusei Betleem wandiñ indaukak.” ⁴³ Windiñda timbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambikiliñ. ⁴⁴ Timbi diwindi en tikeneliñdok nandi-galk tiñgiliñ, gan ama noli en nima tike-kañgiliñ.

Juda ama biesili giñginembi, Yesu nima nandikilikti tiñmiñgiliñ

⁴⁵ Timbi tapma it kamaikamai amali undanembi, tapma ama biesi git Falisi amaloni ña tombimbi, endi enikañbi eñgiliñ, “Kusei nekta sindi en nima tike nañgipi bañ?” ⁴⁶ Eumbi tambane engiliñ, “Manda elak wandin ama noli no nima eumbi nandiñgimiñ!” ⁴⁷ Eumbi, Falisi amali enombimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, endi sinda bo juluñit ti-samek. ⁴⁸ Ba kandikñe ama git Falisi ama nindoñnan nanin noli Yesu win nandikilikti tiñmiñguk ba? Nim yañ! ⁴⁹ Win kimin gitik, nindi Moselok endikñe manda nima nandi-dakleañda timbi jimbiñdok giñgit kuneliñdok nandi-semamiñ, endi wakan Yesu nandikilikti tiñmañ.”

⁵⁰ Timbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kaupok ñañguk, endi ñindiñ enguk, ⁵¹ “Nindok endikñe mandanili ñindiñ tineñdok elak: nindi yop tamba, ama kit yout tamiñ tambon manda ena taleumbi, windiñ nima tiñmilok. Tambo nindi endok ep tindin win eu indakleuktok nain mimbi, endok kusal win ka-nandi-dak-

lembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.” ⁵² Eumbi, noliili tambane niñgiliñ, “Nim kañbi, ditna bo endok nol no Galili nanin! Tikap dik manda youyoulin patak win pinat-lonjilonji timbeñda, dik kadakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no nima indaneliñdok een.” ⁵³ Windiñ eumbi, endi walinin pim ñambi, isinan ña-taleñgiliñ.

8 Gan Yesu endila Oliv kwet jañginan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloni nañgipi biñgiliñ

² Kwet salawa salawa timbimbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ bindambo undane loumbi, amatam gitikti endoñ bim kle-gimbulimbi, endi pip papi, kusei kimipi eni-daut ti-semguk. ³ Tiñilimbi, endikñe manda nanditale ama git Falisi ama diwin endi tam wapaia no telak joñgo kuum kañbi tikeñgiliñ win nañgip bimbi, amatam Yesulok mandan nandi-pakiliñ endok boñgipsinan kimilim ilimbi, ⁴ Yesula nima eñgiliñ, “Endaut, tam ñin telak joñgo kuñilimbi tikeumbi, nañgipi bamiñ.

⁵ Moselok endikñe mandali tam wandisi win kawatti yandip kim tindilok ninlak. Ale, dikta nitek ti-ñimeneñdok ewiñ?” ⁶ Endi Yesu manda plon kimitneliñdok kusei lonjimbini, mandanjili sisoni tiñminep nandimbi, windiñ ni-nandiñgiliñ. † Gan Yesuli nandi-kimnembi, mu-muñanembi, kwet kwiliñ plon kii niñanli kundit youkuk. ⁷ Tiñilimbi, nombo nombo ni-nandumbi, milap ipi enguk, “Sindoñnan nanin nindi yom no nima tiñguk, wandin wali kindem telak dama ti-sambi, kawat tike kopi walin.”

⁸ Timbi Yesuli bindambo mumuñanembi, kwet kwiliñ plon kii niñanli kundit youkuk. ⁹ Timbi amali manda win nandimbi, endi kusei kimipi, noñgan noñgandi walinin pim ñañgiliñ, win ama gwilatsi wopum endi dama ñaumbi, diwindi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gita tam endiñgot pakimik. ¹⁰ Timbimbi Yesuli milap deimbi, tam ni-nandimbi eñguk, “Tam, ama kit yout ti-gamliñ endi dek? Ba dikok yomgalok tambon ombi-tikeuñdok ama noli nombo nima elak ba?” ¹¹ Eumbi niñguk, “Wopum, no nima.” Timbi Yesuli niñguk, “Nak bo dik tamboñga ombi-tikeuñdok nima elet. Kindem a, ñau, timbi yom nombo nima ti-ta-kuukañ.”

Kolsalen nindi kuñgu sisinik nimalak win Yesu en wakan

¹² Timbi Yesuli bindambo amatamda manda enbi eñguk, “Kwelan kuañdok kolsalen win natna. No en nak nep kle-kulakta, endi nain no ba nola kilim ginañ nima kuukak. Tambo endi kolsalen kuñgu sisinik milak wali palmekak.” ¹³ Timbi Falisi amali manda wala nandum piumbi niñgiliñ, “Ditnalok kusaka e-daklelañda

† Nain wolonda Juda amatamdi endikñe manda tipet kimit-klembi, kapmainan kuñgiliñ. Moselok endikñe mandanli tam telak joñgo kuañ win kawatti yandip kimneliñdok eñguk, gan Roma nasilok endikñe mandanli wala kimisip tiñguk. Tikap Yesuli tam win wili kimbektok eukta, endi Romalok endikñe mandan win wilek, gan tikap endi nima wili kimbektok eukta, endi Moselok endikñe mandan win wilek, timbi amatam en kle-kuñgiliñ asupti siñgi wilimneliñ.

timbi manda elañ wali biañgan nim tilak." ¹⁴ Eumbi tambane enguk, "Windiñ nim. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanali biañgan tilak, win kusei ñindiñda: nak denanin biñgut ba dendiñ ñautat win nandi-talelet. Gan sindila nak denanin biñgut ba dendiñ ñautat win nim nandañ. ¹⁵ Timbi sinlok nanandinjilok tuop ama pa yambi-dani ti-semañ, gan nakta windiñ nim pa tilet. ¹⁶ Gan tikap nak ka-dani kena timbetta, nak win natnañgan nim timbet, tambo Bep nak nani-mukuk en niti ka-dani kena win yakan tamik, wala timbi wali dindim euk. ¹⁷ Timbi sinlok endikñe mandanji ginañ manda no ñindiñ youyoulin patak: tikap ama tipetti nepek nolok plon gembipi, manda noñgan eamikta, endok mandanjet wali biañgan. ¹⁸ Ale, sindi nokok mandanala windiñgangot nandum biañgan timbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, timbi Bep nani-mukuk endi bo gembipi it-nambi, nokok kusatna e-daklelak."

¹⁹ Yesuli windiñ eumbi, endi ni-nandimbi eñgiliñ, "Timbi dikok bepka gembipi it-gamlak endi dek?" Eumbi enguk, "Sindi nak nim nandi-namañ, ba nokok Bepna bo nim nandi-ñimañ. Neta, tikap sindi nak nin sinik win nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandiñmineliñ."

²⁰ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ papi, tapikot minem dasiyañgiliñ kandañ wolok pipapi, amatam enidaut ti-semñipi, manda win eñguk. Ganmek en wili kimneliñdok nain wali gama nim indañgukta timbi, ama noli en nim tikeñgiliñ.

Yesu en kunum ginañ nanin win eu inda-dakleñguk

²¹ Timbi Yesuli yousimbi, ñindiñ enguk, "Nain nim ombataumbi, nak sambim ñautat, timbi sindi Mesia lonji-tilapi, sindok yomji gama pat-samumbi kimnekaliiñ. Timbi natna ñautatnan sindi ñaneliñdok tuop nim." ²² Windiñ eñgukta timbi Juda ama biesili nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, "Endi elak, win endi ñaukakan nindi ñaneñdok tuop nim. Windiñ elakta timbi endi enlok kuñgun timbi kolauktok elak ba nittek?"

²³ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Sindila kwelan nanin, gan nakta kunum ginañ nanin. Sindila kwet ñolok giñgit, gan nakta kwet ñolok giñgit nim. ²⁴ Kusei wala timbi nak ñindiñ sanit: sindok yomji gama pat-samumbi kimnekaliiñ. Win tikap sindi nokok kusatna papat kwambiñ † win nim nandi-kwambiñ dañda, sindok yomji biañgan pat-samumbi kimnekaliiñ ñak." ²⁵ Eumbi ni-nandiñgiliñ, "Dik nin sinik win ninbi nandina." Eumbi tambane enguk, "Nak nin? Win nak kena kusei kimikimilinan eñgut ip wakan. ²⁶ Nak sindok kusasi timba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan

† Manda wolok walan win ñindiñ: Yesuli kimbi, kunum ginañ loukak, gan nin endi Yesu en Mesia sinik win nim nandi-kwambiñ dañ, endi ep kimilektok Mesia nola lonji-ta-kuñipi, nisilok yomjila timbi kunum ginañ loneliñdok tuop nim. †† Grik mandali nim inda-daklelak, gan nandi-tale ama asupti nandañ, win Yesuli enlok kusal plon e-yout tiñguk, endi Kunum Yambat windiñ eñguk.

gumañ ewit. Timbi manda elet wali biañgan sinik. Neta, nani-mukukti biañgan molom sinik, timbi nak endi manda nanbimbi nandilet, windiñgangot kwelan kuañda pa enlet."

²⁷ Yesuli Bep Yambattok plon manda enguk win nim nandi-dakleñgiliñda timbi ²⁸ Yesuli yousimbi enguk, "Sindi nak Ama Sisunik kloñbat plon nep lomek, ñindiñ nambi-nandinekaliiñ: kusatna sangut win natna, timbi natnalok nanandinala nepek no nim pa tilet, tambo Bepti nanandi namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet. ²⁹ Timbi nani-mukuk en wakan nakita pat-takulak, win endi nokok ep tindina gitik win kau kindem dalakta timbi nain nola nak nim nambiñguk." ³⁰ Manda windiñ eñlimbi, amatam asupti en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

Yesuli nin yomjinan nanin ep pisatak endi Kunum Yambattok sambalii sinik samaktangan kuañ

³¹ Timbi Yesuli Juda ama nin ip nandi-kilikti tiñmiñgiliñ enda ñindiñ enguk, "Tikap sindi nokok mandana kimit-kle ti-ta-kuañda, sindi nokok gwañgwanai biañgan sisunik, ³² timbi Kunum Yambattok kusal sisunik win ka-nandi-talenekaliiñ. Timbi wali sep pisalimbi, sindi samaktangan kunekaliiñ." ³³ Eumbi, endi manda wala nandum piumbi, tambane niñgiliñ, "Nindi Ablaamdok kombliñii, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa silanin no nim kuñgimiñ. Nittek timbi dik elañ, win wali niñ pisalimbi, samaktangan kunekamiñ?" ³⁴ Eumbi tambane enguk, "Sindi Ablaamdok kombliñii win biañgan sinik. Gan nak ñindiñ sanba: amatam yom ti-kuañ gitik endi yomjili ep topmumbi, kena gwañgwa silanin wandin wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Timbi sindi yomlok kena gwañgwa silanin kuañda timbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ nim pat-samlak, gan nak Molomdok Niñañdi Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet. ³⁶ Windiñda timbi tikap sindi nak nandi-tale-namneliñda, nak Molomdok Niñañdi yomdok toptopnan nanin sep pisalimbi, sindi biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekaliiñ."

Amalok ep tindinjili bepsi sisiniktok kusal win timbi inda-daklelak

³⁷ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Sindi Ablaamdok sambalii win nandi-samlet, ganmek sindi nokok mandana nim nandi-dasiañda timbi nili kimbettok telak lonjañ. ³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sindila sinlok bepsili sanguk wolok tuopkan pa tañ." ³⁹ Eumbi tambane niñgiliñ, "Ninilok bep pañni win Ablaam en wakan." Eumbi enguk, "Tikap Ablaamdi sindok bep pañji sisunik palimda, sindi endok telak kindem win ikan kimit-klembi kuneliñ.

⁴⁰ Gan nittek? Nak Kunum Yambattok kusal sisunik win endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sindi nili kimbettok telak lonjañ win! Ablaamdi

kundit wandin no nim tiñguk, ⁴¹ wala timbi endi sindok bep pañji sisinik nim. Sindok bepsi sisinik no patak, timbi sindi endok wekai pa kleañ." Windiñ eñgukta timbi niñgiliñ, "Ninilok meni patni Salali telak joñgo wandin no nim kuñipi niñguk. Nim sinik. Nindi Ablaamdok kombliñii, wala timbi Kunum Yambat en noñgandi nindok Bepni sisinik." ⁴² Windiñ eumbi enguk, "Tikap Kunum Yambatti biañgan sindok Bepsi sisinik palimda, sindi ginañjili nep kasileneliñ. Win kusei ñindiñda: win Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pimbi, kwelan ñolok indañgut patet. Timbi natnalok nanandinala windiñ nim tiñgut. Tambo endi nak nani-mulimbi pi indañgut.

⁴³ Nak manda elet win sindi kusei nekta nim nandi-dakleañ? Win kusei ñindiñda: sindi nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ. ⁴⁴ Sindi win bepsi Satan endok kombliñii, timbi endok wekai klembi, endi nitek timbep nandi-galk talak win sindi tinep nandañ. Nain kusei kimikimilinan nanin endi amatam ep timbi kola ti-ta-bilak. Timbi juluñit molom sisinikta timbi endi kusei sisinik win nain no ba nola nim pa kimit-klelak. Tambo endi juluñit molom gitiktok kusei, wala timbi juluñ manda elak win enlok ginañ nanandin klembi pa elak. ⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik win sanletta timbi, sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ. ⁴⁶ Sindoñnan nanin noli nak kolan tiñgut win timbi inda-dakleuktok tuop nim. Windiñda timbi nak endok kusal sisinik win sanletta, sindi nitekta timbi mandana nim nandi-kwambiñ dañ? ⁴⁷ Kunum Yambattok giñgitñiili endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindila endok giñgitñiili nim kuañda timbi windiñ nim pa tañ."

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakiliñ endi ñindiñ niñgiliñ, "Dik Samalia ama pimbiñen yal kolannat windiñ eñgimiñ, win nindi manda biañgan eñgimiñ yañ!" ⁴⁹ Eumbi tambane enguk, "Nak yal kolanna ninnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanali Bepnalok koi giñgit timba wopum dalak, ganmek sindila nokok kotna giñgit timbi kolalak. ⁵⁰ Natna kotna giñgit tikelouptok kena nim pa tilet. Tambo no patak nokok kotnali giñgit tikeuptok nandilak, timbi endi wakan amatam gitik yambi-danbekak. ⁵¹ Win biañgan sinik.

Timbi nak ñindiñ sanba: no en nokok mandana kimit-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak. Nim sinik." ⁵² Windiñ eumbi, Juda amali amalok piñgipsi silanin wala eumbi, windiñ nandiñipi niñgiliñ, "Dik yal kolanganat win ip gambi-nandi-dakleamiñ! Ablaam gita pofet ama endi sembi-taleñgiliñ, gañgan dik win ñindiñ elañ, 'No en nokok mandana kimit-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak.' ⁵³ Diki nindok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git pofet amali sembi-taleñgiliñ, wala timbi dik wandin wali ditnala nandum nin sinik tim-

bimbi, manda wandin elañ?" ⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, "Natna kotna giñgit tike-lowamda, wali tlal timbek. Win nokok Bepnali wakan kotna giñgit pa tike-lolak. Sindi en sindok Yambatsi kitiañ, ⁵⁵ gan en nim nandi-kiliñ elañ. Natna en nandi-kiliñ tiñmilet. Tikap nak 'en nim nandi-kiliñ elet' windiñ ewamda, sindi nomik manda juluñgan eut. Gan nak en nandi-kiliñ tiñmimbi, endok mandan kimit-klembi kulet.

⁵⁶ Sindok bep pañji Ablaam endila nandiñguk, win nak kwelan indam kuwambi kauktok, timbi wala silisili wopum tiñguk. Timbi endi windiñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kindem dañguk." ⁵⁷ Windiñ eumbi niñgiliñ, "Akae! dik gama gwilat 50 nim maklelañdi nitek timbi 'nak Ablaam kañgut' windiñ elañ?" ⁵⁸ Eumbi tambane enguk, "Win biañgan sinik. Timbi nak ñindiñ sanlet: Ablaamdi gama nim indañilimbi, nak papat kwambiñgan kuletti ikan pakut." Yesuli enla windiñ eumbi, ⁵⁹ Juda amali endi Kunum Yambat ni-tike-piyalilak windiñ nandiñimbi, witneliñdok kawat mekiliñ, gan endi yambi-sembiñimbi, tapma it sañ jimba ginañ nanin pim ñañguk.

Yesuli dausi sisipmin kuañ endok dausi timbi tombektok indañguk

9 Nain nola Yesuli telakkan ñañipi, ama no meñ simbai ginañ nanin dai sisipmin indañguk win kañguk. ² Timbi endok gwañgwañiili ni-kañbi eñgiliñ, "Ninindaut, win enlok yomda ba meñ beulok yomjetta timbi dai sisipmin indañguk?" ³ Eumbi enguk, "Win enlok ba meñ beulok yomla timbi nim, win Kunum Yambatti tike-kimiliñilimbi, amatamdi endok kundil engano sinik win ka-dakleneliñdok dai sisipmin indañguk. ⁴ Timbi nindi Bep nak nani-mukuk endok kundil engano win gama sala paliñilimbi tilok. Nain nim ombataumbi, kilim eumbi, ama noli kena no timbektok tuop nim. ⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan."

⁶ Windiñ eu taleumbi, kwet plon iwit suambi, kwet git tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmin dai gwilap plon saplembi, ⁷ ñindiñ niñguk, "Dik Siloam tuk guañnan ñambi, timañga daut wilit." (Kot Siloam win ninilok mandaninan 'ni-mumulin'.) Timbi ama wali ñambi, timan daut wilitimbi, dai tombimbi, kindem deimbi, ilnan undane ñañguk.

⁸ Timbi endok nolii git ama diwin nin endi dama minemda kitinat ti-semñiliumbi kañgiliñ, endi en kañbi, nisiñgan e-nandi timbi eñgiliñ, "Ama kwelan pipapi, minemda kitinat tiliñguk en wakan bek." ⁹ Eumbi, diwindi eñgiliñ, "En ñak," timbi diwindi ñindiñ pa eñgiliñ, "Nim yañ, ama no en nomik." Timbi endi enguk, "Win natna ñakan." ¹⁰ Eumbi ni-nandiñimbi eñgiliñ, "Windiñda dik nitek timbi dauka tombimbi deilañ?"

¹¹ Eumbi tambane enguk, "Ama koi Yesu kitiañ endi kwet tike ganji timbi, nokok dautna gwilap plon saplembi, ñindiñ nanik, 'Dik Siloam tuk guañnan ñam-

bi, timaŋga daut wilit.' Wolok tuop nak ñambi, wililambi, dautna tomik." ¹² Windiñ eumbi, endok nolili "Ama win dek?" ni-kaumbi, "Nak en nim nandiñmilet" enguk.

¹³ Timbi endi ama dama dai sisipmin kuŋguk win naŋgipi, Falisi amaloiñ ñaŋgiliñ. ¹⁴ Win Sabat patnandi nainnan Yesuli kiili ganji timbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk, ¹⁵ wala timbi Falisi amali wala nandum piumbi, endi bo kusei kimipi, telak nitek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñindiñ tambane enguk, "Endi ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wilipi deilet."

¹⁶ Windiñda Falisi ama diwindi Yesula ñindiñ eŋgiliñ, "Ama wali Sabat patnandi naindok endikñe manda maklembi, kena pa tilak, wala timbi Kunum Yambatti en nim ni-mulim bim indaŋguk." Gan diwindi ñindiñ eŋgiliñ, "Nitek timbi yom amali jimba kundit wandin gumañ pa timbek?" Windiñ embi, nisiŋgan tambikiliñ. ¹⁷ Windiñda endi ama dai sisipmin indaŋguk enda binda ni-nandimbi eŋgiliñ, "Win endi ditnalok dauka timbi tomguk, wala timbi ditna ama wala nitek sinik elañ?" Eumbi enguk, "Nak enda nandiŋwam endi plofet ama no tilak."

¹⁸ Gan ama wali dai sisipmin kuumbi, endok dai tomguk, win Juda ama biesili gama nim nandi-kwambiñ daŋgiliñ, wala timbi endi ama wolok meñ beu kiti-semum biumbi ¹⁹ eni-nandiŋgiliñ, "Ñine sitok niñañjet ba? Timbi siti dai sisipmin indaŋguk windiñ eamik ba? Windiñda nitek timbi endi man ñindiŋgit deilak?" ²⁰ Eumbi tambane engimik, "En nitok niñanet, dai sisipmin indaindan win nandiñmamik. ²¹ Gan nitek timbi man ñindiŋgit deilak, ba nindi sinik endok dai timbi tomguk, winda mek nitila nim nandi-dakleamik. Win enla ni-kawit! Endi ip bendimbi, ama tilakta timbi kindem enlok kusei e-dakleutak." ²² Juda ama biesili ikan e-toptopmin, win tikap ama noli Yesula en Mesia sinik win indaŋgan eukta, ama biesili en it kiyau ginañ nanin kle-kolimbi, pawan pa kuuk. Kusei wala timbi ama wolok meñ beuli Juda ama biesila misimbi, ²³ ñindiñ eŋgimik, "Endi ip bendimbi, ama tilakta timbi enla ni-kawit!"

²⁴ Timbi ama biesili ama dai sisipmin kuŋguk win bindambo kitiñmum biumbi niŋgiliñ, "Nindi ama wala yom ama sinik windiñ nandiñmamiñ, wala timbi dik manda biaŋgan embi, dikok daukali tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kindem daukañ, ama win nim." ²⁵ Eumbi tambane enguk, "Endi yom ama ba nim, win nak nim nandilet. Gan nak nepek no nandi-kiliñ elet win ñindiñ: nak dautna sisipmin kuŋgutti man deilet." ²⁶ Eumbi yousimbi ni-kaŋgiliñ, "Nitek ti-gamguk? Ba nitek timbi dauka timbi tomguk?" ²⁷ Eumbi tambane enguk, "Nak win ikan sani-talet, gan sindi nandinepi kunjit tiliñ. Nekta manda kilik wingan bindambo sanbam nandinepi eañ? Nim kañbi sindi bo endok gwaŋgwañii indaneliñdok nandinelih?"

²⁸ Timbi ama biesili ni-suambapi eŋgiliñ, "Dikta ama wolok gwaŋgwan, gan nindila Moselok gwaŋgwañii.

²⁹ Timbi nindila ka-nandi-dakleamiñ, win Kunum Yambatti Mosela kena manda niŋguk, gan ama wolok kena tindilok gembin win denanin win nim nandiñmamiñ."

³⁰ Eumbi tambane enguk, "Akai! Ñin nepek gitikñin sinik yañ! Sindi endok gembin win denanin win nim nandiñmañ, ganmek endi nokok dautna timbi tomguk! ³¹ Nindi gitik nandi-dakleamiñ, win Kunum Yambatti yom ama nim nandi-semalak. Tambo nin endi Kunum Yambat kimit-klembi, man taŋgone-kulakta, Kunum Yambatti endok nimolo win nandimbi nandiñmilak. ³² Ba kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñindiŋgit, ama no dai sisipmin indaindan endok dai timbi tomguk, wolok kasat no ip nandiŋgimiñ ba? Nim ya! ³³ Windiñda tikap ama ñali Kunum Yambattoknan nanin nim biumba, nepek wandin no timbektok tuop nim." ³⁴ Windiñ eumbi, ama biesili tambane niŋgiliñ, "Dik meŋgalok simbai ginañ nanin yom ama indaŋguñdi kulañ wandin wali ninda nitek timbi nanandi nimeñdok nandilañ?" Windiñ embi kle-kokiliñ.

³⁵ Timbi Yesuli ama win kle-kokiliñ wolok kasat win nandimbi, ama win kauptok ñambi, timbi indaumbi, ni-nandimbi eŋguk, "Dik Ama Sisunik enda nandi-kilikti tiñmilañ ba?" ³⁶ Eumbi tambane ninguk, "Ama wopum, nak en nandi-kilikti tiñmettok Ama Sisunik win nin, win dik nanbim nandiwa." ³⁷ Eumbi niŋguk, "Dik en ip kalañ ñak. Biaŋgan sinik, nak manda ganlet natna Ama Sisunik wakan." ³⁸ Windiñ eumbi niŋguk, "Wopum. Nak nandi-kilikti ti-gamlet." Windiñ eñipi, milelem tiñmiŋguk.

³⁹ Timbi Yesuli ñindiñ eŋguk, "Nak kusei ñindiñda timbi kwelan indaŋgut: naka timbi dausi sisipmin kuañ endok dausi tombimbi, deimbi ka-daklenekaliñ, timbi nin endi ñindiñ nandañ, 'nindi dautni deimbi ka-dakleamiñ,' endi dausi sisipmin papat kwambiŋgan kunekaliñ. Timbi endi ka-dakleañ ba nim, wolok tuopgan Kunum Yambatti yambi-danbekak." ⁴⁰ Timbi Falisi ama diwin Yesu gita pakiliñ endi manda win nandimbi niŋgiliñ, "Nitek? Nindi dautni sisipmin nime!" ⁴¹ Eumbi enguk, "Tikap sindi 'Nim ka-dakleamiñ' windiñ eumba, sindok yomjilok milap nim pat-samum, gan sindi 'Kadakleamiñ' windiñ juluŋgan eañda timbi, sindok yomjilok milap win kimilim pat-samlak."

Sipsip kandikñenji kindem win Yesu en wakan

10 Yesuli yousimbi, Falisi amala enguk, "Manda elet wali biaŋgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi sipsip sañ ginañ loup, yamanan nim loñipi, nolok joŋgo lapipi piuk, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen.

² Gan nin endi yamanan lolak, endi sipsiplok kandikñenji en wakan. ³ Ama endi yamanan biumbi, yama kandikñe amali yama pa pisalimlak, timbi sipsip-

† Yesuli ginañ tiplik daila manda wandin embi, ñindiñ eŋguk: no en Yesulok kusal sisunik win nim ka-daklembi, nim nandi-kilikti tiñmilak, endi ama dai sisipmin wandin, timbi Kunum Yambatti endok tombon ombiñmekak.

ti endok man pa kimit-kleaň, win endi enlok sipsipñi-
ilok kosi kiti-semum biumbi, yanaňgilibi, kwelan
pimbi ñañ. ⁴ Kwelan pi ña-taleumbi, kandikñenji telak
dama ti-semalak, timbi sipsipti endok man malap
nandiñmañda timbi en pa kle ñañ. ⁵ Gan endi ama
gitikñin no nim kle ñaneliñ. Tambo endi man malap
walan no nandañda timbi misimbi pi ñaneliñ.”

⁶ Yesuli Falisi amala eyout manda windiñ enguk, gan
endi manda wolok kusei win nim nandi-dakleňgiliñ.
⁷ Windiñda timbi Yesuli bindambo enbi eňguk, “Manda
wali biaňgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: sipsipti Bep
Yambattoñ lololok yama win natna. ⁸ Nak gama nim in-
dañilambi, ama nindi sipsiploñ bimbi, juluňgan yambi-
dikñeňgiliñ, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan
sipsipti endok mandanji nim nandi-dasimbi kimit-
kleňgiliñ. ⁹ Nak noňgandi yama wakan. No en nokoñ
bimbi, Bep Yambattok sañ ginañ lolakta, en nim ko-
lauktok nak en tike-kamaiutat, timbi endi misimisi
nimnat kumbi, nepek nola nim lonjukak. ¹⁰ Kumbu
amali sipsip kumbu tindilok ba yandip kimlok ba ep
timbi kolaneliñdok walaňgot pa bilak. Gan natna in-
daňgut, win nokok giňgitnaili kuňgu sisinik wakit bisik
tokñetokñen wali endok pat-semektok indaňgut.”

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi eňguk, “Natna win sipsiplok
kandikñenji kindem. Kandikñe kindem endi sipsipñiila
timbi nandi-koňgomnat kim-semek. ¹² Gan ama nin
minem kenaňgot pa tilak, endila sipsiplok kandikñenji
ba bepsi nim. Endi kamot moyendi biumbi kalakta,
misimbi, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamotti sipsip
ep si kleumbi papuseneañ. ¹³ Ama wali minem kenaň-
got timbi, sipsip nim nandi-semalak timbi windiñ pa
tilak. ¹⁴ Gan natnala sipsiplok kandikñenji kindem. Bep-
ti nandi-kiliñ ti-namumbi, nak nandi-kiliñ tiñmilet,
windiñgangot nokok giňgitnaila nandi-kiliñ ti-semam-
bi, endi naka nandi-kiliñ ti-namañ. Timbi wingot nim.
Nokok sipsipnaila timbi nandi-koňgomnat kim-
semetat. ¹⁶ Timbi sipsip ñalaňgot nim a. Sipsip diwin
no wakit pat-namañ. Endi sañ ñolok ginañ nanin nim,
gan nak endi wakit yanaňgit bimbilok. Endi nokok
mana malapna nandimbi, nep kimit-kleumbi, nokok
sipsipnai gitikti kikesimin noňgan indaumbi, nak noň-
gandi endok kandikñenji kuutat.

¹⁷ Bepnali nep kasilembi, ginañli nandi-koňgom pa ti-
namlak win kusei ñindiñda: nak kimnan nanin bin-
dambo milalettok nandi-koňgomnat kimbetat. ¹⁸ Nak
nim nandi-tale-semamda, ama noli nili kimneliñdok
tuop nim, gan nak nandi-tale-sembi, nandi-koňgom-
nat kimbetat. Win Bepnali nokok kuňguna bimbi, bin-
dambo tiketikelok gembu nambi, windiñ timbettok
nani-dikñeňguk.”

¹⁹ Yesuli windiñ eňgukta timbi Juda amatamdi nisiin-
gan bindambo tambipi, ²⁰ asupti ñindiñ eňgiliñ, “Yal
kolan noli endok ginan ginañ piumbi, kamakama tilak.
Endok mandan slakan neta nandilok?” ²¹ Timbi diwindi
eňgiliñ, “Ama yal kolannat noli manda wandin nim euk.

Timbi wingot nim. Yal kolan noli dai sisipmin endok dai
timbi tombektok tuop nim ya!”

Juda amatam asupti Yesu en Kunum Yambattok Niñañ win nim nandi-kwambiñ daňgiliñ

²² Timbi gwilat no Jerusalem indaňguk wolonda Juda
amatamdi bep pañjiili tapma it timbi kaiktaňguk † nain
win nandi-kaikta pa tañ. Gwi sasale nain timbimbi,
²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ Solomondok palan-
da plon ñañambit tiñilimbi, ²⁴ Juda amatamdi bimbi, en
klem gimbut papi niňgiliñ, “Dikok kusaka nain nitek
gamaňgot kimit-semumbi, nindi dika nin sinik wala
ginañ tipet tamiñ? Tikap dik Mesia sinikta, kusaka in-
dangan nini-dakleukañ.” ²⁵ Eumbi tambane enguk,
“Nak win ikan sangut, gan sindi nim nandi-kwambiñ
da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa
tilet wali mek kusatna timbi inda-daklelak, ²⁶ gan sindi
sipsipnai nimda timbi win nim nandi-kwambiñ dañ.
²⁷ Nokok sipsipnaili mandana nandi-dasimbi kimit-
kleañ. Win nak nandi-kiliñ ti-semlet, timbi endi nak nep
kimit-klembi kuañ. ²⁸ Timbi nak kuňgu taletalen nim-
nat emlet, timbi endi kolandok giňgit nombo nim
tinekaliñ, timbi ama noli nokok kitnanan nanin no nim
kiwilap timbi epmekak. ²⁹ Win nokok Bepna, nin endi
giňgitnai kitnanan yapikuk, endi mek nepek gitikgan
yapma kle-talelak, wala timbi ama noli Bepnalok kiinan
nanin giňgitnai kiwilap timbi, epneliñdok tuop nim.
³⁰ Bep niti noňgan tamik.”

³¹ Manda wala timbi amatamdi bindambo kawatti
wili kimneliñdok kawat mekiliñ, ³² gan Yesuli enguk,
“Nak kundit kindem kusei kusei Beptoñ nanin sindok
dausinan timbambi kaňgiliñ. Sindi kundit nek sinikta
timbi kawatti nitnepi tañ?” ³³ Eumbi tambane niňgiliñ,
“Win kundit kindem nola timbi windiñ nim tamiñ. Win
dik kwelan ama silanin wandin wali ditnala Kunum
Yambat eñipi, en ni-tike-pi-yalilañda timbi nindi kawat-
ti gwiñnepi tamiñ.” ³⁴ Windiñ eumbi, Yesuli enlok kusal
kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon
e-yout timbi, ñindiñ tambane enguk, “Sindok endikñe
mandanji ginañ youyoulin patak, win Kunum Yambatti
ama diwinda ñindiñ enguk, ‘Nak sangut win sindi yam-
bat’. †³⁵ Timbi nindi nandamiñ, manda youyoulin patak
wali nain tuop biaňgan sinik. Ale, tikap Kunum Yambat
en wakan ama silaninda manda embi, endok kosi
‘yambat’ kitiňgukta, ³⁶ nitek timbi sindi nak kit yout ti-
namañ, timbi ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ windiñ
eňgukta timbi nak en ni-tike-pi-yalilet windiñ eañ? Win
Bepni en wakan nak enlok kenan tindilok nak nep
kasilembi, nani-mulimbi, kwelan pi indaňgut.

³⁷ Kindem a, tikap nak Bepnalok kenan nim pa tiletta,
kak, nak endok Niñañ win nim nandi-kwambiñ
danekaliñ. ³⁸ Gan tikap nak Bepnalok kenan win tiletta,

† Damaňgan nain nola Silia nasili mikta Jerusalem lombi, tapma
ilan nisilok yambatsila bit ep tapma tiñmiňgiliñ, kusei wala timbi itti
kolaňguk. Juda amali Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it win bin-
dambo timbi kaiktaňguk. †† 10:34 Kap 82:6

nak endok Niñañ win nandi-kwambiñ danekaliñ. Win sindi nokok mandanala timbi win nim nandi-kwambiñ daneliñ bek, ganmek nokok kunditnala timbi win nandi-kwambiñ dawit. Windiñ tineliñda, sindi ka-dak-lembi nandi-daklenekaliñ, win Bepti nokok ginañ patak, timbi nak endok ginañ patet.”³⁹ Yesuli windiñ eñgukta timbi amatamdi bindambo tike ñanep nandiñgiliñ, gan endi kisanan nanin jilop paipi ñañguk.

⁴⁰ Timbi Yesuli Jodan tuk dikñembi, maim lambilak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena tiñguknan wandiñ ña kuñguk. Kuñilimbi, ⁴¹ amatam asupti endoñ bimbi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Yoaneli jimba kundit engano no nim tiñguk, ganmek endi ama ñolok plon manda eñguk gitik wali biañgan sinik.”⁴² Windiñ eñipi, wolok pakiliñ asupti Yesu en Mesia win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

Milamilat ba kuñgu molom win Yesu en wakan

11 Ama no koi Lasalos endi jimat wopum ti-pakuk. Lasalosli wiwiit Malia git Mata en gita Betani it kwelan kuñguk, timbi Malia win tam nin endi siñgimek Wopumdok kesii piñgip siple miliñnatti wilipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. † Lasalosli jimat ti-paliñilimbi, ³ endok wiwiitti Yesuloñ manda ñindiñ kimilim loñguk, “Wopum, dik nandi: noka ginañgali kasilelañ endi jimat tilak.”⁴ Timbi Yesuli kasat win nandimbi, ñindiñ eñguk, “Jimbat indañmiñguk wali endi kimbektok nim. Tambo wali Kunum Yambattok koi giñgit wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Niñañ nokok kusatna engano win timbi inda-dakleuktok indañmiñguk.”

⁵ Timbi Yesuli Mata wakit dalañ Malia ba wiu Lasalos win ep galk tañguk. ⁶ Windiñda timbi endi ‘Lasalosli jimat tilak’ giñgit win nandimbi, kwet pakuk wolok sandap tipet nombo yousim pakuk. ⁷ Pakap, gwañg-wañiila enguk, “Biumbi, Judia kwelan bindambo undane ñana.”⁸ Eumbi niñgiliñ, “Ninindaut, Judia nasili kawatti gwitnep tiñgiliñ, nain nim ombataumbi, dik bindambo wandiñ undane ñaundok elañ ba?”⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan ginañ aua 12got kwetti sala patak. Wala timbi sandap kulakti kwet ñolok kolsalen kalakta timbi yout-kasalam nim pa tilak.”¹⁰ Gan tim kulakti kolsalen nim palmilakta timbi yout-kasalam pa tilak.”

¹¹ Yesuli windiñ eñipi, yousimbi enguk, “Notni Lasalosli dou patak, gan nak ñambi, timba silikñem milalekak.”¹² Eumbi, gwañg-wañiili niñgiliñ, “Wopum, tikap endi dou patakta, jimbali taleumbi, kindem daukak.”¹³ Win Yesuli Lasaloslok kimdok plon e-yout tiñguk, gan gwañg-wañiili endi dou silanin wala elak windiñ nandiñgiliñ. ¹⁴ Windiñda timbi Yesuli indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalosli ip sembik, ¹⁵ gan sinda timbi nak en gita nim pakut wala simbatnali kindem dalak. Win kusei ñindiñda: nain ñolonda nokok kusat-

na nandi-kwambiñ da-sin taneliñdok nainji indalak. Gan man ñin endoñ ñana.”¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endi gwañgwa diwinda ñindiñ enguk, “Ale, windiñda nindi bo ñambi, ninindaut en gita kim-na.”

¹⁷ Timbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosli nain tipet tipet ikan sum ginañ taplium pakuk wolok kasat nandiñguk. ¹⁸ Betani win mayañgan nim, 3 kilomita ba nitek Jerusalem timbi dumalaum patak, ¹⁹ wala timbi amatam asupti Jerusalem bimbi, Malia git Matalok wiset sembiñgukta timbi eni-kilikti tinepi endoñ bi taleñgiliñ. ²⁰ Timbi nimbek noli Matala “Yesu bilak” windiñ nimbi nandimbi, endi telak plon ña timbi indañguk, gan Maliali ilan pipakuk. ²¹ Timbi Matali Yesula niñguk, “Wopum, dik ñolok palimda, witnali nim sembek. ²² Ganmek man ñindiñgitañgan ñindiñ nandilet: dik Kunum Yambatta nitek timbektok ni-nandutañda, nandi-gametak.”²³ Eumbi niñguk, “Dikok wikali bindambo kimnan nanin milapi kuukak.”

²⁴ Eumbi, Matali niñguk, “Kunum Yambatti nain taletal-ennan amatam gitik ep timbi milatnekaliñ, wolondamek nokok witnali bo milalekak winda nak nandi-daklelet ñak.”²⁵ Eumbi niñguk, “Amatam ep milamilat ba kuñgu ememlok molom win natna ñakan. Wala timbi naka nandi-kilikti ti-namlakti kimbek bek, ganmek kuñgun sisinik wali gama palmekak. ²⁶ Win amatam kaik papi, naka nandi-kilikti ti-namañ gitik endi sembineliñ, ganmek kim biañgan wali nain no ba nola nim inda-semekak. Dik win nandi-kwambiñ dalañ ba?”²⁷ Eumbi, Matali niñguk, “Wopum, biañgan ñak! Timbi nak manda ñin bo nandi-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, win ditna wakan.”

²⁸ Matali windiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kitiñmimbi, manda janjat timbi, ñindiñ niñguk, “Ninindautti bi tombi, kiti-gamlak.”²⁹ Eu nandimbi, wolongan platik milapi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ (Yesuli it kwet ginañ gama nim loñguk, tambo endi Matali en timbi indañguk wolok pakuk.)³¹ Timbi Jerusalem nasi, nindi Malia gita it ginañ papi, ni-kilikti tiñgiliñ, endi Malia platik sinik milapi, pawan pim ñaumbi kañgiliñ. Kañbi, “Endi sumnan kut-blamblan eup ñalak” windiñ nandimbi, kle ñañgiliñ.

³² Timbi Maliali Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endi kesinan milelem timbi niñguk, “Wopum, dik ñolok palimda, witnali nim sembek!”³³ Windiñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, timbi Jerusalem nasi en gita biñgiliñ endi bo mano tiñgiliñ. Timbi Yesuli win yambiñguk, wolonda endok ginañli milata-sinik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiñguk. ³⁴ Timbi eni-nandiñguk, “Delok kimilim patak?” Eumbi niñgiliñ, “Wopum, ñin bi ka.”³⁵ Timbi Yesuli sumdok telaknan ñañipi, dai tulli piñguk. ³⁶ Windiñda Jerusalem nasili nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Wi kawit! Endi Lasalos ginañli sinik tike-kasileñguk yañ.”³⁷ Gan endoñnan nanin diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nitek timbi ama dai sipsipmin

† 11:1-2 Yoane 12:3

endok dai timbi tomgukti ama ñin nim tike-kimilimbi sembiñguk?"

³⁸ Timbi Yesuli bindambo ginañ milata sinik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos win kawat tombañ nolok ginañ kimipi, yama win kawat wopumdi masip bimbini. ³⁹ Timbi Yesuli enguk, "Kawat tike ñawit!" Eumbi, ama sembisembindok wiu Mata endi tambane niñguk, "Wopum, nain tipet tipet ikan sembi-pakukta timbi ip miliñ tilak yañ!" ⁴⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, "Nak ikan ñindiñ ganit: tikap dik naka nandi-kilikti ti-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano win inda-dakleumbi kautañ." ⁴¹ Windiñda ama diwindi kawat win tike ñaumbi, Yesuli deium loumbi, ñindiñ eñguk, "Bep, dik nokok nimolona ikan nandi-namlañ, wala timbi nak we ganlet." ⁴² Dik nain tuop nandi-namlañ, win natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ enda nandi-sembi, endi ditna wakan nani-mulim indañgut win nandi-kwambiñ daneliñdok windiñ et." ⁴³ Windiñ eu taleumbi, wopumgan kitimbi eñguk, "Lasalos, dik pi!" ⁴⁴ Eumbi, kimgukti kaiktambi piñguk. Timbi kii kesii ba kumbam win sandumdi tapli imiminda timbi Yesuli enguk, "Sandum pisalim, samakgan kuwin."

Yesu amatamdok kinjan wili kimneliñdok telak lonjiñgiliñ

(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)

⁴⁵ Windiñda Jerusalem nasi Malia kanep biñgiliñ endoñnan nanin asupti Yesuli Lasalos nitek tiñmiñguk win ka-nandiñgiliñda timbi en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dañgiliñ. ⁴⁶ Gan diwindi Falisi amaloiñ ñambi, Yesuli nitek tiñguk wolok kasat ti-semgiliñ.

⁴⁷ Windiñda tapma ama biesi git Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gitik kiti-semum biumbi, kimin timbi, nisiñgan Yesulok plon ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, "Nitek tilok? Ama wali jimba kundit asupgan sinik pa tilak win! ⁴⁸ Tikap nindi binambi, windiñgot ti-kuukta, amatam gitikgandi en Mesia windiñ nandi-kwambiñ dambi, enda timbi kusei kimipi, nindok kandikñeni Roma nasi mik ti-semumbi, endi bimbini, nindok tapma it wakit ama sambat ñin nipma tikeumbi kolanekamiñ."

⁴⁹ Timbi ama biesi endoñnan nanin no, win Kaiafas, endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk, timbi endi ñindiñ enguk, "Sindi ka-nandi-daklenji nimnat yañ! ⁵⁰ Nim kañbi Juda ama nin gitik kolataleneñ, wala timbi win sindok kandañ kindem, tikap ama noñganliñgot amatam gitiktok kinjanni kimnimek. Sindi win nim ka-nandi-dakleañ bek." ⁵¹ Kaiafasli windiñ eñguk, gan endi manda win enlok nanandinla nim eñguk. Tambo endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanji pakukta, plofet manda eñipi, ñindiñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kinjan kim-semepi tiñguk. ⁵² Timbi endokgot nim. Endi Kunum Yambattok giñgitñii kwet nolok nolok pa-pusenem pakañ ep kiulimbi, sambat noñgan tineliñdok kimbepi tiñguk. ⁵³ Kaiafasli windiñ eñgukta timbi

Juda ama biesi sandap wolondañgan kusei kimipi, nisiñgan e-sambat ti-kumbi, Yesu wili kimneliñdok telak lonjiñgiliñ.

⁵⁴ Windiñda timbi Yesuli Jerusalem nasi endok boñgipsinan indañgan nombo nim kuñguk. Tambo endi walinin pim ñambi, kwet no kwet silanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gita kuñguk.

⁵⁵ Timbi Juda amatamdok Kamaikamai gwilat dumalaumbi, amatam asupti isi kwesi bimbini, Kunum Yambattok dainan jamilan indaneliñdok itañgan tapma ilan ti-pañgipañgile tinepi Jerusalem lo ñañgiliñ. ⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjimbini, tapma it sañ jimba ginañ ipi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, "Sindi nitek nandañ? Endi gwilatla nim biukak bek." ⁵⁷ Windiñ eñgiliñ win kusei ñindiñda: tapma ama biesi git Falisi amaloiñ Yesu tikeneliñdok manda kwambiñ no ñindiñ eu satañguk, "Tikap ama noli Yesu delok patak win nandilakta, win ninbi nandimbi, en tikeneñdok."

Maliali Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile tiñmiñguk

(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)

12 Kamaikamai gwilat gama nim indañlimbi, sandap kit tambon noñgan gama palimbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani win Lasalos, nin Yesuli kimnan nanin timbi milakuk, endok il kwel. ² Yesuli wolok tombimbini, nanañ sina ti-ñimiumbi, Yesu gita nanañ nañgiliñ endoñnan nanin no win Lasalos, timbi Matali yambi-dikñeñguk. Nanañ na-paliñlimbi, ³ Maliali wiliñgilo no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip saple miliñ kindem tuan loloñ sinik endok kesii plon yalimipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. Timbi piñgip saplelok miliñ kindem wali it gitik win tokñeñguk. †

⁴ Timbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikñiilok kisinin kimikuk, endi Maliali kundit tiñguk wala nandum piumbi eñguk, ⁵ "Yakai! Nindi piñgip saple win tuatualok kimitnem tuaumda, gwilat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ pimbiñesila emneñ!" ⁶ Gan endi ama pimbiñesila nim nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tiñgukta timbi windiñ eñguk. Win amatamdi Yesu git gwañgwañiila minem emgiliñ win Judasli ka-dikñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Timbi Yesuli Judasla nimbi eñguk, "Maliala milap nim miwiñ! Win nak kimbambi, nep kindit taplinekaliñ, wolok itañgan nokok piñgipna ti-pañgipañgile ti-namektok endi piñgip saple win tuatualok nim kimikuk. ⁸ Pimbiñesili nain tuop sin gita kuumbi, kindem ep kimitnekaliñ, gan nakta kwelan ñolok sin gita papat kwambiñgan nim kuutat."

† Win witna tipet ba nitek wolok tuop Maliali piñgip saple koi 'nad' kitiañ win Yesulok kesii plon yalimikuk.

Tapma ama biesili Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tiñgiliñ

⁹ Timbi Jelusalem nasi asupgan sinik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok giñgit nandimbi, kanepi biñgiliñ. Timbi engot nim. Endi Yesuli Lasalos kimnan nanin timbi milakuk en bo kanepi biñgiliñ. ¹⁰ Win Lasalosla timbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kilikti tiñmiñgiliñ, wala timbi tapma ama biesili Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tiñgiliñ.

Yesuli ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk

(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)

¹² Kwet salaumbi, amatam kimin gitik gwilatta Jelusalem biñgiliñ endi Yesuli wolok loup tiñguk manda win nandiñgiliñ. ¹³ Nandimbi, Yesulok koi giñgit tike-loneliñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombim epbi, it kwet bimbi, telaknan timbi indauktok ñambi, ñindiñ kitimbi eñgiliñ, "Hosana! Ni-ta-lona!

Ama ñin Wopumdok koi plon biumbi, Kunum Yambatti gwilam tiñmin!
Endi Israel nindok Ama Wapmañni! †

¹⁴ Timbi Yesuli doñki sim no timbi indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Win plofet manda ñindiñ youyulin patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ "Saion nasi sindi nim misineliñ! Wi kawit!

Sindok ama wapmañji doñki niñañ plon pipapi bilak." ††

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiili nek indañguk wolok walan gama nim nandi-dakleñgiliñ. Win Kunum Yambatti Yesu kimnan nanin timbi milapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek endi nandi-tomgiliñ, win plofet amali Yesulok plon windiñ indauktok youyulin, timbi wolok tuopgan indañmiñguk.)

¹⁷ Timbi kimin wopum Yesuli Lasalos kitimbi, kimnan nanin timbi milapi, sum ginañnan nanin lambumbi kañgiliñ, endi yousimbi, nek indañguk win esaktañgiliñ. ¹⁸ Kimin gitik Kamaikamai gwilatta Jelusalem biñgiliñ, endi Yesu telak plon timbi indaneliñdok ñañgiliñ, win kusei ñindiñda: Yesuli jimba kundit wandin tiñguk wolok giñgit sapañeumbi, endi nandimbi, telak plon timbi indaneliñdok ñañgiliñ. Ñaumbi, ¹⁹ Falisi amali win kañbi, nandum tuop nim timbimbi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, "Wi kawit! Kwelan kuañ gitikti en ip klem kunepi ñañ! Nindi nek kusei kusei tamiñ, wali bien nimnat wandin inda-daklelak!"

Yesuli enlok kimkimñila plofet manda enguk

²⁰ Amatam gwilatta Kunum Yambat milelem tiñmineliñdok Jelusalem biñgiliñ endok boñgipsinan Grik ama diwin pakiliñ. ²¹ Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, timbi sambat wali endoñ bimbi

niñgiliñ, "Ama wopum, nindi Yesu kanep nandamiñ." ²² Eumbi, Filipti ñambi, Andlu nimbi nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgiliñ wolok tuop niñgimik.

²³ Timbi Yesuli ñindiñ tambane enguk, "Nak Ama Sisini nokok pipatna engano wolok undane louttok nain wali ip inda-talelak. ²⁴ Win biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: tikap nanañ minjpti kwelan nim pimbi kimbekta, en noñgangot palek. Gan tikap endi kimbekta, endi bien asup laliuk. ²⁵ Nin endi enlok kuñgun tike-kimbiñ dalakta, endok kuñgun papat kwambiñgan nim palmekak. Gan nin endi kwelan ñolok kumbi, naka timbi kuñgun enlok nim tike-kimbiñ dalakta, wali wakan kuñgun win tike kamaimbi, papat kwambiñgan palmekak. ²⁶ Win no en nokok kena gwañgwana kulakta, endi nak nep kle kuwin. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan endi bo palekak. Timbi nokok Bepnali kena gwañgwana kuañ gitikta kot giñgit emekak."

²⁷ Timbi Yesuli enlok kimla kimit-nandimbi yousimbi eñguk, "Man nokok ginañna milataumbi, nitek ewit? 'Bep, dik milap inda-namep tilak ñin napma tike' windiñ ewit ba? Nim a. Win nak milap win bemettok indañgutta timbi windiñ nim eutet. ²⁸ Tambo nak ñindiñ elet, 'Bep, dikok kusaka engano win timbi inda-dakleumbi, kokali wopum dawin.'"

Yesuli windiñ eumbi, kunum ginañ nanin manda noli ñindiñ eu piñguk, "Nokok kusatna engano win ikan timba inda-dakleumbi, kotnali wopum dañguk, timbi windiñgangot bindambo timbetat." ²⁹ Kimin gitik wolok pakiliñ endi kitikiti win nandimbi, diwindi "Dili-mat kitilak" eumbi, diwindi "Eñalo noli manda nilak" windiñ eñgiliñ. ³⁰ Timbi Yesuli tambane enguk, "Manda wali nak nep timbi plaptauktok nim, wali sindi sep timbi plaptauktok pilak. ³¹ Man ñindiñgit nain inda-taleumbi, ñindiñ indaukak: Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik yambi-danbi, tambonji ombi-tikeneliñdok eu taleukak, timbi kwet ñolok kandikñe Satan en wakan wili piukak. ³² Gan natnalok kandañ win ñindiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gitikti nokoñ bimbilok telak dili-tom-semetat." ³³ Yesuli windiñ eñguk, win endi kimkim nitein kimbektok win e-dakleñguk.

³⁴ Timbi amatamdi tambane niñgiliñ, "Manda youyulin patak wali Mesia papat kwambiñgan kuuktok eumbi pa nandiñgimiñ. Nitek timbi dik Ama Sisini kloñbat plon tike-loumbi kimbektok elañ? Dik Ama Sisini nitein wandin ñala manda win elañ?" ³⁵ Timbi Yesuli enlok plon manda embi, ñindiñ enguk, "Kolsalenli nain dumangangot gama sindok boñgipsinan pat-samekak. Nim kañbi kilimdi sapma kleuk, wala timbi sindi kolsalen gama pat-samlak tuop wolok ginañ yousimbi kunekaliñ. Neta, kilim ginañ kulakti dendiñ ñalak wala nim nandi-daklelak. ³⁶ Windiñda timbi kolsalendok kuseili sin gita gama paliñilimbi, sindi kolsalen molom indaneliñdok en nandi-kilikti tiñminekaliñ."

† 12:13 Kap 118:25-26 †† 12:15 Sekeraia 9:9

Yesuli windiñ eu taleumbi, amatam yambik bim ñambi, yambi-semzim pa kuñguk.

Yesu nim nandi-kilikti tiñmañdi tuanji ombi-tikenekaliñ

³⁷ Yesuli jimba kundit asupgan amatamdok dausinan ip tiñguk, gan asupti wandingan embi giñginembi, en Mesia win nim nandi-kwambiñ dañgiliñ. ³⁸ Win plofet Aisaiali manda no youkuk patak wali bien timbektok windiñ indañguk. Manda win ñindiñ,
 “Wopum, nindi giñgit manda eñgimiñ
 win amatam tipet sinikti nandi-kwambiñ dañgiliñ,
 ba dikok gembinga daut semguñ win ka-dakleñgiliñ.”

†
³⁹ Endi Yesu nandi-kilikti tiñmineliñdok tuop nim. Wolok kusei win Aisaiali ñindiñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambatti endok dausi masipbi, ginañji timba kwambiñ dañguk. Nim kañbi, endi dausili nokok kunditna kañbi, ginañjili nandi-kiliñ embi, tambanem, nokoñ biumbi, natna ep timba kaikta-talenekaliñ.” ††

⁴¹ Aisaiali windiñ youkuk, win kusei ñindiñda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano win Aisaia itañgan daulimium kañbi, endi nepek eukak ba timbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesilok boñgip-sinan bo asupti Yesu nandi-kilikti tiñmiñgiliñ, gan endi Falisi amala misiñgiliñda timbi win nim e-indañgiliñ. Nim kañbi, endi it kiyau ginañ nanin ep kle-kolimbi, pawan kuneliñ. ⁴³ Ama wali amatam eni-kindem dañ wala nandi-galk wopum tiñgiliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nim timbi, nandi-kiliktiñji kimit-sembiñgiliñ.

⁴⁴ Timbi Yesuli wopungan kitimbi, ñindiñ eu piñguk, “Nak nandi-kilikti ti-namlakti nakgot nim nandi-kilikti ti-namlak, tambo endi Bep nak nani-mukuk en bo nandi-kilikti tiñmilak. ⁴⁵ Windiñgangot nak nambilakti nani-mukuk en bo kalak. ⁴⁶ Amatam nak nandi-kilikti ti-namañ, endi kilim ginañ nombo nim kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut. ⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanjilok tambon ewa taleuktok nim indañgut. Tambo nak kolanjilok tambonnan nanin yapma tikeuttok indañgut. Kusei wala timbi tikap ama noli nokok mandana nandi-kimkim-nelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak windiñ nim tilet. ⁴⁸ Tambo nin endi nak siñgi wit-nambi, nokok mandana nim nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, win nak manda eñgut wali wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-tikeuttok eu taleukak. ⁴⁹ Win kusei ñindiñda: nak natnalok nanandinala manda nim eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nittek eelok win nani-dikñeñguk. ⁵⁰ Timbi nak ñindiñ nandi-kiliñ elet: endi manda euttok nani-dikñeñguk, manda

wali amatam ep timbimbi, kuñgu taletalen nimnat kunekaliñ. Windiñda timbi nak endi manda nittek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilit-semguk

¹³ Kamaikamai gwilat indaup timbimbi, Yesuli kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk win ka-nandi-dakleñguk. Endi ama nin kwelan ñolok en kimit-kle kuñgiliñ win ep galk ti-ta-biñguk, timbi yousimbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk win daut semguk.

² Yesu git gwañgwañii endi tim nanañ na-paliñlimbi, ñindiñ indañguk: Satandi Judas, Simon Iskaliottok niññañ, enda ikan ginan ginañ nanandi mimbi, Yesu kanjikñiilok kisinin kimilektok niñguk. ³ Gañgan Yesuli nandiñguk, win Bepti nepek gitik endok kiinan kimilimbi ka-dikñeñguk, timbi endi Kunum Yambattoñnan nanin piñgukt i endoñ undane louptok tiñguk. Windiñ nandiñipi, ⁴ nanañ na-pakiliñnan nanin milapi, dasindasin ombap kiundip kimipi, timbikalanda no tikembi, boñgiunan temguk. ⁵ Tiñipi, tuk jawañ ginañ wili piumbi, kusei kimipi, gwañgwañii kesisi wilit-sembi, timbikalanda boñgiunan temguk wali timbi kalandañguk.

⁶ Windiñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombimbi niñguk, “Wopum, nim kañbi diki nokok kesitna wililep timbeñ a.” ⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei win dik man ñindiñgita nim nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

⁸ Eumbi, Petloli kimisip tiñmimbi niñguk, “Dik nain no ba nola nokok kesitna no nim wilit-namekañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Tikap nak nim wilit-gametetta, dik nokok giñgit yousim kuuñdok tuop nim.” ⁹ Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, tikap windiñda, dik nandi-nambi, kesitnañgot nim wilit-nameñ, tambo dik nokok kitna ba kumbana wak it wilit-namekañ!”

¹⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nin endi tuk ikan ik, endi jamilan sisinik, gan kesiiñgot wiliwilittok. Timbi ginañjilok kandañ sindi jamilan sinik, gan gitik sinik nim.” ¹¹ Yesuli nin sinikti en kanjikñiilok kisinin kimipi tiñguk win ikan ka-nandiñgukta timbi ñindiñ eñguk, “sindi gitik sinik jamilan nim.”

¹² Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilit-talembi, dasindasin ombap bindambo dasimbi, kwel kinjannan undane ña pip papi eni-nandiñguk, “Sindi nak nek ti-samit wolok kusei ka-nandi-tomañ ba nim? Win ñindiñ:

¹³ nak sindok Sanindautsi ba Wopumji kuletta timbi sindi ‘Ninindaut’ ba ‘Wopum’ naniañ win dindim eañ.

¹⁴ Windiñda tikap nak sindok Wopumji ba Sanindautsili sindok kesisi wilit-sam-taleletta, singan kesisi tambo wililim ti-ta-kulok. ¹⁵ Nak telak win daut samit, win

sindi bo nak nomik kosi giñgit win biu piumbi, nak ti-samit windiñgan sindi tambo tike-kimit ti-kunekaliñ.

¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindilok eni-mulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. ¹⁷ Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-dakleañda, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma kle-patnekaliiñ.

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinin kimipi tiñguk win inda-dakleñguk

(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Nak sindi gitik amatam diwin yapma kle-patnekaliiñ windiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwanai kuneliñdok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyoulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, 'Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.' ¹⁹ Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win kusei ñindiñda: windiñ inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ win nandi-kwambiñ danekaliñ. ²⁰ Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, timbi nin endi not ti-namlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tiñmilak."

²¹ Yesuli windiñ e-talembi, ginañ milata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, "Manda et wali biañgan sinik, win nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjiknailok kisinin napiletak." ²² Timbi gwañgwañiili Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tiñgiliñ. ²³ Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii dindim kandañ pakuk, ²⁴ wala timbi Petloli enda kiili walawala timbi niñguk, "Ninda sinik elak win dik ni-ka!" ²⁵ Windiñ timbimbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, "Wopum, win nin?" ²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Nak plaua nanañ dip ñin witna ginañ wisimbi, miwam nambetak en wakan." Windiñ eñipi, plaua nanañ dip win wisimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda miumbi ²⁷ tikeumbi, wolongan Satandi Judaslok ginañ pi-ñimiñguk. Timbi Yesuli niñguk, "Dik nepek timbep tilañ win platik sinik ti."

²⁸ Endi windiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwin noli endi kusei nekta windiñ niñguk win nim nandi-dakleñgiliñ. Nim nandi-daklembi, ²⁹ Judasli endok minemji ka-dikñeñgukta timbi diwindi Yesuli Judasla ñindiñ ba nek niñguk windiñ nandiñgiliñ, "Dik ñambi, gwilatta nek nanalok tipikamiñ win tua," ba "Pimbiñesila

† Manda wolok walan win ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pimbi, gwañgwañiili ep kimikukta, endok gwañgwañiili tambo windiñgangot tilok. †† 13:18 Kap 41:9 ‡ Yoaneli enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandimbi, eu inda-dakleñguk.

minem em." ³⁰ Timbi Judasli nanañ dip win tike-taleumbi, wolongan walinin kilim ginañ pim ñañguk.

Yesuli gwañgwañiili tambo tike-galk tineliñdok eni-dikñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pim ñaumbi, Yesuli gwañgwañiili diwin ñindiñ enguk, "Ama Sisini nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tilak, timbi nek inda-namepi tilak, wali Kunum Yambattok kusal engano win timbi inda-dakleukak. ³² Tikap nak endok kusal engano win timba inda-daklelakta, nain nim ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sin gita kuutat. Kukap ñawambi, sindi nep lonjinekaliiñ, gan nak juda ama biesila engut windiñgangot sinda ñindiñ sanlet, 'Nak ñautatnan sindi ñaneliñdok tuop nim.' ³⁴ Windiñda timbi nak endikñe manda kombilin sanbi, sindi ginañjili tambo tike-galk tineliñdok sani-dikñelet, win nak sep galk ti-samgutti ti-samlet, telak wolok tuopgan sindi bo tambo tike-galk tinekaliiñ. ³⁵ Tikap sindi windiñ ti-kunekaliñda, amatam gitikti sindi nokok gwañgwanai kuañ win sambinandi-tomnekaliiñ."

Yesuli Petloli e-sembin win eu indañguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

³⁶ Timbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, "Wopum, dik dendiñ ñaukañ?" Eumbi tambane niñguk, "Nak ñautatnan dik man ñin nep klem ñauñdok tuop nim, gan gamamek dik nep klembi ñaukañ." ³⁷ Eumbi ni-nandimbi eñguk, "Wopum, nitek timbi nak man ñin gep klem ñauttok tuop nim? Nak kuñguna bimbi, kim-gamettok pañgitam patet." ³⁸ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, "Ba dikok kuñguña bimbi, kim-nametañ ba? Win biañgan nim! Nak ñindiñ ganlet: puputti gamañ nim kitiñiimbibi, dik naka nain tipet git no e-sembi ti-nametañ."

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot win Yesu en wakan

14 Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Ginañji milataumbi, nandi-bendi wopum tañ windiñ nombo nim tinekaliiñ. Tambo sindi Kunum Yambattok plon panjañganembi, windiñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekaliñ. ² Nokok Bepnalok il kuseinan it ginañ asup patak. Nim palimda, nak ñindiñ nim sanbet, 'Nak ñambi, it tiwili dikñe ti-sametat.' ³ Timbi nak ñambi, it tiwili dikñe ti-sam-talemek, undane bimbi, sanañgilambi, sindi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñanekamiñ. ⁴ Timbi nak kwet delok ñautat, wolok telak win sindi ip nandi-taleañ."

⁵ Timbi Tomasli niñguk, "Wopum, dik dendiñ ñaukañ win nindi nim nandi-dakleamiñ, wala timbi telak win nitek nandi-dakleneñ?" ⁶ Eumbi niñguk, "Natna telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei. † Nak napma klembi, Beptoñ tomtom

wın no nım sinik patak. ⁷ Sindi nak nandi-kiliñe ti-namumda, Bepna bo nandiñmineliñ. Timbi sindi man kusei kimipi, en nandi-kiliñ tiñmañ. Biañgan ñak, sindi en ikan kañgılıñ.”

⁸ Timbi Filipti niñguk, “Wopum, dik Bep dau ni-mumbi, nandina tuop ti-nimek.” ⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sin gita ip kuñgut, ganmek dik nokok kusatna gama nım nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktı Bep ip kañguk. Windiñda dik nehta ‘Bep dau nimekañ’ elañ? ¹⁰ Bepti nokok ginañ palimbi, nak endok ginañ patet. Dik win nım nandi-kwambiñ dalañ ba? Niti noñgan tamikta timbi nak manda sanlet win natnalok nanandinala nım pa elet. Tambo Bep nokok ginañ patakti enlok kenan pa tilak. ¹¹ Bepti nokok ginañ palimbi, nak endok ginañ patet, sindi manda win nandi-kwambiñ da-kunekaliñ. Tikap sindi nak windiñ eletta timbi win nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nımda, kundit ep timbambi kañgılıñda timbi windiñ tinekaliñ. ¹² Biañgan sinik, sindi kunditnala timbi windiñ tinekaliñ.

Timbi kundit tindilok kandañ nak ñindiñ sanlet: nin endi nak nandi-kilikti ti-nam ti-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tilet windiñgangot timbekak. Timbi endok kenan ba kundil wali natna kena ba kundit tiñgut win makleukak. Win kusei ñindiñda: nak Bepnaloñ loutat. ¹³ Lowambi, sindi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiañ, wolok tuop nak Niñañdi Bepnalok kusal engano win timba inda-dakleuktok ti-sametat. ¹⁴ Win tikap sindi nokok giñgitnai kuañda timbi nek ba nek ti-samettok nani-nandinekaliñda, natna win ti-sametat.”

Yesuli Dindim Wofñ ni-mulim piuptok e-kwambiñ dañguk

¹⁵ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Tikap sindi ginañjili nep galk tañda, nak sindi nek tineñdok sani-dikñelet wolok tuop ti-kunekaliñ.

¹⁶ Timbi nak Bepta ni-nandiwambi, endi sindok Pañgembilanji no ni-mulim piumbi, nokok kinjan sin gita papat kwambiñgan kuukak. ¹⁷ Nak Dindim Wofñ Beptok kusal sisinik win timbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok giñgitñii endila en nım ka-nandañ ba en nım nandiñmañ, wala timbi endi en kasileneliñdok tuop nım. Gan Wofñ wali sin gita kulak, timbi sindok ginañji ginañ pimbi, palekakta timbi sindila en nandi-kiliñ tiñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembilanji nımnat nomik nım kunekaliñ. Nım. Nak sindoñ undane biutat. ¹⁹ Win nain nım ombataumbi, kwelalok giñgitñiili nombo nım nambinekaliñ, gan sindila bindambo nambinekaliñ. Timbi nak papat kwambiñgan kuletta timbi sindi bo kunekaliñ. ²⁰ Sindi bindambo nambimek, ñindiñ kandi-nandi-daklenekaliñ: nak Beptok ginañ patet, timbi

† Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak win dau ni-malak, endok kusal win timbi inda-dakle-nimlak, timbi kuñgu sisinik nimlak.

sindi nokok ginañ palimbi, nak sindok ginañ patet.

²¹ Nin endi nokok endikñe mandana nandi-dasimbi kimit-kle-kulakta, endi wakan ginañli nep galk tambı, nep kasilelak. Timbi nin endi windiñ ti-namlak, en wakan Bepnali tike-galk taukak, timbi natna bo en tike-galk tambı, nokok kusatna timba inda-dakle-ñimekak.”

²² Timbi Judas no, win Judas Iskaliot en nım, wali Yesu ni-nandimbi eñguk, “Wopum, nitek timbi dikok kusaka win nindañgot timbi inda-dakle-nimep elañ, gan kwelalok amatam diwinda nım?” ²³ Timbi Yesuli tambane niñguk, “Tikap noli ginañli nep kasile-kulakta, endi nokok mandana kimit-kle-kulak. Timbi Bepnali ama wandin win tike-galk tambı, Bep niti endoñ bimbi, en gita yakan papat kwambiñgan kundekamik. ²⁴ Gan nin endi ginañli nım nep kasile-kulakta, endi nokok mandana nım kimit-klelak. Timbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ win ñindiñ: win natnalok manda nım, win Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sin gita kuñpi, nepek gitik win sani-tabilet. ²⁶ Gan gamanda Bepti sindok Pañgembilanji, win Dindim Wofñ, ni-mulim pimbi, nokok kinjannan sin gita kuukak. Timbi endi wakan nepenepek gitik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gitik win timbi kaiktasamumbi, binda nandi-tomnekaliñ.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisikñat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nım. Nak busuk win samletta timbi sindok ginañjili milataumbi, misimisi nım tinekaliñ. ²⁸ Nak manda ñindiñ ikan sanbambi nandiñliñ, ‘Nak sambik bimbi, ñakap, sindoñ bindambo undane biutat.’ Sindi ginañjili biañgan nep galk tambı, nep kasile-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sindi naka timbi nandi-silisili tineñliñ. Neta, Bepnali nak napma klembi, loloñ sinik patakta. ²⁹ Nepek gamamek indaukak win nak man ñin itañgan sani-talelet, win kusei ñindiñda: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sindi nak manda biañgan elet win gumañ nandi-kwambiñ danekaliñ.

³⁰ Nak sin gita manda nombo yousim sansanlok nain lakatgot pat-namlak, win kusei ñindiñda: kwettok kandikñe ama Satan endi nep timbi kolauttok biupi tilak. Endi nepek no ti-namektok gembı nım palmilak, ³¹ gan nak wandigan embı nım kimisip tiñmilet. Tambo nak Bepna ginañnali kasilelet win kwelan kuañdi nambi-nandi-dakleneñdok Bepnali nani-dikñeñguk wolok tuopgan tilet.

Ale, ip milapi, pim ñana.”

Wain komba sisinik win Yesu en wakan

15 Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Natna wain komba sisinik, timbi nokok Bepnali wain kenalok kandikñe ama. ² Endi nokok kitna gayam bien nım laliañ gitik win dombimbi, ep kolim ñalak. Timbi nokok kitna gayam bien laliañ wali bien

lali-sinik taneliñdok endi ti-dindime kena pa tilak.
³ Timbi komba kii gayam bien lalilalilok ti-dindim eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgiliñ wali ikan sep ti-dindim eumbi, Kunum Yambattok dainan dindim indañgiliñ.

⁴ Tikap kii gayamdi komba plon nim yousim patakta, wali engan bien laliuktok tuop nim, windiñgangot tikap sindi natnalok plon nim yousim pakañda, bienji lalineliñdok tuop nim. Windiñda timbi sindi natnalok plon yousimbi pat-ta-kunekaliñ, timbi natna sindok plon yousimbi pat-ta-kuutat. ⁵ Natna wain komba, timbi sindi nokok kitna gayam. Nin endi nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousiletta, wali wakan bien asup pa lalilak. Win kusei ñindiñda: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nim patak. ⁶ Tikap ama noli nokoñ nim yousimbi patakta, endi komba gayam dombi kokottok wandin: win tike kolimbi, yañetaumbi, kii gayam diwin gita ep kiupi, komba ginañ ep siu dindilok. ⁷ Tikap sindi nokoñ yousim pakañ, timbi nokok mandana nandi-dasiñgiliñ win kimit-kle-kuañda, sindi Kunum Yambatti windiñ ba windiñ ti-samektok nandañ wala kindem ni-nandumbi, nandi-samekak. ⁸ Nandi-samumbi, sindi telak windiñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ windiñ inda-daklelak, timbi nokok Bepnali kot giñgit tikelak.”

⁹ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Bepti nep galk tañguk, windiñgangot nak sep galk tañgut. Timbi nak yousimbi, sep galk ta-ñauttok sindi nokoñ yousim patnekaliñ. ¹⁰ Win natna Bepnalok endikñe mandan kimit-kle-talembi, endoñ yousim patet, timbi endi yousiyousiñgan nep galk talak, windiñgangot tikap sindi nokok endikñe mandana kimit-kleañda, sindi nokoñ yousim patnekaliñ, timbi nak yousiyousiñgan sep galk tautat. ¹¹ Win nak simba sasat nandilet win sindi bo nandimbi, ginanji ginañ tokñeumbi pat-samektok nandilet, wala timbi nokok mandana kimit-kleneliñdok sanit. ¹² Timbi endikñe mandana win ñindiñ: nak sep galk tañgut, windiñgangot sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.

¹³ Tikap ama noli noliila ep galk tamba kim-semekta, endi ep galk tindilok telak diwin gitik patak win maklesin tauk. ¹⁴ Timbi tikap sindi nokok endikñe mandana kimit-kle-kuañda, sindi nokok notnai sinik inda-dakleañ. ¹⁵ Nak sinda kena gwañgwa nombo nim sanlet, tambo nak sinda nokok notnai sani-talelet. Win kusei ñindiñda: kena gwañgwalí molomdi nek nandi-sambat tilak win nim nandilak, gan nokok Bepnali nepek gititiñgitik nanguk win nak sinda sani-dakle-talewambi, sindi ikan nandi-taleañ. ¹⁶ Sindi nak nim nep kasileñgiliñ. Tambo natna sep kasilembi, ñindiñ tineliñdok sep dangut: sindi ñambi, bienji timbi indaukak, win bien papat kwambiñgan palekak wandin. Windiñ indaumeak, sindi nokok kotna plon Bep kitiñmimbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak. ¹⁷ Nak endikñe manda ñin bin-

dambo sanba nandiwit: sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.”

Gwañgwañiilok milap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

¹⁸ Yesuli bindambo yousimbi, ñindiñ enguk, “Amatam kwelalok giñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandi-kamalanekaliñ, win kwelalok giñgit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgiliñ. ¹⁹ Sindi kwelalok giñgit kuumda, endi sinda nandum endok nosii timbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgipsinan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok giñgitnai kumbi, kwelalok giñgit nombo nim kuañ. Kusei wala timbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ. ²⁰ Sindi manda ñin dama sangut win nandi-tombit, “Kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ.” † Kusei wala timbi tikap kwelalok giñgitñiili nak nep timbi kolauttok nep kle-gim gim eñgiliñda, windiñgangot sindi bo sep timbi kolaneliñdok sep kle-gim gim enekaliñ, timbi tikap endi nokok mandana nandi-dasimbi kimit-kleñgiliñda, windiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kimit-klenekaliñ. ²¹ Endi Bep nani-mukuk en nim nandi-kiliñ tiñmañ, wala timbi sindi nokok giñgitnai kuañda timbi endi kolan wandin win ti-samnekaliñ.

²² Nak indambi, Bepnalok mandan engut win ikan nim enbamda, yomjilok milap nim pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta timbi endi yom tindilok e-tembi manda no nim pat-semalak. ²³ Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tiñmilak. ²⁴ Ba nak kundit gembinat gitikñin amali nim tindin endok boñgipsinan nim pa timbamda, yomjilok milap nim pat-semek. Gan endi kundit win kañgiliñ, ganmek Bep nita nandi-kunjitta ti-nimgiliñ, wala timbi yomjilok milap kimilim pat-semalak. ²⁵ Endok endikñe mandanji ginañ ñindiñ youyoulin patak, ‘Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgiliñ,’ †† timbi manda wali bien timbektok endi windiñ ti-namgiliñ.”

Yesuli Dindim Woñdi gwañgwañi ep timbi pañgitauktok e-kwambiñ dañguk

²⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Siñgimek nak sindok Pañgembilanji win Beptok kandañ nanin ni-muletat. Woñ wali Beptoñnan nanin pimbi, endok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Pimek, nokok kusatna e-dakle timbekak, ²⁷ timbi sini bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekaliñ. Win kusei ñindiñda: sindi nak kena kusei kimikut naningan nakita ku-ta-bañ.

16 Nepek kolan sanit wandin wali inda-samumek, sindok nandi-kiliktinji wolonda nim pi piuktok nak manda gitik win sanit. ² Endi it kiyaunji ginañ nanin sep kle-kolimbi, pawan kunekaliñ. Timbi windiñ-

† Manda wolok walan win ñindiñ: kena molomda nitek indañmilak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmilak.
 †† 15:25 Kap 35:19, 69:4

got nim. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wili kimbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kimit-klelet' em nandukak, gan endi timbi kamalaukak. ³ Endi Bep niti nim nandi-kiliñ ti-nimañda timbi windiñ ti-samnekaliñ. ⁴ Nepek gamamek indaukak, win nak man ñin itañgan sani-talelet. Win kusei ñindiñda: nak sanit wolok tuop ti-samnekaliñ, wolondamek nak endok plon manda sangut win sindi nandi-tomnekaliñ.

Nak sin gita kuñgutta timbi kena kusei kimikut wolonda nepek wolok kasat gama nim ti-samgut. ⁵ Gan man ñindiñgit nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendiñ ñaukañ?' windiñ no nim nani-nandañ. ⁶ Tambo nak ñañalok manda milap wandin sanletta timbi, simba gawatti sindok ginanji tokñelak. ⁷ Gan nak manda ñindiñ elet wali biañgan tilak: nak sambi ñautat wolok bien wali sindoñ inda-samekak. Neta, tikap nak nim sambi ñautta, Pañgembilali sindoñ nim biwik. Tikap nak sambi ñautatta, nak en ni-mulambi, sindoñ biukak. ⁸ Bimek, kwelalok giñgitñiila timbi dakle-se-mumbi, nandi-kwambiñ danekaliñ, win yom win nek sinik, ba nin endi win dindim sinik, ba Kunum Yambatti nitek sinik yambi-danbekak win endi nim nandi-daklembi, nandum kamalalak. ⁹ Win ñindiñ: endi nak nim nandi-kilikti ti-namañ, wali yom biañgan sisinik. ¹⁰ Timbi dindim kuñgulok kandañ win ñindiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sindi nombo nim nambinekaliñ, wali nak dindim sinik win timbi inda-dakleukak. ¹¹ Timbi ka-dani kenalok kandañ win ñindiñ: Kunum Yambat-ti kwet ñolok kandikñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleñgukta timbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñindiñgit sindi win gitik nandi-daklembi, nandi-dasinelidok tuop nim. ¹³ Gan Woñdi Kunum Yambat-tok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Endi pimek, sindok nanandinji ep timbi pañgitaumbi, Yambattok kusal sisinik win nandi-daklenekaliñ. Win kusei ñindiñda: Woñdi enlok nanandinla manda no nim eukak, tambo manda nitek nimbimbi nandilak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak win sanbi indaukak. ¹⁴ Timbi endi nak manda nimbambi nandilak win sanbi indaukakta timbi, endi nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukak. ¹⁵ Bep nitok nanandinnet win noñganda timbi nak ñindiñ sanit, 'Nak manda Woñda nimbambi nandilak win sinda sani-dakleukak.'"

Milapsilok kinjannan silisilili gwañgwañiiloñ inda-semekak

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, "Nain nim ombataumbi, sindi nombo nim nambinekaliñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo nambinekaliñ." ¹⁷ Windiñ eumbi, endok gwañgwañi diwindi nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, "Endi ñindiñ elak, 'Nain nim ombataumbi, nindi nombo nim

kanekamiñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo en kanekamiñ, ' timbi 'Endi Beptoñ undane ñaukakta timbi windiñ indaukak.' Manda wolok walan wali nek plon eyout tilak?" ¹⁸ Windiñ eñipi, nisiñgan e-nandiñgiliñ, "Nain nim ombatalak' manda wolok walan wi nitek? Nek elak win nindi nim nandi-dakleamiñ."

¹⁹ Timbi endi wala ni-nandineliñdok nandumbi, Yesuli yambi-nandi-daklembi enguk, "Nak ñindiñ sanit, 'Nain nim ombataumbi, sindi nombo nim nambinekaliñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo nambinekaliñ.' Win manda wolok kuseila singan e-nandi tañ ba?"

²⁰ Manda et wali biañgan sinik. Timbi nak ñindiñ sanlet: nak kimbambi, sindi kut-blamblan embi, mano tinekaliñ, gan kwelalok giñgitñiili silisili tinekaliñ. Timbi sindok ginañji milata sinik taumbi patnekaliñ, gan sindi bindambo nambimbi, sindok nandi-milapsilok kinjannan silisilili inda-samekak.

²¹ Win tamdi gwañgwa tikelak wandin inda-samekak. Endok piñgip gawat tindilok nainñin indalakta timbi ginan milata sinik taumbi patak, gan endi gwañgwa tike-mek, gwañgwan indañmilak wali silisili miumbi, milap win ip kamalalak. ²² Windiñgangot nain ñolonda sindok ginañji milatalak, gan nak bindambo bi sambambi nambinekaliñ, wolonda walenjili bo kindem daumbi, silisilili ginañji tokñeukak, timbi ama noli sindok silisilinji solom tikeneliñdok tuop nim. ²³ Nain win indaumek, sindi nepek nolok plon nombo nim nak nani-nandinekaliñ. Win biañgan sinik. Timbi nak ñindiñ sanlet: sindi nepek no ba nola nokok Bepnala ni-nandinekaliñ, wolok tuop endi nokok kotna plon samekak. ²⁴ Sindi nokok kotna plon enda nepek nola nim ni-nandi-ta-biñgiliñ. Ale, man ñin sindi kindem giñginembi, ni-nandi ti-ta-kunekaliñ, timbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandi-silisilili ginañji tokñeukak."

Milap kusei kusei indaukak, gan Yesuli kwettok gembin kolan win ip wili piñguk

²⁵ Yesuli yousimbi, ñindiñ enguk, "Nak manda sanitabi let win eyout mandaliñgot sanliñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñipi, eyout manda nombo nim sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat ti-sametat. ²⁶ Nain wolonda sindi nokok kotna plon Bep ni-nandinekaliñ. Nak Bepti sep kimilektok ni-nandutat windiñ nim sanlet, tambo ñindiñ sanlet: win sin en ni-nandinekaliñ. ²⁷ Win kusei ñindiñda: sindi ginañjili nak nep galk tambu, nak Beptoñnan nanin piñgut win nandi-kwambiñ da-kuañda timbi endi sep galk tambu, ni-nandinji nandi-samekak. ²⁸ Nak en gita pakap kwelan pimbi indañgutta, man ñin kwet ñin bimbi, endoñ undane loupi tilet." ²⁹ Windiñ eumbi, gwañgwañiili niñgiliñ, "Ei! man ip dik eyout manda bimbi, manda indañgan ninilañ win!" ³⁰ Man ñin nindi gambi-nandamiñ, win dik nepek gitiñgitik nandi-talelañ, timbi nindi gama nim gani-nandinambi, dik ikan nindok nanandini ka-nandi-daklelañ. Kusei wala timbi

nindi dik Kunum Yambattoñnan nanin piñguñ win nandi-kwambiñ damiñ.”

³¹ Timbi Yesuli tambane enguk, “Ba sindi biañgan ip nandi-kwambiñ da-namañ ba? ³² Nandañ! Nim ombat-aumbi, nain ñin ip inda-talelak: nokok kanjiknaili sep kleumbi, sindi nak nambium, natnañgan palambi, sindi noñgan noñgandi papusenembi, isinan pi ña-tal-enetañ, ganmek nokok Bepnali nakita patakta timbi nak natnañgan nim paletet. ³³ Sindi nokok ginañ kuañ-da timbi busuk bisikñat win kasileumbi pat-samektok nak manda win sanit. Kwelan ñolok milap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembin kolan win ip wila piñgukta timbi sindok simbatsi saleun.”

Yesuli enla ba gwañgwañiila nimolo tiñguk

17 Yesuli manda win eu taleumbi, kunum ginañ deium loumbi, Beula nimolo ñindiñ tiñmiñguk, “Ambep, nak milap bembu, kimbettok nain ip indalak. Dik nandi-namumbi, nak dikok Niñañgali kusaka engano win timba inda-dakleuktok dik bo nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukañ. ² Dik ama nep kimit-kleneliñdok namguñ, timbi nak kuñgu tale-talen nimnat enda emettok nandiñguñ, wala timbi dik nak amatam gitik yambi-dikñeuttok napikuñ. ³ Timbi kuñgu taletalen nimnat wolok walan win ñindiñ: endi Kunum Yambat sisinik noñgangot dik nandi-kiliñ ti-gamañ, timbi Yesu Mesia dik nani-mukuñ naka nandi-kiliñ ti-namañ. ⁴ Dik naka kena timbettok namguñ win gitik timba taleñguk, timbi telak wolok plon ditnalok kusaka engano win kwelan ñolok timba inda-dakleñguk. ⁵ Ale, Bep, man ñin dik nandi-nambi, natnalok kusatna engano win ñindiñ timbi inda-daklewin: kwet gama nim indañilimbi, nak dikita kuñipi, nokok pipapatna engano pat-namguk win dik bindambo naka namumbi pat-namun.

⁶ Dik kwelan kuañ endoñnan nanin diwin ep danbi, nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ, timbi nak dikok kusaka enda eni-dakle-semambi, endi dik nandi-kiliñ ti-gamañ. Win endi dikok giñgitkai, gan dik nakita kuneliñdok yapikuñ, timbi nak yambi-dikñewambi, endi dikok mandaña kimit-kle-kumbi, ⁷ man ñindiñgit nambi-nandi-dakleañ, win dik nepek gitiñgitik namumbi pat-namlak wali biañgan dikoñnan nanin. Endi windiñ nandi-dakleañ, ⁸ win kusei ñindiñda: dik manda naka nanguñ win nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dikoñnan nanin pi indañgut win biañgan ka-nandi-dakleañ, timbi dik nani-mukuñ win ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda timbi nimolo ti-gamlet. Nak man ñindiñgit kwelan kuañ gitikta nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak ama nin dik nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot nimolo ti-gamlet, win kusei ñindiñda: endi dikok giñgitkai sinik. ¹⁰ Win nokok giñgit kuañ endi gitik dikok giñgitkai, timbi dikok giñgitkai gitik endi nokok giñgitnai. Timbi endok kuñ-

gunjili nokok kusatna engano win timbi inda-daklelak.

¹¹ Nak kombikan dikoñ biutat, timbi kwelan ñolok nombo nim yousimbi kuutat, gan endila kwelan yousimbi kunekaliñ.

Bep Giñgi Sinik niti noñgan tamik, windiñgangot endi bo noñgan tineliñdok dik nandi-nambi, dikok gembina naka namguñ wali ep kamaiukañ. ¹² Nak en gita kuñipi, dik gembu namguñ wali ep kamaimbi yambi-dikñe-ta-biñgut. Timbi endoñnan nanin no kolandok giñgit kuñguk en noñgandiñgot kolañguk, nolii diwinli nim. Win manda youyoulin patak wali bien timbettok windiñ indañguk. ¹³ Ale, nak dikoñ biupi tilet, gan nak nandi-silisili tilet wolok tuopgan endi bo nandi-silisili tineliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gitik ñin enbambi nandañ.

¹⁴ Dik manda nanguñ win nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgiliñ, timbi natna kwet ñolok giñgit nim kulet, windiñgangot endi bo kwet ñolok giñgit nombo nim kuañ, wala timbi kwelalok giñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-semañ. ¹⁵ Dik kwet ñalinin yapma tikeuñdok nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak ñindiñ nimolo ti-gamlet: dik ep kamaiumbi, kolan molomdi ep timbi kolaneliñdok tuop nim. ¹⁶ Natna kwet ñolok giñgit nim, windiñgangot endi bo kwet ñolok giñgit nim kuañ. ¹⁷ Windiñda timbi dikok mandañgali kusaka sisinik win e-daklelak, wali ep timbi pañgitaumbi, endi ditnalok giñgitkaiñgot kunekaliñ. ¹⁸ Dik nak kwelan nani-mulimbi indañgut, win dikok kenaña timbettok. Windiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet. ¹⁹ Timbi endi bo biañgan kuñgunji dikok bi-gamneliñdok nak dikok kenaña timbettok kuñguna dikok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilikti tiñminekaliñ enda nimolo tiñguk

²⁰ Timbi Yesuli nimolo yousim timbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanji nandimbi, nandi-kilikti ti-namnekaliñ, enda bo nimolo ti-gamlet. ²¹ Win Bep dik nokok ginañ palimbi, nak dikok ginañ palambi, niti noñgan tamik, windiñgangot endi bo noñgan tineliñdok nak nimolo tilet. Timbi kwelan kuañ gitikti dik wakan nak nani-mukuñ win nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilikti ti-namnekaliñdi Bep nitok ginañ patneliñdok nimolo tilet. ²² Niti noñgan tamik, windiñgangot endi bo noñgan tineliñdok nak nandi-sembi, dik pipapat engano naka namguñ pat-namlak win emambi pat-semalak. ²³ Win endi noñgan sinik inda-talembi, noñgan tineliñdok nak endok ginañ palambi, dik nokok ginañ patañ. Endi windiñgan noñgan tinekaliñ, wolonda kwelan kuañ gitikti ka-nandi-daklenekaliñ, win dik wakan nani-mukuñ, timbi dik nak nep galk tañguñ, windiñgangot nak nandi-kilikti ti-namañ win ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nim indañilimbi, dik nak nep galk tañguñda timbi pipapat engano win namguñ pat-namlak. Bep, nak ñindiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna ku-utatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano win kanekaliñ. ²⁵ Bep ep tindin dindim molom, kwelalok giñgitñiili dika nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kiliñ ti-gamlet, timbi dik nani-mulimbi indañgut win nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ. ²⁶ Nak dikok kusaka engano win daut semgut, timbi yousimbi daut sem-ta-ñautat. Win dik nak nep galk talañ, windiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gita kuut-tok windiñgan ti-semetat.”

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim milapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

Yesu tikeñgiliñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

18 Yesuli nimolo timbi taleumbi, gwañgwañii git pakiliñnan nanin pim ñambi, tuk no koi Kitlon win dikñembi, oliv komba kena no wandiñ pakuknan ña tomgiliñ. ² Endi wolok nain asup kimin tañgiliñda timbi Judas Yesu endok kanjikñiilok kisinin kimilepi tiñguk endi bo kwet win nandiñguk. ³ Windiñda tapma ama biesi git Falisi amali tapma ittok kamaikamai ama diwin eni-mukiliñ en wakit Romalok mik ama diwin Judasli ep kiulimbi, endi tou git sipalak ep pindopi, mik-tok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgiliñ, kwet wolok biñgiliñ. ⁴ Biumbi, Yesuli nitek indañmektok win ikan nandi-taleñipi, ña ep timbi indaumbi enguk, “Sindi nin lonjañ?” ⁵ Eumbi tambane niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Win nak ñakan.” (Timbi Judas Yesu kanjikñiilok kisinin kimikuk endi ama wolok boñgipsinan ikuk.)

⁶ Yesuli “Win nak ñakan” windiñ eumbi, wolongan amali nandi-silikñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pi-taleñgiliñ. ⁷ Windiñ timbimbi, bindambo eni-nandimbi eñguk, “Sindi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” windiñ niñgiliñ. ⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Win nak ñakan win ikan sanit. Windiñda tikap sindi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit.” ⁹ Yesuli manda windiñ eñguk, win endi dama Beula ñindiñ niñguk wali bien timbektok eñguk, “Dik ama nakita kuneliñdok namguñ win nak yambi-dikñewambi, no nim paikiliñ.”

¹⁰ Timbi Simon Petloli kakit tike biñguk win tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin no koi Malkus endok pawan kit dindim kandañ nanin wilalim pi piñguk. ¹¹ Windiñ timbimbi, Yesuli Petlola niñguk, “Dikok kakitka kwelnan suaenum piwin. Bepnali engan milap ñin kimit-namguk win nitekta timbi nim bembet?”

¹² Timbi mik ama wakit endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tikembi, kii imbi ¹³ nañgipi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgiliñ.

Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk. ¹⁴ Win Kaiafas en wakan Juda ama biesila nanandi dama ñindiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gitiktok kinjanji kimbek win kindem.”

Petloli Yesula “Nim nandiñmilet” eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

¹⁵ Yesu nañgip ñañilimbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwa no [†] endi siñgi klem ñañgimik. Tapma amalok telak damanji endok sambaliili gwañgwa no win nandiñmiñgiliñ, wala timbi endi telak damalok il sañ jimba ginañ Yesu kindem klem loñguk, ¹⁶ gan Petloli telak yama pawan ikuk. Timbi gwañgwa nin telak damanjilok sambaliili nandiñmiñgiliñ endi pi ñambi, telak yama kandikñe wembela Petlolok plon manda nimbimbi, yama pisalimbi, gwañgwa wali Petlo nañgiliñ, ginañ loñgimik. ¹⁷ Loumbi, yama kandikñe wembe wali Petlo ni-kañbi eñguk, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi niñguk, “E, nak nim.”

¹⁸ Sasale tiñgukta timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa git tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanji Yesu ni-nandinandi tiñguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

¹⁹ Timbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañiilok plon ba manda e-daut tiliñguk wolok plon ni-nandinandi tiñguk. ²⁰ Timbi Yesuli ñindiñ tambane niñguk, “Nak amatam gitiktok indañgan manda engut, win Juda amatam gitikti it kiyaunji ginañ ba tapma ilan kimin tañ wolok nain tuop manda eni-daut ti-sem-ta-kuñgut, timbi nak kwet sembinnan nepek no nim eñgut.

²¹ Wala timbi nekta naka nani-nandiñ? Manda enbambi nandiñgiliñ enda eni-kaukañ; endi mek nak nek engut win nandañ.” ²² Windiñ eumbi, kamaikamai ama ñasiñgan ikiliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi niñguk, “Dik tapma amalok telak damanji enda nitekta manda windiñ tambane nilañ?” ²³ Eumbi tambane niñguk, “Manda ewa kamalalakta, win kusei nani-dakleumbi nandiwa, ba dindim eletta, dik nekta slakan nitañ?” ²⁴ Timbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbin nañgip ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñañgiliñ.

Petloli Yesula ‘Nim nandiñmilet’ bindambo eñguk

(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

²⁵ Timbi Simon Petloli komba sei-paliñilimbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, e-kimit-semimbimbi enguk, “E, nak nim.” ²⁶ Timbi tapma amalok telak damanji endok

[†] Yoaneli gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

kena gwañgwa no, win ama nindok pawan Petloli wili dikñeñguk endok wekai dipti Petlola ñindiñ niñguk, "Dik oliv komba kena ginañ en gita kuumbi gambit win!" ²⁷ Eumbi, bindambo "Win nak nim" eumbi, wolongan puputti kitiñguk.

Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandi tiñguk

(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)

²⁸ Kwet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, pim ñambi, Yesu nañgipi, kandikñe ama Pilatolok ilan ñañgiliñ, gan il ginañ nim loñgiliñ, win kusei ñindiñda: endi Roma ama Pilatolok il ginañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwilatlok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop nim. It ginañ nim lombi, sañ jimba ginañ palimbi, ²⁹ Pilatoli pim, endoñ ñambi, eni-nandimbi eñguk, "Sindi ama ñala manda nitek embi, kit yout tiñmañ?" ³⁰ Eumbi tambane niñgiliñ, "Endi kolan tindi ama nim palimda, dikok kikanan slakan nim kimitneñ." ³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, "Tikap windiñda, sin en tikembi, sinlok endikñe mandanjti kimit-klembi, manda plon kimilit." Eumbi, ama biesili niñgiliñ, "Juda nindok endikñe mandanili en kimkimlok elak, † gan Roma sindok endikñe mandanjili nindi sep lapipi, windiñ tineñdok kimisip patak." ³² Juda ama biesili Pilatola windiñ niñgiliñ, wali timbi inda-dakleñguk, win Yesuli damañgan kimkim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda wali bien timbep tiñguk. ††

³³ Timbi kandikñe Pilatoli ama biesilok mandanjti nandi-talembi, kandikñe amalok it ginañ undane lombi, Yesu kitiñmum biumbi ni-nandimbi eñguk, "Ba dik ñakan Juda amatamdok ama wapmañji ba?" ³⁴ Eumbi tambane ni-nandiñguk, "Ba dik manda win ditnalok nanandiñgala elañ, ba diwindok manji klembi elañ?" ³⁵ Eumbi niñguk, "Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandi-gamet? Win ditnalok amatangai git tapma ama biesili gepbi, nokok kitnanañ gapikañ. Dik nitek sinik tiñguñ?" ³⁶ Eumbi tambane niñguk, "Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim. Win kwet ñolok palimda, nokok kena gwañgwanaili kanjiknai mik ti-semumbi, endi nitek plon nepbi, Juda ama biesilok kisanan napitneliñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim."

³⁷ Timbi Pilatoli niñguk, "Windiñda ditna ama wapmañ windiñ elañ ba?" Eumbi tambane niñguk, "Naka ama wapmañ nanlañ win dindim elañ. Win kusei biañgan sisinik win e-dakle kena timbettok menali napmumbi, kwelan indañgut. Timbi nin endi kusei biañgan sisinik win tike-kwambiñ dalok nandi-galk tañ gitik endi nokok mandana nandimbi nandi-dasiañ."

³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, "Kusei biañgan sisinik win nek sinik?"

Pilatoli Yesulok kolan no nim timbi indañguk, ganmek kimbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Timbi Pilatoli bindambo pimbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, "Nakta endok kolan no nim timba indalak. ³⁹ Gan nak sindok ep tindinji no kimit-klembi, Kamaikamai gwilat tuop ama no it kwambiñ ginañ nanin sindok pa pisat-samlet, wala timbi sindi nak ama ñin Juda amatamdok ama wapmañji ninin en pisat-samettok nandañ ba?" ⁴⁰ Windiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane niñgiliñ, "Nim yañ! Barabas kak pisat-nimiñ!" Barabas win endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñguk. ‡

19 Wolongan Pilatoli eumbi, mik amalí toa pisik asupnat gaut gwilatpi tindin wali Yesu waipgiliñ. ² Timbi ama wapmañ walan esilimiñipi, toa no pisikñat wali bondinembi, kumbannan kimili piumbi, sauloñ gimim dasi-miñgiliñ. ³ Windiñ tiñipi, ama noñgan noñgan endoñ biñgiliñ tuop endi walan noñgangot timbi, "Judalok ama wapmañji, wel!" windiñ nimbi, timan dai plon kit pindim wikiliñ.

⁴ Timbi Pilatoli bindambo pimbi, kimin gitiktoñ ñambi enguk, "Nandiwit: nak en sindoñ nañgip biwambi, sindi ñindiñ ka-nandiwit: nakta endok yominlok bien lonji nim kañ bilet." ⁵ Timbi Yesu en toa pisikñat bondin git sauloñ giminnat wakít pi ilimbi, Pilatoli daut sembi enguk, "Ama ñin kawit!" ⁶ Windiñ eumbi, tapma ama biesi git tapma ittok kamaikamai amalí Yesu kañgiliñ, wolongan endi wopumgan kitimbi eñgiliñ, "Kloñbat plon wili kimbini!" Eumbi, Pilatoli manjinañ tikembi enguk, "Nakta endok yomin yolonjiletta timbi sindi en tikembi, kloñbat plon wilit." ⁷ Timbi Juda ama biesili tambane niñgiliñ, "Endi enla 'Nak Kunum Yambattok Niñañ' windiñ pa elak, timbi endikñe manda pat-nimlak walinin noli ama wandisi win yandip kimneliñdok elak."

⁸ Timbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin win nandiñguk wolonda endi wili kimneliñdok eu taletalela misi sinik tamba, ⁹ Yesu it ginañ nañgip lombi, ni-kañbi eñguk, "Dik denanin sinik?" Gan Yesuli tambon no nim tambane niñguk, ¹⁰ wala timbi Pilatoli niñguk, "Nitek? Ba dik manda tambon no nim nanlañ ba? Nak dik slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kimbeñdok gembí pat-namlak, win dik nim nandi-daklelañ ba?"

¹¹ Timbi Yesuli tambane niñguk, "Kunum Yambatti gembí nim gamumda, nepek no ti-nameñdok gembí no nim pakamek. Kusei wala timbi ama nin nak dikok kikanan napikuk endok yominli dikok yomga maklelak." ‡†

¹² Pilatoli manda wala timbi Yesu kañbiuktok telak lonjiñguk, gan Juda ama biesili kwawa timbi kitimbi, Pilatola niñgiliñ, "No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala kanjik tiñmimbi e-ta-pi

† 18:31 Wok Pris 24:16 †† 18:32 Yoane 3:14, 12:32-33

‡ 18:40 Maleko 15:7 ‡† Yesuli tapma amalok telak damanji Kaiafas endok plon e-yout tiñguk bek.

tiñmilak. Windiñda tikap dik ama ñin kañbiutañda, dik bo Sisalok nol nim indalañ." ¹³ Pilatoli manda windiñ nandimbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañgip pimb, ka-dani amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pindimli galgalin wolok. (Juda amalok mandanjinan kwet wolok koi win Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gwilattok nepek gitik ti-jumit tiñlimbi, kwet boñgip taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, "Ale, sindok ama wapmañji ñin kawit!" ¹⁵ Eumbi, endi kitimbi eñgiliñ, "Nañgip ñawit! Nañgip ñawit! Nañgip ñambi, kloñbat plon wili kimbini!" Timbi Pilatoli enguk, "Nitek? Sindok ama wapmañji ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wili kimneliñdok eut ba?" Eumbi, tapma ama biesili ñindiñ tambane niñgiliñ, "Nimbek no en ñindok ama wapmañni nim, Sisa en noñgan." ¹⁶ Wolongan Pilatoli nandi-sembi, Yesu kloñbat plon wili kimneliñdok kisanan kimikuk.

Yesu kloñbat plon wili kimiñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Windiñda mik amali Yesu walinin nañgip ñambi, enlok kloñbat mium bembimbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjinan Golgata, wandiñ nañgip ñambi, ¹⁸ kloñbat plon wikiliñ. Timbi kolan tindi ama tipet wakita yandipbi, no tombon no tombon, tim Yesu en endok boñgipsetnan ep samba embi, mambi ikiliñ.

¹⁹ Timbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam mindiñ plon kundit ñindiñ youp kimikiliñ, "Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañji." ²⁰ Kundit win Juda wakit Roma ba Grik endok mandanji plon youp kimikiliñ, timbi Yesu wikiliñ win it kwet ñasiñgan pakukta timbi Juda ama asupgandi manda win kañbi pinakiliñ. ²¹ Timbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nim timbimbi, Pilato nimbi eñgiliñ, "Dik 'Juda amalok ama wapmañji' windiñ nim yout. Tambo ñindiñ yout, 'Ama ñali en 'Nak Juda amalok ama wapmañji' eñguk.'" Windiñ eumbi, ²² Pilatoli tambane enguk, "Ewam youlaliñ windiñgan palin."

²³ Timbi mik amali Yesu kloñbat plon wit-talembi, endok dasindasin tipet tipet win ep danbi, molom tuop tuop epgiliñ. Timbi endi windiñgot endok kiupin ombap tikembi kañgiliñ, win kiupi win sandum noñgandiñgot tindiñ, dimbo nimnat, ²⁴ wala timbi endi wala kau kindem daumbi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, "Win wilapnambi kolauk, wala timbi molom nin sinik win indauktok nindi timbi-indalok sañala tina!" Windiñ embi, timbi-inda sañala timbimbi, kiupi wolok molom indaumbi, manda ñindiñ youyoulin patak wali bien tiñguk,

"Endi nokok dasindasina ep danbi, sandumnala timbi timbi-inda sañala tiñgiliñ." [†] Wolok tuopgan mik amali tiñgiliñ.

† 19:24 Kap 22:18

²⁵ Timbi Yesulok meñ wakit meñlok dalañ, ba Klopas tamin koi Malia, timbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbali kuseinan ikiliñ. ²⁶ Timbi Yesuli enlok meñ git gwañgwan nin ginañli kasileñguk win endi ñasiñgan ilimbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñindiñ niñguk, "Tam, ñin dikok niñañga wakan." ²⁷ Windiñ em tambanembi, gwañgwa wala ñindiñ niñguk, "Ñin dikok meñga wakan." Timbi nain wolonda gwañgwa wali Yesulok meñ nañgilimbi, endok ilnan ñaumbi ka-dikñeñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesuli nandiñguk, win endi kena nek timbektok indañguk win gitik ip timbi taleñguk. Timbi manda enlok plon youyoulin patak wali bien timbektok endi ñindiñ eñguk, "Tukta kimlet." ^{†29} Timbi kwet kambot nolok ginañ wain tuk kimbiniñ wiliimbi, wolok pakuk. Windiñda ama noli nepek busukñanen tuk tiañelok no tikembi, wali wain tuk ginañ wisimbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak ginañ kimipi, man plon kimilim loumbi nañguk. ³⁰ Wain tuk kimbiniñ win nañbi eñguk, "Ip timba talelak." Windiñ eñipi, kumbam bium gwasei piumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kimipi kimiñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup timbimbi, Juda amatamdi wolok ti-pañgipañgile tiñgiliñ. Timbi Juda ama biesili ama kloñbat plon yandipmium pakiliñ endok piñgipsili Sabat nainnan yousim papatta nandum tuop nim timbimbi, Pilatoli ñambi niñgiliñ, "Dik kindem nandi-nimbi, mik amala enbimbi, endi endok kesis kwandat wili gilo-semum platikan kimbimbi, piñgipsi ep pimb, ep ñawit." Windiñ eumbi, Pilatoli mik amala enbimbi, ³² endi ama tipet Yesu git yandipgiliñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wili giloumbi, siñgi nolok windiñgot tiñgiliñ. ³³ Timbi Yesuloñ bim kañgiliñ, win en ikan kimiñguk. Windiñ kañbi, endok kesii kwandai nim wili gilounguk. ³⁴ Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tombimbi, wolongan wekat git tukti yalimulimbi, Yesuli biañgan kimiñguk win inda-dakleñguk.

³⁵ Win sindi bo nandi-kilikti tineliñdok nepek win dailiñgan indaum kañgukti wolok gembini ipi elak. Endok e-dakle mandan wali biañgan tilak, timbi endi manda biañgan elak win ikan nandi-talelak. ³⁶ Nepek nek indañguk wali manda youyoulin patak wali bien timbektok indañguk. Neta, manda noli ñindiñ elak, "Kwandai no nim wili gilolok," ^{†37} timbi no win ñindiñ, "Endi ama youli tomtomin enda daut deinekaliñ." ^{††}

Yesu sum ginañ kimikiliñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin ^{††} endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila misiñgukta timbi gi-

†† 19:28 Kap 22:15, 69:21 † 19:36 Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 †† 19:37 Sekeraia 12:10 †† Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51)

tañgitak pat-sembiñguk. Yesu kimiñgukta endi Pila-
toloñ ñambi, ñindiñ ni-nandiñguk, "Nak Yesulok dalan-
dan kindem tike ñawit ba?" Eumbi nandi-ñimumbi,
ñam Yesu kloñbat plon nanin bindipi, tike ñañguk.
³⁹ Timbi Nikodemus † damañgan tim nola Yesu ña
kañguk endi bo biñguk. Endi gwasap miliñ kindem
walan tipet 30 kilo ba nitek kiukiulin win ep biñguk.
⁴⁰ Ama tipet endi Yesulok dalandan tikembi, Juda amali
dalandanjilok plon pa tañ telak win klembi, gwasap
endok plon kimipi, sandum satnindi timip imgimik.
⁴¹ Yesu kloñbat plon wikiliñ kwet wolok ñasiñgan
gwatnam kena no pakuk, timbi kena wolok ginañ sum
kawat tombañ gitikñin no pakuk, wolok ama dalandan
gama no nim kimikimilin. ⁴² Sabat patnandi nain win
indaup timbimbi, sum ñasiñgan pakukta timbi endi
Yesulok dalandan wolok tike ña kimipi, sum telak ya-
ma masipgimik.

Yesulok dalandan sum ginañ nim pakuk

(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)

20 Kena nain kusei kimikimilinan kwet gama nim
salañilimbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok
sumnan ñambi kañguk, win kawat sum telak yama
masimasipmin win tike lo tambon kimilim pakuk.

² Windiñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo git gwañg-
wa no Yesuli ginañli tike-kasileliñguk endoñ ñambi en-
guk, "Wopumdok dalandan sumnan nanin tike ñambi,
delok kimilim patak win nindi nim nandamiñ."

³ Wolongan Petlo git nol endi iset bimbi, sumnan
ñandepi ⁴ yakan woñep ñañgimik, gan nol wali Petlo
maklembi, dama sumnan tomguk. ⁵ Tombi, telak yama
pawan mumuñembi, ginañ deium loumbi, sandum
Yesulok dalandan timitimilin win kañguk, gan ginañ
nim loñguk. ⁶ Timbi Simon Petloli siñgi klem bi tombi,
sum ginañ lombi kañguk, win Yesulok kwel kinjannan
sandumliñgot pakuk. ⁷ Sandum no endok kumbam im-
imin wali diwin no git nim pakuk. Tambo sandum win
engan kwanembi, giñgiñgan kimilim pakuk. ⁸ Timbi
gwañgwa dama sumnan tomguk endi windiñgot gi-
nañ lombi, nepenepek gitik win kañbi, Yesu milakuk
win nandi-kwambiñ dañguk. ⁹ (Nain wolonda endi
Kunum Yambattok mandanli Mesiali kimnan nanin
milalektok elak win gama nim nandi-tomgijiñ.)

Yesuli Malia Makdala nanin endoñ indañguk

(Maleko 16:9-11)

¹⁰ Timbi gwañgwa tipet endi isetnan undane
ñañgimik, ¹¹ gan Malia Makdala nanin endi sumnan
undane bi tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk.
Tiñipi mumuñembi, sum ginañ deium loumbi, ¹² eñalo
tipet dasindasinjet satnin win yambiñguk. Endi Yesulok
kwel kinjannan pipakimik, noli kumbam kandañ pilim-
bi, noli kesii kandañ pipakuk. ¹³ Pipapi niñgimik, "Tam,
dik neta kut-blamblan elañ?" Eumbi enguk, "Nokok

† Nikodemus endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wop-
um no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

Wopumnalok dalandan tike ñam, delok kimilim patak
win nim nandilet." ¹⁴ Windiñ eñipi undanembi, Yesu
siñgi kandañ ilimbi kañguk, gan endi en gama nim ka-
nandi-tomguk. ¹⁵ Timbi Yesuli ni-kañbi eñguk, "Tam,
dik neta kut-blamblan elañ? Ba ninda lonjilañ?" Ni-
kaumbi, Maliali "Kena kandikñe ama kalet" windiñ
nandimbi niñguk, "Ama wopum. Tikap dik ñali tike
ñañañda, nanbi nandimbi, dik kwet delok kimilañnan
ñambi, natna tike ñam kindit tapliutet."

¹⁶ Timbi Yesuli Malialok koi kitiumbi, endi tikile ka-
nandi-tombi, Juda mandanjinan "Rabona!" niñguk.
(Win ninilok mandaninan 'Nokok nandautna'.) ¹⁷ Maliali
Yesula windiñ kitimbi, tike-kaumbi, Yesuli niñguk,
"Nambik bi! Nak gama Bepnaloñ nim undane loñgut,
wala timbi nombo nim nep kawin. Dik nokok
kwayanailoñ † ñambi, ñindiñ enbekañ, 'Win nokok Bet-
na git sindok Bepsi, nokok Yambatna git sindok Yam-
batsi, nak endoñ undane loupitilet.'" ¹⁸ Timbi Malia
Makdala nanin endi Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi
enguk, "Nak Wopum ip kat" embi, Yesuli manda
niñguk win wakan kasat ti-semumbi nandiñgijiñ.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda sembi ti-semguk

(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)

¹⁹ Kena nain kusei kimikimilinan sandap wolonda
kwet kilim eumbi, Yesulok gwañgwañiili kimin ti-
pakiliñ. Endi Juda ama biesila misiñgijiñda timbi it ya-
ma kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakiliñ. Paliñilim-
bi, Yesu en boñgipsinan indam ipi enguk, "Busuk pat-
samun." ²⁰ Windiñ e-talembi, elok kii bim tipet wakit
bambau gilin laut semumbi, endi Wopum en wakan
win ka-nandi-tom sinik tambu, silisilili tokñe-semguk.
²¹ Timbi Yesuli bindambo enguk, "Busuk pat-samun.
Bepti nak nani-mukuk, windiñgangot nak bo sindi
sani-mutet." ²² Windiñ e-talembi, man woñli ep pendipi
enguk, "Sindok ginañji ginañ Dindim Woñ kasilewit!
Kasile-talemek, ²³ Woñ wali laut samlak, win Kunum
Yambatti ama nolok yomin biñmiñguk ba nim, timbi
wolok tuop sindi amatamda kindem ñindiñ eni-dakle-
semnekaliñ, 'Yomjilok milap win wiat-taletalen,' ba
'Yomjilok milap win kimilim pat-samlak.'"

²⁴ Yesuli inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12
endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endi
nolii git nim pakuk. ²⁵ Nim pakukta, endok nolii ñindiñ
niñgijiñ, "Nindi Wopum kañgimiñ!" Gan endi enguk,
"Tikap nak dautnali biliñdok gil endok kii bim plon nim
kautat, timbi kitna niñañli kii bim wandan ginañnan
nim suaeutat, timbi bambau wanda win nim tike-kau-
tatta, sindi nek eañ win nak nim sinik nandi-kwambiñ
dautat."

²⁶ Sande noñgan taleumbi, gwañgwalu bindambo it
ginañnan kimin timbimbi, Tomasli en gita yakan
pakiliñ. Endi yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi
pakiliñ, ganmek Yesuli bindambo boñgipsinan bi in-

†† Yesuli elok kwayañiila eñguk, win endi gwañgwañiilok plon
e-yout tiñguk.

dam ipi enguk, "Busuk pat-samun." ²⁷ Windiñ eñipi, Tomasla kii bim daulimimbi niñguk, "Kika niñañ kitna gil plon kimipi, kitna ka! Timbi kika kot suapi, nokok bambatna tike-nandi! Dik nandi-bendi nombo nim timbekañ, tambo nak kaik patet win nandi-kwambiñ daukañ!" ²⁸ Eumbi tambane niñguk, "Dik nokok Wopumna git Yambatna." ²⁹ Eumbi, Yesuli niñguk, "Ba dik nambilañda timbi nandi-kilikti ti-namlañ ba? Nin endi nim nambañ, gan wandingan embi nandi-kilikti ti-namlañ, endi Bepnalok dainan amatam diwin yapma kle pakañ."

Kusei nekta pepa ñin youyoulin patak

³⁰ Yesuli gwañgwañiilok dausinan jimba kundit diwin asupgan tiñguk, gan win pepa ñolok ginañnan nim youyoulin patak. ³¹ Gan kundit youyoulin patak wali kusei ñindiñda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok giñgitñii kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.

Yesuli tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

21 Yesuli gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endi bindambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Win ñindiñ: ² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) git Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakít Sebedilok niñañiit tipet ba Yesulok gwañgwañiit tipet no yakan kimin ti-pakiliñ. ³ Paliñilimbi, Simon Petloli noliila enguk, "Nak mikbalak lolonjila ñautet." Eumbi niñgiliñ, "Ñindi dikita yakan ñanetamiñ." Windiñ embi, walinin pim ñambi, kikeñ plon lom ñambi, mikbalak lik tiatia kena tiñgiliñ, gan tim ombap wolonda mikbalak no nim epgiliñ.

⁴ Kwet salaup timbimbi, gwañgwañiili Yesu kinanjatnan palimbi kañgiliñ, gan endi en Yesu win nim kandi-tomgiliñ. ⁵ Timbi Yesuli kiti-sembi enguk, "Notnai! Ba sindi mikbalak no nim epmiliñ ba?" Eumbi, "Ñim epmamiñ" windiñ nimbimbi, ⁶ endi enguk, "Ale. Liksi kikeñ kit dindim kandañ koli piumbi epnetañ." Eumbi, endi bindambo lik win koli piumbi, mikbalak asup epgiliñda timbi lik win tiañeum kikeñ plon lambilambilok tuop nim.

⁷ Wolongan Yesuli gwañgwa ginañli tike-kasileañguk endi Petlola ñindiñ niñguk, "Win Wopum engan!" Simon Petloli manda "Wopum" windiñ nandimbi, dasin-dasin kiundip biñguk win tike dasimbi, Yesuloñ ñaupi, tuk guañ ginañ dikokuk. ⁸ Timbi gwañgwa diwindi Petlo kikeñ plon klembi, mikbalak lik tokñetokñen win tiañembi, kinanjatnan bi tomgiliñ. Kwet win mayañgan sinik nim, 100 mita ba nitek wolok tuop. ⁹ Kinanjatnan pimbi, komba di-papal kañgiliñ, timbi komba galk plon mikbalak wakít plaua nanañ diwin palimbi kañgiliñ.

¹⁰ Timbi Yesuli enguk, "Mikbalak kombikan epmiliñ diwin ep biwit!" ¹¹ Eumbi, Simon Petloli kikeñ plon lombi, mikbalak lik tiañeumbi, tuk pawan kinanjatnan lambiñguk. Mikbalak wopum sinik 153 gitik wali pi lik timbi tokñeñgiliñ, ganmek lik wali nim blañganeñguk.

¹² Timbi Yesuli bim, nanañ naneliñdok enguk. Gwañgwañiili en Wopum win ip nandiñmiñgiliñda timbi, endi gitik wali "Dik nin?" windiñ ni-nandinep misiñgiliñ. ¹³ Timbi Yesuli bimbi, plaua wakít mikbalak epbi, emumbi nañgiliñ.

¹⁴ Yesuli kimnan nanin milakuk wolok siñgi kandañ endi gwañgwañiiloñ windiñ inda-semumbi, nain tipet git no tiñguk.

Yesuli Petlola endok giñgitñii yambi-dikñeuktok niñguk

¹⁵ Nanañ nanbi taleumbi, Yesuli Simon Petlo ni-nandimbi eñguk, "Simon Yoanelok niñañ, dik nokok gwañgwanai diwin ñin yapma klembi, ginañgali nak nep kasile-sinik talañ ba?" Eumbi niñguk, "Timbi, Wopum, nak ginañnali dik gep kasilelet win dik ip nandilañ." Windiñ eumbi, Yesuli enlok giñgitñiilok plon Petlola ñindiñ niñguk, "Nokok sipsip niñanai ep towi ti-ta-kuukañ."

¹⁶ Timbi bindambo ni-nandumbi, nain tipet tiñguk, "Simon Yoanelok niñañ, dik ginañgali nak nep kasile-sinik talañ ba?" Eumbi niñguk, "Timbi, Wopum, nak ginañnali dik gep kasilelet win dik ip nandilañ." Windiñ eumbi niñguk, "Nokok sipsipnai yambi-dikñe ti-ta-kuukañ."

¹⁷ Timbi bindambo ni-nandumbi, nain tipet git no tiñguk, "Simon Yoanelok niñañ, dik ginañgali nak nep kasilelañ ba?" Yesuli "Dik ginañgali nak nep kasilelañ ba?" windiñ eumbi, nain tipet git no tiñgukta timbi, Petloli ginañ kolaumbi niñguk, "Wopum, dik nepek gitik ip nandi-talembi, nak ginañnali dik gep kasilelet win nambi-nandilañ." Eumbi, Yesuli niñguk, "Nokok sipsipnai ep towi ti-ta-kuukañ. ¹⁸ Win biañgan timbekañ.

Timbi nak ñindiñ ganba nandi. Dik sim plon papi, dit-nañgan biñgwilap tembi, delok ñaupi nandiliñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñaliñguñ, gan dik gilik timbekañ nain wolonda dik kika tike-loumbi, nimbek noli gep topmbi, kwet nim ñañalok nandi-galk talañnan ganañgilimbi ñaukañ." ¹⁹ (Yesuli windiñ embi, Petloli Kunum Yambattok koi giñgit miuktok telak nitek plon kimbekak win timbi inda-dakleñguk.) Timbi yousimbi, ñindiñ niñguk, "Dik nak nep kle-kuukañ."

Pepa ñin youkuk endok mandan

²⁰ Timbi Petloli tambanem kañguk, win Yesuli gwañgwa nin ginañli tike-kasileañguk endi ep klem biñguk. (Endi gwilattok nanañ yakan na-pakiliñ, wolonda gwañgwa wali wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandimbi eñguk, "Wopum, win nindi sinik dik kan-

jikkailok kisinin gapilekak?)”²¹ Petloli gwañgwa win kañbi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nitek indañmekak?”²² Eumbi niñguk, “Tikap nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, wali dikok nepek nim. Dikta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Timbi manda wali Yesu kimit-kle-kuañgiliñ endok boñgipsinan sapañeumbi, ama wali nim kimbekak windiñ nandiñgiliñ. Gan Yesuli Petlola ñindiñ nim nim-bi eñguk, “Gwañgwa wali nim kimbekak.” Tambo endi ñindiñgot eñguk, “Tikap nak undanem bi tombetat,

endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, wali dikok nepek nim.”

²⁴ Gwañgwa wali wakan nepek gitik wolok gembin ipi, ñolok yout-talelak. Timbi nindi mandan youkuk wala nandina biañgan sinik tilak.

²⁵ Yesuli kundit kusei kusei asup diwin no wakit tiñguk. Timbi nak ñindiñ nandilet: nindi kundit gitiñgitik win youtnamda, pepa asup sinik indaumbi, nindi kwet tuop tuop pepa gitik win kimitneñdok kwet lonjineñ.